

„Odlično dočarana atmosfera Sarajeva 1943. i istorijski tačan kontekst potpuno vas uvlače u kompleksnu i napetu priču o nemačkom policajcu koji pokušava da bude pravičan pod opakim, korumpiranim režimom.“

Publishers Weekly

**Luk
Mekolin**

ČOVEK IZ BERLINA

LUK MEKOLIN

ČOVEK IZ BERLINA

Preveo

Nenad Dropulić

Naslov originala

Luke McCallin- The Man From Berlin

P_{RVI} D_{EO}

GRAD

SARAJEVO, POČETAK MAJA 1943.

PONEDELJAK

Rajnhart se probudio uz trzaj, ponovo, i s mukom se izvukao iz onog sna, iz one noćne more sa zimskim poljem, lenjim pramenjem dima i magle nad talasastim tlom, štektanjem mitraljeza i dečjom vriskom. Spustio je noge na pod, seo pogrbljen na ivicu kreveta, zario glavu u šake i slušao pozive na molitvu s brojnih minareta dok je sunce izlazilo nad dolinom Miljacke. Očiju staklastih od umora, s glavoboljom i sa kiselinom u stomaku, gledao je zapravo ne videći kako snop svetla puzi po sobi i trudio se i dalje da se istrgne iz kandži sna. Trgnuo se osetivši miris dima, taj oštri ubod uspomena, i treptanjem ga oterao. Bilo je to samo sećanje, ali i novi znak da njegov unutrašnji život sve više curi u javu. Zapitao se da li gubi razum.

Drhtavim rukama zapalio je cigaretu. Glava mu se okrenula stranu kad je povukao dim, a onda se vratila dok ga je naduvanih obraza izbacivao, zatvorenih očiju, osećajući prve ujede mamurluka. Oblak dima rastao je iznad njega, dizao se i rasplinjavao. Rajnhart ga je posmatrao trenutak-dva, a onda mu je glava pala preko prstiju zgrčenih oko cigarete poput kaveza. Oprezno je vrhom prsta prešao preko slepoočnice i napipao ispod kože otok na kom je, sve češće, pred spavanje osećao težinu pištolja.

Neko je pokucao na vrata i Rajnhart se skamenio, naglo izbačen iz magle svojih misli. Ponovo je čuo kucanje, a zatim i svoje ime, prigušeno vratima. Oslonio se rukom na noćni stočić i nečujno ustao, ali ruka mu je bila utrnula i teška jer je na njoj spavao, pa se okliznula i udarila u pištolj, koji zazveketa o boce i čaše.

Rajnhart se kao krivac zagledao u vrata u iznenadnoj tišini. Kucanje se ponovilo, glasnije. Ugasio je cigaretu zgnječivši je u hrpicu pepela. Naslonivši se rukom na zid jer mu se levo koleno trzalo kao i obično, polako je krenuo pored kreveta. Naslonio se obema rukama na okvir postelje, duboko je udahnuo, okružio glavom osećajući kako mu bol leti po lobanji kao čelična kugla u činiji i opipao prstom modricu na slepoočnici. Ponovo je duboko udahnuo, povukao rezu i širom otvorio vrata.

U hodniku je stajao vojnik; podigao je šaku da još jednom pokuca. Čelične oči posmatrale su Rajnharta ispod štitnika terenske kape, a na širokim ramenima počivali su narednički širiti. Trenutak-dva vladala je tišina i Rajnhart je shvatio da svakako pruža neobičan prizor, onako ulepljene kose, košulje izvučene iz pantalona i u čarapama.

„Kapetan Rajnhart?“

Rajnhart gaje pogledao kroz sve gušću maglu glavobolje i nejasno ga prepoznao.

„Mislim da savršeno dobro znate ko sam ja.“

Narednik je kucnuo petama i salutirao. „Ja sam narednik Klauzen, gospodine kapetane. Prenosim vam naređenja da se hitno javite majoru Frajlingeru.“ Bio je građen kao stena, nizak i zdepast, a uniforma mu se zatezala preko grudi i stomaka.

Rajnhart se zagledao u narednika. „Majoru Frajlingeru?“, prokrkljao je. nakašljao se, progutao knedlu i pokušao ponovo. „Frajlingeru? Šta on hoće?“

„Dogodilo se ubistvo, gospodine kapetane“, odgovorio je Klauzen.

„Ubistvo?“ Rajnhart je podigao ruku na vrat i protrljao mišiće okrećući glavu levo-desno. Učinilo mu se da je Klauzenov pogled odlutao do belega koji mu se sigurno vidi na slepoočnici, i uspravio se. „Kakve to veze ima s nama? Grad još ima sopstvenu policiju, zar ne?“

„Major Frajlinger mi je naredio da vam kažem da je jedna žrtva ubistva bio vaš kolega iz Abvera, iz vojne obaveštajne službe. Poručnik Hendl.“

„Štefan Hendl? Frajlinger je rekao da je on iz Abvera?“ Klauzen klimnu glavom. „U redu. Sačekajte me deset minuta.“

„Razumem, gospodine kapetane. Deset minuta.“ Klauzen je bio iskusan podoficir. Četiri trake na naramenicama to su dokazivale, a dobar podoficir zna kako da uobličii izjavu tako da zvuči kao zapovest. Rajnhart je ponovo pocrveneo zbog svog izgleda, uze peškir i toaletnu torbicu, besno izađe iz sobe u hodnik i ode u kupatilo.

Sagnuo se nad umivaonik kad mu se gorušica popela do grla. Pokušao je da povрати, u glavi mu je tutnjalo dok se saginjao, ali ništa nije izašlo iz njega, kao gotovo uvek, samo ogavna kapljica žuči, ljigavi talog njegovog života i rada. Stomak mu se umirio posle nekog vremena, a on se stresao i ostao sagnut nad umivaonikom. Bubnjanje u glavi preobrazilo se u tupo tištanje i preselilo se u teme.

Uhvatio se za lice i pritisnuo oči dlanovima. Još jedna gotovo besana noć, a ono malo sna nije mu pružilo odmor. Još jedna noć provedena u ćelijama ispod zatvora, oči u oči s ratnim zarobljenicima pod ostrim svetlom. Još jedna noć u sastavljanju slagalice koju ti ljudi predstavljaju, noć sklapanja informacija i obaveštenja od desetak drugih islednika sakupljenih preko dana i noću ovde i drugde. Norvežani, Francuzi, Englezi, Australijanci, Arapi... a sada i jugoslovenski partizani. Svi su prošli ispred njega otkako je rat počeo.

Cevi su zadrhtale i iskašljale mlaz vode u napukli porcelanski umivaonik. Rajnhart je progutao nekoliko aspirina, popio vode koliko je mogao, a onda se pažljivo obrijao gledajući kroz svoj odraz u ogledalu. Umio se i tek tada dozvolio sebi da se pogleda. Nije izgledao loše kao što se osećao. Duboke tamnoplave oči, mršavi obrazi iznad napete linije usana, kratko podšišana smeđa kosa išarana srebrom na slepoočnicama. Prosečno lice. Lice koje bi prošlo nezapaženo u grupi od trojice, kako se šalio njegov nekadašnji policijski instruktor.

Pokvasio je raščupanu kosu, istrljao lice kolonjskom vodom, obrisao pazuhe vlažnim dlanom i bio je gotov. Obrisao je paru s ogledala i pogledao se poslednji put.

„Bolje ne može“, promrmljao je, isključio svetlo i vratio se u svoju sobu. Zatvorio je vrata Klauzenu ispred nosa, pustio pantalone da mu padnu oko gležnjeva, a zatim skinuo košulju i bacio gaće i čarape na hrpu na podu. Napolju su pozivi mujezina utihnuli nad dolinom čije padine štite grad Sarajevo. Kao da moraju ispuniti tišinu, zazvonila su zvona Crkve Svetog Ante tamo iza kasarne.

Dok se oblačio, Rajnhart je pokušao da dokuči o čemu se radi i nije smislio ništa. Spolja se čula škripa tramvaja koji ulaze u okuku kod Vijećnice. Uvukao se u naramenice, seo da obuče čizme i zastao na trenutak da pogleda fotografiju svoje mrtve žene u srebrnom okviru na noćnom stočiću, i prešao noktom po talasima njene kose ispod stakla.

Nežno je stavio fotografiju u fioku i navio sat. Bio je to obični jeftini feniks, ali kad god ga je navijao, sećao se sata koji je ostavio kod Majsnera u Berlinu na čuvanje. Bio je to džepni sat, težak, staromodan, britanski lovački vilijemson s natpisom na srebrnom poklopcu, a uspomena na to kako je došao do njega bila je živa kao i uvek.

Obukao je bluzu uz tup zveket odlikovanja i odlučnim pokretima zakopčao svu dugmad gledajući kroz prozor, ne misleći ni na šta osim na dan pred sobom i na to kako će ga preživeti. Korak po korak, znao je. Korak po korak. Spuštene glave, pognutih leđa, pogleda uprtog tik ispred sebe, korak po korak dok se dan ne završi. Zakopčao je široki kožni opasač, uzeo kapu s kuke na zidu i gurnuo pištolj sa stola u futrolu uz suvo šuštanje metala o kožu. Pogledavši se u malo ogledalo iza vrata, namestio je kapu, stavio kutiju cigareta atika i šibice u džep bluze i otvorio vrata.

„U redu, idemo“, rekao je zaključavajući vrata. Klauzen se uspravio, pogled mu je poleteo na Gvozdeni krst prikačen na levu stranu Rajnhartove bluze, a onda se vratio na kapetanovo lice. Rajnhart je video da se naredniku pogled izmenio kada je iz sobe u koju je malopre ušao polupijani polunagi čovek izašao kapetan Abvera odlikovan ovim visokim odličjem.

Klauzen je krenuo ispred Rajnharta niz stepenice i sišao u kaldrmisano glavno dvorište kasarne na Bistriku, koju su Austrijanci podigli početkom okupacije Bosne i Hercegovine krajem devetnaestog veka. Prišli su terenskom vozilu zatupastog nosa pored kog je jedan vojnik pušio cigaretu. Vojnik je bacio opušak i salutirao kapetanu gledajući nekud iznad njegovog levog ramena. „Gospodine kapetane, kaplar Hiber javlja se na dužnost“, rekao je oštro. Bio je visok i koščat, obraza išaranih bubuljicama.

„Hiber je naš stručnjak za srpsko hrvatski“, rekao je Klauzen otvarajući Rajnhartu vrata kola. „Major Frajlinger je naredio da povedemo prevodioca, za slučaj da naši

hrvatski prijatelji odluče da zaborave nemački.“

„Na mestu voljno, kaplare“, rekao je Rajnhart. „Govorite srpskohrvatski?“ Rajnhart je naučio ponešto jezika tokom svoje dve smene u Jugoslaviji, više nego dovoljno da shvati suštinu razgovora, poruči piće i protumači naslove u onome što se ovde nazivalo novinama. Istresao je cigaretu iz kutije i stavio je u usta.

„Da, gospodine kapetane. Porodica moje majke je iz Zagreba.“

„Idemo onda“, rekao je Rajnhart i seo u kola. Podoficiri su se takođe smestili; Klauzen je uz škripu ubacio menjač u prvu brzinu, provezao kola između stražara u prugastim kućicama i izašao na ulicu. Rajnhart se ramenima naslonio na okvir vrata, spustio ruku na šipku između prednjih sedišta i oslonio se šakom na prazni stalak za oružje. Setivši se da drži cigaretu u ustima, zapalio ju je, povukao dubok dim, izbacio ga i posle kratkog oklevanja ponudio cigaretama Klauzena i Hibera.

Prešli su preko Latinske ćuprije do Apelove obale, a zatim sledili tramvajske šine do Vijećnice. Prošli su pored istočnjačkog lavirinta Bentbaše punog neravnih kaldrmisanih ulica i osmanlijskih kuća belih zidova i crvenih krovova i vratili se u grad pored Bašçaršije s kafanama na pločniku. Ovako rano ujutru vazduh je bio svež i mirisao je na dim uglja i drveta, ali vedro nebo obećavalo je još jedan dan žege. S brda na Vratniku, iza mase krovova i minareta, bele zidine stare turske tvrđave ravnodušno su zurile u grad.

„Šta vam je još Frajlinger rekao?“, upitao je Rajnhart kad je Klauzen ubrzao u Ulici kralja Aleksandra. Novi gospodar grada, Nezavisna Država Hrvatska, dao je ulici ime Ante Pavelića, svoje verzije Firera, ali svi su je, pa i oni na vlasti, i dalje zvali Aleksandrova. Na raskrsnicama su ustaše - hrvatski fašisti u crnim uniformama i s puškama na leđima - cepali sa zidova plakate Komunističke partije, svakako polepljene te noći. Zidovi s obe strane ulice bili su prekriveni belim ostacima desetina već iscepanih plakata. Druge ustaše čuvala su grupu ljudi koja je klečala na pločniku s rukama na glavi. Na ulici su ležala dva tela.

Klauzen je zaškiljio zbog dima cigarete i usporio da pređe rđav deo puta. „Major je rekao samo da se ubistvo desilo na jednoj adresi na Ilidži.“

„Na Ilidži?“, rekao je Rajnhart. „Do tamo je loš put. A ja moram nešto da pojedem.“ Pogledao je napred i pokazao Klauzenu da stane. Izašao je i kupio kiflu s ručnih kolica prodavca u širokim crnim pantalonama i crvenom prsluku. Prodavač je držao glavu oborenu i gledao nekud pored njega, ali Rajnhart je već bio navikao na to.

Kifla je bila topla, meka i slatkasto-slana. Rajnhart je žvakao i gledao kako grad promiče pored njih. Prošli su pored ruševina sefardske sinagoge, pored žutih lukova gradske pijace, pored carskih fasada Marijin dvora i stare zgrade Zemaljske vlade, gde se smestila nemačka komanda, pored fabrike duvana, bele fasade Zemaljskog muzeja i dugačkog zida koji je skrivao kasarne na Koševu. Onda su izašli iz središta

grada i krenuli gotovo ka zapadu, a dolina Miljacke otvarala se ka severu i jugu.

Ovde je bilo otvorenog prostora kakav se nije mogao naći među zbijenim gradskim ulicama. Dugački pravougaonici voćnjaka i polja pružali su se od puta, a talasasta okolina bila je posuta tradicionalnim krovovima na četiri vode. Stari austrijski put bio je pun kola s konjskom i magarećom zapregom, ručnih kolica, ovaca i koza, trgovaca, seljaka i žena pod dugačkim velovima koje su išle po dve i tri i okretale leđa kad automobil prođe pored njih. Na drugom kraju puta banja Ilidža se ugnezдила u podnožju šumovite planine Igman kao nekakva manja, čistija i prostranija protivteža gradu iza njih, stisnutom i razbacanom po padinama planina na drugom tesnom kraju doline.

Vožnja je potrajala dugo. Uprkos naporima inženjerije, put nije dobro podnosio neprestanu tutnjavu vojnih vozila. Klauzen je stalno usporavao, kočio i naglo obilazio brazde i rupe, ali Rajnhart je imao vremena da razmisli, da se oporavi od pijanke, čak i da se malo postidi. Nesvesno je ponovo opipao tačku na slepoočnici gde je naslonio cev pištolja, a um mu se opet otvorio ka praznini koju je svake noći s mukom pokušavao da obuhvati. Snagom volje ju je potisnuo, izgurao, ali sve teže je sprečavao noćnu potištenost i očajanje da ga prevladaju tokom dana. Ponovo je video da ga Klauzen iskosa gleda, pa je čvrsto stegnuo desnu šaku u pesnicu i pritisnuo je na nogu.

Pokušao je da razmišlja o žrtvi, o Hendlu. Poručnik je u Sarajevo prekomandovan iz Beograda pre oko tri meseca. Radio je u unutrašnjoj vojnoj bezbednosti, a pre toga obavljao je tehničke poslove s radio-aparatima, foto-aparatima i slično. Prilično dobro je govorio srpskohrvatski, prisetio se Rajnhart. Voleo je žene i izlazio je u grad kad god je mogao. To je bilo otprilike sve što je Rajnhart znao o njemu. Sa svojim saputnicima nije mogao da razgovara o bilo čemu što je Hendl radio, pa je naslonio glavu i sklopio oči.

Sigurno je zadremao od truckanja kola jer ga je Klauzen probudio kad su stigli na Ilidžu. Rajnhartu su usta bila lepljiva, ali ga je osvežilo nekoliko ukradenih minuta sna. Klauzen je skrenuo desno na raskrsnici ispred hotela *Igman*, još jedne austrijske neomavarske građevine, i nastavio ka jugu. Prošli su pored *Austrije* i *Mađarske*, hotela-blizanaca koji su zurili jedan u drugi preko prostranog travnjaka na kom je stari baštovan s belim fesom stajao i gledao njihovo terensko vozilo. Na stazi ispred *Austrije* bilo je parkirano nekoliko takvih kola, velikih i sjajnih, sa zastavicama na prednjoj haubi i motociklističkom pratnjom. Odmah iza ovih hotela Klauzen je skrenuo na dugačku aleju koja vodi do vrela Bosne. S obe strane rasli su drvoredi platana i videle su se velike otmene vile na širokim travnjacima. Napred s leve strane nekoliko automobila stajalo je parkirano između stabala i na ivičnjaku. Kad su im prišli, pojavio se policajac.

„Recite mu da idem kod majora Frajlingera“, rekao je Rajnhart Hiberu. Kaplar se

nagnuo napred i preneo ovo policajcu, koji je salutirao i mahnio im da prođu. Klauzen je stao iza mercedesa s vojnim tablicama. Iza mercedesa behu nekoliko folksvarena mesne policije i ambulantna kola s vozačem za volanom.

„Idem da nađem Frajlingera“, rekao je Rajnhart naredniku. „Povedite Flibera, pronađite policijskog starešinu ili patrolu koja je prva stigla na lice mesta i neka vam kažu sve što znaju.“

„Razumem, gospodine kapetane“, rekao je Klauzen. „Kaplare, za mnom.“ Rajnhart je prišao ogradi od kovanog gvožđa oko dvospratne kuće u austrijskom carskom stilu sa bež zidovima. Vrata garaže s jedne strane kuće bila su otvorena i unutra su se videla bela sportska kola. Motocikl s prikolicom i tablicama nemačke vojske beše parkiran desno od kućnih ulaznih vrata koja je čuvao policajac. Očigledno nije bio siguran da li da pusti posetioca ili ne, pa ga je Rajnhart prodorno pogledao, klimnuo mu glavom i prošao pored njega, naizgled samouveren, ali iznenada napet kao da očekuje udarac.

Nateravši sebe da se opusti, stajao je trenutak-dva između mlazeva svetlosti. Posle blistavog dana hodnik je delovao polumračno, pa je sačekao da mu se oči prilagode i skinuo kapu. Levo i desno iz hodnika su vodila vrata, a u dnu je bilo zavojito stepenište. Na zidovima su visile uramljene fotografije. Odnokud iz zadnjeg dela kuće čuli su se zveckanje porcelana i ženski plač.

Drvene stepenice glasno su škripale pod Rajnhartovom težinom dok se penjao prema zvuku glasova. Pred samim vrhom duboko je udahnuo i zagrcnuo se osetivši zadah raspadanja. Dišući polako i oprezno, stavio je kapu pod mišku i popeo se do kraja.

Stepenište je vodilo u dnevnu sobu, bogato nameštenu, s kaučevima i foteljama presvučenim kožom tople smeđe boje i lusterom od bledoplavog stakla. Na sredini istočnjačkog tepiha bio je sto s bocom konjaka i dve čaše. S leve i desne strane bila su po jedna vrata. Uza zid preko puta nizali su se stolovi i vitrine od tamnog drveta, a ispod ogromnog ogledala u pozlaćenom okviru, na mermernoj ploči kamina časovnik je tiho otkucavao vreme. Pored sata, na fotografiji muškarca u crnoj uniformi, preko donjeg desnog ugla stajao je crni flor.

Ostali delovi sobe takođe su bili zastrti istočnjačkim prostirkama; neke su bile zgužvane i ispolivane pićem iz boca razbijenih kada se prevrnula vitrina s pićem, koja je još ležala licem nadole usred krhotina stakla. Svetiljka je pala na pod, a žarači su bili razbacani oko kamina. Jedna kožom obložena stolica bila je izvučena iz niza. U potpunom neskladu s raskoši prostorije, sve je prožimao miris smrti.

Hendlovo telo ležalo je tik desno do stepenica, mlitavo naslonjeno uza zid. Kapljice krvi i nečeg tamnijeg klizile su i osušile se na zidu iznad njegove glave. Bio je ustreljen tačno ispod nosa, a po opekotinama oko rane videlo se da mu je cev bila prislonjena uz kožu. Rajnhartu se desna ruka sama podigla ka belegu koji mu je

sopstveni pištolj ostavio na slepoočnici, ali prikrrio je taj pokret premestivši kapu pod drugu ruku.

Na zidu pored levih vrata videla se još jedna mrlja krvi. Pored tih vrata stajali su major Frajlinger i krupan čovek u tamnom odelu, koje mu je rđavo stajalo. Obojica su gledali u drugu sobu, očigledno jarko osvetljenu. Frajlinger se okrenuo i video Rajnharta kako stoji pored vrata hodnika. Majorova uska glava s kratko podšišanom sedom kosom gotovo je sijala pod jakim svetlom. Kad su im se pogledi susreli, Rajnhart se jedva uzdržao da se ne trgne od mirisa dima, koji ga je iznenada zapahnuo i isto tako naglo nestao. Progutao je knedlu, pogledao levo i desno i krenuo ka majoru uz škripu parketa. Pod nogama mu je zakrckalo staklo. Pogledao je dole i video polumesec razbijene boce s nalepnicom „Henesi“, zlatnom i crnom, slične naplavini na parketu.

Frajlinger i onaj krupni čovek odmakli su se od vrata pokazujući Rajnhartu da dođe do kamina između dva visoka prozora. Rajnhart je pogledao levo u spavaću sobu i video ogroman krevet na stubovima sa svilenim baldahinom i tamni parket. Okrenuo se dvojici ljudi i stao mirno.

„Gospodine majore, javljam se po vašem naređenju.“

„Ovo je viši inspektor Putković iz sarajevske policije. Imamo problem, Rajnharte“, rekao je Frajlinger, odmah prešavši na stvar kao i uvek. Iako su on i Rajnhart preko Majsnerabili povezani još od Prvog svetskog rata, Frajlinger se uvek držao na odstojanju. „Dvostruko ubistvo, a jedna žrtva je oficir naše vojske. I to ne bilo kakav, nego oficir vojne obaveštajne službe.“ Govorio je tiho; duboki glas bio mu je hrapav od britanskog napada gasom u prošlom ratu i govor mu je nanosio bol. „Zbog toga su nastali neki problemi u vezi s ovlašćenjima, kao što možete i zamisliti, ali mislim da smo inspektor i ja uspeli da dođemo do prikladnog sporazuma.“ Spomenuti inspektor uopšte nije delovao kao da smatra da je postignut prikladan sporazum. Bio je krupan, kao mnogi muškarci s Balkana, s dosta sala na teškim kostima. Stomak mu je visio preko kaiša, pesnice su mu bile velike poput šunki, a zglobovi prstiju utonuli u meso. Dva hladna oka na mesnatom svinjolikom licu delovala su kao nakovnji. Zaudarao je na znoj i alkohol. „Nema potrebe za nemačkim uključenjem. Moji ljudi kadri su da obave zadatak.“ Nemački je govorio dobro, ali s jakim naglaskom. Govorio je Frajlingeru, ali pogledom je streljao Rajnharta. „Mi smo profesionalci.“ „Iskreno rečeno, baš me briga, i dosadilo mi je da to ponavljam“, odvratio je promuklo Frajlinger. Putković se zajapurio od besa. „Postoje protokoli i sporazumi za ovakve slučajeve. Baš me briga ko je bila ubijena devojka, jedan nemački oficir je mrtav. Njih dvoje su očigledno bili povezani, koliko god vi želeli da nije tako. Radićete s kapetanom Rajnhartom, koji, podsećam vas, ima gotovo dvadesetogodišnje iskustvo iz Kriminalističke policije Berlina. Radio je u Odseku za

ubistva i organizovani kriminal.“ Zastao je da udahne, ali je podigao ruku da zaustavi dalje proteste hrvatskog policajca. „Pružićete mu svu moguću pomoć. Ako i dalje želite da raspravljate o ovome, kažite svom starešini da se obrati generalu. Što se mene tiče, završili smo.“ Putković je stegnuo zube, isturio bradu, klimnuo glavom, otišao do stepenica i silazeći nekome nešto doviknuo. Frajlinger je izdahnuo vrteći glavom i naslonio se na okvir kamina. „Gospode, kakav gnjavator.“ Pogledao je Rajnharta. Frajlinger je bio sitan. Žilav, prodornih plavih očiju. Koža mu je bila uštavljena i izborana od čitavog života vojničovanja. „Ovo neće biti zabavno, Rajnharte.“

„Neće, gospodine.“

„Šta trenutno radite?“

„Treći krug saslušavanja partizanskih oficira zarobljenih posle operacije Vajs.“

„I dalje?“

„Ja tako radim, gospodine“, odgovorio je Rajnhart i zažalio, kao i uvek, što zvuči toliko prkosno.

Frajlinger se zagledao u tepih. „Dobro“, rekao je. „Predajte te ljude logorskim vlastima.“

„Gospodine, nisam još završio s njima.“

„Sada ste završili. Ionako nećete imati vremena za njih.“ Frajlinger je podigao glavu i letimice pogledao po sobi. „Pozvao sam vas zato što je Hendl bio jedan od naših ljudi, pa ćemo mi voditi istragu. Naredio sam Veningeru i Majeru da pregledaju njegove papire i vide da li ga nešto povezuje s mrtvom devojkom.“ Začutao je i izvadio malu limenku s francuskim pastilama od metvice za koje se kleo da mu jedine pomažu. Ubacio je jednu bombonu u usta. Koliko je Rajnhart znao, to je bila jedina majorova navika i porok. „Druga žrtva je Marija Vukić.“ Rajnhart je razrogačio oči. „Jeste li čuli za nju?“

„Za Mariju Vukić? Da, jesam. Čak sam je i upoznao.“

„Bila je nekakva mešavina između Leni Rifenštal i Marike Rek, zar ne?“ Rajnhart je slegnuo ramenima i klimnuo glavom. „Filmski stvaralac. Novinarka. Imala je dobre veze. I još je bila lepa kao filmska zvezda.“ Rajnhart je ponovo klimnuo glavom sećajući se prilike kada ju je upoznao i utiska koji je ostavila na njega. „Hrvati žele njenog ubicu za sebe. Mislim da ih Hendl ne zanima previše, ali ako nađu načina da nas osramote pomoću njegove smrti, svakako će to i učiniti. Već imaju spisak uobičajenih osumnjičenih. Uveren sam da će uskoro u sedištu policije početi prebijanja.“

„Potpuno mi je jasno zašto je Hrvatima toliko stalo da otkriju ubicu. Želite li da kažete da ćemo se nadmetati s njima?“

„Možda. Možda ne. Možda je Hendl ubijen posle Vukićeve. No imam i dobru vest.

Putković se saglasio da Hendla pregleda policijski patolog. To će nam uštedeti vreme. Posle pregleda znaćemo više.“

„U redu, gospodine majore.“ Rajnhart je klimnuo glavom, odjednom obuzet zebnjom. U šupljini ispod korena kičme izbio mu je znoj. „Gospodine majore, zar ovo nije zadatak za feldžandarmeriju?“

Frajlinger se zagledao u njega; brada mu se micala dok je valjao bombonu po ustima. „Postaraću se da vojna policija sazna da vi vodite istragu i da vam pruži svu pomoć koju zatražite. Mislim da već imaju dosta posla oko predstojeće operacije Švarc. Svi naponi biće usmereni ka cilju - da se partizani isteraju iz njihovih planina i zgaze jednom zauvek. A kao što sam rekao, Hendl je bio naš. Mi ćemo se postarati za ovo.“ Začutao je i palcem i kažiprstom masirao grlo. „Ne znam koga će vam policija dodeliti, ali budite uljudni i budite brzi.“ Progutao je, a bombona mu je zvecnula o zube. „Niko se više ne pretvara da reč 'Nezavisna' u nazivu ove zemlje znači bilo šta. Naročito sada, kada su svi iole valjani hrvatski vojnici izginuli pred Staljingradom.“ Ako je major primetio da je Rajnhartu nelagodno na spomen tog grada, nije to ničim pokazao. „Odnosi su napeti. Pokušajmo ovo da obavimo kako treba.“

„Postaraću se, gospodine majore.“ Frajlinger je klimnuo glavom. „Samo još nešto, gospodine majore. Znete li da nisam istraživao mesto zločina više od četiri godine?“

Major ga je pogledao; duboko u njegovim staklastim plavim očima odjednom je buknuo plamen i Rajnhart je ponovo osetio miris dima. „To je sve, Rajnharte. Dodelio sam vam narednika Klauzena. On je iz Abvera, pa možete otvoreno razgovarati s njim. Osim toga, i on je bivši policajac. Snalažljiv je i, mada sada tako ne mislite, dobro će vam doći prijateljsko lice u blizini. Podnećete mi izveštaj krajem dana.“

„Treba li da sačekam Putkovićeve ljude pre nego što počnem?“ Major je prišao prozoru. Ispred kuće se vodila žestoka rasprava.

„Mislim da su njegovi ljudi već dobili informacije.“ Rajnhart je pogledao dole i video krupnog detektiva kako glasno nešto govori šačici policajaca. Samo jedan je bio u odelu. Putković je svoje reči naglašavao udarajući pesnicom u dlan druge ruke. Rajnhart je čak i na spratu čuo mesnato pljeskanje. Oko inspektora je bio prazan prostor u koji niko nije mogao ili želeo da zakorači. To nije bilo nikakvo čudo s obzirom na životinjsku žestinu kojom je Putković zračio. Frajlinger je zatresao glavom. „Krenite, oni će vas stići.“

Major je izašao. Ostavši sam, Rajnhart se naslonio na okvir kamina i duboko udisao. Oborio je glavu na podlaktice i osetio napetost u vratu. Glavobolja mu je još tištala potiljak. Pogledao je fotografiju. Otac? Stric ili ujak? Zadihan, ušao je u spavaću sobu.

Sredovečan muškarac, vrlo mršav i beo, sedeo je ispruženih nogu u fotelji u uglu i brisao naočari kravatom. Poput sove je trepnuo na Rajnharta i rekao nešto na srpskohrvatskom. „Nemački“, odgovorio je Rajnhart na nemačkom. Čovek je stavio naočari, pogledao Rajnharta i napola ustao iz fotelje.

„Izvinite“, rekao je i ponovo seo. „Ja sam doktor Begović.“ Gledao je Rajnharta otvoreno, što je bilo pravo osveženje u gradu čiji su žitelji najčešće izbegavali pogled Nemaca, a oni koji su ih gledali, uvek su nalazili nešto pogrešno ili ružno. „Izvinite što ne ustajem, ali ovde sam već satima.“ Počeo je ugao usana. „Vi ste onaj zbog kog su se prepirali, zar ne?“

„Tako se čini“, odgovori Rajnhart odsutno. Istisnuo je doktora iz misli i ostao na vratima. Prostrani krevet na četiri stuba bio je tačno preko puta. Crna haljina ležala je poput zgužvanog kruga u podnožju. Uz levi zid stajali su toaletni sto s ovalnim ogledalom i tapacirana stolica. Navučene zavese nagrizale su svetio na desnom zidu, ali soba je ipak bila dobro osvetljena. Ispred kreveta, na dva stočića, uključene svetiljke. Gorele su i lampe na zidu s obe strane vrata, a iznad uzglavlja je visilo veliko ogledalo. Rajnhart je video svoj odraz i primetio još jedno veliko ogledalo na desnom zidu.

Osetio je blag miomiris, neki skup parfem pod teškim zadahom krvi i mirisom smrti, ovde mnogo jačim. Pogled mu je privukla crvena mrlja na okviru vrata, krvava pruga preko prekidača za svetio. Opazio je još jednu mrlju, otisak stopala, a zatim i treću na vratima kupatila levo od njega; činilo se da se neko oslonio na njih da uhvati ravnotežu i ruka mu je skliznula. Duboko je udahnuo, a doktor Begović skrenuo je pogled s njega na telo na krevetu.

„Nije baš lepo, zar ne?“, rekao je i zajedljivo iskrivio usne.

Rajnhartu je srce zakucalo brže. Prišao je bliže krevetu i pogledao ono što je ležalo na njemu. „Ne, nije. Pa, kako bi bilo da mi kažete šta imamo ovde?“, rekao je glumeći nehajnost.

Begović je skinuo naočari u širokom okviru i protrljao suzne oči. Stavio je naočari, besno zatrepao, zaškiljio u Rajnharta, šmrknuo, onda spustio pogled na beležnicu koju je izvadio iz džepa. „Ovde imamo mrtvu ženu staru dvadeset pet do trideset godina. Uzrok smrti je osamnaest do dvadeset ubodnih rana na stomaku, grudima i mišićima. Osim toga, ima znakova teških batina, tragova davljenja i iščupane kose. Pod noktima žrtve ima krvi i tkiva, kao i modrica na zglobovima prstiju, što znači da se opirala. To joj nije mnogo pomoglo.“

Rajnhart je klimao glavom slušajući Begovića kako nabraja užase koje je ova žena

pretrpela. To se nije podudaralo sa onim što je video na krevetu pred sobom. Kapetan Abvera pamtio je Mariju Vukić kao zapanjujuće lepu, visoku plavušu, kao gracioznu i elegantnu ženu. Još je bila takva, uprkos udarcima po licu i ubodima noža po telu. Njene oči su još bile jasnoplave ispod koprene koju je smrt prevukla preko njih. Iako zamršena i ulepljena na čaršavima natopljenim crvenilom njene krvi, njena duga plava kosa zadržala je zlatni odsjaj. No koža joj je bila sablasno bela i išarana skorelim ranama od noža hrapavih ivica. Udovi su joj bili dugi i pravi, noge izuzetno lepe u crnim čarapama, a oko uskog struka imala je pojas za podvezice. Ležala je na postelji kao da se odmara, s glavom na jastuku, rukama uz telo, sastavljenih nogu. Ostaci svilenog negližeza, iscepani, zgužvani i krvavi, pokrivali su joj trup.

Prelazeći pogledom po njoj, po onome što joj je učinjeno, Rajnhart je osetio nešto neobično, nekakvo ispunjenje gotovo zaboravljene želje da sazna kakva je bez odeće. To osećanje, šta god bilo, delovalo mu je pogrešno, ali setio se kako je plesao s njom, samo jedan ples, setio se kako se lako oslanjala na njega, dodira njene dojke na mišići, njenih butina uz svoje.

„Dobro govorite nemački, doktore. Čime je izvršeno ubistvo?“

„Hvala vam. Studirao sam medicinu u Berlinu tridesetih godina. Nož. Veliki nož. Veoma oštar. Možda kuhinjski nož, ili bajonet.“

„Je li pronađen?“

„Nije, koliko ja znam.“

„Vreme smrti?“

„Moja pretpostavka je da je umrla u subotu kasno uveče.“

„Jeste li pogledali drugo telo?“

„Letimično. Rečeno mi je da se usredsredim na ovo. Ali rekao bih da su umrli otprilike istovremeno.“

„Jesu li je forenzičari već pogledali?“

Begović frknu. „*Forenzičari?* Ozbiljno me to pitate? U *ovom* gradu? Ovo nije Berlin, prijatelju moj, i ovo nije Kriminalistička policija Berlina.“

„Tako je“, reče Rajnhart tiho. Ono što je lekar rekao važilo bi za Kriminalističku policiju pre deset godina, ali ne važi danas. Podigao je ruku mrtve žene ručnim zglobovima kako ne bi ostavio otiske i video rečite podlive na donjoj strani mišice i vidljivom delu leđa. Savio joj je ruku i slušala ga je prilično dobro. Mrtvačka ukočenost je nastala i uglavnom se povukla. Begovićeva pretpostavka verovatno je bila tačna, ali da bi bili sigurni, trebaće im mišljenje patologa.

Čuli su kako se neko penje stepeništem preskačući po dva stepenika odjednom. Tišina je usledila kad je ta osoba stigla do vrha, a onda su čuli zvuk koraka po parketu. Rajnhart se okrenuo i video da u spavaću sobu ulazi čovek u odelu kog je video s prozora. I on je bio visok, ali ne punačak kao Putković. Imao je podužu smeđu kosu i

tamne ravnodušne oči. Pogledao je po sobi u njih dvojicu. Stisnuo je usta i zakoračio napred. „Jeste li vi Rajnhart?“, upitao je. „Ja sam inspektor Andro Padelin. Iz sarajevske bezbednosne policije. Moj šef mi je rekao da ćemo raditi zajedno.“

„Tako je.“ Rajnhart je istupio napred, pa su se rukovah. Iako ni sam nije bilo sitan, ruka mu se izgubila u prilično snažnom stisku inspektorove ogromne šake. Padelin ga je sve vreme posmatrao tim mrtvim očima. Prvi je povukao ruku, uz lak trzaj, i letimično odmerio Rajnharta od glave do pete, od čizama do prosede kose. „Jeste li dobili informacije?“ Padelin klimnu glavom. „Doktor mi upravo govori o ranama koje je ova žena zadobila.“

Padelin je skrenuo pogled ravnodušnih očiju na lekara, koji je delovao sasvim spokojno, možda zato što je ponovo skinuo naočari da ih obriše. „U redu. Pa, bilo bi učtivo da ste sačekah.“

„Da čujemo ipak šta doktor ima da kaže?“, odvratio je Rajnhart. Padelin je klimnuo glavom, sporo i naglašeno, kao mačka na suncu. „Doktore, izvolite.“

Begović se nakašljao. „Pa, po mom skromnom mišljenju, ubica je verovatno levoruk. Verovatno. To zaključujem na osnovu položaja rana. Ubodne rane nanese su zdesna ulevo, a posekotine sleva udesno. A gotovo sve rane nanese su ovde, u ovoj sobi i na krevetu.“

„Sečenje i ubadanje.“ rekao je Rajnhart tiho. „Šta vam to govori, doktore?“

Mrtvozornik je zurio u njenu ruku koja je kruto visila preko ivice kreveta, dlana i prstiju tamnih od krvi. „Po dubini rana rekao bih da napadač nije naročito snažan. No prema rasporedu rana pretpostavljam da je ubica divljački sekao i ubadao, možda u velikoj žurbi, ili zato što je poremećen, ili jer je imao snažne razloge da je mrzi. Možda sve to zajedno.“

I dalje zureći u telo, Rajnhart je istresao cigaretu iz kutije, stavio je u usta, a zatim ponudio Begovića i Padelina. Detektiv je odbio odmahnuvši glavom, ali Begović je željno uzeo cigaretu i pažljivo je provrteo među prstima pre nego što mu je Rajnhart zapalio. Od plamena šibice oči Marije Vukić su zasijale, a Rajnharta je ponovo obuzela uspomena na ples s njom ispod raskošnog lusteru. Bilo je to nedavno, na božićnoj igranci za oficire garnizona, a grad je bio okovan snegom i ledom. Ona se smešila i smejala, šalila se i zavedila, uzvraćala na dosetke, pozirala za fotografije, plesala s oficirima, a zatim je otišla, sva od svetlosti i pokreta, ostavivši za sobom svetlucavi miris. Sada je miris duvana, isprepleten s metalnim zadahom krvi, napao sećanje na to veče. Rajnhart je progutao knedlu, izvadio iz džepa pantalona malu limenku i u nju otresao pepeo.

„Pretukao ju je, a zatim ju je izbo?“

„Moguće“, rekao je Begović i povukao dim. Iscepio je list iz svoje beležnice i zguzđvao ga na dlanu da mu posluži kao pepeljara.

Rajnhart je zurio u nju. U zgužvane čaršave. Na noćnom stočiću stajala je šampanjska čaša s jasnim otiscima prstiju. S druge strane kreveta, na sličnom stočiću, bila je pepeljara puna opušaka. „Je li bilo seksa?“ Kad se pomerio, svetlost je pala na stočić i ukazao se krug, gotovo izbledeo.

„U ovakvoj odeći? Nadam se da jeste“, našalio se lekar. Padelin mu je nešto oštro rekao na srpskohrvatskom. Begović se uspravio u stolici i zaustio da odgovori, ali Padelin gaje presekao. Begović je uzdahnio i nastavio na nemačkom: „Ne znam. Ne mogu da kažem. Patolog će to uskoro utvrditi.“

„Rekli ste da je većina rana nanesena ovde na postelji. Gde je počelo? Ubadanje, mislim.“ Rajnhart se spustio na sve četiri i škiljeći od dima pogledao pod krevet.

Begović je gledao u njegova leđa i nepotrebno pokazao beležnicom kraj kreveta. „Ovde, mislim. Krv je poprskala zavese. Jeste li našli nešto pod krevetom?“ Padelin je kleknuo da vidi šta to Rajnhart gleda. Onda je ustao.

„Dolazi li ekipa za istragu mesta zločina?“, upitao ga je Rajnhart.

„Da.“

Rajnhart se potrudio da ne gleda lekara, koji je pak zadubljeno posmatrao užareni vrh cigarete. „Postarajte se da saznaju da su pod krevetom boca i čaša, verovatno ne ženina.“ Pogledao je navučene zavese i upaljene svetiljke. „Znate li je li soba bila ovako osvetljena kad je stigla policija?“

„Mogu da pitam služavku.“

„Pitajte je, molim vas“, rekao je Rajnhart. „Jeste li pri kraju?“, upitao je Begovića.

„Jesam. Zašto mislite da to nije njena čaša?“

Rajnhart je pokazao čašu pored kreveta. „Ona je živela ovde. Razumno je pretpostaviti da je koristila stranu kreveta bližu kupatilu.“

Begović je otvorio usta i klimnuo glavom. „Pa, ja sam završio, osim ako vam ne treba još nešto, gospodo.“

Rajnhart je upitno pogledao Padelina. Visoki detektiv zatrese glavom. „Molim vas, doktore, sačekajte nas u prizemlju.“

„Da pogledamo kupatilo?“, predložio je Rajnhart kad je lekar izašao. Spustio je opušak u metalnu kutijicu, stavio je u džep i propustio Padelina ispred sebe, posmatrajući. Detektiv je ušao bez oklevanja i stao na sredini kupatila. Rajnhart je zastao na vratima. Bilo je bogato opremljeno, s velikom belom kadom, zlatnim slavinama i ukrašenim tušem. Pločice s plavo-belom šarom dizale su se do visine struka, a iznad umivaonika visilo je ogledalo u okviru od mozaika, po svemu sudeći španskom. Četkica za zube, pasta za zube, francuska kozmetika stajali su na belom emajliranom umivaoniku, a peškiri i četke na polici od kovanog gvožđa s koje je visila i crna svilena kućna haljina. Vrhunac raskoši bila je toaletna školjka s daskom od

sjajnog drveta.

Gledajući po kupatilu, Rajnhart je opazio krvave tragove na zidovima s obe strane školjke i krvavi peškir zgužvan i bačen u ugao. Kupatilo je bilo prostrano, ali Padelin ga je gotovo ispunio; gledao je Rajnharta onim mrtvim mačjim očima. Rajnhart je pogledao u školjku, ali bila je prazna. S obe strane umivaonika video je krvave mrlje, kao da se neko krvavih ruku naslonio radi ravnoteže. Ponovo je pogledao naokolo trudeći se da zamisli šta se dogodilo i šta možda previđa. Gurnuo je jezik među zube, uzdahnuo, okrenuo se i izašao u spavaću sobu.

Padelin je došao za njim. „Služavka čeka da je saslušamo“, rekao je tiho. Govorio je nemački sporo i s naporom.

Rajnhart klimnu glavom. „Moram prvo da pogledam drugo telo.“

„Obavite to“, rekao je Padelin, nagoveštavajući da mu prepušta Hendla. „Ja idem da čujem šta sluškinja ima da kaže.“

Hendl je bio zgodan kao s plakata. Imao je isklesane crte lica, plave oči, plavu kosu, sve. Gledajući zid, Rajnhart je video gde ga je pogodila Hendlova glava, ispratio je dugu krvavu prugu koju je telo u padu ostavilo pre nego što se smirilo ovde, ramena skljojanih preko zidne lajsne, jednog gležnja preko drugog. Hendl je bio u uniformi, ali ubica mu je ispraznio džepove i skinuo oznake, nadajući se, pretpostavio je Rajnhart, da će tako odložiti identifikaciju. Uspeo bi u tome da jedan od pripadnika vojne policije koji su odgovorili na poziv nije prepoznao poručnika Hendla.

Rajnhartu je ovom prilikom bilo drago što je Hendl često ostajao u gradu do kasnih sati s damama i što su ga feldžandarmi svakako često vidali kako se teturajući pijan kasno vraća u kasarnu. Uhvatio je Hendla za čizmu i podigao mu nogu. Kao i kod Vukićeve, mrtvačka ukočenost gotovo se povukla. Umro je pre najviše jedan dan. Svakako u isto vreme kad i ona.

Rajnhart izađe iz dnevne sobe i uđe u radnu. Levo od njega visoki prozor gledao je u baštu. Uz jedan zid stajao je veliki masivni radni sto od drveta uglaćanog vremenom, ali on nije obratio mnogo pažnje na njega jer su iznad stola, poredane nasumično, visile fotografije u crnim okvirima. S većina je Marija Vukić zurila u njega, smejala se ili mu se pućila, a od snage njene ličnosti stomak mu se stegnuo i setio se njihovog razgovora na onoj igračici. Nisu razgovarali dugo, i uglavnom su pričali o Rajnhartovom učešću u prethodnom ratu, ali dok god je on govorio, ona ga je pažljivo slušala i prodorno ga gledala plavim očima.

Marija u letačkoj opremi pozira pored starog dvokrilca. Marija zamršene kose gleda odozgo s brodske ograde, u društvu nekog starijeg čoveka. Marija u istočnjačkoj odeći i s turbanom na kamili, između dvojice Afrikanaca. Marija za stolom u velikom društvu, a sjaj blica odbija se od šampanjskih čaša pred njima. Snimci Berlina, Pariza, Trafalgarskog trga gotovo skrivenog jatom golubova snimljenim u trenutku poletanja. Mesta u Africi, u Aziji. Slike ljudi, Nemaca, francuskih parova u baštama kafea, porodičnih izleta na travnjacima, Japanaca u tradicionalnoj odeći, Afrikanaca, vojnika.

Mnogo fotografija vojnika. Čovek u staroj austrijskoj carskoj uniformi naslanja se na pušku u rovu punom vode. Obogaljeni vojnik skljojkan uza zid od cigle prosi sa čankom u ispruženoj ruci. Slika oficira na konju. Povorke pešadinaca, nemačkih, s puškom na ramenu, plave kose zamršene na vetru. Rajnhart je progutao knedlu, odjednom suvog grla; pogled mu je ponovo privukao onaj vojnik oborene glave, prosjak *Da nije milosti božje*, pomislio je...¹

Iz prizemlja je odjednom čuo viku nekog muškarca i vrlo tih ženski plač. Mršteći se od gađenja, Rajnhart je skrenuo pogled s vojnika-prosjaka i zatekao se pred slikom Firera. Bio je snimljen kroz masu uniformi, crnih rukava i kukastih krstova - bilo je čak i nekoliko ustaških traka na rukavima - i sva lica gledala su u jednu stranu s izrazom iščekivanja i radosti, ali *on* je gledao pravo u objektiv, potpuno bezizraznog lica. Rajnhart se neočekivano stresao i okrenuo glavu.

Uz drugi zid nizale su se od poda do tavanice visoke police pune knjiga i raznih predmeta. Rajnhart ih je letimično pogledao idući ka drugim vratima. Bila su zatvorena. Izvadio je maramicu iz džepa i polako ih otvorio. Dočekao ga je mrak s bledim nagoveštajima površina i polica i mirisom hemikalija koji se pojačavao i povlačio kao da je jedva dočekao otvaranje vrata. Pogledao je oko vrata, pronašao prekidač za svetlo i pritisnuo ga. Bila je to mračna komora, potpuno ispreturana. Fotografije su ležale po podu, vrata polica zjapila su otvorena, jedna fioka pala je na tlo. Boce s tečnostima, četkice, štipaljke i uzice stajale su ili ležale razbacane po radnim površinama. Jedne makaze završile su u praznom emajliranom umivaoniku.

„Sranje“, promrmljao je Rajnhart Zakoračio je u sobu, kleknuo i pogledao razasute fotografije. Ponovo vojnici, uglavnom. Bile su to savremene fotografije, i to nedavno snimljene, ocenio je prema uniformama. Sklonio je jednu i otkrio snimak pripadnika Afričkog korpusa, vojnika umotanih u šalove načičkanih na tenkovima, i na trenutak se vratio među njih pod to nemilosrdno sunce. Na drugoj fotografiji bila je Marija sa zaštitnim naočarima spuštenim oko vrata u društvu muškarca u uniformi; minaret je probadao nebo iza njih, a pozadinu snimka činilo je more. Rajnhart se namršteno nagnuo da bolje vidi, a onda se s divljenjem osmehnulo. Čovek na slici bio je Romel, s kapom sa štitnikom, u kožnom mantilu, s dvogledom oko vrata, baš kao na svim fotografijama. Čuo je korake iza sebe. Narednik Klauzen je zastao na vratima.

„Gospodine kapetane?“

„Samo trenutak, naredniče.“ Rajnhart je ustao i preleteo pogledom po komori, po hrapama fotografija i sitnica razbacanim posvuda. Ispod umivaonika video je policu odškrnutih vrata, a iza vrata je svetlucalo nešto metalno. Pažljivo gazeći, prišao je i otvorio vrata. Nekoliko okruglih limenih kutija za film raznih veličina ležalo je nasumice na inače praznoj obloj pregradi. Kutije su bile otvorene, a početak svakog filma izvučen i zatim vraćen. Uzeo je najbliži film vrhovima prstiju i podigao ga ka svetlu. Provukao je traku između prstiju, ali bila je prazna. U policu je moglo da stane dvadesetak kutija za filmove, ali osim ovih nije bilo ničeg drugog. Klimnuo je glavom Klauzenu.

„Policajci su nam rekli da je jedna susetka možda nešto videla.“

„To je sve?“

„Jeste, gospodine, a izdašno sam delio cigarete. Govorio je uglavnom Hiber, ali

svi su bili prilično ćutljivi, naročito pošto se onaj krupni tip izvikao na sve pre nego što je otišao.“

„Da, to sam video.“

Rajnhart je ponovo pogledao po sobi. Sumnjao je da će se ovamo više vraćati, pa je morao sada da izvede sve zaključke i upije sve utiske s mesta zločina. Duboko udahnuvši, vratio se u radnu sobu i prešao pogledom po zidovima, policama punim knjiga na nekoliko jezika i predmeta koji kao da su doneseni iz desetak zemalja.

„Đavo me odneo, gospodine“, čuo je Klauzenov glas iz mračne komore. „Ovde su njene slike sa skoro svim generalima Vermahta. S Guderijanom, sa Hotom. Ovde je s Keselringom. Ima i jedna s Geringom...“ Klauzenov glas utišao se u mrmljanje.

Izvadivši ponovo maramicu iz džepa, Rajnhart je redom pootvarao sve fioke pisaćeg stola, ali nije našao ništa slično adresaru. Uspravio se i pogledao police. Na donjoj pregradi, odmah uz vrata, primetio je prazninu. Čučnuo je i pogledao ostale knjige. Bile su različitih veličina i poveza, ali svaka je bila uredno obeležena datumom. Izvukao je neke nasumično. Bili su to dnevници. Sezali u davnu prošlost, od 1917, a kasnije godine pokrivala su po dve, pa i po tri sveske. U ranijim tomovima rukopis je bio razvučen i detinji, a kasnijim zbijeniji, uredniji, gušći. Napućivši usne, Rajnhart se zagledao u prazninu koju su nekada popunjavali dnevници za 1942. i 1943. Pogledao je oko sebe i primetio da bi soba više odgovarala muškarcu nego ženi.

Klauzen je stajao nedaleko od njega, naizgled obuzet fotografijom vojnika koji prosi. Rajnhart se uspravio. „Naredniče?“, rekao je tiho.

Klauzen se okrenuo, pogledao ga, a onda se vratio fotografiji. „Znate, na trenutak mi se učinilo da je ovo jedan moj drug“, rekao je tiho. „Bekel. Siromah, granata ga je osakatila na jezeru Naroh.“² Narednik je zavrteo glavom, a Rajnhart je poslednji put pogledao naokolo i izašao u dnevnu sobu.

Stojeći na sredini sobe, gledao je oko sebe, polako se okrećući, i zamišljao šta se dogodilo. Na stočiću su bile dve čaše. Izbila je tuča. Neko je ubio vojnika. Odveo je Mariju u dnevnu sobu, silovao je, prebio je. Izbo ju je nožem. Ne. To ne deluje kako treba. Osim toga, u spavaćoj sobi su šampanjske čaše. Marija Vukić i osoba koja je bila s njom nisu žurili, zabavljali su se. Šta je onda krenulo naopako? I zašto je Hendl ustreljen, a Marija izbodena nožem? Pogledao je iz spavaće sobe u Hendlovo telo, radnu sobu, rasturenu mračnu komoru. Vratio se telima; Hendl je ležao na podu, a Marija kao da se odmarala na krevetu.

Neko je nešto tražio, pomislio je. Pretražio je radnu sobu, mračnu komoru. Ali onda je čuo nešto... Zatresao je glavom. Ovo je suviše neopipljivo, suviše tanušno. Nema dovoljno dokaza.

Okrenuo se kad je Klauzen ušao u sobu. „Idem da nađem svog novog partnera. Inspektora Padelina“, rekao je.

„To je onaj koji muči služavku, zar ne?“, našalio se narednik. Kad su izašli na stepenište, Rajnhart je zastao i podigao pogled dok su ga glasovi dozivali u prizemlje.

„Naredniče, vidite šta je gore. Ne dirajte ništa, samo pogledajte šta se tamo nalazi.“

Kuhinja je bila dobro opremljena, kao kupatilo na spratu. Na stolici u uglu sedela je postarija žena u urednoj crnoj uniformi, opasana uštirkanom belom kecljom, a detektiv Padelin se nadnosio nad nju. Kosa joj je bila seda i uhvaćena u punđu na potiljku. Šmrknula je tiho kad je Rajnhart ušao, brzo ustala i poklonila se. Rajnhart ju je sve vreme posmatrao; opazio je strah u dnu njenih sitnih vodnjikavih očiju, ali njegova nekadašnja potreba da smiri ljude kao što je ona davno se povukla nekud u dubine njegovog bića. To ih je ionako uvek zbunjivalo; ljudi ne očekuju saosećanje i razumevanje od ljudi poput njega. Više ne.

Upitno je pogledao Padelina, koji je ravnodušno zurio u služavku. Ona je odmahнула glavom, ne mogavši da ga pogleda, i promrmljala nešto u zgužvanu maramicu.

„Rekla mi je sve što zna.“

„Jedva čekam da to čujem“, odgovorio je Rajnhart. Ponovo je pogledao po kuhinji. Bila je uredna i čista, mirisala je na sredstvo za glačanje i začine. Pažnju mu je privukao samo katanac na vratima visokog plakara pored stepeništa. „Pitajte je samo još nešto, molim vas. Da li zna je li njena gospodarica imala adresar.“ Padelin je rafalno izgovorio pitanje, a služavka je bojažljivo virila u njega preko zglobova prstiju. Odgovorila je gledajući Rajnharta i pokazujući uvis. Šmrknula je kad je Padelin preveo odgovor, šarala pogledom između njih dvojice i stezala maramicu.

„Gore u radnoj sobi. Sveska uvezana u crvenu kožu.“

„Izgleda da je nestala.“

Kad su Rajnhart i Padelin izašli u hodnik, Klauzen je sišao niz stepenice. Padelin je oštro pogledao njega, pa Rajnharta. „Ko je ovo?“

„To je narednik Klauzen, moj pomoćnik.“ Klauzen je srdačno klimnuo glavom inspektoru.

„Šta ste radili gore?“

„Obišao sam sprat. Tamo nema ničega, gospodine“, rekao je Rajnhart. „Sve sobe su već neko vreme zatvorene. Nameštaj je pokriven čaršavima. Sprat već dugo nije čišćen. Ostavio sam tragove u prašini, a drugih tragova nema.“

Padelin je ćutke zurio u Klauzena. Narednik mu je mirno uzvraćao pogled. „A prizemlje, inspektore? Šta ima ovde dole?“

Inspektor se polako okrenuo Rajnhartu. „U prizemlju su bile odaje njenog oca. Roditelji su joj razvedeni, kaže služavka. Otac i kći su živeli ovde, ali njega su prošle godine ubili četnici, a služavka kaže da njegove sobe od tada nisu korišćene.“ Okrenuo

se i izašao,.

Rajnhart i Klauzen su se zgledali. „Naredniče, idite brzo na sprat i pogledajte tela. Samo ih pogledajte. Kasnije ću vas pitati šta mislite.“

Klauzen je klimnuo glavom, a Rajnhart je izašao za Padelinom. Zastao je videvši da detektiv razgovara s trojicom uniformisanih policajaca. Hiber je stajao u blizini, a Rajnhart mu je pokazao da sluša o čemu se razgovara i otišao do kola.

Padelin je izdao niz naređenja svojim ljudima, a onda je došao do Rajnhartovog vozila. Kapetan mu je ponudio cigaretu, a inspektor je ponovo odbio. Zapalivši, Rajnhart je sačekao da mu Padelin kaže šta je služavka rekla.

„Služavka je Mariju Vukić poslednji put videla u subotu ujutru. Marija joj je rekla da pripremi hranu i piće za nju i gosta. Muškarca. Ona ne zna ko je bio taj muškarac, ali je sigurna da to nije bio vaš oficir Hendl. Njega je poznavala. Ovog drugog nije.“ Rajnhart je povukao dim i klimnuo glavom Padelinu da nastavi. „U nedelju je imala slobodan dan. Došla je jutros, našla tela i pozvala policiju. Kaže da je Marija Vukić, kad nije bila na putu, vodila vrlo bogat društveni život. Često je priređivala zabave i izlazila. Mnogo ljudi dolazilo je u kuću.“

„Odlično. Znači, moramo da nađemo njene prijatelje. Da razgovaramo s njima. Da čujemo šta znaju.“

Padelin je progundao da se slaže. Pogledao je Rajnharta tim mrtvim dubokim očima i rekao: „To ćemo mi obaviti, mislim.“

Rajnhart je napucao usne i zagledao se u zemlju. Nema mnogo tragova, njegov novi partner već igra igre ovlašćenja, a kasne skoro dva dana za ubicom ili ubicama. Podigao je glavu. „Čuo sam nešto o svedokinji koja je možda videla nešto u noći ubistva.“

Padelin je polako trepnuo i klimnuo glavom. „Gospođa Hofler. Starija dama od preko puta. Videla je automobil u subotu uveče.“

„Hofler? Nemica? Želim da porazgovaram s njom. Hoćete li sa mnom?“

Krenuli su preko uske ulice. Ovdašnje kuće bile su lepe, smeštene na velikim travnjacima, s mnogo prostora između, čega u gradu nije bilo. „Ko živi ovde?“, upitao je Rajnhart usput.

Padelin je odgovorio gledajući naokolo: „Ovde žive samo bogataši. Bankari. Advokati. Poslovni ljudi.“

„A otkud Mariji Vukić ova kuća?“

„Služavka kaže da je kuća pripadala Marijinom dedi.“ Rajnhart klimnu glavom. „A njen otac? Šta je bilo s njim? Srbi su ga se dočepali?“

Padelin je teško gazio, a ruke su mu visile gotovo nepomično sa širokih ramena. „Tako je. Njen otac je bio visoki ustaški zvaničnik“, odgovorio je, misleći na vladajuću političku snagu u NDH. Ustaše su bili fašisti, i to neizrecivo svirepi fašisti, toliko da se zbog njihovih ispada ponekad stomak prevrtao čak i saveznicima Nemcima, a izazvali su nastanak dva glavna pokreta otpora u Bosni - četnika, srpskih nacionalista pod vodstvom Draže Mihailovića, pukovnika bivše jugoslovenske vojske, i mnogo moćnijih partizana. Partizane su predvodili komunisti, a njihovu vojsku, što je bilo daleko opasnije, činili su ljudi raznih nacija; na čelu pokreta bio je čovek poznat samo kao Tito. „Četnici su ga ubili iz zasede u Hercegovini, negde blizu Gacka.“ Padelin je skrenuo ka kući stotinak metara od doma Marije Vukić, zdanju s visokim šiljatim krovom i zidovima od crvene cigle. Rajnhart je dovršio cigaretu i bacio opušak na ulicu, a Padelin je zazvonio. Iz kuće se začuo pseći lavež. Vrata je otvorila služavka u urednoj crnoj uniformi i s belom čipkanom keceljom. Uvela ih je u hodnik i zamolila da sačekaju da ih najavi. Otišla je niz hodnik i ušla u salon, iz kog je odjeknuo oštar gospodarski glas.

„Ali *naravno!* Uvedi ih, uvedi hrabre oficire!“, rekao je glas na nemačkom s austrijskim naglaskom.

Služavka se pojavila na vratima salona i pokazala im da uđu. Zastali su na vratima dok je služavka uzimala Rajnhartovu kapu, a čak se i Padelin pomalo iznenadio količinom čipke i nabora u sobi; bilo ih je toliko da nisu odmah videli gospođu Hofler, koja je dostojanstveno uspravno sedela u fotelji s bogato ukrašenim naslonima za ruke. Na sebi je imala lepršavu krem haljinu, a tkanina joj je padala oko nogu; činilo se da je haljina mogla biti u modi u Beču krajem prošlog veka. Na krilu gospođe Hofler sedeo je maleni pas s ružičastom mašnom iznad sjajnih crnih očiju. Iza fotelje je gorelo svetlo i stvaralo oreol oko sede kose domaćice. Ustajali vazduh teško je mirisao na parfem i talk.

„*Gospodo oficiri!*“, rekla je oduševljeno kad su ušli. Pogled joj se zadržao na

Rajnhartu. Usne namazane tamnocrvenim ružem razvukle su joj se u osmeh i otkrile zube suviše bele i pravilne za osobu njenih godina. Pružila je krhku ruku s prstenjem na svakom prstu. „Uđite, *molim vas*“, rekla je, a ruka joj je zatreperila kao list papira zahvaćen vetrom.

Rajnhart i Padelin su ušli u sobu oprezno obilazeći stočiće i vitrine prepune porcelanskih figurica. „Sedite. Sedite tu. *Tu*, na kauč.“ Padelin se polako spustio na kauč od pruća zatrpan jastucima. Kauč je zastenjao i zaškripao pod njegovom težinom. Inspektor je potpuno bezizražajno gledao pravo u staru damu. Rajnhart je suspregao osmeh i seo na stolicu levo od gospođe Hofler. Ona ih je gledala naizmenično, a široki osmeh produbljivao joj je bore oko svetlucavih očiju.

„Dakle!“, uzviknula je vlasnički im se smešeći. „Kako mogu da pomognem ovako zgodnim službenicima našeg dragog Firera i našeg dragog Poglavnika? Ah *ne!*“, rekla je i podigla ruku da spreči moguća pitanja. „Gde su mi maniri?“ Spustila je glavu, podigla pogled i zvonko pozvala: „Gordana! *Gordanaaaa!* Ah, tu si, dete moje. Zovem te satima. Donesi gospodi malo kafe koju si upravo spremila. I uz kafu nešto jače“, dodala je i zaverenički namignula Padelinu. Rajnhart je ponovo suzbio osmeh; starica je već procenila da je Padelin krupni poštteni policajac povremeno sklon dobroj kapljici. „Požuri, dete“, otpustila je gospođa Hofler sluškinju. Pas je besno zurio u Rajnharta okruglim vlažnim očima, a gospođa Hofler se prijateljski smešila.

„Jeste li vi Austrijanka, gospođo Hofler?“, prekinuo je Padelin tišinu.

„Bečlijka. Moj muž je bio generalni direktor fabrike duvana“, odgovorila je.

„Živate li već dugo ovde?“

„*Dragi* moj, čitavu večnost, kako mi se čini ponekad. Ne želim time da kažem da nešto nije u redu s ovim gradom ili s ovom divnom zemljom“, požurila je da doda i s poverenjem pogledala Rajnharta razrogačenim očima. „Ali Sarajevo nije *Beč*. Vi to razumete, *naravno*, gospodine kapetane.“

„Svakako“, saglasio se Rajnhart.

„Poznajete li Beč, kapetane?“

„Poznajem. Živeo sam tamo godinu dana. Trideset osme.“

„Ah, *kakva* godina“, rekla je gospođa Hofler oduševljena. „Sjajna godina.“ Rajnhart se samo nasmešio. Ta godina je za njega i Karolinu bila sve samo ne sjajna.

„Gospođo Hofler“, rekao je Padelin, nakašljao se i izvadio beležnicu, „mi istražujemo ubistvo gospođice Vukić, vaše susedke, i želeli bismo da vam postavimo nekoliko pitanja o izjavi koju ste dali ranije.“

Čipkana maramica iznenada se pojavila u ruci stare gospođe. Prefinjeno je potapkala ugao jednog oka. „Da. Da, siroto dete. Molim vas, pitajte sve što vas zanima“, rekla je, odlučno uzdahnula i još više se uspravila.

„Rekli ste policajcima da ste u subotu uveče videli nepoznat automobil. Možete li

nam kazati nešto više o tome?“

Gospođa Hofler je ponovo uzdahnula i pomilovala psetance po leđima; pas je jednom mlatnuo repom i zatim spustio glavu. „Šetala sam mog malog Foksija, što često činim uveče jer kasno odlazim na počinak. Te večeri izašla sam oko devet sati. Žao mi je, ne mogu da budem tačnija. Kad sam se približila kući gospođice Vukić, Foksi se sav *uznemirio*, što je retkost za njega. Zapitala sam se šta se događa, a onda sam osetila taj *užasni* smrad, stravično oštar, i videla dim kako izbija iz automobila parkiranog tačno ispred kuće gospođice Vukić. *Pa*, Foksi je zarežao - on je izuzetno osetljiv na mirise, znate - a ja sam ga podigla da ne napravi gužvu kad smo prolazili pored kola. Pogledala sam u kola i videla muškarca kako puši cigaretu. Ta *cigareta* je onako zaudarala! Strašno! Kad sam se vratila, možda pola sata kasnije, automobil je odlazio. Prošao je pored mene i, *časnu reč* vam dajem, još sam mogla da osetim onaj ogavni miris.“

„Možete li da opišete tog muškarca, gospođo Hofler?“, upitao je Padelin držeći olovku nad beležnicom.

„Žao mi je, mislim da ne bih mogla. Bilo je *mračno*, znate. No imao je kapu na glavi. Kakve nose vozači.“ Rajnhart i Padelin su se zgledali. Detektiv je zaustio da postavi sledeće pitanje, ali ušla je služavka noseći srebrni poslužavnik i spustila ga pored gospođe Hofler. „Samo trenutak, inspektore.“ Padelin je spustio olovku na beležnicu, očigledno suzbijajući izliv besa. Rajnhart ga je pažljivo posmatrao. Brauer, Rajnhartov četni narednik u prošlom ratu, a kasnije njegov partner u berlinskoj policiji, bio je vrlo prgav. Njegova nagla narav plašila je Rajnharta kad je kao mladi poručnik tek stigao u puk. Padelinu je, kao i Braueru, pocrveneo vrat, a uska pruga bele kože pojavila mu se uz okovratnik. To kod Brauera nikad nije bio dobar znak. Rajnhart se pitao kako će se Padelin obuzdati.

Gospođa Hofler je otpustila služavku želeći da sama posluži svoje hrabre oficire.

„Gospođo Hofler...“ pokušao je Padelin da nastavi razgovor.

„Kakva je kafa?“, upitala ga je s blistavim osmehom milujući psića.

„Odlična.“ Domaćica se koketno nasmešila i uspravila se. „Možete li mi reći još nešto o automobilu? Koje je bio boje, koji model?“

„O, bože, mislim da *ne mogu*. Bilo je mračno.“ Zamišljeno je napućila usne. „Bila su to velika kola. *Pretpostavljam* da su bila tamna.“ Zatreptala je i nasmešila se. „*Tako* mi je žao. Nisam od velike pomoći, zar ne?“, rekla je okrećući se Rajnhartu i kruto mu se osmehnula.

„Nikako, gospođo Hofler“, rekao je Rajnhart, misleći na opis cigareta koje je taj čovek pušio i pitajući se zašto mu zvuči poznato. „Pružili ste nam veliku pomoć.“ Pogledao se s Padelinom. „A sada samo malo razmislite. Zatvorite oči. Pokušajte da vidite automobil. Vidite li nešto? Bilo šta?“

Starica je zabacila glavu i sklopila oči. Dugo je ostala tako. „Znate, čini mi se da je to bio nekakav *zvanični* automobil. Onakav kakvima se voze važni ljudi.“

Rajnhart je pokazao Padelinu da nastavi. „Znači, imao je neke naročite tablice, oznaku na vratima ili zastavicu napred?“, rekao je Padelin.

Gospođa Hofler je i dalje žmurila, a dramatični efekat donekle je kvario psić sitnih očiju baleći joj po krilu. „Zastavica. *Daaa...* Čini mi se da je možda imao zastavicu napred.“ Otvorila je oči i ponovo se koketno osmehnula. „Inspektore, *tako* ste pametni i uporni.“

Padelin joj je uzvratio osmeh, pomalo napetih uglova očiju. „Možete li da opišete zastavicu?“

„Ne, bojim se da ne mogu. Ne sećam se ni da li je bila razvijena ili ne, a u svakom slučaju, vetar nije duvao.“

„Jeste li videli ima li u kolima još nekoga? Možda pozadi?“

„Ne, zaista ne znam.“

„Hvala vam, gospođo Hofler“, rekao je Padelin, pustio šolju i podigao obrve. Kapetan Rajnhart se nagnuo napred u stolici.

„Mnogo ste nam pomogli, zaista. Samo još nekoliko pitanja. Šta mi možete reći o gospođici Vukić?“

Usta gospođe Hofler su se malo zategnula dok je gladila psa. „Pa, često je putovala. Zbog posla, znate. Nisam je dobro poznavala. Zapravo, rekla bih da je uopšte nisam poznavala. Vidala sam je s vremena na vreme, pozdravljale smo se, ali to je sve.“ Rajnhart je ćutao, a domaćica je prelazila pogledom od njega do Padelina i nazad. Ponovo je skupila usta. „Pa, mislim da neću nikome naškoditi ako kažem da mi se nije dopadalo što se vraća kući u sitne sate, pripita, čak *pijana*, i da mi se nije sviđalo ono pevanje.“

„Pevanje?“, rekao je Rajnhart.

„Da, *pevanje!* *Strašne* pesme. One koje, reklo bi se, pevaju najprostiji radnici.“

„Ili vojnici?“, rekao je Rajnhart tiho.

„*Upravo tako.*“, potvrdila je gospođa Hofler. „Pesme kakve bi pevali prosti vojnici.“

„Jeste li nekad videli nekoga s njom? Možda nekog muškarca? Vojnika, možda?“

Gospođa Hofler se namrštila, napućila usne i naslonila se šarajući pogledom između dvojice posetilaca. „Pa“, uzdahnula je, „često su joj dolazili muškarci, da.“

„Sećate li se nekog naročitog?“

„Ne, nažalost, ne sećam se.“

„Da li biste prepoznali nekoga kad bih vam pokazao fotografiju?“

„Da“, odgovorila je stara dama. „Da, to bi pomoglo.“

Rajnhart je pogledao Padelina. „Neko će doći da vam pokaže fotografije

muškaraca koje ste možda videli s njom. Možda ćete prepoznati nekog od njih“, rekao je detektiv.

Rajnhart je spustio šolju i tanjirić na sto i ponovo pogledao Padelina. „Pa, gospođo Hofler, bili ste nam od velike pomoći. Ako se setite još nečega, svakako nas pozovite.“

„Da, mnogo ste nam pomogli“, rekao je Padelin i spustio posetnicu na sto. „Možete me pozvati na ovaj broj.“

„O, hoću svakako, gospodo“, nasmešila se gospođa Hofler s malo olakšanja. „Gordana! *Gordanaaa!*“ Pas je poskočio i zalajao. „Ah, tu si, dete moje. Nemoj da te zovem tako dugo. Isprati gospodu.“

Obojica su se poklonili i izašli za služavkom do ulaznih vrata. Kad je otvorila vrata, Padelin je podigao ruku da je zaustavi. Rajnhart je nastavio i stao na stepeništu. „Koliko dugo radite ovde?“, upitao ju je Padelin tiho. Rajnhart je mogao da prati jednostavne razgovore.

Služkinja je oborila pogled, ali to je bilo uobičajeno. „Već četiri godine sam s gospodom Hofler.“

„Šta mi možete reći o gospođici Vukić?“

„Ništa, gospodine. Nisam nikad razgovarala s njom.“ On ju je ćutke posmatrao. Posle trenutak-dva služavka je podigla pogled, a onda pogledala u stranu. „Časna reč, gospodine“, prošaputala je.

„Dobro“, rekao je Padelin. „Toliko o automobilu“, rekao je Rajnhartu na nemačkom. „Nije baš mnogo.“

Rajnhart je klimnuo glavom. „Ovo mesto. Ilidža. Ko je ovde živio ranije? Srbi? Hrvati?“

Padelin ga je pogledao ravnodušnim očima ispod teških kapaka. „Srbi. Uglavnom.“

„A sada?“

„Hrvati. Ima i nešto muslimana.“

„Ima li ovde katoličke crkve?“

„Nema“, odvratio je Padelin namršteno. „Vreme je da se vratim u grad. Moram da obavestim majku Marije Vukić.“

„Mogu li s vama?“ Rajnhart nije sačekao odgovor, nego je krenuo stazom. Malo kasnije osetio je Padelinove teške korake iz sebe. Otvorio je kapiju i propustio ga, primitivši da se inspektoru vrat ponovo zacrveneo. „Hoćete li da vas povežemo u grad? Da usput malo popričamo, razmenimo beleške?“ Padelin je malo razmislio, a onda klimnuo glavom.

„Samo da izdam naređenja svojim ljudima.“ Požurio je nazad prema kući Marije Vukić. Kad je prošao pored ambulantnih kola, Rajnhart je primetio Begovića kako

sedi na kamenu. Lekar je skinuo sako, podigao lice ka suncu i čvrsto žmurio.

„Vi ste još ovde?“

Begović je nespretno stavio naočari. „Jesam, i biću dok ne stignu patolog i istražitelji.“, rekao je ozbiljno.

Rajnhart se i protiv volje nasmešio. Dopadao mu se ovaj zajedljivo duhoviti čovečuljak bez mnogo poštovanja prema vlastima. „Doktore, hvala vam na pomoći.“

„Bilo mi je zadovoljstvo. A zapravo samo čekam svog vozača.“

„Ovo će vam možda olakšati čekanje.“ Rajnhart je izvadio cigarete, istresao nekoliko za sebe i ostale pružio Begoviću. Lekar su sinule oči i ustao je.

„Pa, hvala vam najlepše.“ Nagnuo se napred kad mu je Rajnhart ponudio vatru. Kapetan je zapalio i sebi i gledao lekara kako žedno uvlači dimove.

Onda je podigao glavu ka vedrom nebu, a zatim pogledao dugačku aveniju s drvoredima. „Kažu mi da su ovuda nekada išle kočije. Da su ljudi mogli kočijama da se odvoze u park.“

„Sve do vrela Bosne, tako je“, potvrdio je Begović izbacujući dim. „Tako je nekada bilo. U dobra stara vremena, moglo bi se čak reći.“ Ovo je rekao posmatrajući Rajnharta bez ikakvog izraza na licu i u očima. Te reči same po sebi bile su sasvim bezazlene, ali u poslednje vreme nije se znalo šta ko zapravo želi da kaže ni ko sluša.

Rajnhart mu je uzvratio pogled, jednako bezizrazan. „Bio sam tamo jednom. Kad sam tek stigao ovamo. Vrlo je lepo.“

Begović je zaškiljio i mahnuo rukom ka Rajnhartu. „Znate, video sam vas i ranije.“ Rajnhart je podigao obrve. „U zatvoru. Odlazim ponekad tamo na poziv.“

„Izvinite, ne sećam se da sam vas viđao.“

„Ovde se sve sazna. Vi ste nekada bili policajac?“

„Sada sam oficir Abvera, doktore, i to je jedino važno.“

„Ako vi tako kažete“, saglasio se Begović prijateljski slegnuvši ramenima.

Uprkos Rajnhartovim rečima, delovi prošlosti nisu ga ostavljali na miru. Mnogo pre zarobljenika iz ovog rata, pred njim su se nizali razbojnici i ubice s berlinskih ulica i uličica, u vreme pre nego što se sve otelo kontroli. No to je bio neki drugi život i o njemu je mislio retko, iako mu je i dalje ostavljao delić samoga sebe, da se za njega pridržava.

„Gospodine kapetane“, rekao je Begović gledajući ga prodorno, odjednom vrlo usredsređen, bez tračka lakomislenosti u glasu. „Pazite se s njima, s Padelinom i njemu sličnima. Ne zaboravite da su oni na prvom mestu ustaše.“ Rajnhart pogleda lekara krajičkom oka. „Što znači?“

„Što znači da ih zanimaju tri stvari. Da budu Hrvati. Da budu katolici. I da budu zli prema svima koji nisu Hrvati i katolici.“

„Opasne reči, doktore“, reče Rajnhart.

„Ali istinite“, odvratio je lekar tiho.

„Tako je, istinite“, saglasio se Rajnhart posle nekoliko trenutaka. Zatreptao je da otera blesak uspomene na srpsko selo koje su ustaše uništile. Leševi pocrnelih lica visili su na savijenim granama drveća i polako se njihali u ritmu koji živi ne poznaju. Namrštio se, odjednom obuzet grižom savesti.

Begović je izbacio dim ka nebu. „Kladio bih se da će do večeras pokušati da pripišu ova ubistva Senki ili nekom drugom partizanu koji je sada u modi.“

„Senki? Ovo baš i nije njegov nivo, zar ne?“

„Zar nije? Neuhvatljivi Senka“, rekao je Begović zamišljeno, „čovek koji dolazi i odlazi kako želi, vuče Gestapo za nos i pravi budale od ustaša.“

„Pa“, reče Rajnhart, „ne bih precenjivao Senkinu važnost.“ Rekao je to čvrsto, ali zvučalo je kao blef, i to slabašan. Kao obaveštajni oficir znao je da nije tako.

„Ah, kapetane“, odvratio je pevuckavo Begović žmureći ka nebu. „Sve tajne ukradene, svi vozovi zadržani, svaka patrola napadnuta iz zasede... Kažu da to pali vatru u srcu naroda. Ko mu ne bi otvorio vrata? Ko mu ne bi pružio ruku pomoćnicu? Ko ne bi pošao u brda da nađe partizane? A vi ne biste precenjivali njegovu važnost...?“ Spustio je glavu i trepćući pogledao naokolo. „Bilo kako bilo, on valjda i ne postoji, zar ne?“, rekao je i nasmešio se potpuno opušteno stavljajući naočari. Pored policijskog kordona stao je jedan automobil i zatrubio. „Ah, evo Gorana“, rekao je lekar kad je vozač izašao iz kola i mahnuo. Prebacio je sako preko ramena. „Drago mi je što sam vas upoznao, kapetane Rajnharte.“

Rajnhart se vratio do svog štabnog vozila vukući noge po zemlji i šljunku ivičnjaka. Osećao se pomalo kao varalica. Razmišljao je o Begovićevim rečima gledajući kako se njegova kola okreću, i opazio je vozačevo bradato lice preko lekarevog ramena. Krenuo je polako nazad, ruku duboko zavučenih u džepove, vrlo turoban. Ovde je zaista bilo lepo; zelene talasaste planine pozadi, otvorena ravnica napred, i aleja platana koja vodi pravo do izvora reke Bosne.

Kad je prošli put bio ovde, izuo je čizme i zavrnuo pantalone da spusti stopala u vodu. Bila je ledena i smirivala ga je. Vojnika je bilo na sve strane: Nemaca, Italijana, Hrvata, čak i nešto Bugara. No nije mogao da se otrese osećaja da sve oči posmatraju samo njega. Oči žena ispod zarova, dece koja trčkaraju za njima, brkatih ljudi s fildžanima kafe u rukama, konobara s belim salvetama preko ruke i okruglim srebrnim poslužavnicima među prstima. Osušio je stopala na travi, spustio pantalone, obuo se, otišao i više nikada nije došao ponovo.

Odjednom je počeo da gleda na sve strane, po tlu, u kuću Marije Vukić i u kuću gospođe Hofler. Kola, rekla je. Stajala su, znači, parkirana otprilike... tamo. Između onih stabala bilo je mesta za automobil. Krenuo je polako, gledajući po tlu, nesvestan da ga dvojica policajaca znatiželjno posmatraju. Napred, pa nazad, pa ponovo napred.

Nagnuo se. Možda ima nečega. Možda nema ničega. Ponekad čovek ima sreće.

Eno.

Čuo je krckanje šljunka pod nogama iza sebe. Kleknuo je, uzeo nešto maramicom i okrenuo se. Padelin je stajao iza njega, a njegovi ljudi, svi osim stražara na vratima, sedali su u vozila. „Spreman sam. Da krenemo odmah?“

„Pogledajte ovo“, rekao je Rajnhart „Klauzene, pogledajte i vi.“ Sva trojica pogledaše ono što je Rajnhart našao. Bio je to valjak, po svemu sudeći od kartona, dužine prsta i spljošten na oba kraja. Rajnhart ga je podigao, onjušio i namreškao nos od oštrog mirisa. Padelin gaje takođe omirisao. Narednik Klauzen ga je samo pogledao.

„Pisak ruske cigarete“, rekao je. „Najgore na svetu.“

Rajnhart je klimnuo glavom prisećajući se. „Rusi su ih pušili u rovovima. Toliko smrde da smo ih osećali i preko ničije zemlje.“

„Jednom smo zarobili zalihe ovih cigareta“, reče Klauzen. „Posle borbi kod Kovala. Pušili smo ih dok nam nije pripala muka.“

Padelin je ravnodušno stajao za vreme ovih neočekivanih sećanja, a Klauzen je krenuo unazad tragajući po tlu. Rajnhart se osmehnuo detektivu. „Ovo je stara gospođa namirisala“, rekao je. „Imate li kesu za dokaze da stavimo ovo u nju?“ Padelin se okrenuo i naredio nešto jednom policajcu, koji otrča i vrati se s malim papirnim kovrtom. Rajnhart je spustio valjak u koverat, istresao maramicu i presavio je. „Evo još jednog“, rekao je Klauzen.

„Uzeću i to. Nikad se ne zna“, rekao je Rajnhart i umotao pisak u maramicu. Zatim su on i inspektor seli u kola. Klauzen i Hiber su se smestili napred i pošli nazad u grad. Još nije bilo jedanaest sati.

Već je bilo vrlo toplo, sunce je sijalo kao vreli kamen na gotovo belom nebu, i Rajnhart je bio zahvalan što je krov kola spušten pa mu je vetar duvao kroz kosu dok je Klauzen krivudao kroz Ilidžu vraćajući se na glavni put prema gradu. Na putu je vladala veća gužva i našli su se iza vojnog konvoja koji se kretao ka istoku. Usporili su; vazduh su zagadili izduvni gasovi kamiona ispred njih. Klauzen se nervirao i psovao za volanom, pokušavao da obide povorku, ali posle nekog vremena je odustao. Suviše kamiona, premalo prostora.

„Ako želite, možemo da stanemo malo napred“, rekao je Padelin. „Ima tu jedno selo u kom je kafa ponekad dobra.“ Klauzen je pogledao Rajnharta u ogledalu i podigao obrve. Rajnhart je klimnuo glavom i shvatio da je gladan. Padelin se nagnuo napred i pokazao desno, gde se uski put odvajao od glavnog. Tu su dežurala dvojica vojnih policajaca, ali kad su im Rajnhart i Padelin pokazali legitimacije, pustili su ih da prođu. Kola su poskakivala po zemljanom putu, a neko vreme ih je između belih kuća u centru malog sela jurio tronogi pas. Padelin je rekao naredniku da stane ispred male kafane pored sporog potoka. Nekoliko stolova stajalo je u senci strehe.

Rajnhart je izašao. Put i vojni konvoj na njemu još su se videli i čuli. Padelin je ušao u kafanu, a Rajnhart je skinuo kapu i seo za sto. Klauzen i Hiber seli su za drugi sto. Činilo se da na ulici, pa ni u čitavom selu, nema nikoga osim psa, koji je sada ležao i dahtao ispod njihovog vozila. No Rajnhart je osećao poglede. Padelin se vratio, seo s njim i prebacio sako preko slobodne stolice. Konobar je došao za njim noseći čaše s vodom.

„Ima bureka i paradajza“, rekao je Padelin, iskapio čašu i zatražio drugu.

Rajnhart je vodu pio sporije, laktovima oslonjen na sto. „Pa, recite mi, zašto je Marija Vukić toliko važna?“

Padelin je otpio gutljaj vode i oblizao usne. Zaškiljio je ka osunčanoj ulici. „Bila je nešto kao filmska zvezda. Vrlo čuvena kod nas. Ona i njen otac Vjeko Vukić bili su u stranci od početka, dok još niko nije znao za nas, dok niko nije hteo da bude s nama. Studirala je režiju u Italiji i u Berlinu.“

„Putovala je mnogo?“ Stigla im je hrana - burek i jogurt. Rajnhart je tokom boravka u Jugoslaviji otkrio da za mamurluk ništa nije bolje od bureka. Padelin je krupnim prstima iskidao burek i sad je stavljao komade u usta.

„Mislim da jeste, dosta je putovala. Čak i pre rata. Stalno sam čitao njene izveštaje u novinama i gledao njene filmove.“ Rajnhart je u očima detektiva video odjek šiparačke zaljubljenosti. „Ponekad je imala nevolja s vlastima pre rata, zbog zalaganja za hrvatsku državu, za oslobođenje od Srba, ali to je nije sprečavalo da

govori i piše šta želi. Radila je one, kako se to kaže... Kad prikazuju filmove, dele knjige i časopise? Dobrotvorni rad?“ Rajnhart klimnu glavom. „Tako je. Organizovala je snimanja filmova i razgovore čak i s običnim vojnicima. Delila je novine i časopise i nosila poštu vojnicima. Ko je imao sreće, dobio bi i poljubac. Jasno vam je da je bila vrlo, vrlo omiljena među vojnicima.“

„Pa, ja nisam dobio poljubac“, reče Rajnhart.

Padelin se ukrutio u stolici. „Upoznali ste je?“

„Čak sam i plesao s njom. Za Božić. Bila je pozvana na oficirsku zabavu.“

Padelin se vratio doručku. „U pičku materinu“, promrmljao je na svom jeziku. Podigao je pogled ka Rajnhartu. „To znači da ste baš imali sreće.“

„Valjda sam i imao“, saglasio se Rajnhart. Ponovo se setio tog napetog razgovora, njenih plavih očiju uprtih u njegove dok je govorio o rogovima.

„I ja sam je upoznao“, reče Padelin zureći u brda. „Bio sam u njenoj policijskoj pratnji. Jednom u Mostaru i jednom ovde. Bila je vrlo ljubazna.“

Rajnhart je lako zamislio kako je žena poput Marije Vukić mogla da deluje na čoveka kao što je Padelin. „Ona je rođena ovde?“ Padelin ponovo klimnu glavom žvaćući zalogaj bureka. „A vi?“

„Ne, ja sam iz Mostara.“

„Znači, bila je ustaša? Član stranke?“

„Tako je. Vi znate šta stranka kaže o ženama? Isto što i vaši nacisti. Žena treba da vodi kuću i rađa sinove za otadžbinu.“ Rekao je to bez trunke ironije. „Bilo joj je teško što je žena u takvom svetu. Morala je da bude tvrda, da preživljava. Možda je zato odlazila tamo gde je opasno. Na Istočni front. U Norvešku. U pustinju. U podmornicu. Bavila se i humanitarnim radom. Za Crveni krst. I za još neke dobrotvorne organizacije. Bila je... kako se to kaže?“, upitao je uzimajući čašu. „Ono o pravilima i... i...“

„Izuzetak koji potvrđuje pravilo?“

Padelin klimnu glavom sporo kao i uvek, pijući jogurt. „Tako je. Bila je izuzetak koji potvrđuje pravilo.“

„Šta je radila ovde?“

Detektiv se naslonio i protrljao vrat dlanom. „Upravo je bila završila film o vojnim operacijama u istočnoj Bosni i radila je te dobrotvorne poslove s pripadnicima hrvatske vojske i s ustašama tamo kod Višegrada.“

„Otkud vi znate sve ovo?“

„U novinama je izašao intervju s njom pre dva-tri dana“, odgovorio je Padelin samozadovoljno.

„Znači, treba da razgovaramo s njenom ekipom, zar ne?“

„Sve je već dogovoreno, ali samo za sutra.“

„Kad smo već kod filma i fotografije, jeste li videli njenu mračnu komoru? Prevrnuta je naglavce. Ispreturana je“, objasnio je videvši da se Padelin mršti ne razumevajući svaku reč. „Mislim da je nešto odneseno. Fotografije, možda i nešto filma.“

„Zanimljivo“, progundao je Padelin potpuno nezainteresovano.

„A tela? Jeste li zapazili nešto?“ Padelin se namrštio. „Jeste li primetili nešto zanimljivo?“, razjasnio je Rajnhart.

„Bilo je ružno.“

Rajnhart je neodređeno klimnuo glavom. „Pa, kakvi su vaši utisci? Ko je ubica?“, upitao je izazivajući sve jači nemoćni bes svog sagovornika.

Padelin je zevnuo, široko, i počeošao bradu. „Šta ja mislim? Partizani, komunisti, Jevreji, Srbi, birajte. Nije ih volela, a ni oni nisu voleli nju. Živela je sama. Bila je laka meta. Zna, nekoliko puta joj je ponuđena policijska zaštita, ali odbila je.“

Rajnhart je protrljao koren nosa. „Zna, Padeline, prema mom iskustvu obično u slučajevima ubistva počinioaca ne treba tražiti daleko. Ubica je najčešće neko koga je žrtva poznavala. Neko iz njene okoline. Možda i član porodice.“

Detektiv gaje saslušao gledajući ga hladnim očima ispod teških kapaka. „Mislite li da ja to ne znam?“

„Naravno da ne mislim“, odgovorio je Rajnhart. Prebrzo, kako mu se učinilo. „Samo kažem da pre nego što krenete da hapsite poznate partizanske simpatizere, treba sve da pročešljamo metodično.“

„Pa, možda možemo i jedno i drugo“, odgovorio je Padelin. Prepleo je krupne prste i protrljao ih. „No meni je sasvim očigledno, a trebalo bi da je i vama kao bivšem detektivu, da neki ljudi nose u sebi urođenu zločinačku crtu. Nju imaju i neke rase. Jevreji, Srbi, Cigani. To je jače od njih, i zato su zločinci.“

Rajnhart već godinama nije čuo ništa slično, još otkako su nacisti preuzeli berlinsku Policijsku akademiju i počeli da predaju ovakve gluposti.

„Treba da vam kažem“, nastavio je Padelin, „da Zagreb već traži rezultate.“ Pogledao je pravo u Rajnharta, koji je upitno podigao obrve. „Već sam objasnio. Marija Vukić je bila omiljena i imala je dobre veze. Njeni prijatelji u Zagrebu žele da se ovo reši brzo. I delotvorno.“

Rajnhart se naslonio i polako klimnuo glavom. „Šta tačno želite da kažete?“

„Putković mi je rekao da veliki župan vrhbosanski već zove šefa policije. Šef želi rezultate kako bi obavestio velikog župana, a on Zagreb.“

Rajnhart je otkrio da su mu se misli vratile na one poslednje mračne dane u berlinskoj Kriminalističkoj policiji, kada se policijski posao spojio s političkim. „Nisam siguran da će nemačkim vlastima biti drago da se istraga ubistva poručnika Hendla smatra političkim pitanjem.“

Padelin zatrepta. „Nama je najvažnija Marija Vukić.“ Rajnhart je duboko i polako udahnuo. Činilo se da je Frajlinger imao pravo. Hrvate zanima samo ona. „Konvoj je prošao“, rekao je Padelin iznenada. „Možda bi trebalo da krenemo.“ Rajnhart je izvadio novčanik iz džepa, ali Padelin ga je zaustavio. „Platio sam“, rekao je oblačeći sako.

„Hvala vam“, odvratio je Rajnhart, pa su izašli iz senke na blistavo sunce. Pas ih je prekorno pogledao kad ga je Hiber oterao. Rajnhart je seo pozadi i osetio pod sobom kako motor štabnog vozila oživljava. Klauzen se vratio na put, u poslednjem pogodnom trenutku pošto je u tom času sa zapada naišao novi konvoj. No put pred njima bio je čist, i povratak u grad protekao je manje-više u tišini.

Dok su prilazili Marijin dvoru, Rajnhartov pogled privukla je katedrala s leve strane, visoka i bela na suncu. Gledao ju je trenutak-dva, a onda se okrenuo u sedištu. „Gde živi majka Marije Vukić?“

„Na Bistriku. Blizu vaše kasarne.“

„Odlično. Naredniče, odvezite nas u kasarnu, molim vas. Inspektor i ja ćemo nastaviti odatle.“

Dok su jurili obalom obilazeći tramvaje, Rajnhart je osetio da mu pogled privlače ruševine aškenaske sinagoge na drugoj obali, opljačkane već drugog dana nemačke okupacije u aprilu 1941. Njena četiri tornja ličila su na čađave dimnjake. Klauzen je prešao reku preko mosta Čumurija, pored kog je Gavriilo Princip ubio nadvojvodu Franca Ferdinanda 28. juna 1914, i skrenuo levo prema kasarni. Zaustavio je kola pred glavnim ulazom i ostavio motor da radi, a on i Hiber su izašli. Rajnhart je pokazao Padelinu da sedne napred i takođe izašao iz kola.

„Hiberu, slobodni ste i hvala vam. Klauzene, major Frajlinger je rekao da ste dodeljeni meni. Treba da saznate gde je Hendl bio smešten i da pregledate njegove stvari. Vidite ima li bilo čega što povezuje Hendla s Marijom Vukić.“

„Bilo šta osim činjenice da je ona bila zgodna, a on rado trčao za suknjama?“

Rajnhart je zagrizao donju usnu i odmahnuo glavom. „Imam osećaj da on nije bio njen tip. On bi svakako spavao s njom da je mogao.“

„Znači, reč je o nečemu drugom?“

„Bila je novinarka i filmska rediteljka. Možda je nešto otkrila, pa je morala nekome da kaže.“

„Pa, ja se pitam šta je Hendl radio kod nje u to doba.“ Rajnhart rukom pozva narednika da nastavi. „Doktor je rekao da su umrli u subotu kasno uveče. Ako Hendl nije došao kod nje nadajući se da će završiti u krevetu, šta je onda radio kod nje u to vreme?“

„Treba razmisliti o tome. Slušajte, obidite i saobraćajnu vojnu policiju. Vidite šta su zabeležili od subote kasno uveče do nedelje rano ujutru. Dogovorite mi sastanak.“

Zastao je, razmislio treba li da kaže više o feldžandarmeriji i odlučio da ne treba. „Potražiću vas kasnije, u redu?“ Okrenuo se Padelinu. „Dakle, kuda idemo?“ „Iznad železničke stanice, pravo uzbrdo.“

Rajnhart je zaobišao kasarnu i krenuo strmim putem uzbrdo; levo koleno mu se trzalo dok se borio s menjačem i gasom. Obišao je nosača u širokim crnim pantalonama koji se penjao na brdo, presamićen pod bremenom na ramenima. I on i njegov zanat deluju krajnje istočnjački, pomislio je Rajnhart. Nosač ih je pogledao; koža mu je bila tamna i uštavljena, pa je delovao sasvim kao tamnopusi Turčin iz stotina priča i s razglednica. Šta takav čovek misli o životu?, pomislio je kapetan Abvera. Šta može da pomisli neko ko nosi ovakve terete i po čitav dan ne vidi ništa osim kaldrme pod nogama?

Put je obilazio izbočinu Trebevića i desno ispod njih pružao se pogled na gotovo čitav grad. Padelin pokaza i Rajnhart je skrenuo i parkirao kola pored velike kuće od žute cigle s malom prednjom baštom. Padelin je pokazao legitimaciju postarijoj sluškinji koja je odgovorila na zvono, a Rajnhart je gledao kako joj strah raste u očima dok im je držala vrata. Uvela ih je u dnevnu sobu. Na sredini sobe stajala je žena obučena u crno. Bilo je toliko očigledno da je to Marijina majka da se Rajnhart u trenutku zbunio zbog sličnosti, zbog prizora žene u kakvu bi Marija Vukić sazrela. Izgledale su isto, imale su jednako čistu besprekornu kožu, ali kosa Marijine majke bila je sjajne pepeljastoplave boje, duga do ispod ramena. Stajala je mimo, ali napeto, očigledno spremna za rdave vesti, i pogledom plavih očiju prelazila od Rajnharta do Padelina i nazad.

Padelin je govorio blago. Rajnhart je čuo Marijino ime i pretpostavio da inspektor njenoj majci saopštava tužnu vest jer su joj se usta razvukla u bezglasno O, a služavka na vratima je uzdahnula. Pipajući slepo iza sebe, gospođa Vukić je potražila stolicu. Svi su se pokrenuli istovremeno. Rajnhart je prvi stigao do nje i pomogao joj da sedne. Gospođa Vukić ga je pogledala u oči i nešto mu rekla, ali on nije mogao da joj odgovori. Odgovorio joj je Padelin, iznenađujuće nežno. Suze su joj potekle niz obraze. Inspektor joj je govorio još neko vreme, a Rajnhart je razaznao reči *Nemac* i *oficir*. Gospođa Vukić je klimnula glavom držeći čipkanu maramicu u drhtavim rukama.

„Da, naravno, naravno“, prošaputala je. „Možemo da razgovaramo na nemačkom. Dajte mi samo malo vremena, molim vas.“ Služavka je izašla. Rajnhart je čuo njene jecaje i zvuk vode iz slavine, i bez ikakve veze s tim zatekao sebe kako zahvaljuje Austrijancima što su okupirali Bosnu, pa su mnogi žitelji govorili nemački. Zveckanje posuđa i pribora naglašavalo je tihi plač gospođe Vukić. Rajnhart i Padelin su se zgledali; inspektoru je bilo sve neprijatnije. Rajnhart je pogledao po sobi nameštenoj, kako je pretpostavljao, starinski; bila je puna teškog drvenog nameštaja, vaza i

staklarije u stilu art deko. Činilo se da je svaka ravna površina pokrivena čipkanim miljeom. Pored dvostrukih vrata male cvetne bašte stajao je koncertni klavir, a po klaviru su bile poredane fotografije, uglavnom portreti. Lice Vjeka Vukića, čvrstih usta i odlučnog pogleda, gledalo ga je iz nekoliko okvira, uključujući i portret koji je u Marijinom stanu video obeležen crnom trakom. Rajnhart ni na jednoj slici nije video Mariju.

Posle nekoliko trenutaka gospođa Vukić je podigla pogled. „Izvinjavam se duboko. Ja sam Suzana Vukić. Sedite, molim vas.“ Ustala je. „Izvinite me na trenutak.“ Izašla je iz sobe. Rajnhart je čuo kako se njihova domaćica penje na sprat i zatvara vrata. Sat je glasno kucao u sobi punoj nepomičnog vazduha prožetog mirisom cveća uz srebrne vaze. Služavka je unela poslužavnik s čajnikom i šoljama; oči su joj bile crvene i naduvene. Spustila je poslužavnik uz lak metalni zveket i izašla kad se gospođa Vukić vratila, umivena i očešljana. Pokazala je posetiocima da ne ustaju i spustila se u stolicu, nogu skupljenih i iskošenih, leđa pravih. „Dakle“, rekla je prigušeno i potapkala nos maramicom, „kako mogu da vam pomognem?“

„Gospođo Vukić, kada ste poslednji put videli svoju kćer?“, upitao ju je Padelin.

Suzana Vukić je duboko udahnula i klimnula glavom za sebe. „Prošle nedelje. Prošlog utorka.“

„Kako vam je delovala?“

„Uobičajeno. Vrlo uzbuđeno zbog svega. I ničega.“

„Niste primetili da se ponaša neobično? Nije spominjala da je nešto muči?“

„Ništa“, odgovorila je gospođa Vukić i otmeno se useknula u maramicu.

„Nije imala problema s muškarcima? S novcem? Na poslu?“ Gospođa Vukić je odmahнула glavom na sve. „Možete li nam reći šta je tačno radila?“

„Bila je filmski reditelj. I fotograf.“ Suzana Vukić je nemački govorila sporo i precizno. Otišla je do pisaćeg stola od tamnog lakiranog drveta ukrašenog mesingom i donela fasciklu uvezanu trakom. Raširila je po stočiću zbirku novinskih isečaka, fotografija, razglednica, pisama i drugih uspomena. Pregledala je sve i našla nešto posebno - potvrdu o završenoj obuci u Ministarstvu propagande u Berlinu i prijemu u takozvane Propagandne jedinice. Još jedan Gebelsov mali jurišnik, pomislio je Rajnhart, i to ženski. Vidi, vidi. Vratio je dokument nazad, a gospođa Vukić mu je pokazala drugi papir, ispisan elegantnim staromodnim rukopisom, verovatno njenim. Bio je to spisak svih Marijinih zadataka, s datumima putovanja. Poljska 1939, Francuska i Holandija 1940, Balkan i Grčka 1941, SSSR dva puta, 1941. i 1942, severna Afrika 1942, Italija. Činilo se da je Marija putovala posvuda.

Vrata sobe su se odškrinula i ušao je stari pas. Bezvoljno je onjušio Rajnhartovu nogu, a onda se spustio na pod do nogu Suzane Vukić. Ona ga je pomilovala po glavi, a onda se nagnula napred. „Hoćete li nešto da popijete? Imam malo kafe koju mi je

Marija donela s poslednjeg puta po severnoj Africi. “Pružila mu je šolju kafe, guste i crne, začinjene kardamomom. Rajnhart je podigao šolju do usana sećajući se kad je poslednji put okusio nešto slično. Bilo je to u Bengaziju, u kafeu s pogledom na more sjajno kao rastopljeni metal. Nasula je kafu i Padelinu, ali on je samo dodirnuo rub šolje usnama i spustio je na sto gotovo netaknutu. „Da, bila je fotograf. Odličan. Radila je s Leni. S Leni Rifenštal“, dodala je nepotrebno. Prvi put joj se na licu pojavilo nešto osim tuge, a u glasu joj se čuo ponos. „Putovala je s vojnicima. Pratila je hrvatske vojnike u Rusiju. Sačuvala sam sva njena pisma i dopisnice. Možda biste hteli da ih pogledate.“

„To bi nam moglo pomoći“, rekao je Rajnhart. „Gospodo Vukić, video sam Marijin stan i njenu zbirku fotografija. Koliko sam shvatio, često je putovala s vojskom, ali je li putovala s nekim posebnim?“

„O, da. Uvek s komandom.“

„Te večeri u njenom stanu su bila najmanje dva muškarca.“ Suzana Vukić je skupila usne u nagnula se da otpije gutljaj kafe. „Jedan je nađen mrtav u njenoj kući. Plavokos i plavook oficir, star trideset do trideset pet godina. Znete li ko bi to mogao biti?“

„Viđala se s majorom Brunom Gordom iz Propagandnih jedinica. Ja ga nisam upoznala. A opet“, dodala je tiho, „možda to nije on.“

Usledila je nelagodna tišina. Padelin je pogledom pokazao Rajnhartu da nastavi. Krupni inspektor se promeškoltio u stolici, a Rajnhart se nakašljao. „Šta želite da kažete, gospodo Vukić?“

Podigla je glavu i pogledala prvo Padelina, a zatim Rajnharta, trepući kao da se iznenadila što ga tu vidi. Dugo ga je gledala u oči, a onda uzdahnula. „Hoću da kažem da je Marija volela muškarce. Moćne, važne ljude. Volela je starije muškarce. Imala ih je mnogo. Nisam mogla... nisam ni pokušavala... sve da ih popamtim. Ne mogu reći da mi se njeno ponašanje dopadalo. Ali... Marija je bila vrlo tvrdoglava. Ono što ja volim i želim odavno je izgubilo svaku važnost. Hoću da kažem, živela je sama, gore na Ilidži, a ne ovde sa mnom. Koliko dobrih bosanskih devojaka tako živi? Uvek je govorila da je 'moderna'. Želela je da živi sama. Otac joj je ugađao.“ Pogled joj je na trenutak odlutao ka fotografijama na klaviru. „Oduvek joj je ugađao. Dao joj je kuću svog oca, tu kuću na Ilidži. A kad smo se razveli, odselio se kod nje.“

Pogledala ih je obojicu. „Shvatite, ja nju volim.“ Glas joj je zadrhtao, progutala je knedlu, a onda kao da joj se na licu ispisala odluka da o ljubavi prema kćeri ne govori u prošlom vremenu. „Ali bila je teška. Ponekad smo bile bliske ali češće daleke.“ Zagledala se u daljinu. „Naročito otkako je Vjeko - moj muž - izgubio život. Bila je daleka. Ali uvek odana“, rekla je prelazeći rukom po fascikli punoj pisama, dopisnica i snimaka iz dalekih zemalja. „Bila je kći svog oca. Mnogo više nego moja.“

Rajnhart je znao ponešto o zamršenim porodičnim odnosima, naročito između roditelja i dece, i nije rekao ništa. Osetio je da se stidi umesto Suzane Vukić, ali je to potisnuo. Ona pak kao da je shvatila da je rekla previše pogrešnih reči, pa je duboko udahнула i ispravila se. Padelin se nakašljao, ali Suzana Vukić još nije bila završila.

„Znate, mnogim ljudima Marija se dopadala. Mnogi su voleli da budu s njom. Ali mislim da je bilo i onih kojima se nije sviđala. Onih koji nisu voleli ono što ona jeste i što radi.“ Govoreći ovo, gledala je pravo u Rajnharta. „Znate, ona se pre rata nije plašila da kaže ono što mnogi nazivaju istinom o našem položaju - o položaju Hrvata, mislim. Ali nije se plašila ni da govori o ženama, o tome ko treba da odredi šta žene rade sa svojim životima.“

Rajnhartu se učinilo da je Padelinu neprijatno zbog ovoga, ali nije mu bilo jasno da h zbog suvišnih detalja o ženi kojoj se divio izdaleka ili zbog nagoveštaja o njenoj lojalnosti prema stranci. Hrabro je pokušao da vrati razgovor na slučaj. „Gospodo Vukić, šta nam možete reći o gostima koje je vaša kći primala?“

„Ništa“, odvrtila je kratko. „Ne znam ko joj je dolazio. Ali postarajte se“, naglasila je ponovo gledajući Rajnharta, „postarajte se da ubicu tražite u njenoj blizini, a ne samo daleko od nje. Oni koji su je najviše cenili prvi bi je odbacili.“ Naslonila se, zadovoljnog izraza lica.

Padelinu je sada bilo toliko neprijatno da je Rajnhart pokušao da mu olakša. „Čime su se njeni prijatelji bavili?“

„Zaista ne znam.“ Pogled joj je ponovo nekud odlutao kako ju je šok pristizao. Rajnhartu se činilo da ovde više ništa ne mogu saznati. Nagnuo se napred da spusti šolju na sto i skamenio se kad je gospođa Vukić ponovo progovorila.

„Moj muž ju je nazivao živahnom“, rekla je glasom jedva jačim od šapata. „Bila je vrlo nezavisna. Politika ju je zanimala. Bila je... uključena u stranački rad. I volela je da se provodi. Zabave. Igranke. Piće. Cigarete. Muškarci.“ Šolja joj je zazveckala u ruci, ali ona kao da to nije primetila.

„Gospodo Vukić“, rekao je Padelin. „Da li je vaša kći bila zavisnica?“

Suzana Vukić kao da je živnula. „Nije. Zaboga, ne“, rekla je tonom majke koja nagoni brani svoje dete. No taj poriv brzo je iščeznuo, a u do malopre smeće oči vratila se praznina. „Umela je da odvoji posao od zadovoljstva. Tome ju je takođe naučio moj muž. Ne, nije bila zavisna ni od čega. Možda samo od posla. I stranke.“ Otpila je malo kafe, a tišina je rasla. Dvojica policajaca razmeniše poglede. Padelin je spustio ruku na naslon stolice i ponovo stao. „Znate, najiskrenije bi bilo da kažem da ne znam. Ne znam ništa o pojedinostima njenog života. Znam da je naporno radila, i da je volela da se dobro provede kad ne radi.“

Rajnhart je osetio odjek dubokog bola u sebi, meškoljenje uspomena na Karolinu i Fridriha. Ona je mrtva, a on kao da je takođe mrtav. Gledao je ovu ženu kako se bori

sa samom sobom, sa svojim osećanjima. Osetio je divljenje prema njoj, prema njenoj eleganciji i pribranosti u najtežim trenucima. Znao je šta je čeka, šta očekuje one koji izgube najmilije, ali nije pokazao ništa. Više mu nije bilo teško da ne pokaže ništa ili gotovo ništa pred tuđim bolom, ali pamtio je da nije uvek bilo tako, da nije oduvek bio ovakav.

Klimnuo je glavom Padelinu da je gotov. Uprkos zastrašujućoj pojavi, inspektor je, činilo se, umeo da bude obziran. Spustio je posetnicu na sto. „Gospodo Vukić, moraćete da identifikujete telo. Kad se malo oporavite, pozovite me na ovaj broj pa ćemo doći po vas.“ Klimnuvši glavom, saopštio je Rajnhartu da je završio s pitanjima, pa su obojica ustali. Suzana Vukić ostade da sedi; izgledala je sitno i srušeno. „Molim vas, primite naše iskreno saučešće. Nemojte ustajati, sami ćemo izaći.“ Ostavili su je nasred njene namirisane dnevne sobe, s kucanjem sata i dahtanjem starog psa.

Rajnhart je ostavio Padelina ispred zgrade uprave policije. Krupni detektiv je u povratku sedeo ćutke, stisnutih usana. Izašavši, predložio je da se sastanu sutra ujutru, kako bi dao sebi dovoljno vremena da pronađe članove Marijine ekipe u gradu, a Rajnhartu da otpočne nemački deo istrage. Rajnhart je jedva stigao da se saglasi pre nego što se inspektor okrenuo i kruto otišao u zgradu.

Bližilo se tri po podne, a zaposleni građani uglavnom su radili od sedam do tri. Rajnhart je osetio da Sarajevo klizi u ono popodnevno vreme opuštanja, kada ljudi ostavljaju alat i idu u goste prijateljima ili na kafu u stari grad. Poterao je kola Apelovom obalom po ko zna koji put tog dana. Kao što je rekao Padelinu, u ovom gradu čoveku se često čini da se vrti ukrug.

Sarajevo je sumoran grad, ponekad. Uglavljen između planina, sabijen između ustaša s jedne i Nemaca s druge strane, kao da je uvek nalazio načina da prebaci teret rata na jednu stranu, makar na jedan dan. Sa svakim prohujalim danom Rajnhartu se sve više činilo da čeka taj trenutak kada je čak i neko u uniformi koju je on nosio mogao jednostavno da sedi, da posmatra i sluša, da bude u blizini ljudi koji se trude da odbace brige.

Skrenuvši levo, povezao se uzbrdo uskom ulicom koja se završavala stražarskim mestom. Pokazavši legitimaciju stražaru, parkirao je kola ispred hotela *Evropa*, jedne od nekoliko zgrada u Sarajevu koje je koristila vojska. Kad je stigao do kancelarija Abvera, zatražio je od dežurnog oficira sastanak s Frajlingerom, ali dobio je odgovor da je major izašao i da se neće vraćati, ali je ostavio uputstvo kapetanu da mu pripremi izveštaj o dnevnim događajima. Uzdahnuvši, Rajnhart je seo za svoj sto i uzeo poruku, kojom ga je Klauzen obavestio da mu je zakazao sastanak s komandantom saobraćajne vojne policije za četiri sata.

Naslonio se, zapalio poslednju cigaretu, izbacio dim ka tavanici, zurio u cedulju neko vreme, a onda sklopio oči i zapitao se hoće li u komandi feldžandarmerije moći da izbegne Bekera. Sedeo je u tišini vrlo dugo, kako mu se činilo, i u mislima prolazio kroz današnji dan. Opipavao je put kroz njega, oko njega, kao što je radio sa zatvorenici koje je saslušavao u zatvorskom podrumu, pod jarkim svetlom. Ispitivao je čvrste ograde koje su ljudi nosili oko sebe tražeći brešu, pukotinu koja će ga propustiti. Puštao je tišinu da radi svoj posao. Zamorni rutinski postupak, duge pauze da se pitanja dobro shvate, zatočenik u glavi postavlja desetak pitanja na svako njegovo, a upornost da ostane pri svojoj priči slabi mu iz minuta u minut, iz sata u sat. Ali Rajnhart je u poslednje vreme sve češće tonuo u sopstvenu tišinu, njegova pitanja radala su se mrtva, u prazninu između njega i zatočenika terala su ih sećanja na dečje

krike, na sporo vijuganje dima, na zamah i udarac kundaka u ramena. Bleskovi njegovih noćnih mora. Unutrašnji život koji kaplje u javu.

Zatvorenik pred njim popuštao je cigaretu i ugasio opušak. Pogledom je okrznuo Rajnharta, skrenuo pogled, uzmakao. Tišina gaje nagrizala. Ruke su mu sada prazne, nema čime da ih uposli, da ih ispuni. Između njega i Rajnharta sada je ništavih, praznina koju valja ispuniti, a to se može samo rečima. Niko više ne ceni vrednost ćutanja. Breme reči pada u prazninu.

„Zašto trošite toliko vremena?“, šapuće prevodilac napeto susprežući zevanje. „Samo ga prebijte.“

„Kao što drugi rade?“

Oči su mu se naglo otvorile kad je namirisao dim, pa se trgnuo i uspravio u stolici. Nije bio raspoložen za pisanje, morao je da se kreće, pa je pošao da nađe Veningera i Majera, dvojicu oficira Abvera kojima je Frajlinger naredio da pregledaju Hendlove dokumente. Našao je Majera. Abver je bio podeljen na odeljenja. Rajnhart je vodio Odeljenje II J. Zvanični naziv bio je Odeljenje za moralnu sabotažu. U stvarnosti odeljenje se bavilo saslušavanjem zarobljenih neprijateljskih vojnika, naročito oficira. To se nije mnogo razlikovalo od onoga što je radio pre rata, od saslušavanja osumnjičenih. Hendl je bio u odeljenju III H, zaduženom za unutrašnju vojnu bezbednost. Pre toga je radio u jedinici za falsifikovanje dokumenata i tehničku špijunažu. Hendl je u Sarajevo došao nedavno, pre svega tri meseca. Uglavnom se bavio, utvrdio je Majer listajući Hendlovu vrlo oskudnu dokumentaciju, praćenjem glasina o tajnoj liniji komunikacija između partizana i nemačkih snaga, i o tome da su sada u brdima s partizanima i Britanci.

„Britanci?“, rekao je Rajnhart. Setio se poslednjeg saslušanja. Među zarobljenicima je bio i jedan partizanski poručnik. On ništa nije rekao o Britancima, ali zarobljeni partizani inače su malo govorili. „S partizanima? Ne sa četnicima? Poslednje što sam čuo jeste da je kod Mihailovića i dalje britanska grupa za vezu.“

„Pa, jesmo li svi mislili da su Britanci kod četnika?“ Majer je nosio mali cviker i još je delovao i ponašao se kao univerzitetski profesor. „Čak smo slali poruke u kojima smo precenjivali snagu četnika i razmere štete koju nanose. Vi to znate pošto neke informacije puštamo preko naših agenata. Tako smo prilično sigurni da će Britanci pokupiti te informacije. Uopšte ne želimo da Englezi promene stranu, ali na duže staze, ko zna? Prokleti Britanci. Igraju za obe strane, siguran sam. Ti partizani - šta ja znam, mislim da bi zaista mogli da nam naškode, znate? Mislim, pogledajte samo ko su naši saveznici. Hrvati su bez nas beskorisni, a ustaše su prosto divljaci. Italijani žele da se vrate kući i brane se od savezničkih napada, a da budemo iskreni,

ionako nisu ni za šta...“

Rajnhart je, slušajući Majera, letimično prelistao malobrojne papire na Hendlovom stolu, a onda izašao. Majer je u nečemu imao pravo. Politika u zaraćenoj Bosni bila je krajnje zamršena, kaleidoskop nestalnih frontova u borbi Nemaca, Italijana, Hrvata, ustaša i četnika protiv partizana. Kao veteran iz Prvog svetskog rata, Rajnhart je dobro poznao rat i patnje, grozio se svega onog oskudnog što je video i čuo o Istočnom frontu, ali sam nikada nije video ni doživeo ništa slično onome čemu ga je izložilo službovanje ovde u Bosni. Pokolji civila, odmazde, gradovi i sela sravnjeni sa zemljom, pogubljenja zarobljenika po kratkom postupku, gotovo srednjovekovno varvarstvo...

Krenuo je nazad u svoju kancelariju i stigao kada i Klauzen. „Kako je majka?“, upitao je narednik.

„Onako kako bi se očekivalo“, odgovorio je Rajnhart. Pretražio je fioku i našao staru kutiju bosanskih cigareta.

Duvan je bio suv, ali poslužio je svrsi. „No saznao sam da je Marija Vukić pripadala propagandnim jedinicama, mada je najveći deo posla obavljala sama. Njena majka je spomenula Bruna Gorda, majora tih jedinica. Moraćemo da ga vidimo.“ Njegova kancelarija je gledala na Ferhadiju, ulicu koja je uporedo s Ulicom kralja Aleksandra tekla kroz središte grada; nekoliko trenutaka posmatrao je prolaznike. „Jeste li pogledali Hendlov stan?“

Klauzen klimnu glavom. „Nema ničega, gospodine kapetane. Porazgovarao sam s nekoliko njegovih sustanara u glavnoj kasarni na Koševu. Jedan ga je čvrsto povezao s Vukićevom. Rekao je da ju je Hendl upoznao pre oko mesec dana. U njegovoj sobi bila je njena slika. Cimer misli da se Hendl ponekad sastajao s njom u jednom klubu u gradu...“ Zastao je i prelistao beleške. „U klubu *Dubrovnik*.“

„Proverićemo i to.“ Rajnhart je zamišljeno pogledao narednika. „Dakle, šta ste primetili na telima? Gore u kući?“

„Žena. Marija Vukić.“ Rajnhart mu je klimnuo glavom da nastavi. „Nije onako umrla. Kao da je samo pilegla. Ko god da ju je ubio...“ Glas mu je utihnuo.

„Kajanje?“, upitao ga je Rajnhart.

„Tako nešto, zbog toga ju je tako namestio.“

„A za Hendla ga je bilo baš briga“, reče Rajnhart. Klauzen klimnu glavom. „Osim ako nije bio par ubica“, nastavio je Rajnhart. „Ili jedan ubica, ali dve vrlo različite reakcije.“ Uzdahnuo je. „Držite to na umu. Da krenemo sada i vidimo šta kerovi imaju da nam kažu?“

Seli su u štabna kola i Rajnhart je ponovo pustio Klauzena da vozi. Narednik je daleko bolje od njega savladao kretanje sarajevskim sporednim uličicama i prolazima i jednosmerni sistem saobraćaja. Klauzen je vijugajući i ševrdajući stigao do

raskrsnice kod Marijin dvora, a onda ubrzao ka Vrbani, gde se nalazila komanda feldžandarmerije. U komandantovoj kancelariji mladi poručnik u propisno ispeglanoj uniformi uputio ih je kapetanu Kesleru, komandantu saobraćajne vojne policije. Visoki mladi Kesler obišao je svoj radni sto da ih dočeka. Njegova službena ogrlica - komad metala oblika polumeseca okačen o lanac oko vrata, po kome je vojna policija i dobila podrugljivi nadimak „kerovi“ - bila je uglačana do blistavog sjaja.

„Vi ste kapetan Rajnhart, zar ne? Dobio sam vaš zahtev za informacije.“ Okrenuo se stolu postavljenom iza zida, na kom su bile uredno složene dve plave fascikle. „No naređeno mi je da vam kažem da se javite mom pretpostavljenom, majoru Bekeru, pre nego što dobijete bilo kakve zvanične informacije.“ Kesleru su lice i glas bili pažljivo neutralni, pa Rajnhart nije mogao da dokuči da li mladi kapetan smatra ovo naređenje preteranim. Rajnhart je polako i duboko uzdahnuo kroz pažljivo stisnute zube. Činilo mu se da ga sustiže birokratija. Bilo je gotovo neizbežno da ga stigne i Beker. „Mogu da vas odvedem k njemu sada, ako vam je zgodno.“

„Sasvim je zgodno, kapetane“, odgovorio je Rajnhart. Pošli su za Keslerom nazad u kancelariju iz koje su krenuli. Kapetan je ušao kroz sporedna vrata, a poručnik je ponudio Rajnharta da sedne. Klauzen je stao iza zida.

Rajnhart je prešao pogledom po obaveštenjima. Saobraćajni propisi, dnevne zapovesti, spiskovi kažnjenih, spiskovi nestalih i traženih zbog dezerterstva. Seo je, ispružio noge, prekrstio ih u gležnjevima i zamigoljio prstima u čizmama. Odjednom ga je obuzimao umor, a ukočenost u vratu najavljujivala je novu glavobolju. Krajičkom oka video je da ga uredni poručnik nezadovoljno gleda strogim očicama. U tom trenutku nije ga bilo briga za to, želeo je samo da sklopi oči na trenutak. To nije mogao, pa se zagledao kroz prozor i pokušao da iz glave izbacila sve osim slučaja na kom radi. Nije uspeo jer ga je čekao susret s Bekerom. Ako je postojalo nešto što Rajnhart mrzi, a u čemu se Beker odlikuje, onda je to bila birokratska politika.

„Kapetane Rajnharte?“

Otvorio je oči i pogledao uvis. Pred njim je stajao posilni. „Major Beker vam šalje pozdrave, gospodine kapetane. Pođite sa mnom, molim vas.“ Rajnhart je pokazao Klauzenu da ostane i praćen nadmenim poručnikovim pogledom, izašao u hodnik. Stigao je u kancelariju jednaku Keslerovoj. Kapetan Kesler je stajao pored stola za kojim je sedeo major vojne policije ravnodušnih sivih očiju iza malih naočara u čeličnom okviru, tamnocrvene kose savršenim razdeljkom podeljene iznad desnog oka. Duž ivice stola bliže vratima bili su uredni svežnjevi dokumenata. Major Beker je držao nalivpero iznad nekog obrasca kad je Rajnhart stao mirno i salutirao. Trepnuo je, pokazao Rajnhartu da sedne i vratio se poslu. Pero mu je poletelo kao ptica kad ključa zrnevlje, jednom, dvaput, a zatim je stavio kićeni potpis i pružio papir posilnom. Major je zatim skinuo naočari obema rukama, sklopio ih i pogledao

Rajnharta. Posilni je stao mirno desno i malo iza majora. „Tražili ste informacije u vezi s kretanjem saobraćaja do Ilidže i nazad, je li tako?“, upitao je Beker.

„Tako je“, potvrdio je Rajnhart.

Major vojne policije ga je odmerio od glave do pete. „Zbog čega, ako mogu da pitam?“

„Možete.“ Rajnhart je gledao kako se majorovo lice preliiva crvenilom. Beker je stegnuo zube, lice posilnog se ukočilo kad je poželeo da nestane iz ovog oficirskog sukoba, a da li se to na licu kapetana Keslera pojavila senka osmeha...? Rajnhart se zapitao da li ova dvojica imaju pojma da se on i Beker znaju odranije, iz vremena kad su zajedno radili u berlinskoj policiji. „Istražujem ubistvo aktivnog oficira Abvera“, rekao je kad je procenio da je ćutao dovoljno dugo. „Oficir je pronađen mrtav u kući hrvatske novinarkе na Ilidži. Imam razloga da verujem da je otišao tamo u subotu kasno uveče. Želim da pregledam zapise o saobraćaju i saznam sve što mogu o kretanju ubice.“

„Ko vam je dodelio tu istragu?“

„Major Frajlinger iz Abvera.“

Beker klimnu glavom. „Shvatam.“ Namrštio se, ali samo radi predstave, kao što bi se advokat namrštio u sudu, ili roditelj koji zna kakav je nestašluk dete napravilo, ali želi da odigra igru pitanja i odgovora do kraja. Beker je nastupao za gledaoce. Radio je to kad god je mogao. „Ovaj grad ima policijsku službu, zar ne? Zašto ona ne istražuje taj slučaj?“

„Major Frajlinger je primenio standardni protokol sa sarajevskom policijom koji određuje da u slučaju kriminalističke istrage povezane s nemačkim obaveštajnim osobljem mi imamo glavnu ili jednaku ulogu u istrazi.“

Rajnhart je video da Beker razmišlja da li da pređe na ličnu ravan, ali birokrata u njemu je pobedio. Otvorio je naočari i vratio ih na nos. „Shvatam“, ponovio je. „Poznajem protokole. Ipak, iznenađen sam. Smatram da je sarajevska policija krajnje profesionalna služba. Mi blisko sarađujemo s njom.“

„Kako vi kažete, gospodine“, odgovorio je Rajnhart. Kako je bolno providan ovaj čovek, pomislio je. Ne moram ni da pogađam koje mu je sledeće pitanje. No zanimljivo je što Beker svoje birokratske adute odigrava ovako. Obično je odugovlačio, igrao se rečima, pokušavao da ponizi Rajnharta. Uvek bi nekako uspeo da spomene razliku u činovima, sadašnju, za razliku od nekadašnje, kada je Rajnhart u berlinskoj policiji imao viši čin od njega.

„Tako je. Ali kad je major Frajlinger već aktivirao te protokole, zar ne bi bilo bolje da istragu sprovodi vojna policija?“

„Gospodine majore, s poštovanjem vam predlažem da to pitanje postavite majoru Frajlingeru.“

„To i nameravam. To jest, nameravam da sačekam da mi on ili neko drugi objasni zašto feldžandarmerija treba samo da pomaže, a ne da predvodi.“ Uzeo je jednu fasciklu i sklopio ruke na njoj. „Postoje pravila. Postoje propisani postupci kojih se moramo pridržavati. Želim da vidim zvanični zahtev upućen ovoj jedinici pre nego što predam bilo kakve informacije. Kad budem video pismeni zahtev, biće mi zadovoljstvo da pružim svu moguću pomoć. Budite ljubazni pa obavestite o tome majora Frajlingera.“

„Gospodine, meni je major Frajlinger rekao da je vojna policija konsultovana u vezi s vođenjem ove istrage i da će istraga ostati u rukama Abvera.“

„Ja nisam video nikakav dokument o tome. Dok ga ne vidim, vaše učešće u istrazi ubistva smatraću odstupanjem.“

Rajnhart je nepomično sedeo i suzbijao gnev koji se uvek rađao u njemu pred okorelom birokratijom. „Nema načina da mi pružite pomoć dok ne dobijete takav dokument?“

„Nema.“ Bekerove nozdrve su zadrhtale i suzile se, a usta su mu se stisnula kao da se suzdržava da kaže ono što zaista želi. Ili kao da suspreže osmeh.

„Gospodine majore, uz dužno poštovanje, moram vam ukazati da je vreme izuzetno važno u ovakvoj istrazi. Što duže...“

„Ja sam policajac, kapetane“, prekinuo ga je Beker hladno, ali oči su mu svetlucale čekajući Rajnharta da to porekne. „Takođe verujem da nikakvo dobro ne može nastati iz zaobilaženja propisa.“ Oči su mu zasijale još jače. „A sada me izvinite“, rekao je, otvorio fasciklu i izvadio list papira. „Posilni, ispratite kapetana Rajnharta.“

Posilni je naglo oživeo i prošao pored Rajnharta da mu otvori vrata. Dobar nagon za preživljavanje, pomislio je Rajnhart kiselo, iako je bio siguran da je posilni svaku reč čuo i upamtio za kasnije ogovaranje u podoficirskoj kantini. Rajnhart je salutirao i izašao. Usput je poveo Klauzena, pa su izašli napolje do kola. Rajnhart se naslonio na kola i pružio ruku. „Dajte mi cigaretu, molim vas.“

Klauzen je istresao jednu cigaretu iz kutije „mokrija“ na dlan. „Niste dobili spiskove, zar ne?“, upitao je posle nekoliko trenutaka.

„Vama ništa ne može da promakne, naredniče, je li?“, našalio se Rajnhart, a onda odmahnuo glavom nad sebičnim tonom svoje ironije. Klauzen je spokojno ćutao. „Pismeni zahtev i slična sranja. Frajlinger je rekao da će nam raščistiti put u vojnoj policiji. Možda i jeste, ali to još nije stiglo do Bekera.“

„Vas dvojica se znate odranije, zar ne?“

Rajnhart se namrštio na narednika. „Molim?“

„Vi i major, znate se?“

Rajnhart je čuo za Bekera i pre nego što gaje video prvi put. One večeri kad su se konačno upoznali, on i Brauer pratili su ga kroz grad, po hladnoći i kiši, sve do onog istog stana na spratu. Tušu zastali i oslušnuli tiho mrmljanje s druge strane vrata. Rajnhart je pažljivo uhvatio kvaku. Vrata nisu bila zaključana, pa ih je širom otvorio i brzo ušao.

Za stolom u sobi sedela su dva čoveka i gledala neke papire. Zvanični dokumenti, s fotografijama, pečatima i žigovima, prosipali su se iz kožne vreće. Pasoši. Legitimacije. Jedan od ove dvojice bio je Beker, retke crvene kose i s malim naočarima u čeličnom okviru. Drugi je bio krupan postariji muškarac s krugom sede kose koja kao da mu je bila naslikana na šiljatoj lobanji. Još dva čoveka, krupna i ugojena, sedela su sa strane i brojala novac na gomilama. Svi su se skamenili kad su Rajnhart i Brauer tiho ušli u sobu.

Grmalji su pokušali da ustanu, ali Brauer je ispod mantila izvadio automat. „Hajde svi da ostanemo na svom mestu, važi?“, rekao je tiho. Uperio je zdepastu cev puške u ovu dvojicu, a oni su polako ponovo seli. „Ruke držite tako da ih vidim, gospodo.“

Rajnhart je ćutao i samo gledao Bekera pravo u oči. „Poznajemo li se?“, upitao ga je Beker posle nekog vremena.

„Bio si nesposobni detektiv Kriminalističke policije u

Vilhelmshafenu“, rekao je Rajnhart gledajući Bekera kako crveni, a zatim bleđi. „Premešten si u Gestapo trideset četvrte. Po svemu sudeći, bio si beskoristan i tamo, pošto su te oterali u ovdašnju kriminalističku policiju. Družiš se s Hanesom Lemkeom, gestapovskim graničarem u Bremerhafenu“, rekao je i pogledao drugog čoveka za stolom, „i s dvojicom zlikovaca iz hamburškog podzemlja. Odsutni su Valter Fišer iz Ministarstva inostranih poslova i Gerhard Kord iz odseka Gestapoa za zaplenu imovine. Prekini me ako grešim ili ako govorim prebrzo.“

Tišina je bila gusta i napeta. Bekerov pogled leteo je između Rajnharta, Brauera i one dvojice. Progutao je knedlu, a sićušni osmejak zatitrao mu je na licu. „Nastavi.“

„Pljačkaš ljude koji pokušavaju da napuste Nemačku. Uglavnom Jevreje, ali i ostale. Fišer obezbeđuje papire. Lemke im omogućuje prelazak granice. Hord ih oslobađa imovine. Ulažete zaradu u hamburško podzemlje, koje vam obezbeđuje prinudu kad je neophodno. Pratiš li me?“

„Imaš dokaze za ovo, naravno?“, upitao gaje Beker.

„Osim ovoga što vidim pred sobom?“

„Ovo?“, reče Lemke. „Ovo je... materijal... zaplenjen...“ Ućutao je, očajnički gledajući Bekera.

Rajnhartga nije slušao; zurio je u Bekera. „Ne znam tačno kakva je tvoja uloga...“

Bkeru su se usne pokrenule. Ponovo se osmehnuo, kao da je na videlo izašla neka tajna. „Ja? Mislim da sam lovac na talente. Moglo bi se reći da mi je organizacija najjača strana. I moć ubeđivanja.“

„Da, imam dokaze“, rekao mu je Rajnhart. „Ali danas je mnogo važnije koga znaš nego šta znaš, zar ne?“

Beker je klimnuo glavom. Skinuo je naočari i nagnuo glavu napred i udesno. Ne gubeći Rajnharta iz vida, razmišljao je o nagoveštaju da su Rajnhartove veze bolje od njegovih.

„Svako mora da zarađuje za život, rekao bih“, izgovorio je najzad.

„Navedi cenu.“ Beker se nasmešio, a i ostali su se opustili. Cene su pojava s kojom su navikli da rade. Ovo su i očekivali. „Daj mi dobru cenu, Bkeru. Dobru i poštenu. Ako bude preniska, utrostručiću je. Ako bude previsoka, nateraću te da je se držiš.“

„Četiristo maraka.“ Beker se zbunjen namrštio. „Zašto?“

„Možeš da nastaviš sa svojom operacijom. Radi dok god možeš. Naplaćuj onoliko koliko si naveo. Proveravaću. Ali onima koje ti ja

pošaljem nećeš naplaćivati. Smatraj to vraćanjem zarade u posao.“

„Ti si lud, jebote“, prosiktao je Lemke.

„Ako me izigraš, razotkriću te“, nastavio je Rajnhart ne osvrćući se na Lemkea. „Ako okončaš operaciju za šest meseci, razotkriću te. Ako dlaka padne s glave bilo kome, a naročito onima koje ti ja pošaljem, ubiću te.“

Beker je stavio naočari i uzeo papir. „Isidor i Hilda Rozen“, pročitao je.

Rajnhart klimnu glavom. „Oni su sledeći. To je to. Bićemo u kontaktu. Motriću na tebe. Prijatno veče, gospodo.“

„Naći ću te ja“, zarežao je Lemke. Beker ga je samo pogledao; oči iza naočara bile su mu mirne.

Rajnhart je izašao, a Brauerza njim koračajući unazad, držeći prisutne na nišanu. Brzo su sišli niz stepenice, izašli iz zgrade i otišli do kola parkiranih u drugoj ulici, koja je čuvao jedan Rajnhartov čovek. Rajnhart se skljkao na zadnje sedište i zapalio cigaretu iznenada uzdrhtalom rukom.

„Gospode“, šapnuo je Brauer vadeći okvir iz puške kad su kola jurnula napred. Okrenuo se napredujem sedištu. „Koliko vremena im daješ?“

„Dok nas ne pronađu? Ne previše. To me ne brine. Ono što su oni kadri da urade sukobiće se s onim što mi znamo...“ Zatvorio je oči. Obuzimala gaje vrtoglavica kao nekada posle borbe, kao kad je živeo u rovu. Istini za volju, nije uopšte znao koliko će ova opasna igra potrajati, ali činilo mu se da odavno nije postupio ovako ispravno.

Rajnhart je povukao dim iz cigarete i klimnuo glavom. „Obojica smo radili u Kriminalističkoj policiji. Ja sam bio viši inspektor, a on je bio zadužen za vezu s Gestapoom, između ostalog. Bio je rđav policajac.“ Vrlo rđav. Korumpiran. Brutalan. Nesposoban. Beker je bio toliko rđav da čak ni nacisti nisu znali šta s njim da rade, ali imao je dobre veze. I bio je pametan, mada bi prava reč bila „lukav“. Upropastio je mnoštvo slučajeva i uvek je uspevao da se izvuče iz nevolje, sve dok jednog dana nije zabrljao istragu smrti kćeri jednog partijskog zvaničnika bliskog Geringu, pa je isteran. Rajnhart ga je rado smetnuo s uma, ali kad je stigao u Sarajevo, zatekao ga je na položaju zamenika komandanta gradske jedinice vojne policije.

„Šta ćemo sad?“

Rajnhart je čvrsto zažmurio, protrljao čelo i duboko, sporo uzdahnuo. „Gospode, nemam pojma.“

„Možda on zna.“

„Molim?“ Klauzen je gledao preko parkirišta prema ulazu u zgradu komande iz koje je izlazio kapetan Kesler. Mladi oficir ih je pogledao preko dvorišta, stavio kapu i krenuo prema nizu parkiranih vozila uz bočni zid zgrade. Rajnhart se brzo zgledao s Klauzenom, a onda se uspravio, bacio cigaretu, zgnječio je nogom i krenuo za Keslerom.

Kapetan vojne policije je preuzimao vozilo kad mu je Rajnhart prišao. Pogledao gaje ravnodušno, potpisao obrazac i vratio ga podoficiru. „Žao mi je što moramo ovako zvanično“, rekao je.

„I meni.“

„Čujte“, nastavio je Kesler posle trenutak-dva. „Ne mogu vam dati dokumente, ali video sam ih. Mislim da u njima nema ničega što bi vas moglo zanimati.“

„To je vrlo ljubazno od vas, kapetane“, odgovorio je Rajnhart, „ali do tog zaključka moram doći sam.“

Neko vreme su ćutali. Rajnhart je čekao nadajući se da će Kesler osetiti potrebu da ispuni tišinu i kaže nešto više. „Beker se zadrto drži pravila, to je tačno“, rekao je Kesler najzad. „On se zapravo plaši da će zapisi pokazati da je ubica prošao kroz naše kontrole i da je vojna policija na neki način odgovorna. I možda je u pravu. Tog vikenda svakako smo imali pune ruke posla.“

„Zašto?“, upitao je Rajnhart, protrljao desno oko i stegnuo šaku u pesnicu kad mu se kažiprst podmuklo odšunjao do slepoočnice i zamišljenog otiska cevi pištolja.

Kesler se nakašljao i lako nabrao čelo. „Zbog planske konferencije u banji. Na Ilidži.“

Rajnhart se odjednom setio štabnih kola parkiranih ispred hotela. „Naravno. Da.“ Znao je za tu konferenciju. Setio se da je spomenuta na informativnom sastanku krajem prošle sedmice. Konferencija sazvana radi planiranja završnih pojedinosti operacije Švarc. Kako je mogao to da zaboravi? „Hvala vam, kapetane. Znači, bilo je mnogo saobraćaja?“ Znao je da zvuči budalasto, ali morao je da navede Keslera da kaže još nešto.

„Naročito u subotu rano uveče. Konferencija se završila u subotu po podne. Većina prisutnih u to vreme se već vraćala u svoje jedinice.“

„Većina?“

„Neki su ostali u hotelu, mislim“, odgovorio je Kesler. Jutros je pred hotelom bilo nekoliko štabnih vozila. Možda zbog konferencije. Možda ne. „Tokom ovakvih događaja dobijamo spisak svih koji im službeno prisustvuju. Dolazak svih proveravamo na osnovu tog spiska. Osim u vanrednim slučajevima, uobičajene dužnosti saobraćajne policije se obustavljaju ili dopunjuju. Zbog toga se beleže samo neobični događaji. Izduvane gume, prljave ili nečitljive tablice, previše putnika u vozilu. Zato vas uveravam da nije zabeleženo ništa što bi moglo imati veze s vašom

istragom.“

Rajnhart je gledao u tlo, u mrlje od ulja, šljunak i tragove guma, ali zapravo je video kako mu se istraga gasi u nizu slepih ulica ili unapred donesenih zaključaka. Protrljao je vrat, i dalje ukočen, i pomislio na fotografije vojnika. „Od koga da tražim spisak onih koji su prisustvovali konferenciji?“

„Moraćete to da vidite s komandantovom kancelarijom“, odgovorio je Kesler posle kraće tišine. „Ako mislite da će vam ta informacija koristiti.“ Kapetan vojne policije je govorio ravnodušno, ali Rajnhart je čuo upitni prizvuk. Rajnhart nije znao hoće li ta informacija biti korisna. Svakako bi bilo opasno da je zatraži, a još opasnije da je upotrebi, ali zasad je imao samo to. Slučaj je vrlo zapetljan, morao je da se hvata za svaku labavu nit, da je povuče i vidi šta će se desiti, i da se nada da se ništa neće desiti njemu samom.

Kesler je zurio u njega, lako nagnut unazad. „Ali svakako ne mislite da ima bilo kakve veze...“ Premestio se s noge na nogu ne dovršivši rečenicu. Udaljio se od Rajnharta. Od onoga što Rajnhart traži, šta god to bilo. Rajnhart je ponovo osetio pitanje. Neka sam donosi zaključke i stavove o sopstvenoj ulozi u ovome. Šta god *to* bilo, jasno je da vojnik pri zdravoj pameti ne bi želeo da bude umešan, a bilo je očigledno da Kesler sebe smatra takvim vojnikom.

„Za sada ne mislim ništa“, odgovorio je Rajnhart. „Samo istražujem.“

„Naravno“, rekao je Kesler i okrenuo se svom vozilu. „Pa, kao što je major Beker rekao, kad dobijete pismeno ovlašćenje, pružićemo vam svu moguću pomoć. Do tada vam želim prijatan dan, kapetane.“

„Pa?“ rekao je Klauzen kad se Rajnhart spustio na sedište do njega.

„Pa ništa“, odgovorio je Rajnhart. „Sećate li se planske konferencije gore na Ilidži?“ Pogledao je Klauzena i video da ovaj škilji u njega i odmahuje glavom. „Kesler me je upravo podsetio. Siguran sam da mi je Frajlinger natuknuo nešto o tome jutros, ali ja nisam shvatio.“

„Mislite li da konferencija ima nekakve veze s našim slučajem?“, upitao ga je narednik.

Rajnhart je isturio bradu i napućio usne. „Nemam pojma“, uzdahnuo je. „Odvezite me nazad u kancelariju. Nadam se da se Frajlinger vratio. Onda moramo da se dogovorimo o odlasku u taj klub.“

Rajnhart je gledao Miljacku dok je Klauzen vozio Apelovom obalom. Po letnjoj vrućini vodostaj je bio nizak; ponegde su se videle suve hrpe kamenja. Grupa dečaka igrala se skaćući s kamenja u vodu na sredini kanala, u kom je još bilo vode. „Frajlinger mi je rekao da ste nekada bili policajac“, rekao je iznenada.

Klauzen je pogledao ogledala, a onda pravo u Rajnharta. „Skoro dvadeset godina. U Diseldorfu“, odgovorio je.

„Zašto ste se vratili u vojsku?“, upita ga je kapetan.

Klauzen je malo razmislio. „Nisu mi se dopale sve promene... znate, ono kroz šta smo morali da prođemo“, rekao je najzad. „A vojska, pa, oduvek mi je nekako bila kao prva kuća.“

„Spomenuli ste Naroh. U kući Marije Vukić.“

Narednik klimnu glavom. „Da, gospodine, služio sam na Istočnom frontu od petnaeste do sedamnaeste. Kad sam ranjen, poslali su me kući. Stupio sam u policiju kad se rat završio.“

Rajnhart se zagledao u put ispred sebe i u ravnodušne fasade zgrada s leve strane. Klauzenova iskustva bila su slična njegovima. Vrlo slična, ali koliko god delovalo da imaju štošta zajedničkog, isto toliko ih je razdvajalo, ako ne i više. Nastala je tišina, a Rajnhart je, umesto da joj se obraduje, opsovao sebe što započinje razgovor koji ne ume da dovrši.

Klauzen je zaustavio kola ispred komande, a Rajnhart je, i dalje obuzet nelagodom, sedeo trenutak-dva pre nego što se okrenuo naredniku. „Dobro ste postupili pred komandom feldžandarmerije kad ste me uputili Kesleru.“ Klauzen ga je samo ćutke gledao. „To mi treba od vas, naredniče. Kad god imate nešto takvo, predosećaj, nešto da kažete u vezi s istragom, slobodno govorite.“

„Razumem, gospodine kapetane.“

Rajnhart nije tačno znao zašto, ali činilo mu se da se Klauzen uvredio, ili da Rajnhartove reči smatra snishodljivim. Setio se davnašnjeg sličnog razgovora s Brauerom. Klauzen nije bio Brauer, a Rajnhart nije imao ni vremena ni snage da s narednikom gradi odnos makar izdaleka sličan onome koji su on i Brauer razvili kao vojnici, policajci i prijatelji.

„Imate li adresu onog noćnog kluba za koji ste rekli da ga je Hendl posećivao? Hajde da odemo tamo večeras. Povedite Hibera i čekajte me ispred kasarne u osam sati.“ Rajnhart je izašao iz kola i okrenuo se pre nego što je zatvorio vrata. „Do tada ste slobodni.“

U komandi je Rajnhartu rečeno da se major Frajlinger vratio i da ga očekuje. Rajnhart je usput svratio do svoje kancelarije i uzeo sa stola beležnicu u koju je zapisivao informacije iz Abvera. Listao je stranice dok nije našao ono što je tražio; presavio je vrh lista da ga obeleži. Majorov posilni ga je uveo u škrto nameštenu kancelariju. Major je gledao kroz prozor s rukama na leđima. Rajnhart je stao mirno.

„Sedite, kapetane“, rekao je Frajlinger hrapavo i seo za svoj sto. Uzeo je jednu bombonu iz kutijice i zavalio se u stolici. „Recite mi šta se desilo u ovom slučaju. Samo činjenice, molim vas.“

Rajnhartov izveštaj je bio jednostavan, uglavnom zato što nije imao o mnogo čemu da izvesti. Rekao je majoru da je razgovarao s gospođom Holler i s majkom Marije

Vukić. Rekao mu je i za svoj neuspešni pokušaj da dobije informacije od vojne policije. Frajlinger ga je slušao ćutke, retko trepćući bistrim plavim očima. Kad je Rajnhart završio, major je neko vreme ćutao, a onda je sklopio ruke pod bradom. „A sada mi iznesite svoje utiske, recite mi kako vam se ćini ovaj slućaj.“ Prepleo je i istegao prste i protrljao šake.

„Pa, gospodine majore, jedna ųrtva je ćuvena hrvatska novinarka koja je ozbiljno radila i još ozbiljnije se zabavljala. Bila je uticajna, imala dobre veze, bila politićki aktivna. Po svemu sudeći, volela je vojnike. Iskusne. Starije. Sudeći po fotografijama u njenoj kući, bila je pomalo opsednuta njima.“ Zastao je i razmislio o ovome što je upravo rekao. Ćinilo mu se da ima smisla, da se uklapa u nejasni osećaj koji je sticao o ovoj istrazi, o njoj. Šuštanje Frajlingerovih ruku nije prestalo. „Imam nezadovoljnog i tvrdoglavog policajca za partnera i vezu s mesnom policijom.“ Policajca potpuno proųetog ideologijom i obućenog policijskim tehnikama koje prezirem, pomislio je Rajnhart, ali nije to rekao. Ćoveka koji procenjuje zloćine i zloćinaćke nagone na osnovu rasnog i društvenog porekla, a ne na osnovu motiva i prilike. „Metodi rada sarajevske policije pomalo su... zastareli“, rekao je samo. „Zbog sve jaćeg politićkog pritiska da okrive nekoga za ubistvo Marije Vukić, plašim se da gradska policija nije zainteresovana da naće pravog krivca, nego samo nekoga ko će snositi krivicu. Pritisak dolazi iz samog vrha, iz Zagreba. Putković, siguran sam, ųeli da ovo okonća što pre.“

„Je li prerano da vas pitam sumnjate li vi na nekoga, kapetane?“

Rajnhart je pogledao Frajlingera i njegove nemirne ruke. „Jeste, gospodine majore. Suviše je rano.“

„A ko je najverovatnije ubica, po vašem mišljenju?“

„Uz dužno poštovanje, gospodine majore, ne ųelim da nagaćam.“

„Je li?“ Frajlingerove ruke su se zaustavile, prepletenih prstiju. „Koji su vaši sledeći koraci, kapetane?“

„Padelin i ja ćemo sutra razgovarati s jednim ćlanom ekipe Marije Vukić. Koliko sam shvatio, samo je on u Sarajevu. Razgovaraću i s majorom Gordom. On je oficir Propagandnih jedinica i gospoća Vukić je spomenula da se družio s njenom kćeri. Većeras idem u noćni klub u koji su Vukićeva i Hendl navodno ćesto odlazili, a nadam se i da ću uspeti da dobijem podatke o saobraćaju od vojne policije.“

„Da, to ćete dobiti“, rekao je Frajlinger promuklo. „Ne znam šta se desilo s mojim zahtevom, ali podneo sam ga ispravno i na vreme. Beker se moųda poigrava s vama i mislim da vas ne mogu uveriti da je suprotno. No neko tamo nije moj zahtev shvatio ozbiljno. Ako do sutra ujutru ne dobijete ono što vam treba, lićno ću intervenisati.“

„Gospodine majore, osim beleški o saobraćaju voleo bih da vidim i spisak prisutnih na konferenciji o operaciji Švarc.“ Nije spomenuo da je potpuno zaboravio

na taj skup. Otvorio je beležnicu na obeleženoj strani. „Obavešteni smo o tom sastanku prošlog utorka“, rekao je čitajući. „Poslednje pripreme za operaciju Švarc. Sastanak komandanata svih divizija u hotelu *Austrija* na Ilidži.“

„Zašto vam je to potrebno?“

„Ubistvo se odigralo blizu, suviše blizu skupu vojnika koji kao da su iskoračili iz njenih fotografija. Ne mogu da verujem da nije znala za taj sastanak i da nije pokušala da mu prisustvuje jer bi joj to koristilo lično i profesionalno. Osim toga, moram pretpostaviti da je na ubicu ostavilo posledice ono što je učinio. Emotivne i telesne. Bilo bi gotovo nemoguće da se civil kreće tuda u to vreme, ali vojnik bi to mogao.“

Frajlinger ga je posmatrao ispod poluspuštenih kapaka. „Ta informacija bi mogla da vam koristi i nabaviću vam je. Ali tek kada me uverite da zaista postoji veza.“

„Gospodine majore, moram da se pobunim“, odvratio je Rajnhart. Prsti su mu se stegli oko beležnice. „Kako da uspostavim vezu ako mi je informacija uskraćena samo zbog toga što bi nekome to mogli biti nezgodno.“

„Rajnharte“, rekao je Frajlinger, istresao bombonu iz kutijice i uhvatio je vrhovima prstiju. „Ne želim da gnjavite generale pitanjima o tome gde su bili i jesu li i koliko blisko poznavali Mariju Vukić. Ne bez vrlo dobrih informacija koje bi takvo ispitivanje opravdale. Svakako ne u ovom trenutku.“

„Gospodine majore, to što vi nazivate gnjavažom ja bih nazvao...“

„Zovite to kako hoćete, Rajnharte“, prekinuo ga je Frajlinger. Rajnhart je osetio da mu je krv jurnula u lice i znao je da se to vidi. „Za početak, saznajte je li bila tamo. Utvrdite je li poznavala nekog prisutnog oficira. To bi takođe bilo korisno. Ali neću da s tim *gnjavite* visoke oficire i njihove štabove. Ne dok ne budete imali mnogo više osnova za gnjavažu.“ Prodorno je pogledao Rajnharta hladnim plavim očima i ubacio bombonu u usta. „Slobodni ste.“

Rajnhart se odvezao nazad u kasarnu. Dežurni oficir mu je dao pismo, od Brauera, sudeći po rukopisu, pa je Rajnhart prevrtao koverat po rukama vraćajući se u svoju sobu, odjednom potpuno isceden. Srušio se na krevet i gledao duge zrake sunca kako sijaju kroz prozor, spustivši koverat na grudi. Piće bi mu prijalo. U malom parku ispred kasarne, uz obalu. Ili možda na trgu. Sklopio je oči.

Trava je mokra od noćne kiše. Dim iz hiljada vatri vijuga između stabala kao magla. Šištanje i škripa opreme vojnika oko prestravljenog mladog oficira zvuče poput grmljavine. S druge strane livade obrisi se kreću među drvećem, izvikuju se komande na čudnovatom jeziku. Negde tutnji artiljerija. Pešadinici u sivom postrojenu su u vrste s obe strane, a mladi Rajnhart očajnički pokušava da proguta knedlu i shvata da ne može. Šuškanje i meškoljenje ljudi odjednom prestaje i Rajnhart oseća nekoga iza sebe. Okreće se i vidi pukovnika kako ga gleda onim svojim sivim očima. S druge strane livade dopire glenli urlik.

„Uraaa! Uraaa!“

Pukovnik spušta ruku u rukavici poručniku na rame. „Plašite li se, gospodine poručniče?“ Poručnik uspeva samo da klimne glavom. Pukovnik takođe klima glavom, čvrsto mu steže rame, kožna rukavica tiho škripuće. „Upamtite“, kaže uz novi borbeni poklič s druge strane, dok nejasne prilike rastu i zbijaju se u masu ljudi, a puške s nataknutim bajonetima njišu se u jurišu, „i oni se plaše.“

Rajnhart se zagrcnuo i seo, a pismo je palo na pod. Tanka skrama znoja pokriva mu glavu, snop svetla se izdužio, ali ne mnogo. Spavao je svega nekoliko minuta, ali san... Nije ga usnio već dugo. Njegova prva borba, bitka za Kovel. Tada je upoznao pukovnika. Tomasa Majsnara. Čoveka koji mu je gotovo postao otac kakvog je oduvek želeo, i tačka oko koje je gradió život. Sve dok nije sreo Karolinu i shvatio da je ta tačka samo jedan od dva suprotstavljena magnetna pola i da je on sam u sredini. Nije mu pisao već neko vreme. To nije lepo od njega, iako mu je rečeno da mora biti tako. Rajnhart je tom čoveku dugovao život, višestruko.

Nagnuo se i uzeo pismo, a zatim otišao do prozora. Park ispred kasarne bio je u senci, a večeras će u njemu svirati orkestar. Video je muzičare kako se pripremaju, ali poželeo je nešto drugo. Uzeo je novu kutiju cigareta, prošao pored stražara i krenuo uzvodno. Prešao je Carevu ćupriju, prošao jednu uličicu, stigao na Baščaršiju i seo u kafanicu na zapadnoj strani. Seo je za sto, poručio tursku kafu od konobara odsutnog

pogleda, zapalio cigaretu, posmatrao svet kako prolazi i pustio misli da klize preko slučaja i sporog hoda ljudi po trgu.

Neke žene prošle su pognute pod bremenom hrane ili drva, a za njima jedan starac teško se poštapaujući. Dva policajca s puškama na ramenu; troje dece i njihova majka obišli su ih u širokom luku. Muškarci su prali šake i stopala na česmi na vrhu trga, a kuckanje zanatlija iz uličica koje vijugaju oko stare turske džamije na uglu trga nikako nije prestajalo. Krovovi drvenih radnji i kafana duž svih strana trga bili su pokriveni crvenim crepom. Iznad vrata nekih radnji visile su zastave s kukastim krstom ili crveno-bele šahovnice NDH, više kao poziv vojnicima koji lutaju gradom nego kao izraz političke sklonosti, bio je uveren Rajnhart. Grupa tenkovskih oficira u crnim uniformama salutirala mu je u prolazu i nestala u sporednim uličicama da obiđe radnje koje prodaju poslužavnike, tanjire, šolje od kovanog metala i pivske krige s nemačkim natpisom *Pozdrav iz Sarajeva* koje su vojnici slali kući kao suvenire.

U ono malo preostale radosti građani su, činilo se, uživali zajedno na ovakvim mestima, i Rajnharta je smirivalo da ih posmatra. Ljudi su išli s prijateljima, parovi šetali. Deca su se igrala na kaldrmi trga. Drugde, u ruševinama jevrejskih četvrti, u bedi u kojoj su hiljade izbeglica sa sela jedva sastavljale kraj s krajem, i u srpskim četvrtima po kojima su se ljudi kretali oprezno, grad je bio mračan, zgrčen. A na sve strane videle su se planine koje ponekad kao da grle grad u naborima svojih padina, a ponekad deluju kao pesnica spremna da ga zgnječi.

Kafa mu je donesena u malom srebrnom ibriku na okruglom poslužavniku, s malom čašom vode. Spustio je parče šećera u penu na vrhu ibrika i pustio ga da se slegne kao što je video da drugi rade. Šećer se obojio u smeđe i skliznuo u kafu uz mreškanje. Brže nego ranije. Činilo mu se da je kafa sve slabija svaki put kad dođe, ali je i dalje bila bolja od splaćina koje su služili u kantini. Bez žurbe je gledao oko sebe i ponovo pomislio kako, uprkos strahu i mržnji izniklim iz rata koji u zbijenom gradu umeju da narastu do sumanutih razmera, uprkos skrivenim pogledima koje je neprestano osećao, ovaj grad ponekad liči na beskrajni bal pod maskama.

Kostimi koje je nekada smatrao orijentalnima, istočnjačkima, ovde su nosili nezamislivo raznoliki muškarci i žene, a mnogi od njih delovali su daleko manje istočnjački nego što je zamišljala mašta javnosti kojoj je i sam nekada pripadao. Čovek plavokos kao Saksonac prošao je pored Rajnharta obučen u široke pantalone i košulju, što ga je obeležilo kao bosanskog muslimana. Za njim se pojavio čovek u odelu i sa šeširom, po svemu sudeći advokat, a svaki Nemač procenio bi ga kao Turčina. Tamnokosa devojka zabrađena maramom sedela je na stepeništu i skrenula pogled jasnih zelenih očiju kad ju je pogledao. U masi je bilo muškaraca u crnim odelima i s crvenim fesovima, ili s belim turbanima, ili sa zapadnjačkim šeširima širokog oboda. Seljanke lica pokrivenih velom, u širokim šalvarama i papučama

vrhova iskrivljenih uvis, pogrbljene pod teškim bremenom, prošle su razgovarajući i tiho se smejući, a za njima su šetale dve dame u dugačkim haljinama i blejzerima.

Čuo je s Vratnika poziv na molitvu. Pogledao je džamiju na uglu i video mujezina kako se penje na vrh minareta i sastavlja dlanove oko usta. Iza sebe, s minareta velike Husrefbegove džamije, čuo je prihvatanje poziva, a onda se ezan razlegao sa svih strana. Promešao je kafu i čekao da se slegne razmišljajući o tome kako su se ubica ili ubice kretali po gradu. Ilidža je daleko, a ubistva su se dogodila u subotu kasno uveče. U to doba put nije bio sasvim pust, ali malobrojna vozila bila su uglavnom vojna, a svako civilno vozilo zaustavile bi kontrole policije ili feldžandarmerije kod Marijin dvora ili pred samom Ilidžom. Srknuo je kafu iz belog fildžana. Bila je tanka, slaba, ali činilo mu se ispravnim da je pije ovde na ovom trgu. Ubica se odvezao na Ilidžu, mislio je, isprobavao zamisao koja mu se rađala u glavi. Ubica je morao i da se vrati. Koliko je Rajnhart video, zločin je obuhvatao dosta vožnje i mnoštvo opasnosti. Kesler mu je rekao da saobraćajna vojna policija nije zabeležila ništa, ali moraće u to sam da se uveri, kao i da ubedi Padelina da proverí beleške saobraćajne policije grada. Na ubicu je moralo uticati ono što je učinio. Možda je zaustavljen zbog prebrze ili opasne vožnje. Ako jeste, vojna policija je sigurno zapisala broj njegovih tablica. Sarajevska saobraćajna policija ga je možda zaustavila, mada ne bi mogla ništa da učini ako se radilo o Nemcu, i verovatno nije ni zapisala ništa o tome.

Sedeo je neko vreme zureći u prazno, a onda je izvadio Brauerovo pismo iz džepa. Držao ga je za donju ivicu, a onda ga je polako otvorio i izvadio dva lista ispisana Brauerovim nečitkim rukopisom. Srknuo je kafu i počeo da čita.

Brauer je bio Rajnhartov najstariji i najbliži prijatelj. Ni jedan ni drugi nikada nisu takvo prijateljstvo smatrali mogućim. Brauer je bio narednik u četi na Istočnom frontu u koju je mladi Gregor Rajnhart stigao 1916. godine. Bile su mu dvadeset dve i već je bio okoreli veteran Majsnerovog puka. Rajnhart i Brauer su živeli i borili se zajedno skoro četiri godine, prvo na Istočnom frontu, a zatim su 1917. premešteni u jurišnu jedinicu na Zapadnom frontu i ostali tamo do kraja rata. Poraz. Povlačenja. Ranjavanja. Nemiri 1919, bezvlašće 1920, a zatim prilika za nadu u policiji.

Ako ih je nešto delilo, neizrečeno gotovo svih godina prijateljstva, onda je to bila razlika u obrazovanju. U nemačkim oružanim snagama, naročito u kopnenoj vojsci, obrazovanje je bilo ključ za unapređivanje oficira. Rajnhart je završio vojnu akademiju i stekao fakultetski stepen kriminologa. Brauer je imao samo srednju školu. Kad se Rajnhart oporavio od rana zadobijenih septembra 1918, primljen je u policiju Vajmarske republike kao inspektor, ali Brauer je nekoliko godina radio kao pozornik na ulici, sve dok mu Majsner najzad nije pomoću svojih veza omogućio da polaže ispit za inspektora. Rajnhart je sedeo s prijateljem i pripremao ga za taj ispit.

Kad je došlo vreme za povratak u vojsku, Rajnhartovo obrazovanje i poreklo

doneli su mu čin kapetana. Brauer je dobio naredničke širite. Hitlerova vojska nije se mnogo razlikovala od carske. Još je bila razdirana klasnim razlikama. Brauer je mobilisan u pešadiju kao instruktor. Živeo je u Berlinu sa ženom, ali sada su se, napisao je, preselili na selo kod ženinih. Uvijeno je, da mu pismo ne bi cenzurisali, nagovestio da su razlog za selidbu bombardovanja. Sledile su svakovrsne sitnice, a za njima vest od koje se Rajnhart skamenio.

Objavili su još imena vojnika palih kod Staljingrada, napisao je Brauer. Nažalost, Fridrihovog imena među njima nema.

Rajnhart se opustio u stolici. Njegov sin je služio u Šestoj armiji kao poručnik u puku motomehanizovane pešadije. Rajnhart nije želeo da njegov sin odabere vojnu karijeru. Ali, kao što je Marija Vukić rekla tog popodneva, ono što Rajnhart želi za svog sina odavno je izgubilo svaku važnost. Koliko god mu to bilo bolno da prizna, Rajnhartu su sina oduzeli nacisti. Ponekad se Rajnhart tešio da nije mogao bogzna šta da učini. Fridrihu je bilo trinaest godina kad su nacisti 1933. došli na vlast. Hitlerova omladina, iskrivljavanje istorije u školi, beskrajne parade, zakletve, pesme, letnji logori, vanškolske delatnosti, disciplina, uniforme i militarizacija školskog života učinili su da se deca sve više udaljavaju od roditelja.

Čudno je, sećao se Rajnhart, pogledati svoje dete i videti tuđina. Još je čudnije plašiti se rođenog deteta do te mere da ne želite da odete kući. Tih dana kružile su priče o deci koja su prijavljivala svoje roditelje. Kao tadašnji policajac, Rajnhart je znao da se to ponekad i događalo. On i njegov sin nisu se slagali gotovo ni u čemu, i samo je Karolina uspevala da održava kakav-takav prostor u kom su još, s vremena na vreme, mogli da budu porodica. Fridrih je s prezirom posmatrao Rajnhartovu borbu sa savešću povodom politizovanja policije i stupio je u vojsku na svoj osamnaesti rođendan. Rajnhart se sa sinom nije video ni čuo prošle godine, ali pratio je vesti s ruskog fronta sa sve većom brigom i zebnjom.

Rajnhart je vraćen kući iz severne Afrike početkom septembra, ranjen u britanskom vazдушnom mitraljiranju njegovog konvoja. Oporavljajući se u Italiji, s dosta slobodnog vremena, zabrinut nagoveštajima iz cenzurisanih vesti s istoka, najzad je pisao sinu. Bilo je to prvo pismo u nekoliko godina, napisano drhtavom rukom. Kad mu je nekoliko sedmica kasnije najzad odgovor doneo jedan oficir na odsustvu, što je značilo da nije cenzurisan, Rajnhart ga je jedva otvorio, plašeći se da sin i dalje odbacuje oca.

Fridrih je bio ranjen i oporavljao se u vojnom lečilištu na obali Azovskog mora, nedaleko od Mariju polja. Pismo je bilo dugo, pisano tokom nekoliko dana, i pomalo nepovezano. Fridrih je pisao o mnogo čemu. O ratu, o svojim drugovima. Nagoveštavao je, ali nije navodio, ono što je video i učinio. Nešto možda suviše strašno za razmišljanje. A nije bilo ni reči o prošlosti, o njima kao o porodici. No

čitajući pismo, Rajnhart je video da su prkos i žar šiparačkih godina nestali. Fridrih koji se pojavljivao iz tih dugih nažvrljanih redova bio je nekako čistiji. Rajnhart se sećao da je i sam to proživio, u prošlom ratu. Sve što nije bilo neophodno za goli opstanak, iščilelo je.

Fridrih je uglavnom pisao o Staljingradu.

Najgore je, oče, najgore od svega je što nigde nismo bezbedni. Nigde. Nasrću na nas sa svih strana. Iz kanalizacije. S krovova. Ispod gomila krša. Iz fabričkih dimnjaka. Iz zemlje za koju smo se borili i koju smo osvojili deset puta. Živimo život pognute glave i povijenih ramena. Dani su dugi kao nedelje, i svaki živimo kao da nam je poslednji.

Ali, oče, strah ne može biti jedino što osećam. Da, uplašen sam. Svi se plašimo. Ali to ima svoju svrhu. Moram da verujem u to. Juče sam prošao pored sanitetskog voza. Bio je prepun ranjenika, uglavnom iz Staljingrada. Od tog prizora srce mi se grčilo oko sopstvenih protivrečnosti. Radujem se što nisam među njima. Zavidim im jer idu kući. Nadam se da će, ako dođe moje vreme, kraj biti brz i čist. Pitam se kakva je budućnost ovih jadnika.

No kada bih mogao, sakrio bih ih od sveta. Neki ciljevi ostvaruju se uz visoku cenu, a neke cene nisu vredne objavljivanja. Sada bolje shvatam ono što si prošao u mladosti. Niko ne zna kako je to dok sam ne iskusi. Niko, oče, niko ne treba da sazna kako je to. Šta trpimo od njih. Obećaj mi, oče, da nećeš nikome reći.

U kovertu je bila i fotografija, i Rajnhart je morao pažljivo da je pogleda da bi prepoznao svog sina. Fridrih je pregoreo, osušio se, izgledao je deset godina stariji nego što je bio. Rajnhart je pročitao pismo mnogo puta, pokušavajući možda da nađe neka skrivena značenja. Neki nagoveštaj da je Fridrihu ono što je proživio možda otvorilo oči, makar samo malo, prema onome što su mu nacisti učinili. Njemu i svima njima kao porodici. No vera je još bila tu. I posle svega što je video, učinio i pretrpeo.

Da je i želeo da mu ponovo piše, Rajnhart ne bi mogao. Fridrihovo pismo stiglo je početkom decembra, jedva sedmicu pošto je Crvena armija opkolila grad. O pismu je razgovarao samo s Brauerom. Za vreme božićnog odsustva u Berlinu sedeli su pogrbljeni nad kriglama piva, glavu uz glavu, a Brauer je ćutke slušao prijatelja.

„Misliš li da smo sada drugačiji?“, upitao je Brauer. „Ti i ja?“

„Kako?“

„Da nismo izgoreli previše da prođemo kroz ovo.“ Rajnhart je polako klimnuo

glavom. „Drugačije je sada. Mi smo drugačiji. Ovo nije naš rat.“

„Nije naš rat“, prošaputao je gurkajući kutiju cigareta po stolu, svestan da je samo s Brauerom mogao tako da govori, a čak i tada... Staljingrad je pao. Šesta armija je zbrisana, govorilo se. Preživela je samo nekolicina. Bacio je na sto šaku kuna za kafu. Mora da se kreće ili će večeras ponovo završiti gledajući u praznu bocu ili u cev pištolja.

Noćni klub *Dubrovnik* nalazio se u srcu austrijskog dela grada, stisnut između Apelove obale i Ulice kralja Aleksandra. U toj četvrti ulice su se ukrštale pod pravim uglom, a zgrade su ličile jedna na drugu, s masivnim fasadama od klesanog kamena visokim tri ili četiri sprata, stubovima ili statuama pred ulaznim vratima. Sve je bilo potpuno drugačije od lavirinta uskih uličica turskog dela grada. Na ulazu u klub Rajnhart se zagledao u blistavo osvetljeni natpis *Dubrovnik* ispisan zlatnim slovima na plavoj pozadini i ukrašen širokim crvenim linijama iznad i ispod. Pogledao je automobile parkirane ispred kluba. Bilo je tu nekoliko vojnih terenaca, ali ostalo su bili privatni automobili, među njima i jedan veličanstveni majbah. „Klauzene, vi ostanite ovde pored kola, molim vas. Hiberu, vi podite sa mnom.“ Otvorio je vrata i ušao u kratki hodnik zidova ukrašenih nečim nalik na ribarske mreže sa školjkama i drugim pomorskim sitnicama upletenim u niti. Na jednom zidu visila je velika slika primorskog grada; debele kamene zidine grlile su prepunu luku. Hodnik se završavao visokim vratima od neprozirnog stakla. Zvuci ciganskog orkestra odjednom su se pojačali kad je Rajnhart otvorio ova vrata i zakoračio u glavnu salu.

Odmah iza vrata bio je stalak s otvorenom knjigom. Rajnhart je sišao nekoliko stepenika i zastao. Dvorana je snažno mirisala na alkohol, cigarete i pečeno meso. Svetlo je bilo slabo i mutno, probijalo se kroz oblake dima i odbijalo se od slika nasumično poređanih po zidovima - mešavini fotografija veselih gostiju i kopija primorskih prizora i gradova. I ovde su po zidovima visile ribarske mreže. Preovladavala je tamnocrvena boja tapeta i stolnjaka. Okrugli stolovi bili su poređani na dva nivoa, a iza nižeg nivoa na drugom kraju bila je pozornica. Dvojica muzičara u tradicionalnim kostimima svirala su violine, treći klarinet a četvrti doboš. Za stolovima su sedeli uglavnom uniformisani ljudi, ali bilo je i civila. Nekoliko žena sedelo je raspršeno po sali, kao mrljice boje u crnom i sivozelenom moru. Konobari su išli tamo-amo u belim košuljama, crnim pantalonama i prslucima jarkih boja.

Čovek u smokingu vešto stade za postolje. Kosa mu je bila crna i sjajna, zalizana unazad. Rajnhart je osetio miris pomade. „Izvolite, gospodine?“, rekao je šef sale na savršenom nemačkom i uzdržano se nasmešio Rajnhartu gledajući njegovu uniformu.

Rajnhart ga je okrnio pogledom i okrenuo se ponovo dvorani. „Treba mi neke informacije, molim lepo.“

Šef sale je lako nagnuo glavu u stranu, a osmeh mu se neznatno stvrdnuo. Uspeo je ne spuštajući pogled da odmeri Rajnharta od glave do pete, da proceni njegovu terensku uniformu s kapetanskim oznakama i izlizane čizme. „Informacije, gospodine?“ Bez žurbe je pogledao Hiberovu kaplarsku bluzu, a mladić je porumeneo, pa su mu se,

na nesreću, akne obojile još jačim crvenilom. „Kakve bi to informacije bile, gospodine?“ Naglasak mu je bavorski, pomislio je Rajnhart.

„Informacije“, ponovio je gledajući šefa sale pravo u oči dok je Hiber vadio fotografiju iz džepa i spuštao je na postolje. „Jeste li videli nekada ovog čoveka? Poručnika kopnene vojske?“

Šef sale se nagnuo na trenutak nad fotografiju, a onda se uspravio. Pogledao je Rajnharta očigledno procenjujući da li je dovoljno važan da pita o čemu je reč. Šef sale u ovakvom klubu, omiljenom mestu raznih oficira... možda bi bio dovoljno samouveren za to. Nadmeni šefovi sale bili su česta pojava u Berlinu, naročito otkako su nacističke crne i smeđe uniforme napunile sve najbolje restorane i hotele ostavljajući na prvoj liniji šefove koji se pretvaraju da varvari nisu preuzeli vlast i da je sve u redu.

„Da“, rekao je čovek najzad. „On je naš čest gost. Ali večeras nije ovde. Žao mi je“, rekao je pružajući fotografiju nazad.

Rajnhart ga je ostavio da stoji ispružene ruke. Ponovo je pogledao po klubu. „Neće vam više nikada doći. Mrtav je“, rekao je i pogledao sagovornika. Ovaj je trepnuo i spustio ruku u kojoj je držao fotografiju. Ponovo je pogledao sliku, a zatim Rajnharta.

„Ovaj... žao mi je što to čujem“, rekao je i ponovo pružio fotografiju, željan da je se oslobodi.

„Ubijen je, zapravo“, dodao je Rajnhart. „Kako vam je ime?“

„Moje ime?“, upitao je šef sale gledajući ga.

„Da, kako se zovete“, ponovio je Rajnhart i prišao mu bliže i dalje se ne osvrćući na fotografiju. „Ja vodim istragu tog ubistva.“ Nije rekao ništa o svojoj jedinici ni položaju, nego je pustio šefa sale da sam donosi zaključke.

„Ditmar Štern.“

„Radite li dugo ovde?“

Štern je oprezno klimnuo glavom. „Skoro godinu dana.“

„Kažete da je poručnik Hendl bio čest gost?“

Štern je ponovo klimnuo glavom, a fotografija mu je zaboravljena visila iz ruke. „Dolazio je svako drugo-treće veče.“

„Sam? S prijateljima?“

„Često je dolazio s prijateljima, tako je. Izvinite me na trenutak“, rekao je Štern kad je ušao čovek u sivom odelu i s tamnocrvenom kravatom. Spustio je fotografiju na postolje, uzeo gostov šešir i otpratio ga do stola. Rajnhart je stao za postolje, uzeo fotografiju i pogledao spisak rezervacija. Štern se vratio. Nije rekao ništa kad je video da Rajnhart gleda knjigu rezervacija, nego je samo odstupio korak.

„Kad je bio ovde poslednji put?“

Štern je prešao prstom po jednoj stranici i okrenuo list unazad. Kucnuo je po belešci. „U četvrtak uveče.“

„U prošli četvrtak?“ Štern je klimnuo glavom. „Je li bio s nekim?“ Gosti su zapljeskali kad su muzičari završili jednu pesmu i počeli drugu.

„U knjizi ništa ne piše o tome, gospodine“, odgovorio je Štern.

„Poznajete li Mariju Vukić?“

„Naravno. Bila je redovna gošća. Strašno je to što joj se dogodilo.“

„Da li ju je Hendl poznavao?“

Štern je klimnuo glavom, namršten. „Jeste. Mislim da su se često ovde sastajali.“

„Kad je to bilo poslednji put?“, upitao je Rajnhart pokazujući knjigu. „Proverite, molim vas.“

Štern je pogledao u knjigu, a zatim u kapetana. „Tog istog četvrtka. Ali ona je bila s nekim drugim.“

„S kim?“

„S generalom Paulom Ferhajnom.“

Ovo ime nije Rajnhartu govorilo ništa. Sarajevo je puno generala ovih dana. „Da li vam nešto pada na pamet u vezi s Hendlom?“, upitao je. „Bilo šta. Kako se ponašao, koliko često je dolazio, s kim je razgovarao.“

Štern je odmahnuo glavom. „Žao mi je, zaista ne znam ništa, gospodine. Možda bi trebalo da porazgovarate s Draganom, barmenom.“

Rajnhart je još trenutak-dva gledao Šterna u oči. „Dole?“ Okrenuo se Hiberu i pokazao mu da ga sledi.

„Gospodine“, rekao je šef sale tiho. „Vašu kapu, molim vas.“ Nije ponudio da uzme i Hiberovu terensku kapu, ali kaplar ju je skinuo i stavio je u džep bluze.

* * *

Rajnhart je krenuo između stolova, pored nemačkih i italijanskih oficira, ustaša, muškaraca u odelima i žena u haljinama verovatno modernim pre nekoliko godina, pre rata. Gledao je nemačke oficire, trudeći se da nikoga ne pogleda u oči. Neki su se osvrnuli ka njemu dok je prolazio. Većina se okrenula, a oni uporniji više su gledali Hibera nego njega. Kaplar u ovakvom klubu nije bio česta pojava i izazvaće govorkanja.

Prošao je pored poslednjeg stola i stigao pred šank. Muzičari su svirali levo od njega ispred dugačkog ogledala koje je pružalo slabu iluziju svetlosti i prostora. Osećao se stravično izloženo i zamišljao je sve one koji ga možda posmatraju iz zadimljene polutame iza njega. Jedan ustaša u crnoj uniformi i jedan muškarac u odelu stajali su za šankom rame uz rame i razgovarali. Šanker u beloј košulji i crnom prsluku stajao je sa strane i brisao čaše krpom. Rajnhart je otišao na drugi kraj šanka i pozvao

ga rukom.

„Šta želite da popijete?“, upitao ga je barmen podigavši obrve i lako zabacivši glavu. Govorio je nemački s vrlo jakim naglaskom.

U skladu s pomorskom temom kluba i šank je bio ukrašen ribarskim predmetima - mrežama, školjkama, brodskim fenjerom i smeđim grafikama primorskih gradova. Rajnhart je pogledao oskudan izbor boca na polici iza šankera i primetio otvorenu bocu crnog vina s mostarskom nalepnicom, kako mu se činilo. „Dajte mi čašu ovoga.“

Šanker je preterano pažljivo sipao vino, napunio čašu gotovo do ruba, a onda je spustio pred Rajnharta. Krenuo je da se udalji, ali Rajnhart je lako podigao ruku. „Samo trenutak“, rekao je i podigao čašu do usana. Vino je bilo hladno, kako se tu služilo, ali bogato i gusto, i teško mu je leglo na jezik.

„Je li vino dobro?“, upitao je šanker.

Rajnhart je uvukao usne među zube i stisnuo vrh jezika. „Jeste“, klimnuo je glavom. Bilo je pakleno. Otpio je još jedan gutljaj. „Gospodin Štern je rekao da razgovaramo s vama, Dragane.“ Šanker gaje bezizrazno pogledao, okrznuo pogledom Hibera, a onda uzeo krpu i nastavio da briše čaše.

„O čemu?“

„O poručniku po imenu Hendl. Poznajete li ga?“

Dragan je klimnuo glavom. „Poznajem ga. Često dolazi ovamo.“ Uvežbanim pokretima obrisao je čašu i stavio je na policu iznad glave, a onda je ispod šanka uzeo drugu.

„Kad je poslednji put bio ovde?“

Šanker je obrisao čašu gledajući u prazno, a Rajnhartu je, kao iskusnom policajcu, bilo jasno da pokušava da dobije na vremenu. Nije mogao znati o čemu je reč, ali svakako nije želeo da se upetlja u nešto zbog čega se nemački kapetan raspituje za nemačkog poručnika. „Možda prošle nedelje, mislim.“

„Kog dana?“, upitao je Rajnhart.

Dragan je i dalje bezizrazno brisao čašu gledajući u daljinu, a onda se usredsredio na Rajnharta. „U četvrtak?“, rekao je najzad.

„Sećate li se nečeg posebnog u vezi s njim?“

„Posebnog? Izvinite, moj nemački ne baš dobar.“

„Hiberu, molim vas“, rekao je Rajnhart, napola se okrenuo od šanka i rukom pozvao kaplara da pride. „Pitajte ga da li se seća nečeg posebnog u vezi s poručnikom Hendlom.“

Dragan se mrštio dok je Rajnhart govorio s Hiberom, a namrštio se još jače kad je kaplar progovorio srpskohrvatski. Pogled mu je šetao između Rajnharta do Hibera, a zaustavio se na kapetanu dok je odgovarao. Hiber je podigao ruku.

„Gospodine kapetane, on kaže da je poručnik Hendl dolazio ovamo dva, ponekad

tri puta sedmično. Obično je pio ovde za šankom. Voleo je dame. Nije pravio nikakve nevolje.“

„Da li zna ko je Marija Vukić?“

„Znam, naravno, znam“, rekao je Dragan i zakoračio napred kao da istiskuje Hibera iz razgovora. „Bila ovde mnogo, mnogo puta.“

„Jeste li ih ikada videli zajedno?“

Dragan klimnu glavom. „Da, dva puta, možda tri puta.“

„Čega se sećate?“

Dragan je zaustio da nešto kaže i zastao. Ponovo je pogledao jednog pa drugog, a onda se, kao da je odlučio da je Hiber manje od dva zla, obratio Hiberu. Ustaša za šankom pogledao ih je preko ramena svog druga, pa se i taj okrenuo. Rajnhart ih je ravnodušno gledao sve dok civil nije skrenuo pogled, a ustaša slegnuo ramenima, pa su se vratili svom piću i razgovoru.

„Gospodine kapetane“, preveo je Hiber, „on kaže da je Marija Vukić bila česta gošća kluba. Obično je dolazila s društvom i bili su prilično razuzdani. Mnogo su pili i pevali. Pamti je sa Hendlom jer nije bilo tako kad su se sastajali. Ona je dolazila sama i razgovarali su nasamo. Barmen kaže, misli, da je Hendla ona zanimala, ali da on nije zanimao nju. Bio je...“ Prekinuo je, pitao Dragana nešto na srpskohrvatskom, a šanker mu je odgovorio. Hiber je klimnuo glavom i nastavio: „On nije bio jen tip.“

„A kakav je bio njen tip?“, upitao je Rajnhart, siguran da zna odgovor.

„Oficiri. Stariji. Sa zlatom na ramenima“, rekao je Dragan shvativši pitanje i bez Hiberovog prevoda.

„Još nešto?“

„Da, gospodine kapetane“, odgovorio je Hiber. „Šanker se seća da su drugi muškarci dolazili da joj se jave dok je razgovarala s Hendlom. Bila je učtiva, ali nije ih pozvala da se pridruže. Neke je to naljutilo. On to zna jer su se neki žalili za šankom. Posle, kad je završila razgovor sa Hendlom, došla je za šank, smejala se i šalila s tim muškarcima i sve je bilo u redu. Samo jednom bilo je nevolja. Jedan oficir je uvek pokušavao da razgovara s Vukićevom. Nije joj se dopadao. Kad joj se neko ne sviđa, jasno je to stavljala do znanja, ali ovaj oficir je bio uporan. Poslednji put kad je Dragan video Hendla i Mariju Vukić zajedno, taj oficir je pokušao da im se priključi. Ona mu je rekla da ode, a on ju je uvredio i očigledno je pokušao da svojim činom zastraši poručnika. Nije mu uspeo, pa je besan došao za šank, razgovarao s prijateljima i pitao se šta to obični poručnik ima, a on nema. Pokušao je da stvori neprilike poručniku Hendlu, ali prijatelji su ga odgovorili od toga, a Marija je rekla da će mu zagorčati život ako nastavi da joj se nameće. To je bilo u prošli četvrtak“

„Tako je“, reče Dragan. „Onda Marija Vukić otišla sa Hendlom u zadnju sobu. Da budu privatni.“

„U zadnju sobu?“

„To privatna soba. Ona išla tamo ponekad.“

„Da li on zna ko je bio taj stariji oficir?“

Hiberu je bilo krajnje neprijatno. „Zna samo da je bio esesovac.“ Na spomen SS-a Dragan se značajno zagledao u Rajnharta kao da mu saopštava koliko ta informacija može biti opasna.

„Ne zna mu ime?“

Hiber se okrenuo Draganu, ali ovaj je odmahnuo glavom. „Ne znam ime. Ali on je naš.“

„Nije Nemač?“ Dragan je ponovo odmahnuo glavom. „Jugosloven? Hrvat?“

Dragan je posle trenutak-dva slegnuo ramenima; taj pokret je bio gotovo potvrđan, ali je preneo i njegovu nelagodu. „Iz koje jedinice?“, upitao je Rajnhart pokazujući svoje oznake na okovratniku i ramenima.

Dragan je ponovo slegnuo ramenima i prešao na srpskohrvatski. To nije ni važno, pomislio je Rajnhart. Trenutno u Sarajevu nema mnogo esesovskih jedinica. Ovo će se lako proveriti.

„Izvinite, gospodine kapetane“, reče Hiber. „On to ne zna.“

„On nije dobar čovek, taj esesovac.“ Dragan je žustro brisao čašu i gledao ih.

„Pomalo je ćaknut“, završio je i kucnuo se prstom po čelu. „Izvadio nož, zario ga u šank. Baš tu.“ Pokazao je svetlu oglebotinu na drvetu šanka.

„Nož?“

„Veliki nož“, rekao je Dragan i pokazao veličinu rukama. Rajnhart je malo razmislio o ovome što je čuo. Hendl je bio čest gost *Dubrovnika*, kao i Marija Vukić. Na osnovu svega što je saznao o novinarki, Hendl nije bio njen tip, koliko god da je to želeo. Sastali su se u klubu nekoliko puta, a poslednji put dva dana pre ubistva. Jedan esesovski oficir bio je dovoljno ljut što ona provodi vreme s poručnikom da se razbacuje pretnjama. Ovo je uglavnom istina, ali je malo suviše očigledno. „Da li ima još neko ko je poznavao Hendla? Ko je provodio vreme s njim?“

Dragan se vratio brisanju čaša; još jedna je nestala u naborima njegove krpe. „Ima, pevačice. Iz orkestra“, rekao je pokazavši muzičare glavom „Florika i Ana.“

„Večeras?“, upitao je Rajnhart sporije kako bi ga barmen razumeo. „Jesu li ovde večeras?“

„Nisu“, odgovorio je Dragan. Namršti se, spremi još jednu čašu i nasloni se obema rukama na šank. „Ali zašto me sve ovo ponovo pitate?“

„Ponovo?“ Rajnhart se namršti i okrenuo Hiberu. „O čemu on to priča? Je li neko drugi već dolazio da ga ispituje?“

Dok su Dragan i kaplar razgovarali, Rajnhart se osvrnuo preko ramena ka dvorani. U polumraku su svetlucale oči ispod zasenčenih obrva, polumeseci lica beleli su se

iznad pogrbljenih ramena. A poneko lice ga je gledalo, blede poput meseca.

„Gospodine kapetane“, reče Hiber. Rajnhart se okrenuo osećajući se sve ogoljenijim ovde za šankom. „Neko se već raspitivao za poručnika Hendla. Vojna policija, sudeći po opisu. On kaže da treba da razgovaramo s tim pevačicama. Izgleda da su feldžandarmi bili grubi prema njima.“ Rajnhart je gledao Dragana dok je Hiber govorio. Šanker je posmatrao kaplara, onda se okrenuo Rajnhartu kad je Hiber završio, a zatim je ponovo pogledao njega.

„I policija. Zaboravio sam da spomenem policiju.“

Hiber je odsutno klimnuo glavom. „Da. I sarajevska policija je dolazila. Padelin.“

„Padelin je bio ovde?“ Ovo je bila više tvrdnja nego pitanje. Pogledao je Dragana. „Kada?“

„Danas. Posle ručka. Odveli su Zorana, konobara.“

„Jesu li rekli zašto?“ Dragan je slegnuo ramenima, praznog pogleda. Rajnhart je polako uzdahnuo. „Gde su pevačice sada?“

„Kod kuće.“ Šanker je ponovo slegnuo ramenima.

„Hoću da ih vidim. Znaš li gde stanuju?“

„Pitajte upravnika.“ Pokazao je na drugu stranu šanka, gde su bila neupadljiva mala vrata. Rajnhart je krenuo duž šanka, pored ustaše koji ga je pogledao preko ramena svog prijatelja, i prišao vratima. Dragan mu je pokazao malu mesinganu kvaku. Rajnhart je pritisnuo kvaku i uska crta slabog svetla pojavila se uz ivicu. Proširila se kad je otvorio vrata i ušao u mali hodnik.

Kao i sam klub, i hodnik je bio crven. Crveni tapeti na zidovima, crveni štitnici na svetiljkama. Na zidovima su visile fotografije, snimci gostiju za stolovima. Fotografov blic bleskao je u raširenim vlažnim očima, na drškama čaša i na grlicima boca. Rajnhart je zastao pred jednom slikom. Marija Vukić sedela je u sredini, lako okrenuta od objektiva. Haljina joj se popela visoko uz butine, a novinarka je jednu ruku prebacila preko ramena nekog prilično stidljivog generala. Rajnharta je ponovo zapanjila njena sirova životinjska privlačnost. Setio se svog plesa s njom, na božićnoj igranci, i pomislio je šta je mogla da izazove kada se svom silinom usredsredi na nekoga koga zaista želi.

U dnu hodnika bila su troja vrata, jedna ispred njega i po jedna sa svake strane. Vrata u sredini bila su odškrinuta i iza njih se čula tiha muzika s radija. Rajnhart je prišao vratima, pokucao, otvorio ih i ušao u malu kancelariju. Bila je uredna, a za malim drvenim pisaćim stolom sedeo je tamnocos muškarac u odelu, kuckao olovkom po nekim papirima na stolu, glave oslonjene na drugu ruku. Podigao je pogled s papira kad je Rajnhart ušao, namršten zbog ometanja, ali kad je video dvojicu nemačkih vojnika, na licu mu se smesta pojavio neutralniji izraz. Olovka u ruci mu se umirila.

„Izvolite?“

„Jeste li vi upravnik ovog kluba?“

„Jesam. Zovem se Robert Mavrić. Izvolite“, rekao je na nemačkom s jakim naglaskom.

„Ja vodim istragu smrti jednog nemačkog oficira. Taj oficir je često dolazio u vaš klub.“ Upravnikovo lice odjednom se suzilo; delovalo je iznemoglo i progonjeno kad se opustio u stolici. „Dvoje ljudi koji ovde rade bili su njegovi prijatelji. Moram da ih ispitam, pa mi trebaju njihove adrese.“

Mavrić je šetao pogledom od Rajnharta do Hibera i nazad. „Znate, dao sam vam te informacije juče ujutru.“

Rajnhart je zurio u njega puštajući tišinu da radi umesto njega. Mrzeo je to da radi, ali ponekad su uniforma i prikrivena pretnja kojom ona zrači bile korisne, na primer sada. Osim toga, morao je da razmisli o ovome što mu je Mavrić rekao. Juče je bila nedelja. Marija Vukić pronađena je tek jutros, u ponedeljak. Mavrić je kucnuo olovkom još nekoliko puta, a onda je iscepio list iz beležnice, zapisao adresu i dao je Rajnhartu.

„Gde je ovo?“, upitao ga je Rajnhart.

Mavrić je skupio usne. „U Tereziji. S druge strane mosta Čobanija. Pet minuta odavde.“

Rajnhart se okrenuo Hiberu. „Izađite i dajte ovo naredniku Klauzenu. Recite mu da ćemo poći pravo tamo i da sazna kako da nađe adresu.“ Hiber je uzeo cedulju, okrenuo se na peti i izašao.

Mavrić je ponovo kucnuo olovkom po stolu. „Mogu li još nešto da učinim za vas, gospodine?“

„Jeste li poznavali poručnika Hendla? Oficira čiju smrt istražujem?“

Mavrić je uzdahnuo i bacio olovku na sto. „Kao što sam već rekao, znao sam ko je on. Bio je naš gost. Dobro se ponašao. Ostavljao je dobre napojnice. Nije stvarao nevolje.“

„Kome ste to rekli?“

Mavrić se namrštio, očigledno želeći oštro da odgovori, ali se uzdržao. „Ja ne znam ko su oni.“

„Opišite ih.“

Namrštio se još jače. „Ne znam“, ponovio je. Pogledao je po maloj kancelariji. „Jedan je bio pajkan. Naš. Visok, tamnocos.“ Potražio je po stolu i našao posetnicu. „Padelin“, rekao je gledajući Rajnharta. „On je bio danas. Drugi je bio iz vaše vojne policije. Crvenkasta kosa. Niži od vas. S naočarima.“ Zatresao je glavom. „On je bio u nedelju. To je sve što znam.“

Rajnhart je još malo gledao Mavrića. Opis je odgovarao Bekeru, ali mnogo važnije je to što vojna policija ima najmanje dan prednosti, i što je i Padelin dolazio

ovamo. Klimnuo je glavom. „Gradska policija. Odveli su nekoga?“

„Zorana Zigića, konobara.“

„Jesu li vam rekli zašto?“ Mavrić je frknuo i odmahnuo glavom. Rajnhart je mogao da pretpostavi zašto, ali saznaće tačno sutra. „U redu. Hvala vam na pomoći.“

Mavrić je klimnuo glavom, ustao, obišao sto, prišao vratima i otvorio ih širom. Večernje odelo rdavo mu je stajalo, rukavi i nogavice bili su mu predugi, kao da je odelo bilo sašiveno za nekog višeg. „Bilo mi je zadovoljstvo. Žao mi je zbog Hendla, ali shvatićete da ne želim nikakve nevolje. Ovo je dobar klub.“

Rajnhart je izašao u hodnik i zastao gledajući druga dvojica vrata. Okrenuo se upravniku. „Ovo su privatne sobe?“ Mavrić je klimnuo glavom. „Pokažite mi onu koju je koristila Marija Vukić.“

Mavrić je stisnuo usne, ali je izvadio iz džepa mali svežanj ključeva, progurao se pored Rajnharta i otključao desna vrata. U sobi se nalazio nizak ugaćan sto, oko njega obli kauč i udobne stolice, a pod je bio zastrt debelim tepihom. Soba je bila svetla, ali ne zato što svetiljke nisu bile crvene, nego zbog velikih ogledala, jednog na zidu desno od vrata i drugog preko gotovo cele tavanice. Levo od vrata bio je prozor, i Rajnhart je shvatio da se kroz njega vidi klub sa zadnje strane. To je bilo jednosmerno ogledalo. Gosti su mogli ovde da sede, sami, ali da ipak vide šta se dešava u klubu. Rajnhart je prišao prozoru i pogledao leđa orkestra. Muzika se jedva čula. Soba je bilo zvučno izolovana.

Okrenuo se, video sebe u ogledalu na zadnjem zidu i šank iza svog odraza. „Marija Vukić je posebno volela ovu sobu?“, upitao je sećajući se njene spavaće sobe na Ilidži i ogledala na tavanici i zidu.

Mavrić kao da se prepao. „Jeste“, odgovorio je posle trenutak-dva. „Često je dolazila. Volela je privatnost. Tamo u sali, govorila je, uvek je bila u izlogu. Ovde je mogla da se opusti. Da bude ono što jeste.“

Rajnhart je ponovo pogledao po sobi, bez napora zamišljajući šta se ovde događalo. Nešto mu je palo na pamet. „Zoran“, rekao je odmah. „Zoran, onaj kog je policija odvela. On je služio u ovoj sobi, zar ne?“ Mavrić je polako zakoračio u sobu, ravnodušno pogledao Rajnharta i klimnuo glavom. Rajnhart je poslednji put pogledao naokolo. „Hvala vam“, ponovio je idući ka vratima. To je zvučalo krajnje površno.

„Naravno“, odgovorio je Mavrić i zakoračio unazad u hodnik da načini Rajnhartu mesta. Podigao je ruku i zastao. „Molim vas, ovaj... gospodine kapetane“, rekao je pogledavši Rajnhartove oznake na okovratniku. „Molim vas, ne želim nikakve nevolje. Hoću li imati nevolja? Zbog ovoga?“

Rajnhart ga je pogledao. Mavrić je snažno treptao ukočeno ga gledajući. „Ne znam“, rekao je Rajnhart i okrenuo se. Zastao je na vratima glavne sale i osvrnuo se. Mavrić je delovao kao uplašen čovek u prevelikoj odeći. „Ja bih više brinuo za

Zorana“, rekao je i otvorio vrata.

Galama se pojačala. Orkestar je sišao s male pozornice i svirao je uz jedan sto. Za stolom su sedele pijane ustaše i pevale neku narodnu pesmu. Sa čašama u rukama, pevali su s uživanjem, a grla i lica napinjala su im se od teksta. Rajnhart je brzo pogledao po sali. Glave su se okretale ka njemu; neki su ga posmatrali, drugi su se okretali drugde. Dragan ga je pokretom glave pozvao za šank. „Onaj esesovac, onaj što sam vam rekao za njega. Tu je. Raspituje se za vas.“

Rajnhart mu je zahvalio klimnuvši glavom. Okrenuo se i pošao nazad između stolova, gledajući pravo u šefa sale pored vrata od neprozirnog stakla. Prošao je pored poslednjeg stola kad se konobar stvorio pred njim držeći okrugli srebrni poslužavnik uz grudi kao štit. Lako je nagnuo glavu pa pokazao rukom. Rajnhart se namršti, uputio mu lažni osmej, odmahnuo glavom i pokušao da ga zaobiđe. Konobar mu se lako primakao da ga zaustavi. „Gospodine. Molim vas“, rekao je. Ovog puta pokret je pretvorio u poziv; pružio je ruku i pokazao najdalji ugao dvorane. „Jedan naš gost želeo bi da razgovara s vama.“

Za stolom u uglu sedela su četvorica ljudi. Uprkos polutami Rajnhart je razaznao da su najmanje dvojica esesovci. Mogao je samo da pođe za konobarom, koji mu je izvukao stolicu, ali jedan oficir za stolom zakačio ju je nogom i zaustavio ga. Konobar se skamenio, ne znajući šta da radi, a onda se povukao. Rajnhart je učinio jedino što je mogao - stao je mirno. Čim je prišao, video je da su po činu stariji od njega.

Oficir koji je zakačio stolicu bio je esesovac. Na okovratniku je imao dva hrastova lista, oznake štandartenfirera, što odgovara činu pukovnika u redovnoj vojsci. Levom rukom držao je kriglu piva na stolu, a na manžetni je imao traku divizije „Princ Eugen“. Sedme SS divizije. Ta divizija je sastavljena uglavnom od folksdojčera, setio se Rajnhart, od etničkih Nemaca iz Sudetske oblasti, Mađarske, Jugoslavije. Prema definiciji Rajha oni su bili Nemci, ali i vrlo osetljivi na to. Ovaj čovek dugih nogu i ruku bio je očigledno vrlo visok, imao je mlitavu plavu kosu i bledoplave oči, toliko blede da su se jedva videle pod slabim svetlom. No obrazi su mu bili vrlo crveni, možda od vrućine, možda od alkohola.

„Kapetane, šta to radite?“ Govorio je lenjo, zaplićući jezikom i, kao što je konobar i nagovestio, s čujnim naglaskom.

„Štandartenfirera“, odgovorio je Rajnhart, „ovde sam službeno, sprovodim istragu.“

„Kakvu tačno istragu? Uznemirili ste čitav klub svojim pitanjima.“ Naglasak mu je bio hrvatski, možda slovenački, bio je siguran Rajnhart.

„Istražujem ubistvo nemačkog oficira, gospodine.“

Oficiri su se zgledali. Dvojica esesovaca su se nacerila. Četvrti čovek je bio ustaša, zdepast i grudvast u uniformi kao smeće nagurano u kesu. „To je sve što radite,

kapetane?“ upitao je štabartenfirer i otpio gutljaj piva. Desna ruka počivala mu je na dršci pištolja; palac je zadenuo za opasač, a prstima je brzo dobovao po futroli.

„Nisam vas razumeo, gospodine“, odgovorio je Rajnhart.

„Raspitujete se i za Mariju Vukić.“

„Tako je, gospodine. Ona je pronađena mrtva zajedno s tim oficirom. Zbog toga je i ona deo moje istrage.“

„Da“, rekao je esesovac i podigao kriglu do usana. Preko ruba su mu se videle samo oči. „I šta ste saznali?“

„Uz dužno poštovanje, gospodine, nisam slobodan da iznosim takve pojedinosti.“

Štabartenfirer je frknuo, a i ostali su pokazali da ih to zabavlja, kao talasi u bari kad u nju padne kamen. „Govori kao Jevrejin, zar ne?“ rekao je svojim drugovima. „Nisam slobodan...“, ponovio je cvileći. Rekao je nešto ustaši, a ovaj se nasmejao; obrazi su mu podrhtavali kao puding. Rajnhart je porumeneo pod njihovim pogledima. Štabartenfirer je i dalje dobovao po futroli pištolja. Pogledao je na trenutak Rajnhartov Gvozdeni krst i zaškiljio. „Jeste li vi iz vojne policije, kapetane? Ne ličite na kera.“

„Iz Abvera sam.“

Štabartenfirer se nasmešio, a vlažni osmeh prirodno mu se preobrazio u cerek. „Dobro. Pa, hoćete li mene nešto da pitate, kapetane? Znate, dobro sam poznavao gospođicu Vukić.“

„Naravno, gospodine. Možete li da nam kažete nešto o njenom kretanju poslednjih dana ili da nam date neku informaciju o mogućem motivu iza njenog ubistva?“

Štabartenfirera se nos namreškao. „Marija Vukić je bila drolja, kapetane. Ne dajte da vas neko uverava da nije tako.“

„Daj, Mladene“, rekao je dragi oficir. „Polako.“

Štabartenfirer se nije osvrnuo na ovo. „Video sam da ste izašli iz privatnih soba. Pretpostavljam da ste videli onu s ogledalima. Videli ste? Rekli su vam, zar ne, da je to bilo njeno skrovište? Njen seksualni salon, za šačicu odabranih. A ovo kažem s malo ironije, kapetane. Jebala bi se ta sa skoro svakim.“ Za stolom se začuo zajedljivi cerek.

„Prisutni se izuzimaju, naravno, štabartenfirera“, rekao je Rajnhart. Oko stola je zavladao muk, ali esesovac je nastavio da dobuje prstima po futroli. Iako je Rajnhart osetio da ga odjednom obliva ledeni znoj, odbio je da ustukne i oglušio se o unutrašnji glasić koji mu je, prestravljen ovom drskošću, govorio da odustane, da provociranjem ovakvih ljudi neće postići ništa dobro.

Štabartenfirer je zurio u njega mrtvim očima, a onda je frknuo. „Šta vam govorim?“, rekao je prijateljima, a donekle i sebi. „Baš kao Jevrejin. Skuplja sitne pojedinosti. Njuška naokolo.“ Nagnuo se napred, iznenada. Oficir iza njega podigao je

ruku i ostao tako. Rajnhart je sve ovo posmatrao kao izdaleka. Očigledno su bili navikli na izvesno ponašanje ovog čoveka. Nasilno, verovatno nepredvidivo. „Ne, kapetane, nisam imao tu sumnjivu čast. Hvala bogu. Kladim se da soba još zaudara na njeno parenje.“

Rajnhart je dozvolio sebi da malo odahne i poslušao oprezni glas u glavi. „Zaista se nešto oseća, gospodine“, saglasio se. Morao je što pre da ode odavde, a to će najlakše ostvariti ako umiri ovog čoveka.

„Daću vam savet, kapetane. Ovo je ugledan klub. Nemojte ponovo da dolazite ovamo da zapitkujete i širite glasine. I nemojte da sam čuo da ste ponovo dovodili podoficire.“

„Hvala vam, gospodine. Mogu li saznati s kim sam imao čast da razgovaram?“

Oficir je povukao veliki gutljaj piva pre nego što je odgovorio. „Ja sam štabartenfirer Mladen Stolić.“

„Zahvaljujem vam, štabartenfireru. Dozvolite da se udaljim.“ Stolić je lenjo odmahnuo rukom gledajući ispod napola spuštenih kapaka kako Rajnhart kuca petama i saginje glavu da salutira.

„A to salutiranje uzmite i nabijte sebi u guzicu. Mi esesovci raskrstili smo davno s tim“, rekao je i ustao. „Ovako se to radi.“ Sastavio je pete i munjevito podigao desnu ruku. „HAJL HITLER!“, povikao je. Svi u sali kao da su se skamenili. Ostao je tako trenutak-dva, a onda se opustio. Desna ruka vratila mu se za opasač. Nasmešio se. „Sada vi, kapetane.“

Rajnhart je zurio u njega, a onda je ispraznio um. „Hajl Hitler!“, uzvratio je gledajući u zid iza Stolića. Na trenutak se uspaničio da će ga Stolić naterati da ponovi pozdrav, ali ovaj se samo nasmešio, seo i nastavio razgovor. Rajnhart je zakoračio unazad i krenuo ka izlazu. Štern je izašao da mu otvori vrata. Dao mu je kapu i učtivo mu klimnuo glavom.

„Nadam se da ste dobili odgovore na svoja pitanja, gospodine“, promrmljao je. „Želim vam laku noć. Dodite nam ponovo.“

Rajnhart je izašao na ulicu. Držeći kapu za štitnik, stavio ju je na glavu i ponovio poluglasno te reći. Hiber mu je mahnuo dalje s ulice, gde je Klauzen parkirao kola. Rajnhart mu je dao znak da ga je video i bez žurbe zapalio cigaretu da se malo smiri. Veće je bilo toplo, mada daleko svežije nego u klubu. Rajnhart je osećao da mu uniforma zaudara na dim i znoj. Pitao se šta je blistava Marija Vukić tražila u ovom klubu. Možda je bio jedino takvo mesto u gradu. Pa, ne može uvek da se bira, pomislio je ulazeći u kola.

Klauzen je krivudajući kroz niz uskih ulica izašao na Apelovu obalu, preleteo preko mosta i skrenuo desno. Pogledao je mapu nažvrljanu na listu papira i brojao ulice s leve strane, a onda je skrenuo u jednu i stao. Motor je glasno bruja u tišini.

Ovo naselje Austrijanci su izgradili nedugo posle okupacije 1878. Građene prilično funkcionalno, kuće i zgrade u ovom naselju bile su dvospratne, poneke i trospratne. Uličnog osvetljenja nije bilo, jedva da je neko svetio u prozorima gorelo ili se videlo, a osećao se miris dima s ognjišta i kuvanja hrane. Glasovi su lebdeli u tami. Neko dete negde je plakalo, jedna žena je nešto viknula, a muškarac joj je odgovorio.

„Koja je adresa?“, upitao je Rajnhart. Klauzen je upalio baterijsku lampu i osvetlio Mavrićev papir. „Nema broja“, rekao je Rajnhart. „Četvrta kuća levo. Klauzene, vi ponovo ostanite kod kola. Hiberu, za mnom.“

Narednik je izvadio automatski pištolj između sedišta i otkočio ga, a Rajnhart i Hiber su krenuli niz ulicu. Dolazak automobila svakako nije prošao neprimećen. Lica su se pojavljivala na prozorima i munjevito nestajala. Zaveses se pomicala. Jedna vrata škripnula su kad je Rajnhart prošao pored njih i neko dete provirilo je napolje. Čuo se grozničav šapat, dete je povučeno unutra i vrata su se zalupila. Usledio je zvuk šamara i dete je zaplakalo.

Četvrta kuća levo bila je dvospratnica s drvenim stepeništem na bočnom zidu. Ne znajući na koji sprat da se popne, Rajnhart je pokucao na glavna vrata. Iza zavesa navučениh preko prozorčića pored vrata video je svetlo, što je značilo da nekoga ima kod kuće. Pokucao je ponovo, jače. Odgovorio mu je drhtav glas, po svemu sudeći neke starice. Hiber je prišao vratima i doviknuo nešto. Glas mu je odgovorio i kaplar je očima pokazao uvis.

Drvene stepenice su opasno škripale pod njima. Završavale su se malim odmorištem s ogradom od rezbarenog drveta. Preko jednih odškrinutih vrata treperila je svetlost nalik na svetlo sveće. Iza vrata su se čuli ženski glasovi. Dve žene su tiho pevale, začutale i nasmejale se. Taj smeh je bio mek i kristalno čist, kao fini zveket

lančića. Rajnhart je zastao, a srce mu se odjednom stegnulo. Kad je poslednji put čuo ženski smeh?

Progutao je knedlu i prišao vratima. Pokucao je tiho, pa još jednom, jače. Vrata su se otvorila pod njegovim dodirima i pod drhtavim svetlom vide da je brava razvaljena; krhotine blede drveta isticala su se naspram mraka. Ženski glas nešto reče, a on zakoračio u sobu. Po podu su ležale gomile kostima, haljina, cipela i čizmica svih vrsta. U jednom uglu dizala se neuredna hrpa kutija, a kad je ušao dublje, video je u drugom uglu stočić sa šminkom. Jedna žena duge plave kose zurila je u njega u ogledalu ispod dva fenjera okačena o tavanicu čije je svetlo obasjavalo pukotine na hrapavim gipsanim zidovima. Na niskoj stoličici pored plavuše sedela je žena tamnog putenog lica kakva je Rajnhart nagoniski povezivao s Ciganima. Imala je pune usne, vlažne oči, gusta crna kosa joj beše upletena i prebačena preko levog ramena, a jedan pramen visio joj je preko čela, oka i obraza; Rajnhart je bio uveren da je time želela da sakrije modricu na levoj slepoočnici.

Gledao ih je u tišini. Ciganka je spustila ruke i isprсила se, a ogrlica od sitnih novčića zazveckala joj je preko, shvatio je Rajnhart, prilično bujnih grudi. Da li zato što je primetila da njegov pogled klizi po njoj, zbog toga što je on nemački oficir ili zato što bi se to desilo svakom muškarcu koji joj uđe u kuću, plamen blesnu u njenim krupnim očima.

„Ko si ti i šta hoćeš?“, upitala je otvoreno prkosno na srpskohrvatskom.

Rajnhart nije čekao da mu Hiber prevede. Zakoračio je napred. „Govori li neka od vas nemački?“, upitao je gledajući ih.

Žene su se zgledale; Ciganka je zaustila da odgovori, ali plavuša je podigla ruku. „Ja govorim nemački“, rekla je tiho. Ciganka je začutala, ali vatra joj je i dalje plamtela u očima kad je skrstila ruke ispod bujnih grudi. „Šta hoćete? Zar nam niste dovoljno naškodili prošli put?“

„Hoću da čujem kako se zovete, za početak“, rekao je Rajnhart ne osvrćući se na optužbu.

Plavuša je tiho uzdahnula. „Ja sam Ana. Ovo je Florika.“

„Šanker iz *Dubrovnika*, Dragan, rekao je da treba da porazgovaram s vama“, objasnio je Rajnhart. Ciganka se namrštila i promrmrljala nešto sebi u bradu. „Jeste li poznavale poručnika Hendla?“ Ana je klimnula glavom. „Znate da je ubijen?“ Plavuša je ponovo klimnula glavom, ravnodušnog lica. „Kako ste ga upoznale?“

„Dolazio je u klub, često. Sviđala mu se naša muzika.“

„I to je sve?“

Ana slegnu ramenima. „Govorio je da mu se ja dopadam.“ Napućila je usne i pogledala Rajnharta u oči. „Bio je ljubazan. Velikodušan. Bili smo neko vreme zajedno. Koliko pojedinosti želite?“

„Njegova smrt vas nije iznenadila.“

„Kerovi su mi rekli. Sinoć, kad su došli da traže Petera.“

Rajnhart je primetio da je vojnu policiju nazvala nadimkom, ali više ga je iznenadilo to što mu Beker jutros nije rekao ništa o ovome. „Hendl se nije zvao Peter.“

Ana se lako namrštila. „Znam. Zvao se Štefan. Nisu njega tražili. Tražili su Petera Krauzea.“

Rajnhart je prešao donjom usnom preko zuba. „Ko je Peter Krauze?“ To ime mu je bilo poznato. Odakle?

„Vojnik“, odgovorila je Ana jednostavno. „Štefanov drug.“

„A vojna policija ga je tražila?“ Ana klimnu glavom. „Jesu h kazali zašto?“

„Rekli su da je dezertirao. Ali ja mislim da nije zato. Stalno su pitali je h mu Štefan nekad nešto dao i da h je ostavio nešto kod nas. Sve su isprevrtali“, rekla je i pokazala sobu.

„Oni su udarili tvoju drugaricu, zar ne?“

Ana je klimnula glavom. Florika je očigledno znala makar nešto nemačkog, pošto se uspravila, od čega joj se haljina još jače zategnula preko grudi, i besno ih pogledala. Iz očiju su joj sevale varnice i Rajnhart je pomislio kako je dobro prošla samo s masnicom.

„Šta su mislili da je kod Krauzea?“

„Nisu rekli. Samo su pitali i pitali, a ja sam im govorila da ne znam. Ali mislim da su tražili neke slike. Čula sam ih kako pričaju. Naročito onaj glavni, kad su došli drugi put.“

„Dolazili su dva puta?“

„Prvi put u nedelju uveče. Drugi put jutros. Mnogo im se žurilo da nađu to što traže. Onaj glavni bio je besan. On nas je udario.“

„Visok, plavokos čovek snažnih grudi?“, upitao je Rajnhart i uspravio se.

„Ne“, odgovorila je Ana. „Mršav i nizak, proređene kose, tamne, crvenkaste“, rekla je, spustila glavu i kroz trepavice pogledala Rajnharta. Nagnula je glavu u stranu kad joj je Florika nešto došapnula. „I nosio je naočari. Male, metalne.“

Opisala je Bekera vrlo tačno, uprkos Rajnhartovom pokušaju da je zbuni. Zašto ga Beker ometa? „Šta su hteli?“, upitao je ponovo.

Ana uzdahnu. „Imate li cigaretu?“

Rajnhart je istresao nekoliko cigareta iz kutije i ponudio obe devojke. Florika je odbila, ponosno odmahnuvši glavom. Rajnhart je ukresao šibicu, Ana se nagnula napred, lako zaklonila plamen dlanom i sklopljenih očiju izbacila veliki oblak dima.

„Šta ste rekli da su hteli?“ Ruka joj je bila topla i meka.

Ana je zatresla glavom i otvorila oči. „Nisam rekla.“ Spustila je ruku, polako. „Ne znam. Kazala sam da mislim da su tražili slike. Stalno su pitali da li Peter ima foto-

aparati i gde je. I da li je Štefan bio fotograf.“

„I?“

„Nikad ih nisam videla s aparatom.“

„Krauze“, rekao je Rajnhart posle nekoliko trenutaka. „Možete li da ga opišete?“

Ana i Florika su se zgledale. Ciganka je rečito slegnula ramenima. „Nije on ništa naročito“, rekla je Ana. „Smedokos. Punačak.“

„Šta je po činu?“ Ana je ponovo odmahнула glavom, lako napučila usne i povukla dim. Rajnhart se okrenuo i pogledao razbacane stvari po sobi. Feldžandarmi su tražili nešto, mnogo više nego nekoga, ali Rajnhart nije znao ko je taj neko. To je neko potpuno nov u istrazi. „Jesu li se često viđali, Hendl i Krauze?“

Ana zamišljeno klimnu glavom. „Mislim da jesu. Često su bili zajedno u klubu. Ponekad i ovde.“

„I kako vam se Hendl činio? Kad ste ga poslednji put videli?“ Ana i Florika su se pogledale. Ciganka je zurila u drugaricu. „Delovao je uzbuđeno“, rekla je Ana najzad, i dalje gledajući Floriku. „Zbog nečega na poslu, rekao je.“ Okrenula se Rajnhartu. „Znam da je to imalo neke veze s Marijom Vukić, ali nije rekao kakve.“

„Znate li kakav je odnos bio između njih dvoje?“

Ponovo su se zgledale. Florika je ljutito frknula i okrenula se. Ana joj je nešto prosiktala, na trenutak pogledavši Rajnharta. „Znam kakav je odnos on želeo“, rekla je najzad. „Ali ona nije bila zainteresovana.“

Florika se okrenula prema Ani i sikući joj nešto kazala. Ana joj je oštro odgovorila, pa su krenule grleno da se sašaptavaju. Rajnhart je pogledao Hibera. Mladi kaplar je bio opčinjen dvema devojkama i gledao ih je naizmenično. „Šta kažu?“, upitao je Rajnhart.

„Kažu, gospodine...“ Ućutao je, a Rajnhart se okrenuo devojkama. Obe su zurile u mladića kao mačke u ranjenu pticu. Hiber je ponovo pocrveneo. „Kažu, odnosno makar gospođica Florika kaže, da Hendl, to jest poručnik Hendl, nije mogao da ima gospođicu Vukić, pa se zadovoljio Anom“, završio je ojađeno, a nelagoda mu se jasno čitala s lica. Ana je porumenela, ali kad je Hiber završio, i dalje je gledala Rajnharta u oči.

„U redu“, rekao je kapetan Abvera najzad. Kucnuo je petama i naklonio se jednoj pa drugoj devojci. „Izvinite što smo vas uznemirili, a posebno se izvinjavam“, rekao je gledajući Floriku, „zbog načina na koji se prema vama postupalo.“ Obe su se prenerazile zbog ove učtivosti. „Želim vam laku noć.“

Silazeći niz stepenice, Rajnhart je pogledao zvezde. Blistale su, čak i iznad grada. Nije bilo drugog svetla da ih zaseni, samo planine da ih uokvire i sakriju. Sišavši na ulicu, pogleda na trenutak Trebević, koji je na jugu vrhom cepao noćno nebo nadvoje, a onda krenu prema kolima. U mraku, da ga niko ne vidi, podigao je ruku i omirisao

Anin parfem koji mu se slabašno zadržao na prstima.

Čuo se metalni zvecket kad je Klauzen iskoračio iz senke i zakočio pištolj. Okrenuo je vozilo prema gradu i, ne gubeći vreme, dodao gas i jurnuo uskim ulicama prema mostu.

Kad je stigao u svoju sobu, Rajnhart je zatvorio vrata i naslonio se na njih, potpuno iscrpljen. Odavno mu dan nije bio duži. Bilo mu je naporno da ponovo razmišlja kao policajac, teško je podnosio napetost koju su u njemu uvek izazivali zamršeni karakter ovog grada, neprijateljstvo stanovnika, nepoverenje sopstvene strane. No usred svega toga osetio je lakoću, celovitost, vezu s prošlošću, sećanje na boljeg sebe, na bolje dane.

Seo je na krevet i sve iz džepova povadio na sto. Sipao je piće i iskapio ga, nasuo drugo, izvukao pištolj iz futrole i gledao kako se svetlost mreška na matiranoj površini. Okrenuo ga je uvis i zagledao se u okruglu crninu cevi. Prsti su mu skliznuli preko ožiljka na slepoočnici, a onda po gornjoj usni. Udahnio je Anin miris. Posegao je za čašom. Onda mu se um potpuno ispraznio i video je sliku - motocikl s prikolicom parkiran ispred kuće Marije Vukić. Dva čoveka. Hendl i Krauze. Bože, kako je samo bio glup.

Pogledao je svoje šake. Gledao ih je kao izdaleka, očima čoveka kakav je nekad bio, i nije mu se dopalo ono što vidi. Pištolj i čaša. Dva njegova verna druga. Ovaj mračni obred. Obuzet talasom samoprezira, ostavio je i jedno i drugo, skinuo čizme i prebacio ruku preko lica. Dosta je za danas. Sutra ga čeka još ovoliko, ako ne i više.

Prema dogovoru s Padelinom, Rajnhart je sutradan ujutru u devet sati stigao pred zgradu uprave policije. Za promenu je spavao dobro, a probudila ga je tek bučna tutnjava konvoja s Apelove obale. Dežurni uprave policije pozvao je Padelina i pokazao Rajnhartu da sačeka. Rajnhart mu je pokazao da će izaći napolje, a službenik mu je živo klimajući glavom odgovorio da ga je razumeo. Rajnhart je kupio nekoliko novina na kiosku, našao osunčani komad tla, zapalio cigaretu i pregledao naslove i neke članke.

Na svim naslovnim stranama pisalo se o ubistvu Marije Vukić. *Novi behar* objavio je sliku njenog susreta s Pavelićem, vođom Hrvata. Rajnhart nije razumeo da li je naveden neki osumnjičeni, ali prepoznao je imena Padelina i Putkovića. Posle nekog vremena presavio je novine, zapalio novu cigaretu, čekao i razmišljao o jutarnjem informativnom sastanku. Feldžandarmerija je izvestila da je policija čitave noći pretraživala grad i dovozila osumnjičene u upravu na saslušanje. Iz iskustva je znao da je takvom pretragom teško nekoga naći i da je sarajevska policija samo hapsila uobičajene sumnjivce i igrala predstavu pred visokim zvaničnikom koji je, kako je Padelin rekao, stigao iz Zagreba.

Vrata uprave su se otvorila, a jedan policajac je izašao i pridržao vrata ženi u crnom. Ona je polako sišla niz stepenice i pažljivo stavila šešir na pepeljastoplavu kosu, a Rajnhart ju je prepoznao kao majku Marije Vukić, ženu s kojom je juče razgovarao. Uspravio se i gledao je kako polako odlazi; nešto u njenom držanju, u njenoj očiglednoj pribranosti, navelo ga je da stoji najbolje što ume. Ona ga nije videla, gledala je nekuda u daljinu. Posmatrao ju je kako korača napetih ramena kao da gazi protiv jakog vetra koji samo ona oseća sve dok nije zašla za ugao, a pogled mu je ostao prikovan za tačku iza koje je iščezla.

Onog dana kad je Karolina umrla vratio se i zatekao Fridriha kod kuće. Dan je bio sav iscepan, svetlost se kolebala, ljudi su se kretali kao marionete u onim starim nemim filmovima. Činilo mu se da odnekud izdaleka čuje zvuke klavira poput onih iz bioskopa njegovog detinjstva. Izgrebana rolna nota pomalo van ritma, ta zveketava muzička pratnja haosa u koji se njegov život pretvorio, konačno ga je dovela kući.

Kad je otvorio vrata, Rajnhart je video putne torbe na podu predvorja i vojnika, visokog i vitkog u sivoj uniformi. Njegov sin ga je

pogledao, odmerio ga od glave do pete. Rajnhart je pocrveneo gnječeći šešir u rukama, osećajući sekao molilac. U sopstvenom domu.

„Pio si“, bilo je sve što je Fridrih rekao.

Nije pio. Tog dana nije, ali Fridrih mu ne bi poverovao, pa nije rekao ništa, samo je zbacio kaput s ramena.

Iz Fridrihove sobe izašao je drugi vojnik noseći torbu u ruci. Hans Kalter. Godinu dana stariji od Fridriha i njegov idol u svakom pogledu. Već je postao kaplar, primetio je Rajnhart. Kalter je ćutao i samoga gledao samouvereno kao neko ko unapred zna ishod nekog sukoba. Rajnhart je okačio kaput i šešir, prošao pored Fridriha i ušao u kuhinju, zazirući od hladnoće koja kao da je uvek izbijala iz njegovog sina. Osećao je da ga Fridrih posmatra dok se polako kretao po kuhinji, palio gas i pristavljao vodu.

„Nemaš ništa da mi kažeš, oče? U vezi s uniformom? Zar nisi rekao da više ne dolazim u kuću u uniformi?“ Igrao je za publiku, a Kalter se, naravno, uspravio i gotovo naduo od ogorčenja.

„Šta radiš, ovde, Fridriše?“ upitao ga je Rajnhart najzad.

„Došao sam po poslednje stvari. Šta si mislio?“

„To sam mislio“, saglasio se Rajnhart tiho. Sipao je kašičicu čaja u mali čajnik. Onaj od plavog porcelana. Onaj koji je Karolina uvek koristila. On sam gotovo nikad nije pio čaj. Osećao je da ga Fridrih posmatra. Video je to. Pogledi su im se sreli. Nešto je zaiskrilo duboko iza mutnog sjaja, iza prazne maske koju je sin nosio pred ocem.

„Gde je ona?“

„Umrla je noćas. Zapravo, rano jutros“, dodao je kad je čajnik zapištao. Sipao je vodu polako, kao što je ona činila, slušao je kako meko šušti preko listića, gledao je kako raste u čajniku, posmatrao je paru kako se vijuga. „Hoćeš li čaja?“

Fridrih je bio potpuno beo. „Kad si mislio da mi kažeš? Jesi li nameravao da me pustiš da nagađam?“

„Kad sam mogao da ti kažem, Fridriše?“

„Kad si ušao?“

„Samo što sam ušao.“

„Čekao si. Namerno si čekao.“

„Ti si sada odrastao čovek. To mi stalno govoriš...“

„A ti nikako da poveruješ u to!“

„...a odrastao čovek mora da bira reći, kao što mora da bira bitke...“

„Kao ti? Kao ti?“

„...inače će ispasti budala.“

„Nazivaš me budalom, oče?“

„...A ako optužiš oca da je pijan...“

„ljesi. Pijan si. Pijanduro jedna.“

„...nemoj se čuditi ako razgovor skrene s nameravanog puta.“

Nastala je tišina. Kako su se samo hitro sukobili, upali u ritam svojih uobičajenih uloga. Napad, protivnapad, povišeni tonovi, beskorisno mučno rvanje.

„Ja sam budala, je li?“, prasnuo je Fridrih posle nekoliko trenutaka. „Moje odluke su budalaste? Moj izbor je Nemačka, oče. Da li su odluke Nemačke budalaste?“ Lako se okrenuo pozivajući Kaltera u razgovor.

Kalter je koraknuo napred. „Ja bih pomislio da Nemač, ratni veteran, zna bolje nego da ovako postupa prema sinu.“

„Kad dobijete ovo, kaplare“, rekao mu je Rajnhart pokazujući palcem crnu traku Gvođenog krsta na reveru, „ili još bolje, kad ostanete bez ruke ili noge, onda dođite da mi držite predavanja o dužnostima i odgovornostima nemačkog vojnika.“ Rajnhart je spustio Karolinin plavi čajnik i šolju na sto i seo. Zagledao se u njenu stolicu razmišljajući kako ona nije zauzimala samo jedno, nego mnoga mesta, i kako on tek sada polako shvata koliko ih je i kakvih bilo.

„Umrta je u snu, Fridriše. Kažu da nije patila.“ Rajnhart ga je gledao, ali nije osećao više ništa. Nikakvu vezu s dečakom kakav je bio i kakav je u mnogom pogledu i ostao.

Fridrih je progutao knedlu i stegnuo zube „Želiš samo da me grize savest. Uvek samo...“

„Idi, Fridriše. Učini kako si rekao. Ne vraćaj se.“

Sedeo je s plavim čajnikom, plavom šoljom i tanjirićem ispred sebe, gledao pramen pare kako se povija kad su se zalupila vrata na kraju hodnika i praznina se odjednom razjapila pod njim, u njemu. Sedeo je dok se čaj nije ohladio i dok se tama nije spustila na taj dan što se odmotavao poput filma. I baš kao u filmu, sve se završilo isto: svako je igrao svoju ulogu iako jedne glumice više nema.

Rajnhart je sedeo na svom komadiću sunca, izgubljen u mislima, sve dok Padelin nije desetak minuta kasnije teško sišao niz stepenice noseći sako ispod miške i spuštajući zasukane rukave. Video je da inspektor deluje iscrpljeno. Oči su mu bile mutne, kosa neuredna, a od sinoć se nije presvukao. Kad su se rukovali, Rajnhart je

zapazio da su Padelinu zglobovi prstiju otekli i modri. „Naporna noć?“

Padelin je spustio pogled. Manžete na košulji bile su mu poprskane kapljicama krvi. Pogledao je Rajnharta ispod teških kapaka i klimnuo glavom. „Tako nekako.“

„Je li neko priznao?“

„Nije još.“

„U redu.“

„Jeste li doručkovali?“, upitao gaje Padelin. „Niste? Hajde da nešto pojedemo.“

Padelin ga je poveo u kafanu u Ulici Franje Josipa, odmah iza ugla. Kafana je očigledno bila svratište policajaca. Svi gosti su podigli glave i čestitali Padelinu. Po tonu glasova, smehu i podgurkivanju bilo je jasno da svi govore o onome što je radio pa ovako izgleda. Uz horsko klicanje jedan policajac, krupniji čak i od Putkovića, podigao je Padelinu ruku iznad glave kao da je pobjednik u boks-meču. U Rajnhartu je ovo probudilo nostalgiju i nelagodu. Setio se zabave koju su kolege priredile njemu i Braueru kad su najzad uhvatili Dreznera, „Poštara“. Krupni policajac se iskezio, primakao se Padelinu i rekao mu nešto tapšući ga po leđima. Padelin se okrenuo i pokazao Rajnharta. Grmalj gaje odmerio, klimnuo glavom, još jednom promrsio Padelinu kosu i udaljio se.

„Šta je ovo?“, upitao je Rajnhart. „Vaš klub obožavalaca?“

Padelin je slegnuo ramenima dok su sedali za slobodan sto. „To je Bunda“, rekao je kao da je to sasvim dovoljno.

„Njega ne bi bilo pametno naljutiti.“

Padelinu je osmejak zaigrao na usnama. „Tako je, ne bi. Već sam vam rekao, Marija Vukić bila je vrlo omiljena. Svi žele da se njen ubica pronađe. Moram da se umijem. Poručiću nam nešto“, rekao je i otišao.

Kafana je bila puna gustog dima. Uprkos toplom jutru, svi prozori su bili zatvoreni. Od vrućine, žamora i pogleda upućenih ka njemu preko pogrbljenih ramena i skrštenih ruku, Rajnhartu je bilo sve neprijatnije. Bunda gaje otvoreno odmeravao, zurio u njega očima duboko usađenim ispod gustih obrva, a cigareta mu je poput čačkalice virila između debelih prstiju. Padelinov povratak Rajnhart je dočekao s iznenađujućim olakšanjem. Inspektor se očešljao i negde našao čistu košulju. Kad je seo, posluženi su im kafa i pecivo, pa se latio jela oborene glave, metodično, kao i juče. Rajnhart je srknuo kafu i trgnuo se. Zaboravio je da Hrvati često služe kafu već zasladenu, a ova je bila preslatka.

Padelin je dovršio doručak i poručio drugu solju kafe. „Razgovarao sam s našom saobraćajnom policijom, ali nemaju ništa za vreme koje nas zanima. Evo.“

Rajnhart je uzeo dva lista papira s rukom upisanim beleškama u kolonama izvučenim lenjirom i pregledao ih. Na svakoj stranici bilo je svega nekoliko unosa. Primetio je reč *požar* i pokazao je podigavši obrve.

Padelin se nagnuo napred i klimnuo glavom. „Da, u nedelju uveče izbio je prilično veliki požar na Ilijašu. Čuo sam za to.“ Pogledao je unos. „Izgleda da su morali da pozovu vatrogasno vozilo odavde u pomoć.“

„Istraga mesta zločina?“

„Još rade.“

„Patolog?“

Padelin je posegao u džep sakoa, izvadio list papira i pružio ga Rajnhartu. List je bio savijen po dužini, pa po širini, kako se to radi u Jugoslaviji. Rajnharta su uvek čudile sitne razlike u običajima. „Evo izveštaja. Nema ničega što već ne znamo. Teško je pretučena. Ubijena je ubodima noža. Ubodena je jednom u srce i dva puta u pluća, a bilo koja od te tri rane može biti neposredni uzrok smrti. Ima tragova seksa. Patolog ne misli da je silovana. Što se tiče Hendla, znamo šta je bilo s njim, ali patolog kaže da, s obzirom na ulaznu i izlaznu ranu, nije ubijen metkom kalibra devet milimetara, nego manjim.“

„Verovatno sedam šezdeset dva“, rekao je Rajnhart. „Ne mogu reći da nam to sužava polje istrage, ali nije nevažno. Ja sam juče razgovarao s nekim našim ljudima. Na Ilidži je tokom vikenda održana vojna konferencija. U hotelu *Austrija*, nedaleko od kuće Marije Vukić, bilo je dosta visokih oficira.“

Padelin ga pogleda. „Šta želite time da kažete?“

Rajnhart se zbunio pred ovako očiglednom nezainteresovanošću. „Možda to nešto znači. Možda ne. Jeste li videli fotografije u njenoj kući? Sećate li se da je njena majka rekla da su je privlačili moćni, važni muškarci? Treba to razmotriti, zar ne?“

„Valjda“, rekao je Padelin gledajući kroz prozor.

Rajnhart se ozlojedio. „Šta je s vašom stranom stvari?“ Padelin je izvio obrve. „Je li neko pretražio mračnu komoru? Jeste li uspeli da popišete šta nedostaje? Znae li njeno kretanje? Gde je poslednji put viđena?“

„Poslednja ju je videla sluškinja.“

„Tako ona kaže“, odgovorio je Rajnhart. Želeo je da mu Padelin kaže sve o *Dubrovniku* i svemu što se dešava.

Padelin je stisnuo usne i odmahnuo glavom. „Mene nije lagala.“

„Nije“, odgovorio je Rajnhart. „Verovatno nije. Ali to ne znači da je u pravu kad kaže da ju je poslednja videla živu. Šta je bilo pre toga? Treba da razmotrimo u najmanju ruku čitavu subotu.“

Padelin je zamišljeno klimnuo glavom i spustio ruku pored svoje šolje. „Subotu, da. U petak je radila. To mi je potvrdio čovek kod kog idemo sada. Radila je do kasno sa svojom filmskom ekipom, a onda je svima rekla da idu kući.“

„Znači, osim služavke, poslednji put ju je neko video, koliko mi znamo, u petak uveče. Ostaje prilično nepokrivenog vremena.“

„Bila je kod kuće. Služavka je to potvrdila.“

„Kad je ona došla?“

„U subotu ujutru.“ Padelin se lako namrštio.

„I ona može da posvedoči da je Marija Vukić bila kod kuće ceo dan, sve dok ona nije otišla?“

„Tako je.“

„Nije bilo posetilaca?“

„Ne.“

„Je li zvala nekoga telefonom? Je li nju neko zvao?“

„Ne znam.“

„Znači, još imamo dve praznine. Vreme od petka uveče do subote ujutru i vreme otkako je sluškinja otišla dok nije ponovo došla i našla leševe.“

„Rajnharte.“ Padelin je progovorio oštro; ljudi s drugih stolova su ga pogledali. Rajnhart je odjednom osetio talas straha dok su inspektoru oči varničile. „Šta tačno želite da kažete?“

Rajnhart ga pogleda u oči. Strah se povukao brzo kako je i naišao, a zamenilo ga je nešto mnogo hladnije i proračunatije. Ovo je bila prva istinska reakcija koju je izazvao kod Padelina. Nagnuo se napred. Morao je da mu priđe blizu. Nije smeo da pokaže strah pred Padelinom. Naročito ne ovde, u kafani. „Malo je prerano za *saslušavanje* osumnjičenih“, rekao je, sada i sam oštro, „i za proslavu zaključenja slučaja kad još ne znamo ni nešto tako jednostavno kao što je kretanje žrtve.“ Prodorno je gledao Padelina, a onda se naslonio i lako odmahnuo glavom. „Kad ste mislili da mi kažete za *Dubrovnik*?“

„Molim?“

„Za klub *Dubrovnik*. Uhapsili ste jednog konobara. Zorana Zigića. Sinoć.“

Padelin je dugo zurio u njega. „Jebi ga“, promrmrljao je najzad na svom jeziku i podrignuo, vrlo tiho za čoveka tog rasta, na šta mu je nekoliko policajaca s obližnjih stolova dobacilo nešto verovatno sažaljivo, pa se kafanom ponovo zaorio smeh. Bledi osmejak igrao je na Padelinovim usnama za to vreme. Rajnhart se i protiv volje takođe nasmešio, ali Padelinove sledeće reči ugasile su mu osmeh. „Mislim da sam već rekao da niko ne treba da me uči mom poslu. Dovoljno mi je ono što znam o kretanju Marije Vukić, a njena smrt je moj posao. O tom delu istrage mogu sam da vodim brigu.“ Zaćutao je, zavrteo kafu u šolji i iskapio je. „Zigić je delom Srbin. Takođe mislimo da je bliski rođak visokog rukovodioca Komunističke partije ovde u Sarajevu. Mi smo mu već dugo na tragu, i mislimo da su komunisti umešani u ubistvo. Dakle, ovim hapšenjem smo - kako vi to kažete? Ubili smo dve muve jednim udarcem“, rekao je i zavalio se u stolici. „Plašite se da ćemo ovo rešiti pre vas?“

Rajnhart je zatresao glavom i zažmirkao od nemoćnog besa. „Padeline, ovo nije

trka.“ Onda se setio vojne policije i Bekerovog odugovlačenja. Imaju dan prednosti, a Padelin mu je upravo dopunio nedoumice koje su mu se vrtele po glavi.

„Naravno da jeste trka, Rajnharte“, rekao je inspektor vrteći glavom. „Vi možda to još ne znate, ali trebalo bi.“ Rajnhart je zurio u njega, onemeo. „Na neki način imate sreće što ovaj slučaj nije privukao veću pažnju vaše strane. Ipak, nadate se da vam vaša istraga neće izazvati nevolje s pretpostavljenima, zar ne? Da ćete je rešiti kako treba. Kako biste želeli.“

„Moja istraga?“, ponovio je Rajnhart. Samo to je uspeo da izusti. Odustao je od namere da kaže Padelinu za Krauzeov nestanak, bar za sada.

„Izvinjavam se“, reče Padelin spokojno i ni najmanje iskreno. „Pogrešno sam se izrazio.“

„U redu. Dakle, sada idemo da se vidimo s Marijinom filmskom ekipom, je li tako?“

„Samo s jednim čovekom. S njenim toncem.“

„S toncem?“ Padelin je klimnuo glavom, zevnuo pokrivši usta dlanom i protrljao koren nosa. „Možemo da krenemo, što se mene tiče.“

Izlazeći, inspektor se dugo i bučno opraštao. Kad su seli u Rajnhartova kola, uputio je kapetana Abvera prema Koševu, relativno novoj četvrti stambenih i poslovnih blokova na zapadu grada izgrađenoj između dva rata. Stali su ispred jedne petospratnice. Ušavši za Padelinom u predvorje kroz škripava vrata na zardalim šarkama, Rajnhart je potražio prezime na poštanskim sandučićima. „Drugi sprat“, rekao je. Pokucali su i vrata im je otvorio mršav mladić meke plave kose i s naočarima. Bio je pomodno odeven, kako se učinilo Rajnhartu, u tamnocrveni prsluk i plavu košulju s gornjim dugmetom otkopčanim ispod labave tamnoplave kravate.

„Jeste li vi policija?“, upitao je na srpskohrvatskom. Oči su mu bile naduvane kao da je plakao. Padelin mu je pokazao službenu legitimaciju i razgovarajući s njim pokazao Rajnharta. „Da, govorim nemački“, rekao je mladić i uveo ih u prostranu sobu. Na sve strane bila je razbacana filmska oprema: projekciona platna na zidovima, projektori, rolne filma, tronožna postolja, reflektori i druga oprema. Na jednom kraju sobe bilo je ogromno ogledalo, a ispod njega otrcani stari kauč pun novina, časopisa i sjajnih fotografija kakve koriste filmske zvezde. Na velikom stolu na sredini sobe ležala je rastavljena velika filmska kamera, a oko nje delovi i alat. Pepeljara prepuna cigareta stajala je pored hrpe novina. Ispod mirisa duvana osećao se oštri zadah hemikalija, kao u mračnoj komori Marije Vukić.

Mladić im je pokazao da sednu na visoke stolice bez naslona uz jedan kraj velikog stola. Zapalio je cigaretu ne ponudivši ih. Desna podlaktica bila mu je uspravna, laktom oslonjena na skupljenu levu šaku, a cigaretu je držao među prstima unazad zabačene desne šake. Bila je to čudnovato feminizirana poza. Rajnhart se zapitao je li

Marija Vukić pušila, a ako jeste, da li je ovako držala cigaretu. „Ja sam Duško Jelić. Kako mogu da vam pomognem?“

„Rečeno vam je da mi vodimo istragu ubistva Marije Vukić?“, upitao ga je Padelin.

Jelić je klimnuo glavom, a suze su mu ponovo navrle. „Izvinite“, šmrknuo je. „Ne mogu da prestanem da plačem. Otkako sam čuo, znate.“

„Da“, rekao je Padelin. „Žao nam je zbog vašeg gubitka. Jeste li dugo radili s njom?“

„Oko dve godine“, rekao je Jelić i povukao dim. „Bio sam tonac. Branko se starao o kamerama i filmovima. On nije tu. Vratio se u Zagreb u petak.“

„A kada ste poslednji put videli Mariju Vukić?“

„Isto u petak. Bila je ovde.“ Pokazao je jedna vrata. „Ona ima... imala je studio za montažu. Sasvim mali. Montirali smo film koji smo snimili u Višegradu. Sedela je baš ovde.“ Pokazao je kauč. „Pričali smo, smejali se i pili kafu.“ Oči su mu se ovlažile.

„Kako vam je delovala?“ Rajnhart je pogledao ogledalo i kauč prisećajući se privatne sobe u klubu i na trenutak je zamislio Mariju Vukić kako sedi tu, nogu prekrštenih u gležnjevima, čitajući časopis. Ne, suviše ozbiljno. Suviše slično njenoj majci. Jedne noge prebačene preko kolena druge, kao muškarac, zavaljena na kauču, sa šoljom kafe u ruci, vesela i nasmejana.

Jelić je slegnuo ramenima i pogledao ih razrogačenim očima. „Šta da vam kažem? Delovala je normalno. Bila je srećna. Zabavna. Radovala se vikendu. Neki muškarac dolazio je u grad, mislim. No bila je i vrlo zaokupljena ovim filmom. Želela je da sve bude kako treba“, nastavio je, „pošto je trebalo da film bude prikazan u Zagrebu, Paveliću. Zadržala je Branka ovde do kasno. Mislio je da će propustiti voz, ali ona ga je lično odvezla na stanicu.“

„Taj muškarac kog ste spomenuli“, rekao je Padelin. „Znate li ko je to?“

Jelić je odmahnuo glavom i ugasio cigaretu ostrim kratkim pokretima. „Ne znam.“

„Baš ništa ne znate?“

„Nisam ja bio njen čuvar.“

„Niste“, saglasio se Padelin. „Niko to i ne tvrdi. Ali bili ste bliski s njom. Poznavali ste je. A mi verujemo da ju je možda taj čovek ubio.“ Rajnhart je zatrepao na ovo. Još nema razloga da tako misle, a još manje razloga ima Padelin. Sarajevska policija već ima svog osumnjičenog, pa kakav je onda ovo pravac ispitivanja? Obmana? Pokušaj da se zadovolji radoznali Namac?

Tonac je zgnječio opušak i pogledao ih gotovo šiparački prkosno. Rajnhart je mnogo puta video takav pogled kod svog sina. Padelin kao da je takođe nešto opazio, pošto se uspravio. Šmrkavi muškarac je nestao, a umesto njega pojavio se neko sličniji ostavljenom ljubavniku. „Slušajte, nisam vodio spiskove njenih muškaraca.

Znate kako se kaže za mornare, zar ne? Po jedna devojka u svakoj luci. Takva je bila Marija.“

Rajnhart se nagnu napred. „Koliko smo shvatili, volela je starije muškarce.“

Jelić se nasmejao. „Aha. I uniformisane, ako je mogla da ih se dočepa. Istina glasi: ona bi se kresnula sa svakim ko joj se dopadne a može dovoljno brzo da mrda kukovima i nije mrtav.“

Padelin je bez reči ustao i gromoglasno ga raspalio dlanom preko uha. Šamar je odjeknuo po sobi, a za njim se čula treska kad se Jelić zajedno sa stolicom prevrnuo na pod. Mladić je jeknuo od bola držeći se za uho. „U pičku materinu!“, prokrkljao je. Seo je, spustio glavu među kolena, dahtao i psovao na svom maternjem jeziku. Padelin je seo nazad kao da ništa nije bilo i spustio krupne šake na sto. Jelić je podigao glavu i kao da se tek tada setio da ima publiku u vidu Rajnharta. „Jebote! Zašto, jebote?“, zastenjao je i prešao na nemački: „Jeste li videli?“, rekao je Rajnhart. „Jeste li videli šta mi je uradio?“ Rajnhart je klimnuo glavom. „I pustićete ga tek tako?“

Rajnhart je podigao obrve, preneraženiji nego što je želeo da pokaže. Padelinovo iznenadno divljaštvo probudilo mu je brojna usnula sećanja na poslednje mesece i nedelje službovanja u Berlinu, kada je ovakvo nasumično nasilje postalo uobičajeno, prihvaćeno. „On je vaš problem, nije moj.“

Jelić se iscerio. „Prokleti pajkani. Svi ste isti, jebote.“

„Pazi na tu jezičinu“, rekao je Padelin strogo, „ili ćeš dobiti još. Sedi.“ Tehničar je podigao svoju stolicu i seo podalje od Padelinovih šaka. „Pričaj nam o Mariji Vukić i reci nam sve što znaš o muškarcima s kojima se češće viđala.“

Jelić je pomerio donju vilicu i trgnuo se. Popravio je naočari na nosu, oprezno sa stola uzeo cigarete i zapalio, sve vreme gledajući Padelina krajičkom oka. Ruke su mu se tresle. „Slušajte, znam samo da je Marija volela... zrele tipove. I volela je da je boli, i da nanosi bol. To joj je bila strast.“

„Bila je mazohista, to hoćete da kažete?“, upitao ga je Rajnhart.

„Tako je“, potvrdio je Jelić i dalje pomerajući vilicu. „Bol ju je raspaljivao. Volela je da gleda. I da muči. Uzbudivalo ju je to. Ponešto što smo videli u Rusiji. I ovde. Gospode.“ Glas mu je utihnuo i zagledao se nekud u daljinu. „Slušajte, ima jedna priča, u redu? Ne znam da li je istina. To je bilo pre nego što sam došao u ekipu. Ali ovako sam čuo. Bio je jedan Srbin iz Banjaluke, bogat, zgodan, ugledan. Banjaluka je lep gradić na obali reke. Uglavnom je naseljen Srbima. Tačnije, to je bio lep gradić u kom su većinom živeli Srbi. Dok mi nismo došli, je li?“, zakikotao se odjednom. „Dakle, taj Srbin je pre rata bio čuven po nečemu. Nemam pojma. Po muzici možda.“ Besno je povukao dim držeći se drugom rukom za obraz. „Ostao je bez ičega, čekao je deportaciju i Marija ga je videla. U nekom redu, šta ja znam. Bio je s porodicom, dopao joj se i rekla je ustašama da joj ga daju. Bio je kod nje jedno nedelju dana. Ona

se brinula o njemu, hranila ga, oblačila, jeb...“ Trgnuo se i pogledao Padelina. „Krajem nedelje ležali su u krevetu, a ona ga je zaklala, ostavila telo tamo i otišla.“

Zavladao je muk. Rajnhart i Padelin su se zgledali, znajući da obojica misle na spavaću sobu na Ilidži i na rane od noža koje su je usmrtili. Je li moguće?, pitao se Rajnhart. Je li moguće da je Padelin u pravu i da je ovaj slučaj čista jednostavna osveta? „Kao što sam rekao“, nastavio je Jelić razvučenih usana, gledajući u prazno, opipavajući gde najviše boli, „tako sam čuo. Možda nije istina. Nisam nikada skupio hrabrosti da je pitam, iako smo zajedno prošli svašta. No znao sam dovoljno o Mariji da mi priča zvuči verovatno. Anđeo i đavo. Svetlost i tama. Brine za tebe i otima ti sve što imaš. Pokaže ti nebo i baci te pod zemlju.“ Rajnhart je gledao kauč zamišljajući Mariju Vukić na njemu, i nešto ga je kopkalo.

„Gde ste bili pre nego što ste se vratili u Bosnu da snimate film?“, upitao je.

Jelić je ustao i prišao malom štednjaku. „Hoćete li kafu?“, upitao je. Obojica su odbili, a mladić je nastavio: „U Rusiji, do novembra prošle godine“, rekao je, sipao kafu i otpio gutljajčić. „A onda ponovo u severnoj Africi, ali to nije trajalo dugo jer su Britanci potiskivali Afrički korpus. To ju je mnogo ljutilo jer je bacila oko na Romela.“ Uprkos onome što ga je kopkalo, Rajnhart je morao da se nasmeši njenoj smelosti. Jelić se sramežljivo osmehnuo prišavši stolu, pa su mu se naočari na nosu pomerile. Samo Padelin je ostao ravnodušan. „Želela je da se vrati u Rusiju. To je, hvala bogu, odbijeno. Bila je besna zbog toga, pa smo otišli u Štokerau u Austriji. Razgovarali smo s nekolicinom hrvatskih vojnika preživelih iz Staljingrada i gledali obuku novog Trista šezdeset devetog puka. On je sada ovde, znate. Snimali smo neke njene vojnike u Višegradu. Neki se sećaju Marije iz Štokeraua. Gospode, kako im je bilo drago kad su je videli...“

Začutao je zureći u cigaretu, a onda je šmrknuo i povukao dim. „Početkom godine bili smo kratko i u Italiji“, nastavio je. „Snimali smo obuku nove hrvatske divizije koju su Italijani sastavili. Legija, tako je zovu. Vratili smo se pre oko tri meseca.“

„Da li se nešto slično toj priči dogodilo u Rusiji? ili bilo gde drugde?“, upitao je Rajnhart.

„Nije, koliko ja znam“, odgovorio je Jelić. Sada je delovalo potišteno, zamišljeno. Podigao je šolju do usana i zastao. „Koliko ja znam, u Rusiji se viđala s tri muškarca. Jedna veza bila je potpuno suluda. Ali sve to je bio manje-više običan seks, ako je tačno ono što sam čuo.“

„A ovde?“, upitao je Padelin. Jelić je odmahnuo glavom. „A vi? Jeste li vi...?“ Padelin nije dovršio pitanje. Rajnhart je zurio u sto, trudeći se da odgonetne šta ga toliko muči. Zašto misli na ogledala?

Jelić je ponovo zatresao glavom. „Ne zato što nisam želeo.“

„Kako se zovu muškarci s kojima se viđala u Rusiji?“, nastavio je Padelin.

„Jedan je bio esesovski general, ali on je poginuo. Druga dvojica...“ Uzdahnuo je. „Ne mogu da se setim. S jednim je, gospode bože, pola puka ih je čulo kad su se kresali. Ta veza se završila gadno, izgleda. To je sve što znam, ali ne bih se začudio da su nastavili tamo gde su stali.“

Rajnhart i Padelin su se uspravili; Jelić se odmakao od krupnog detektiva. „Kako to mislite?“, upitao je Rajnhart. Ogledala. Zašto misli na *ogledala*? Marija Vukić pred ogledalima. U klubu. Ovde. U svojoj spavaćoj sobi.

„Da, da. Jedan od tipova s kojima se viđala u Rusiji. Čuo sam da je ovde. Čuo sam i njegovo ime, tako nešto, pre oko mesec dana, i pitao sam je zar to nije jedan od... jedan od njenih muškaraca.“ Oči su mu se ucaklile kao da o nečemu razmišlja, a onda se prenuo. „Znate, vrlo čudno me je pogledala kad sam ga spomenuo. Rekla je da zna da on dolazi. Zнала je da dolazi i sve je isplanirala. Nešto se dogodilo među njima, tamo u Rusiji. Ne znam šta, nikad nije govorila o tome. Siguran sam da je to bila nekakva svađa. Možda ljubavna prepirka. Možda mu je dosadila pa ju je ostavio. To muškarci nisu radili Mariji. Nije im dozvoljavala da se izvuku s tim.“ Pogledao je obojicu. „Emocionalno, mislim. Nije im dala da se s tim izvuku *emocionalno*. Uvek bi našla neki način da im se osveti.“

„Gospodine Jeliću, da li biste prepoznali tog generala kad bih vam pokazao njegovu fotografiju?“

Jelić je napucao usne. „Slušajte“, rekao je s oklevanjem, „ja *ne znam* je li bio general.“

„Ali lako je mogao biti, zar ne? Na osnovu onoga što ste nam rekli o njoj i muškaraca kakve je volela?“, reče Rajnhart. Jelić slegnu ramenima i klimnu glavom. „Onda ćemo to urediti.“ Izvadio je beležnicu. „Recite nam kad ste tačno bili u Rusiji, kad se Marija viđala s tim čovekom.“

Jelić je progutao knedlu i promeškoltio se u stolici. „Čujte, gospodine, ja zaista ne želim da imam nikakve veze s tim. Mislim, pogledajte me. Neću da se umešam u takve priče. Ne bih izdržao ni trenutak.“

Rajnhart je ćutao i posmatrao ga, a Padelin je oštro zurio u mladića. Jelić je zažmirkao. Uzdahnuo je. „Ovaj... to je bilo prošle godine. Čekajte malo, mislim da imam datume negde.“ Prišao je stolu, otvorio fioku i izvukao knjigu. Rajnhart ga je uzeo i razočarao se videvši da je to nekakva računsa knjiga, a ne nestali dnevnik.

Padelin mu je zavirio preko ramena i okrenuo nekoliko listova debelim prstom. „Ovo je... kako se to kaže?“ Pogledao je Jelića.

„Računi“, reče Jelić. „To je računsa knjiga.“

Rajnhart ju je prelistao i vratio Jeliću. „Datumi, molim vas.“

Jelić je zapalio novu cigaretu i nagnuo se nad knjigu. „Rusija, Rusija...“, mrmljao je listajući. „Evo. Stigli smo četvrtog avgusta četrdeset druge. Otišli smo...“ Okrenuo

je jedan, pa još jedan list. „Otišli smo šestog novembra.“

Rajnhart je ovo zapisao. „Piše li tu gde ste tačno bili?“

Jelić je naduvao obraze, izdahnuo i zakašljao se. „Pišu neka mesta. Obično hoteli. Da vidimo. Doleteli smo iz Štokeraua u Harkov i ostali nekoliko dana. U hotelu *Čičikov*. Gospode, kakva je to jazbina bila. Onda smo otišli na front, u Trista šezdeset deveti puk u okolinu... Selivanova. Vratili smo se u Harkov... onda otišli u Glaskov s pukom. Vojnici su menjali opremu. A, da“, rekao je i podigao glavu. „Pavelić je došao u posetu našim vojnicima.“ Široko se nasmešio. „Da, to je bilo sjajno veče. Dodela odlikovanja po podne, a zatim večera s oficirima. Onaj nemački general, kako se ono zvaše? Onaj iz Staljingrada... Paulus?“ Rajnhart klimnu glavom, opčinjen. „Paulus. I on je došao. To je bio prvi pristojan obrok ko zna otkad, ali, gospode, da ste videli kako su se svi udvarali Mariji. Vrtela ih je oko malog prsta. Pavelić je...“ Podigao je pogled kao da očekuje da vidi vedro nebo, ali primeti olujne oblake, Onda je pogledao Padelina i vratio se knjizi.

„To je bilo dvadeset četvrtog septembra kada su se lepa vremena završila. Puk je dan-dva kasnije otišao u Staljingrad. Mi smo se muvali u blizini. Marija je htela da uđe u grad da snima, ali nismo stigli bliže od aerodroma u Pitomnjiku, a i to je bilo preblizu.“ Pogledao je Rajnharta. „Tokom dana slušali smo topove, a noću je grad goreo. Videlo se iz daljine. Bilo mi je žao onih jadnika tamo. Znae da pričaju da su svi hrvatski momci izginuli.“

Padelin je resko nešto kazao Jeliću na srpskohrvatskom a Jelić mu je uzvratio, zaboravivši malopredašnji šamar. Šta god da su rekli, Padelin je sklopio ruke na stolu i samo ga posmatrao. „Znam šta sam video“, rekao je Jelić tiho na nemačkom uzvraćajući mu pogled. „I znam šta sam čuo. Niko od njih neće se vratiti“, završio je i spustio pogled na knjigu. Rajnhart ga je gledao. Progutao je knedlu, misleći na Jelićev opis grada u kom je njegov sin nestao.

„Slušajte“, rekao je Jelić okrećući listove, a onda je podigao glavu. „Treba li vam još nešto od mene?“

Rajnhart klimnu glavom. „Znae li kad se Marija upoznala s tim oficirima u Rusiji?“

„Aha, negde krajem avgusta ili početkom septembra. Ostavili smo naš puk u Glaskovu i priključili se nekim Nemcima koji su napredovali ka Staljingradu. Bili smo u Vorošilovgradu 18. avgusta. U hotelu *Donbas*, Prilično sam siguran da su se do tada već upoznali, ali ne znam pouzdano. Početkom septembra otišli smo za Rostov i vratili se u Glaskov, kao što sam već rekao.“

„Kad su raskinuli, Marija i taj oficir, sećate li se toga?“

Jelić zatrese glavom. „Zbilja se ne sećam.“ Zagledao se u stranice. „To je bilo posle prvih nekoliko sedmica s pukom. Posle Rostova, ali pre Pitomnjika. Znači,

negde u septembru. Sredinom septembra. Ona je čak otišla s njim i njegovim ljudima na nekoliko dana, a Branko i ja smo ostali u hotelu. No tačni datumi... žao mi je, zaista se ne sećam. Branko se sigurno seća bolje nego ja. Obično dobro pamti datume. Ja sam potpuno izgubljen.“

„U redu“, reče Rajnhart i kucnu olovkom po beležnici. „Padeline, imate li vi još nešto?“

„Imam“, klimnuo je glavom detektiv. „Jeliću, treba da dođete u upravu. Uhapsili smo neke osumnjičene i treba da ih pogledate i kažete nam jeste li nekoga od njih videli s gospođicom Vukić.“ Jelić je ponovo klimnuo glavom, mada je delovalo da uopšte ne želi to da obavi. „I dajte mi adresu tog Branka...?“

„Branka Tomića“, dovršio je Jelić. Nažvrljao je ime i zagrebačku adresu na komadu papira. „Ja ne znam je li on uopšte čuo šta se dogodilo. Jadničak. On je godinama radio s njom.“

„Mnogo ste nam pomogli, gospodine Jeliću“, rekao je Padelin zvanično. „Javiću vam se da se dogovorimo kada ćete doći u upravu. Nemojte ustajati.“ Podigao je ruku. „Sami ćemo izaći. I stavite leda na lice da vam ne otekne.“

Ostavili su ga u studiju; sedeo je pogrbljen i gledao ih grozničavim sitnim očima kroz oblak duvanskog dima. Kad su sišli, Padelin se okrenuo Rajnhartu. „Jeste li vi saznali išta korisno?“ Po njegovom tonu bilo je jasno da on nije.

Rajnhart je kuckao prstima po vetrobranskom staklu svojih kola. Klimnuo je glavom. „Jesam“, odgovorio je odsutno. „Čujte, muči me nešto što je rekao. Stalno mi se vrti po glavi“, objasnio je videvši da ga Padelin zbunjeno gleda. „Nešto u vezi s ogledalima.“

„S ogledalima?“, ponovio je Padelin. Pogledao je Rajnharta, a onda okrenuo glavu.

„Hoću još jednom da pogledam njenu kuću na Ilidži. Želite li sa mnom?“

„Ne znate šta tražite, zar ne?“, upitao je Padelin.

„Možda ništa. Možda nešto. Ali moram da pogledam.“

„U redu“, odgovorio je inspektor. „Poći ću s vama. Tako je bolje, u svakom slučaju. Trebalo bi da radimo zajedno, zar ne?“

Na putu ka Ilidži nije bilo mnogo vojnih vozila, pa je Rajnhart sve vreme vozio brzo. Padelin je ćutke sedeo pred njega i sve vreme istezao šake i ručne zglobove. Stali su pred kućom Marije Vukić i iznenadili policajca koji je dremao u senci, pored motocikla s prikolicom. Stražar je pobeleo kad je video Padelina, spetljao se vadeći ključeve, najzad otključao vrata i gotovo ispustio pušku kad je koraknuo u stranu i salutirao. Rajnhart se brzo popeo na sprat, prošao kroz dnevnu sobu i ušao u spavaću.

Zavesa su bile razvučene, svetiljke u podnožju kreveta ugašene, a posteljina uklonjena. Osim toga, sve drugo ostalo je isto. Uzglavlje je još bilo krvavo, a krv se

upila i u madrac. Rajnhart je prišao noćnom stočiću i okrenuo se. Video je sebe u drugom ogledalu. Pogledao je uvis i video da je i tavanica baldahina takođe ogledalo. Padelin ga je posmatrao s vrata.

Ogledala. Volela je da gleda, pomislio je Rajnhart. Volela je da gleda druge. Volela je da gleda sebe. Posmatrao je naizmenično ogledalo kod vrata i ono iznad uzglavlja. Krv na prekidaču kod vrata ponovo mu je privukla pogled.

Ogledala. Ovo je sve namešteno, pomislio je. Kako bi mogla da gleda. Ona i ko god da je s njom.

No to nije dovoljno. Sve ovo je suviše brižljivo namešteno. Zašto bi se straćilo? Okrenuo se po sobi, ni sam ne znajući šta traži, i ponovo se usredsredio na dva ogledala, na prekidač i na dve svetiljke. Ovo liči na pozornicu. Na scenu za film. Ona je snimala filmove. Krenuo je polako nazad ka vratima, zastao i pogledao prekidač. Pritisnuo je gornje dugme i svetla u podnožju kreveta su se uključila. Pritisnuo je donje dugme i uključio svetla na tavanici. Namrštio se; nije znao tačno šta je očekivao, ali ovo svakako nije. Ništa ovako jednostavno.

Stao je ispred ogledala, gledao iza svog odraza, pokušavao da vidi šta je iza. Uhvatio je okvir ogledala obema rukama i povukao ga. Ništa. Gurnuo ga je levo i desno, zatresao ga je. Ništa.

Pokušao je jače. Ogledalo se nije ni pomaklo, očigledno prikovano za zid. Odmaknuo se, kucnuo u zid i stao. Zagledao se. Udario je zid ponovo, jače, gledajući Padelina. Zid je šuplje odjeknuo pod njegovom rukom.

„Iza zida je soba“, rekao je Rajnhart. Pogledao je gore i dole i zakoračio unazad. Nije video nikakav ulaz niti je dokučio gde bi mogao biti. Šetao je pogledom, zatim je spustio glavu zamišljajući donji sprat i sišao niz stepenice.

Kuhinja je bila turobna i hladna, kao da zadržava dah. Rajnhart je zastao i usredsredio se na plakar koji je video prošli put. Onaj s velikim dvostrukim vratima, zaključan katancem. Uzeo je katanac. Bio je veliki, staromodan, s okruglom rupom za ključ. Protresao je prsten i karika je iskliznula. Skamenio se zureći u njega, a onda je provukao kariku kroz prsten. Katanac je bio težak; gurnuo je kariku, izvukao je i shvatio je da ne radi bez ključa. Neko je pokušao da ga zaključa, ali bez ključa nije mogao, pa gaje ostavio tako da izgleda zatvoren. Povukao je vrata i zagledao se u neku vrstu šahta, u kom nije bilo ničeg osim lestava uz jedan zid, stare metle i nekoliko kutija.

Rajnhartu su se usta iskrivila kad je zakoračio unazad. Bio je tako siguran... Namrštio se i pogledao pažljivije. Lestve nisu bile naslonjene uza zid. Stajale su suviše uspravno. Bile su pričvršćene za taj zid. Pogledao je uvis i video kako nestaju u tavanici. Podigao je ruku, prstima uhvatio nekakav zasun, tavanica se naglo otvorila i bujica svetla prosula se po plakaru. Sagnuo se, uhvatio kapak rukama, spustio ga

nekako pored sebe i pogledao gore. Lestve su vodile u svetio. Na trenutak se zgledao s Padelinom i krenuo gore.

Lestve su prolazile kroz tanušnu tavanicu i vodile u prostor izukrštan gredama, a zatim u sobicu bez ikakvog nameštaja. U njoj je bila samo jedna stvar. Podne daske tiho su mu škripitale pod nogama dok je prilazio visokom pravougaoniku svetlosti i gledao u spavaću sobu Marije Vukić. Lestve su cvilele dok se Padelin penjao. Pojavila mu se glava, zatim i ramena, i najзад je ušao. Stajali su stisnuti u uskom prostoru, a Padelin je psovao sebi u bradu.

Rajnhart je osetio grč u stomaku kao da je na velikoj visini. Kamera je stajala na tronožnom stalku ispred ogledala, a sočivo je ličilo na vlažno crno oko. Progutao je knedlu i otvorio kasetu za film, ali bila je prazna.

Zureći u kameru, Rajnhart se setio ispreturane mračne komore. Setio se Ane koja je mislila da vojna policija traži fotografije. Nisu tražili fotografije, nego film. Film, pomislio je gledajući krevet, na kom je verovatno snimljen ubica Marije Vukić. Ko god da je on, sigurno je saznao za ovo i za svaki slučaj odneo sve što je mogao. Setio se rastavljene kamere i mirisa hemikalija u Jelićevom stanu.

„Moram nazad u upravu“, rekao je Padelin. „Možete li da me odvezete?“

„Zaboga, Padeline!“, uzviknuo je Rajnhart. Padelinu se pogled ugasio. „Ovo je važno! Šta god da se desilo ovde u subotu uveče verovatno je snimljeno, a neko je uzeo film. Moramo ponovo pretresti kuću. Ispitati služavku. Baštovana. Domara, ako ga je bilo.“

Mišići Padelinovih vilica zategli su se, jednom. „Moram da se vratim“, rekao je hrapavo, „i da izvestim o ovome.“

Rajnhart je takođe stegnuo zube, a onda je uzdahnio i opustio se. „U redu.“ Poslednji put je pogledao naokolo i sišao niz lestve za Padelinom. Izašli su iz kuće i krenuli ka kolima. Padelin je ponovo rastezao šake. „Je li sve u redu?“, upitao ga je Rajnhart pokazujući na njegove ruke.

„Jeste“, rekao je detektiv sedajući u kola. „Nisam mogao ozbiljno da ga udarim. Jelića. Šake me već jako bole.“

Rajnhart je ćutao tokom vožnje do grada. Dan je bio vreo, a vetar izazvan brzom vožnjom nije mnogo ublažavao vrućinu. Stali su ispred uprave policije i Padelin je izašao. Dvojica dežurnih policajaca na ulazu prekinula su razgovor i znatiželjno ih pogledala.

„Padeline“, rekao je Rajnhart. Detektiv se okrenuo ka njemu. Rajnhart je osetio teret na grudima, teret reći i osećanja o tome kako bi ljudi kao oni, ljudi od vlasti, trebalo da se ponašaju. No znao je da ga to neće odvesti nikuda, pa je progutao te reći i osećanja i potisnuo ih duboko. „Pokušaću da razgovaram s majorom Gordom. Sećate se, to je oficir za kog je gospođa Vukić rekla da je bio prijatelj njene kćeri.“ Padelin je klimnuo glavom. „Želite li da počete sa mnom na taj razgovor?“

„Rajnharte“, rekao je inspektor s jasnim tonom konačnosti u glasu. „Na raspolaganju sam, ali mislim da će se moja istraga uskoro završiti. Uveren sam da imamo osumnjičenog za ubistvo Marije Vukić.“

„U redu“, uzdahnio je Rajnhart. Skrenuo je pogled na trenutak, pa se ponovo okrenuo Padelinu. „Možda biste ipak mogli da razmislite o tome gde sve u Sarajevu može da se razvije film kao onaj koji je možda snimljen u Marijinoj kući.“ Padelin gaje samo ravnodušno gledao. „Ne bih rekao da može bilo gde. Možda bi vam

koristilo da to proverite.“

„Šta je sa studiom u kom smo upravo razgovarali s Jelićem?“

„Upravo tako“, reče Rajnhart, začuđen što je Padelin uopšte razmislio o tome.

Padelin je koraknuo unazad, obukao sako, zategnuo kravatu i klimnuo Rajnhartu glavom. Rajnhart ga je gledao kako se penje uz stepenice. Dvojica dežurnih policajaca su se uspravili kad im je prišao, salutirali mu, a jedan mu je čak pružio ruku. Nasmešili su se jedan drugom kad su se ponovo opustili i naslonili na zid. Znalački su se zgledali pokazujući za Padelinom.

Rajnhart je zurio u njih, a onda je spustio pogled na svoje šake, koje su snažno stezale volan. Naterao se da opusti ruke, da ih otvori, a onda je nastavio ka *Evropi*, gde se parkirao. Popeo se u svoju kancelariju trudeći se da ne misli na bocu šljivovice u fioci. Pogledao je pristigla dokumenta i pregledao uobičajenu prepisku potpuno odsutnog uma. Seo je na stolicu, a koža je zaškripala pod njim. Uhvatio se za koleno. Podigao je glavu i zagledao se u mapu Bosne okačenu na zid. Pogled mu je odlutao od Sarajeva na istok, ka Goraždu, a zatim ka jugu, prema Foči, Kalinoviku, Tjentištu. Zamišljao je jedinice koje se tamo okupljaju za nastupajuću operaciju.

„Tvoj slučaj“, promrmľao je. „Tvoj slučaj.“ U mislima je ponovo video onu dvojicu policajaca i poštovanje koje su ukazali Padelinu. Svom novom heroju. Mora da su uhapsili nekoga, pomislio je. Nekoga ko je priznao. Drže ubicu Marije Vukić i pokazuje ga javnosti. Hendlov ubica, pa... Možda će i to prikačiti tom jadniku. Ako ne, prepustiće Hendla Nemcima. Osetio je kako ga probija hladan znoj na pomisao o tome šta to sigurno znači, na ono što se svakako odvija u ćelijama ispod uprave policije dok on luta po Sarajevu. Padelin mora da zna, *sigurno* zna, da onaj koga drže nije ubica.

Otrgnuo se od stola, od fioke s onom bocom. Znao je da okoliša, da izbegava nelagodu izazvanu Padelinovim ponašanjem. Sam bog zna, mislio je zureći u linije na mapi i trljajući ožiljke na kolenu, da je za ove četiri ratne godine video, čuo i pročitao dovoljno užasa da mu potraje do kraja života. Nije reč o tome, znao je. Padelin je policajac. Policajci, još je verovao Rajnhart, ne smeju tako da se ponašaju. Policajci, i dalje je želeo da veruje uprkos svemu što je video poslednjih godina, mogu biti bolji od sistema i zakona kojima služe.

Držao se tog uverenja koliko god je mogao, sve do onog trenutka, jedinog takvog trenutka, kad je zamahnuo pesnicom na osumnjičenog. U tom trenutku iskušenje, pritisak da se prilagodi, da *ponovo bude kao i svi drugi*, postali su prejaki. Samo tom prilikom, u ćelijama ispod Aleksanderplaca, svestan da može pesnicama da zbriše podrugljivi osmeh s lica tog zločinca, podstican povicima drugih policajaca da to uradi, *da to uradi*, on je to i uradio. Kako je samo posle toga jurio zamračenim berlinskim ulicama i zalupao na Majsnerova vrata. Drhturio je u uglu pukovnikovog

salona stežući bocu uz grudi. Majnsner ga je posmatrao sedeći ispred kamina i odluka je pala. Pobeći će nazad u vojsku. U svoj prvi dom.

„Gregore“, upitao ga je pukovnik, „jesi li siguran da to želiš?“ Pitanje je prostrelilo Rajnharta. Ponovo se setio Kovela i Majnsnerovih reči koje su ga podsetile da nije jedini uplašen, reči koje su prestravljenog i usamljenog mladića preobrazile u samo usamljenog mladića: Rajnhart je tog dana privezao svoj život za Majnsnerov, golobradi momak je u pukovniku našao oca kakvog je želeo, a braću u vojnicima svog puka. U znak sećanja na taj dan Rajnhart ga nikad nije lagao. A neće ni sada.

„Plašim se. Strepim da ću vas izneveriti. Ali to nije sve. Plašim se da ću izgubiti i poslednju trunku nekadašnje vere u to da posao koji radim donosi bilo kakvo dobro.“

„Hoćeš li se vratiti?“, upitao gaje Majnsner, najzad.

„Učiniću to za vas, gospodine. I ni zbog čega drugog.“

Majnsner je tiho uzdahnuo, a sjaj vatre igrao mu je po sedoj kosi. „Hvala ti.“

Rajnhart se uspravio u uglu i spustio bocu na pod. „Je li to sve za sada, gospodine?“

Majnsner je klimnuo glavom. „Jeste za sada. Razgovaraćemo kasnije.“

Dok je Rajnhart otvarao ulazna vrata, Majnsnerova ruka se blago spustila na drvo i zaustavila ga. Rajnhart je pogledao svog nekadašnjeg zapovednika, sada višeg zvaničnika Ministarstva inostranih poslova. U Majnsnerovim očima video se nejasan izraz, nekakav sjaj u sivim dubinama. „Znaš, Gregore“, rekao je tiho, „nije to tako strašno. Ulazak u stranku. Ne traže oni mnogo.“

To se stalno vraćalo da ga opseđa. Stranka. Prokleta stranka. „Zašto ste vi to učinili, gospodine? Zašto ste ušli u stranku?“

Izraz u Majnsnerovim očima ostao je isti. „Mislio sam da će me tako ostaviti na miru da radim svoj posao. Zašto ti ne bi tako postupio?“

Rajnhartu je grlo bilo suvo kao pesak. Stisnuo je prste jedne o druge i osetio bol u domalom prstu. Gospode, kako žudi za cigaretom. „Pretpostavljam... mislio sam da mogu da radim svoj posao bez njih.“ Ućutao je, uplašen da je preterao. „Neko vreme sam bio u pravu, zar ne?“ Majnsner je ćutao. „Ali zapravo je to bilo zbog Karoline. Ona ih nikada nije trpela. Znali ste je. Bila je socijaldemokrata do... do smrti. I... i zbog njenog rođaka.“ Nasmehio se suvo; čak i njemu samom bio je

jadan ovaj pokušaj da razvedri odjednom mučnu atmosferu. „Drago mi je što nikada to niste tražili od mene. Ne znam šta bih učinio, raskidan između vas dvoje.“

Majsner je jedva primetno klimnuo glavom. „A ako zatražim sada?“

Rajnhart je znao da ovom čoveku ne može odbiti ništa. „Nemojte. Molim vas.“

„Nje više nema.“

„Ali ja rado mislim da je ono najbolje od nje ostalo sa mnom. Ne bih sebi nikada oprostio kad bih to uradio. Iako... iako znam da bi ona verovatno mogla.“

Majsnerova ruka sklonila se s vrata. Pomerio se. „Idi sada, Gregore.“

Neko je pokucao na vrata. Rajnhart se prenuo, na trenutak izgubljen, uhvaćen između sadašnjice ove oskudno nameštene kancelarije i prošlosti u Majsnerovom salonu, pucketanja zgasle vatre dok je zatvarao vrata jednog života i otvarao vrata drugog. Na vratima je stajao narednik Klauzen. Nakašljao se i pružio mu rukom ispisan list papira. „Spisak jedinica koje učestvuju u operaciji Švarc“, rekao je.

„Odlično“, rekao je Rajnhart. Pogledao je spisak. „Odakle vam ovo?“

„Od Fogtsa iz otpreme. Ako želite imena, trebalo bi da razgovarate s nekim iz Odseka III H.“

„Hmmm“, promrmljao je Rajnhart. Spustio je spisak na sto, oslonio se šakama s obe strane i nagnuo se. Trista šezdeset deveta (hrvatska) pešadijska divizija, nastala od puka sa istom oznakom. Prva brdska divizija. Sedma SS divizija „Princ Eugen“. Setio se svog sinoćnog susreta sa Stolićem. Sto osamnaesta i Sto dvadeset prva lovačka divizija. „Kad smo već kod papira, evo“, rekao je Rajnhart i izvadio iz džepa patologov izveštaj o Mariji Vukić koji mu je dao Padelin. „Možete li ovo dati Hiberu ili nekom drugom ko govori srpskohrvatski? Želim usmeni prevod što pre.“

„Razumem, gospodine kapetane“, odgovorio je Klauzen i stavio izveštaj u džep.

„Šta je sa sastankom s Gordom?“

Klauzen odmahnu glavom. „Major Gord nije ovde. Ostavio sam vam poruku.“ Prelistao je neke papire na stolu. „Evo. Gord je s propagandnom jedinicom u Foči, odakle će izveštavati o operaciji Švarc. Tamo su od trećeg maja.“

Rajnhart se setio kako je s Brauerom ponekad razgovarao o slučaju. Samo su razgovarali, poigraivali se zamislima, a ponekad je istraga dobijala zamah ili skretala u drugom pravcu. „Hrvati su uhapsili nekoga. Taj neko je priznao ili će uskoro priznati.“ Osetio je, sasvim neočekivano, da je prešao granicu dozvolivši Klauzenu da zauzme Brauerovo mesto. Mesto koje Brauer, iako sada na drugom kontinentu, i dalje zauzimao.

„Žrtveni jarac?“, upitao je Klauzen tiho.

„Siguran sam u to. Hrvatska istraga je bušna kao sito, ali njih istraga i ne zanima. Svakako ih ne zanima istraga o Hendlovoj smrti ili njegova upletenost u sve ovo.“ Zastao je grizući donju usnu.

„Dakle?“, podstakao ga je Klauzen posle trenutak-dva.

„Dakle, pitam se da li će se naši pretpostavljeni zadovoljiti osumnjičenim kog im pokažu Hrvati ili treba da nastavim s istragom.“

„Mislite da će tom osumnjičenom natovariti oba ubistva?“

„Siguran sam da hoće ako to zatražimo od njih“, odgovorio je Rajnhart tiho.

Gledali su se nekoliko trenutaka. Klauzen je prvi odmahnuo glavom. „U Odseku III H radi Kruger. Treba da pođete k njemu s tim spiskom. On će vam dati imena komandanata i sve drugo što vam treba.“

I to se završilo, tek tako. Klauzenova jednostavna otvorenost okončala je svako Rajnhartovo oklevanje. Činilo mu se da mu je breme spalo s ramena, neko za koje nije ni znao da ga nosi. „Najbolje da to obavim odmah“, rekao je Rajnhart klimnuvši glavom za sebe.

Polako je sišao niz stepenice i ušao u hodnik oguljenih zelenih zidova i škripavog parketa. Našao je kancelarije Odseka III H zaduženog za bezbednost Abvera i oružanih snaga. Radom odseka rukovodio je poručnik Kruger, druželjubiv čovek ogromnog stasa i cvikera. Rajnhart ga je zatekao u neveseloj kancelariji kako preko naočara gleda neka dokumenta pod mutnim svetlom jedne jedine sijalice. Uza sva četiri zida bile su police s dosijeima obeleženim šifrovanim oznakama.

„Gospodine kapetane“, rekao je poručnik, ustao i skinuo cviker.

„Kako mogu da vam pomognem?“

„Treba mi vaša stručnost, Krugeru“, odgovorio je Rajnhart. „Potrebna su mi imena oficira nekih jedinica. Ovih“, dodao je i spustio Klauzenov spisak na sto.

Kruger je pogledao spisak; uglovi usana su mu se opustili i izvio je obrve vraćajući cviker na nos. „Ovo je lako“, rekao je idući ka nizovima fascikli. „Zbog čega vam to treba?“, upitao je preko ramena.

„O, samo da dopunim svoju dokumentaciju“, odgovorio je Rajnhart. „Pred operaciju Švarc.“

„Da“, rekao je Kruger. Izvadio je jedinu fasciklu i otvorio je. Na prvom listu bio je otkucan spisak imena; sva osim poslednjeg bila su precrtana.

„Izvolite. Trista šezdeset deveta pešadijska divizija. Komandant general-potpukovnik Fric Najdhold.“

„I za ostale, molim vas.“

Kruger je prošao čitav spisak tačku po tačku i saopštavao Rajnhartu imena komandanata svih jedinica, a Rajnhart ih je zabeležio. Prva planinska - general-

potpukovnik Valter Štetner vitez fon Grabenhofen. Sedma SS divizija „Princ Eugen“ - obergrufenfirer SS Artur Fleps, a 15. maja predaće komandu brigadefireru SS Karlu carskom vitezu fon Oberkampu. Sto osamnaesta lovačka - general-potpukovnik Jozef Kibler. A Sto dvadeset prva lovačka, general-potpukovnik Paul Ferhajn.

Rajnhart je znao da nijedan general koji drži do sebe ne bi došao na sastanak bez načelnika štaba, pa je pozeleo da dobije imena i tih oficira. Verovatno su s generalima došli njihovi obaveštajni oficiri, a možda i neki stariji komandanti pukova i bataljona, ali bilo bi previše da i to zatraži. Ovo je dobar početak, ali pre nego što krene dalje, moraće da utvrdi da li zaista vredi krenuti ovim pravcem. Zurio je u listu, a Kruger mu je gledao preko ramena. Moraće da proverí gde su ovi oficiri ranije služili i utvrdi koji od njih je bio u Rusiji.

Kruger je frknuo. „Srećno s tim. Ja nemam te podatke.“

Rajnhart se skamenio. Nije bio svestan da razmišlja naglas. „Ko bi mogao da ih ima?“, upitao je trudeći se da zvuči normalno.

„Glavni blagajnik.“

Rajnhart je dugo i tiho uzdahnuo. „Trebá preći mnogo birokratskih prepreka da bi se do njega došlo.“

„Osim ako im dugujete novac“, našalio se Kruger sklanjajući svoje fascikle. Vratio se za sto i zastao s rukom na jednoj fascikli. „Žao mi je, gospodine kapetane. Ne znam kako još mogu da vam pomognem.“

„Sve je u redu, mnogo ste mi pomogli.“ Kruger je skinuo cviker i protrljao koren nosa. „A kakve veze s dopunom vaše dokumentacije ima služba u Rusiji?“ Rajnhart se ponovo skamenio. Ledeni znoj natopio mu je leđa. Bio je svestan da se izlanuo. Pogledao je spisak, a onda Krugera, nateravši silom hladnoću u oči. „Poverljivo, Krugeru. Poverljivo.“

„U redu“, odvratio je Kruger s krivim osmehom vraćajući fasciklu na mesto. „Izvinite.“

„Sve je u redu. Još jednom vam hvala“, izgovorio je Rajnhart nekako suvim ustima. Krenuo je nazad u svoju kancelariju. Ledeni znoj koji ga je probio posle Krugerovog pitanja sušio se na njemu.

Kad se vratio u kancelariju, Rajnhart je bacio beležnicu na sto i počeo da šeta tamo-amo. Začulo se zvono s katedrale i Rajnhart je izbrojao dvanaest udaraca. Dok je zvonjava jenjavala, mujezin se oglasio odnekud s istoka, pa drugi, pa treći. Odlučio je da ostavi Klauzenu još desetak minuta da nađe Hibera i da potom ode na ručak. Malo je razmislio, a onda je privukao olovku i papir i počeo da skicira ono što za sada zna. Na sredini prazne stranice napisao je *Vukić*, a pored toga *Hendl*. Onda je pribeležio sve što je do tada saznao, čega nije bilo mnogo - automobil, cigarete, ono što je saznao o životu Marije Vukić i o dužnostima poručnika Štefana Hendla. Napisao je *ubica* i zagledao se u tu reč. Onda je stavio reč u zagrade i prepravio je u *ubice*. Verovatno ih je bilo najmanje dvoje.

Još imena pojavilo se na papiru - Frajlingerovo, Padelinovo, Bekerovo -as njima i službe u kojima rade - vojska, ustaše, policija, feldžandarmerija. Zapisao je i ime Dragana Jelića, jedne od poslednjih osoba za koje je znao da su videle Mariju Vukić živu. Šema je sticala oblik, linije su povezivale imena, a uz svako ime stajale su raznovrsne informacije. Motivi, prema njegovim pretpostavkama. Činjenice, takve kakvima je raspolagao. Pravci istrage... Padelinova odluka o politički pogodnom osumnjičenom. Rajnhartova istraga.

Stomak mu se oglasio. Pogledavši na sat, video je da je u radu i pisanju poveo gotovo četrdeset pet minuta. Presavio je papir, stavio ga u džep na grudima i po teškoj podnevnoj vrućini odvezao se u kasarnu. Oficirska kantina je bila dugačka uska prostorija s pogledom na Miljacku i usku baštu u kojoj je sinoć svirao orkestar. Srećom, mala je blagosloveno sveža. Veći deo sale zauzimali su stolovi zastrti belim stolnjacima, u dnu je bio šank, a u uglu su različite fotelje i kauči činili prostor za pušenje i čitaonicu. Na zidu iznad ulaza visio je kukasti krst, a desno od njega Firerov portret. Ostale zidove krasile su pločice s nazivima jedinica i slični suveniri. Zaudaralo je na cigarete, svinjetinu i pivo.

Većina oficira već je bila ručala, ali priličan broj njih stajao je uz šank, a grupa viših oficira koje Rajnhart nije poznao, većinom pukovnika, kako mu se činilo, zauzela je čitaonicu obavijenu oblacima dima. Rajnhart je odabrao slobodan sto uz prozor, seo leđima okrenut šanku i okačio kapu na stolicu. Konobar mu je prišao noseći jelovnik i bokal s vodom.

„Dobar dan, gospodine kapetane“, promrmljao je sipajući Rajnhartu čašu vode.

„Dobar dan, Kurte“, otpozdravio je Rajnhart. „Šta imate danas?“

„Isto što i uvek u ovom gradu“, odgovorio je konobar popravljajući gotovo nevidljivi nabor na belom stolnjaku. „Svinjske kotlete. No imamo i malo boranije,

sasvim sveže.“

„Odlično, Kurte. Hvala ti.“

„Hvala vama, gospodine kapetane“, uzvratio je konobar i klimnuo glavom. Rajnhart ga je gledao kako odlazi i odjednom se setio da mu je Kurt u poverenju rekao da je nekada služio u *Medvedu*, ruskom restoranu u Berlinu. „*Izvesna merila*“ rekao je, „*kad se jednom usvoje, ne mogu se zaboraviti. Gdegod da se čovek nađe.*“

Rajnhart se nasmejavao za sebe banalnoj ironiji konobarovih uspomena i pokušaja da se drži svojih merila, kao i poređenju sa svojim sopstvenim položajem. Sa sopstvenim merilima. Iza njega se razlegao gromki smeh, i on se nagonski pogrbiio i uvukao glavu u ramena da se udalji od galame. Bio je veoma napet.

Stiglo mu je jelo. Jeo je tiho i metodično i naslonio se kad je završio. Kurt je odneo prazan tanjir i doneo mu kafu i činjicu sutlijaša. Rajnhart je popio kafu, užasno vodnjikavu u poređenju s onom kakva se još mogla naći u gradu, a sutlijaš nije ni takao. Izvadio je šemu iz džepa, raširio je po stolu i zagledao se u prazan prostor koji bi trebalo da ispunjava njegova istraga.

Oslonio se laktovima na sto, uzeo šemu obema rukama i trljao papir palcem i kažiprstom. Pogledao je na sat i ustao. Bilo je pola dva. Ima vremena za jedno piće, a onda mora da nađe Klauzena i vidi je li mu preveden patologov izveštaj.

Za šankom je još bilo dosta oficira, a grupa pukovnika sedela je u foteljama. Rajnhart je stao za kraj šanka, poručio šljivovicu i ponovo otvorio šemu. Neki oficiri su ga pogledali. Srdačno im je klimnuo glavom, ne želeći nikakav razgovor. Jedan od njih, krupan muškarac pepeljastoplave kose, gledao ga je malo duže od ostalih.

Posmatrajući šemu, Rajnhart je video dve mogućnosti. Prva je bila da istražuje Hendlovu smrt razgovarajući s ljudima iz grada koji su ga poznavali ili ga možda videli, kao i sa onima koji su poznavali Mariju Vukić, ali za to nije imao ni vremena ni sredstava, a osim toga, njegov zadatak bio je da pomaže sarajevskoj policiji istovremeno se usredsređujući na Hendlovu smrt. Druga je bila da istražuje unutar vojske prateći informaciju da se Marija Vukić družila s oficirima viših činova i da pokuša da shvati gde se Hendl uklapa u to.

„Izvinite, ali mi se znamo, zar ne?“

Rajnhart se trgnuo, zagrcnuo se šljivovicom i nakašljao se. Spustio je čašu, rukom pokrio šemu i okrenuo se čoveku do sebe. Bio je to onaj oficir koji gaje najduže gledao, potpukovnik u crnoj uniformi oklopnih jedinica. Plava kosa bila mu je kratko podšišana, a obrazi rumeni od pića. Rajnhart je stao mirno i kućnu petama. Oficir je bio prilično mlad za svoj čin, a dok ga je gledao, Rajnhartu se zaista činio poznat, onako nasmešen, s polupraznom kriglom piva u ruci.

„Izvinite, gospodine potpukovniče“, uspeo je da iscedi kroz izgorelo grlo, osećajući da mu i obrazi gore. „Rekli ste nešto?“

Potpukovnik je podigao kriglu ka njemu. „Mi se poznajemo“, ponovio je.

„Oprostite mi, gospodine potpukovniče, ali ne mogu da se setim gde sam imao čast da vas upoznam.“

Oficir je zapucketao prstima zureći u Rajnharta s nepomičnim osmehom. „Na vrh mi je jezika!“, uzviknuo je. „R... Ran... Rajn... Rajn nekako. Dođavola, izmiče mi!“

„Rajnhart. Gregor Rajnhart.“

„Tako je!“, uzviknuo je potpukovnik i podigao kažiprst uvis. „A vi se mene ne sećate? Treba li vam pomoć, *monsieur*?“ upitao je i uspijajući izgovorio francusku reč.

Ovo je pomoglo. Rajnhart se nasmešio i pružio desnu ruku. „Johanes Leman. Prva oklopna. Mada ste još bili kapetan kad sam vas poslednji put video, gospodine.“

„Šta da vam kažem! U oklopnim jedinicama napreduje se brzo! Baš čudno što vas ovde srećem. Daleko smo od Francuske, zar ne?“

„Zaista smo daleko. Kad je to bilo? U maju, junu četrdesete? U Denkerku, zar ne?“

„Tako je“, potvrdio je Leman veselo. „Mi smo baš saterali Engleze u more, a vi ste, šta ono beše, izvodili neka saslušanja?“

„Obavljao sam informativne razgovore sa zarobljenim neprijateljskim oficirima“, rekao je Rajnhart.

„Tako se to zove, je li?“, frknuo je Leman i otpio gutljaj piva. „Pa, mora da ste to dobro uvežbali, jer smo vam svakako dali dosta oficira.“

„Ne žalim se“, rekao je Rajnhart. Disao je duboko i polako da prikrije iznenađenje. „Kad smo se ono poslednji put videli? Beše u Parizu, zar ne? Za Božić?“

„Božić u Parizu! Bili su to lepi dani. Francuska. Vreme. Vino. Zabave. Devojke“, dovršio je razrogačivši oči ispod izvijenih obrva.

Rajnhart bi spisku dobrih stvari dodao i pobeđe. Više ih nije bilo toliko, naročito ne za tenkiste, za razliku od slavnih dana 1940. „Vi ste bili u obaveštajnom odeljenju divizije, zar ne?“

„I još sam. A vi? Još ste u Abveru?“

„Da. Mora da sam mnogo grešan“, rekao je Rajnhart. Pogledao je Lemanova odlikovanja. Imao je zlatno-srebrnu tenkovsku jurišnu značku na grudima, belu traku medalje za uništenje neprijateljskog tenka na rukavu, a crno-bela traka Medalje Zimske kampanje krasila mu je široke revere crne uniforme. Rajnhart je podigao čašu ka odličjima. „Imali ste dosta posla, vidim. Kuda vas je sve rat vodio?“

„Uglavnom po Poljskoj i Rusiji. Bili smo u sastavu Grupe armija Sever. Došli smo nadomak Lenjingrada, a onda su nas povukli. Dosta smo stradali“, rekao je i povukao gutljaj piva. „Zatim u Rževu oko godinu dana. Onda su nas ponovo povukli i poslali u Francusku na obnovu opreme januara ove godine. Gospode, kakvo je to bilo olažkanje! Vi?“

„Od Denkerka? Bio sam ovde do kraja četrdeset prve. Zatim u severnoj Africi do septembra prošle godine. Neko vreme u Italiji. Onda sam se vratio ovamo.“

„Vozili ste se s Romelom, a?“ Leman je preleteo pogledom po Rajnhartovoj šemi, a onda pogledao kapetana. „Još ste u kontraobaveštajnoj?“ Rajnhart je klimnuo glavom i polako presavio šemu. „Čujte, ovde sam kao isturena veza s divizijom. Raspoređićemo se ovde u junu, uglavnom po Srbiji i Grčkoj. Imamo zvanične kontakte sa svim važnim ljudima, ali dobro bi nam došla svaka informacija, naročito o četnicima, pošto idemo u Srbiju. Informacije o zemlji i običajima. Bilo šta što bi nam pomoglo da bolje shvatimo situaciju.“

„Razumem“, odgovorio je Rajnhart. „Na raspolaganju sam vam, gospodine potpukovniče, naravno.“

„Dajte, nemojte tako zvanično. Mislio sam samo da malo porazgovaramo uz piće ili tako nešto. Zanima me sve što znate o ovdašnjoj politici. Čini mi se da je prilično zamršena. Nigde nisam video ništa slično.“

„Veoma je zamršena; tačno. Ali rekli ste da odlazite u Srbiju, a moja oblast operacija je Bosna, pa nisam siguran da vam mogu biti od koristi.“

„Pa, ovde ima Srba, a u Srbiji žive Srbi, zar ne...?“

„Tako je, ali to ne znači da su im motivi isti.“

„To me stvarno zbunjuje“, rekao je Leman i spustio praznu kriglu na šank. Pokazao je Rajnhartovu čašu. „Još jedno?“ Rajnhart je malo oklevao, a onda je klimnuo glavom i brzo pogledao na sat dok je Leman poručivao piće od šankera. „Dakle, u Bosni žive Srbi, muslimani i Hrvati. Nema Hrvata u Srbiji, je li tako? Koliko sam shvatio, zbog toga treba da budem večito zahvalan. Tu su onda i sve te proklete organizacije. Četnici. Ustaše. Još pokušavam da dokučim ko je ko. Ponovio sam sve to na konferenciji pre neki dan. Tada sam shvatio, ali sada mi se sve pomešalo. Evo, živeli“, rekao je pružajući Rajnhartu šljivovicu.

Rajnhart se kucnuo s njim. „Za čvrsto tlo pod vašim tenkovima“, rekao je premećući po glavi ovo što mu je Leman upravo rekao kako bi bio siguran da je sve razumeo.

Leman frknu. „Za čvrsto tlo. To mi se dopada“, rekao je i otpio gutljaj. „Hoću da kažem“, nastavio je, „da jednostavni tenkista kao što sam ja ništa od svega toga ne shvata. Bilo mi je lakše u Rusiji, tamo smo bili samo mi i oni.“

„Istorija je ovde slojevita, kao zapravo i svuda“, rekao je Rajnhart. „Svaki narod ima svoju verziju prošlosti, kao tepisi koje vidate na pijaci. Ali ti slojevi ne leže jednostavno jedan preko drugog. Sudaraju se i gužvaju dok moć naroda raste i zatim opada, a svaka verzija nameće se kao istinita na račun isključenja svih ostalih. Kompromisi se teško postižu u takvoj situaciji, a svaka strana bez razlike očekuje - i dobija - najgore od drugih.“

„Pa šta da se očekuje“, rekao je zamišljeno Leman. „Oduvek je bilo tako.“

Ovo nije zvučalo kako treba. Delovalo je... lako. Stereotipno. A kada to kaže nemački vojnik... „Pa“, reče Rajnhart najzad gledajući u sebe, razočaran što nije smislio ništa više. Zvučao je slabo. „Zapravo nije tako. Odnosi su uvek bili napeti, ali ovi narodi zapravo nisu skloniji međusobnim borbama nego bilo koji drugi, a često se bore zato što su uvučeni u nešto veće.“

„U šta?“, upitao je Leman podrugljivo. „U rat, mislite? Znači, naša je krivica što se ti ljudi neprestano međusobno ubijaju?“

Rajnhart se nasmešio, šuplje i plitko. „Neki bi možda tako rekli. Ali na primer ovde, u Sarajevu, zajednice često pomažu jedne drugima. Srbi u selima ubijaju muslimane, ali muslimanske vlasti često štite gradske Srbe od ustaških nasrtaja. A ustaše su Hrvati, ali mnogi gradski Hrvati groze se njihovog ponašanja.“

„Znači, zamršeno je.“

„Jeste“, saglasio se Rajnhart. „Kao što sam rekao, rat u Bosni zapravo je hrpa brojnih naslaganih ratova. Morate razumeti činioce da biste shvatili celinu.“

„Ali muslimani su uz nas, je li tako?“

Rajnhart je uzdahnuo; saosećao je s Lemanovom potrebom za jednostavnošću iako se nije slagao s njom. „Muslimani nemaju velikog brata da se o njima stara, i nemaju kuda da odu. Kako ja to vidim, oni da bi preživeli drže glavu pognutu ili staju - ili uz Hrvate, ili sve češće uz partizane, ili uz nas.“ Lemanu su se oči ucaklile. „Rekli ste da ste bili na konferenciji?“, upitao je i otpio malo rakije.

„Aha“, odgovorio je Leman ližući penu s usana. „Sastanak viših oficira u vezi s planom za operaciju Švarc. Prisustvovao sam kao oficir za vezu divizije jer operativna zona operacije zahvata i deo Srbije.“

„Tako je“, rekao je Rajnhart. Bio je nervozan, neodlučan, kao da prvi put stoji na trambolini i prikuplja hrabrost da skoči. Ovo će ga možda odvesti nekuda. Možda neće nikuda. „Nadam se da će operacija doneti dobrog materijala. Kontraobaveštajni posao zamro je u poslednje vreme.“ Trznuo se izgovorivši ovo, toliko je slabašno zvučalo.

„Pa, neki su ovde. Učesnici konferencije. Mogli biste da porazgovarate s njima sada, zar ne?“

„Siguran sam da imaju važnija posla nego da ćaskaju s kapetanom Abvera.“

„Gluposti. Dođite, upoznaću vas.“

Opreznost je ovladala Rajnhartom i snažno mu stezala utrobu. Opreznost i slika Frajlingerovih ledenih očiju. „Ne, zaista, gospodine potpukovniče, vrlo ste ljubazni, ali ne želim nikoga da uznemiravam.“

„Pa dobro. Ali dođite makar da vas predstavim nekim mojim ljudima. Voleo bih da ih upoznate. Tomase, Petere“, pozvao je. U gužvi uniformi na drugom kraju šanka okrenula su se dvojica tenkovskih poručnika. Leman je poveo Rajnharta do njih. „Ovo

je moj stari poznanik iz prve kampanje u Francuskoj. Gregor Rajnhart iz Abvera.“

Rajnhart se rukovao s oficirima i razmenio ljubaznosti. Poručnici su se nasmejali kad im je Leman ispričao Rajnhartovu šalu o čvrstom tlu pod tenkovima. Usledile su nove šale. Rajnhart je odsutno slušao gledajući lica oficira u uglu za čitanje, i iznenađeno otkrio da osim šljivovice drži i kriglu piva.

„Šta je bilo, Johanese?“ Okrenuli su se i videli da iza njih stoji jedan pukovnik Rajnhart i dvojica poručnika stali su mirno. „Ispričaj i nama taj vic, hoćeš?“

„Zdravo, Faberu. Ovo je Gregor Rajnhart, moj stari poznanik Upoznali smo se u Francuskoj četrdesete. Zamisli, a srećem ga ovde! Zajedno smo saslušavali zarobljenike.“

Rajnhart je pogledao pukovnikovu oznaku jedinice. Bio je iz Sto osamnaeste divizije.

„Saslušavali ste zarobljenike?“, ponovio je Faber i otpio gutljaj vina „Ovde baš i nema mnogo zarobljenika, a?“

„Tako je, gospodine pukovniče“, potvrdio je Rajnhart.

„O?“, reče Leman gledajući ih obojicu. „Kako to?“

„Partizani se retko predaju“, objasnio je Faber. „I trude se da ne padnu u zarobljeništvo. A šta Abver misli o ovoj operaciji?“

„Mora doneti uspeh, gospodine pukovniče.“

„Na čemu sada radite?“

Rajnhart je duboko udahnuo i preduzeo korak koji je do tada izbegavao. „Trenutno vodim istragu zločina.“ Leman i njegovi poručnici su ućutali, a Faber je podigao obrve.

„To baš ne spada u delokrug rada Abvera, zar ne?“

„Obično ne, gospodine pukovniče. No pošto predstojeća operacija ima prednost u pogledu ljudstva, zadatak je dodeljen meni.“

„Ma dajte“, rekao je Faber. „Ne mnogu da verujem da Abver nema pametnijeg posla.“

„Nije baš tako, gospodine pukovniče, delom zbog razloga koji sam već naveo, a delom zato što je jedna žrtva bila nemački oficir. Tačnije, oficir Abvera. Postoje sporazumi o istragama kakva je ova.“

„Jedna žrtva?“, umešao se Leman. „Hoćete da kažete da ih je bilo više?“

„Druga žrtva je novinarka. Bosanska Hrvatica. Po svemu sudeći, osoba s vrlo dobrim vezama.“

Zatišje u razgovoru privuklo je i druge oficire, koji su polako prilazili. Neke je Rajnhart znao po imenu, druge, pripadnike garnizona, iz viđenja. Neke uopšte nije poznavao. Probijao ga je znoj. Spustio je kriglu na šank, delom da više ne bi pio, a delom da pokaže kako se sprema da krene, ali ako je neko i shvatio njegovu nameru,

nije se na to osvrnuo.

„Pa, osim operativne strane, šta znate o istrazi takvog zločina?“, upitao ga je Faber.

„Rajnhart je nekada bio pajkan.“ Jedan oficir kog je Rajnhart poznavao lako je koraknuo napred, a pegavo lice razvukao mu je širok osmeh. „Velika zvezda Kriminalističke policije. Njegovo ime bilo je u berlinskim novinama pre rata. Koji je ono bio vaš veliki slučaj, Rajnharte? Poštansko sanduče?“

„Poštar, gospodine“, rekao je Rajnhart. „Drezner.“

Faber je razrogačio oči. „Tako je, *tako je*. Poštar. Sećam se dobro. Bio je tu još neki slučaj. Neki bandit, zar ne?“

Rajnhart klimnu glavom. „Podolski.“

„Podolski! *Daaa!* Kako su ga ono zvali?“

„Olovni Podolski.“ Pogledao je zarumenla lica i izvijene obrve oko sebe. „Opterećivao je žrtve olovnim tegovima i bacao ih u vodu.“

„I *Pariz!* Bilo je i nešto u Parizu, zar ne? Na Svetskoj izložbi trideset sedme. Nešto u vezi s Rusima, zar ne?“

„Tako je“, reče Rajnhart. Osećao se nelagodno što govori o svojoj prošlosti. Kad bi neko znao dovoljno da ga poveže s policajcem kakav je nekada bio, saznao bi više i o tome zašto je napustio taj život.

„Pričajte nam o tim istragama“, reče Faber. „Biće to prijatna promena.“

„Gospodine pukovniče, zaista ne bih da vam oduzimam vreme.“

„Svašta!“, uzviknu Faber. „Samo jednu priču. Dobru detektivsku priču.“

„Pariz! Pričajte nam o Parizu!“

„Pričajte nam o Poštaru!“

Faber i Lemman su stali levo i desno od Rajnharta i povelili ga oko šanka u prostor za sedenje, gde je pet-šest pukovnika i isto toliko majora stajalo, sedelo ili se naslanjalo na šank. Usledila su predstavljanja, oficiri su mahali i klimali glavom gledajući ga, neki radoznalo kao da posmatraju egzotičnu životinju u zoološkom vrtu, neki potpuno ravnodušno. Rajnhart je zapamtio svega nekoliko imena, ona koja su mu prva saopštena. Bio je tu pukovnik Ajhel, visok plavokos čovek bistrih plavih očiju, zatim pukovnik Ašer, koji je ličio na kaluđera onako okruglast i debeljuškast, kose kratko podšišane oko ćelavog temena, pa pukovnik Kapel, punačak i veselog lica. Rajnhartu se činilo da ga je sinoć video u *Dubrovniku*. Tu je bio i pukovnik Forster, mršav i bled leš, žilavih prstiju omotanih oko čaše.

Druga imena Rajnhart se nije ni potrudio da upamti, a bio je siguran da je bar dvojicu prisutnih video u klubu. No dobro je pogledao njihove uniforme, njihove oznake. Trista šezdeset deveta. Dvojica oficira SS-a iz divizije „Princ Eugen“. Prva brdska. Sto osamnaesta i Sto dvadeset prva lovačka divizija. Sve te jedinice bile su na

njegovom spisku koji kao da mu je progorevao džep.

„Drezner?“, upitao je Ajhel. „Ko je taj Drezner?“, upitao je zaplićući jezikom.

„Drezner je bio ubica! Zločinac“, odgovorio je Faber. „Hajde, ispričajte nam kako ste ga uhvatili.“

„Dobro“, rekao je Rajnhart. Nekoliko trenutaka zurio je u tlo. „Tada sam radio u berlinskom odseku za ubistva. Bilo je to trideset pete. Nekoliko muškaraca, većinom srednjih godina, ubijeno je u njihovim domovima. Svi su bili probodeni ispod leve miške. Ubodi su bili vrlo precizni, ili su im probili srce ili su im rasekli velike krvne sudove. Svim žrtvama šake su bile polomljene čekićem, a polni organi zgnječeni.“ Neki oficiri su se trgnuli, a jedan se u šali uhvatio za međunožje i srušio se u stolicu. „Nije bilo znakova provale“, nastavio je Rajnhart, „i ništa nije bilo ukradeno.“

„Zaista, vrlo tajanstveno“, rekao je Ajhel i iskapio čašu. Ostali su ga učutkali.

„Nastavite, Rajnharte“, rekao je Faber.

„Preuzeo sam slučaj posle četvrtog ubistva. Najviše me je zainteresovao način ubistva. Nije bilo provale, što znači da su žrtve verovatno poznavale ubicu ili da je on neko u koga se ne sumnja. Tokom istrage ispostavilo se da su dva svedoka videla nekog uniformisanog u blizini kuća žrtava. Ta činjenica, kao i rane, rekle su nam da je sva ubistva počinila ista osoba, ali ne i zbog čega ni ko je ta osoba. Zato smo se zagledali pažljivije u prošlost žrtava. Bili smo sigurni da ih nešto povezuje. Dok smo to istraživali, još dva čoveka ubijena su na isti način. Posle nekog vremena otkrili smo da su svi u nekom trenutku radili u internatu za dečake koji je krajem dvadesetih zatvoren zbog glasila da su neki članovi osoblja zlostavljali neke pitomce. Razgovarali smo s dečacima - sada odraslim muškarcima - koji su boravili u tom internatu. Oni su nam potvrdili mnoge glasine, i mada su se imena zlostavljača razlikovala, sve žrtve našeg ubice bile su na spisku. Od bivših pitomaca dobili smo imena još trojice nastavnika i saradnika osumnjičenih za zlostavljanje. Ispitujući koji su dečaci najviše stradali, saznali smo desetak imena. Dalja istraga eliminisala je većinu njih i ostala su nam četiri osumnjičena koji su, prema našem mišljenju, imali motiv i priliku, pošto su živeli u Berlinu. Jedan nas je najviše zanimalo, a bio je poštar.“

Mnogi slušaoci su se premeštali s noge na nogu i meškoljili se, neki zbunjeno, neki s osmehom jer su shvatili šta sledi. Kapel se zagledao u kriglu i podrignuo.

„Dakle, sada smo imali nekog uniformisanog. Nekoga ko je dobrodošao u svačiju kuću. Nekoga ko je iznad svake sumnje. Informacije i ove pretpostavke dovele su nas do izvesnog Ferdinanda Dreznera, poštara koji je radio u službi za sortiranje pošte u Berlinu i imao pristup svim adresama. Osim toga, Drezner je nekada studirao medicinu.“

Većina oficira se nasmešila i klimnula glavom. Rajnhart im je uzvratio osmejkom i

klimanjem, a uspomene su mu se rojile u glavi, toliko brze i zgusnute da su gotovo potisnule očajničku nelagodu koja ga je obuzimala kad god mora da govori o svojoj karijeri. „Zbog toga sam se vratio na rane. Bile su suviše vešto nanese da bi to bila slučajnost. Onda smo se zapitali zašto nekadašnji student medicine radi u pošti.“ Ajhel je poručio novo piće i okrenuo se da razgovara s drugim pukovnikom, Ašerom, ako je Rajnhart dobro upamtio. Ašer je sagnuo glavu da sluša Ajhela, ali nije skidao pogleda s Rajnharta i njegove priče.

„Stavili smo Dreznera pod prismotru, a posle razgovora s njima i trojicu preostalih pripadnika osoblja internata, verujući da će pre ili kasnije Drezner pokušati da ih ubije. Razgovarali smo ponovo s nekim nekadašnjim pitomcima i oni su potvrdili da je osoblje zaista sadistički mučilo Dreznera, da se on zbog toga podvrgao psihijatrijskom lečenju i napustio studije. Naravno, pokušao je da ubije ponovo i uhapsili smo ga prilikom pokušaja ubistva. To je sve.“

Začuli su se pljesak i klicanje. „Sjajno. *Sjajan* posao“, rekao je Leman oduševljeno. Ajhel ga je pogledao, a preko ramena su mu svetlucale Ašerove oči.

Rajnhart je sagnuo glavu. „Bio je to samo strpljiv detektivski posao. Sledili smo tragove, ispitivali smo mogućnosti dok nisu eliminisane, i sve smo posmatrali otvorenog uma.“ Nije ništa rekao o političkom mešanju na koje je nailazio, o pritisku da pripiše ubistva nekome, bilo kome, kako bi javnost prestala da bruji o njima. Čutao je o nadmetanju s drugim ekipama, o povorci osumnjičenih koja je prošla kroz podrum zgrade na Aleksanderplacu. Nije spomenuo otpor nacista koji su uporno tvrdili da je ubica svakako Ciganin ili neki drugi nepoželjni element. Prečutao je njihovo ideološki zasnovano odbijanje da poveruju u mogućnost da je serijski ubica arijevac, zbog čega je došlo do brljotine kad je Dreznera druga ekipa saslušala i pustila jer je bio izvan rasne sumnje.

„A šta je bilo s ranama? S ubodima i kasapljenjima?“, doviknuo je jedan oficir.

Rajnhart je klimnuo glavom. „Da. Kao što smo i sumnjali, Drezner je zahvaljujući medicinskoj obuci znao kako da ubode u srce. Onda je rekao da ga je, iako je ubijao hladnokrvno, posle ubistava obuzimao bes. Bes zbog onoga što su mu ti ljudi učinili svojim pesnicama i... i na druge načine. Zato im se svetio najbolje što je mogao.“

„Recite nam više o istrazi koju sada sprovodite“, rekao je Faber „Hoćete li još jedno piće?“

„Da, šta je s tim?“, upitalo je nekoliko oficira.

„Pa, ne bih smeo previše da govorim o tim ubistvima. Hvala, ne bih više“, odbio je piće.

„Dajte, molim vas. S nama sigurno možete da razgovarate o tome, zar ne?“, rekao je Faber s očiglednim uživanjem. Ašer je nekome iza Rajnharta rukom dao znak da dođe.

„Pa, sarađujem s jednim detektivom sarajevske policije. On istražuje smrt novinarkе, а ја sam se usredsredio na našeg oficira.“

„Novinarka? Šta se to desilo?“, upitao je jedan oficir. „Ima li tragova?“, upitao je Leman.

„Šta je bilo s tom novinarkom?“, zagalamilo je nekoliko oficira. Leman se okrenuo ka njima držeći na oku Rajnharta, koji je ukratko opisao zločin počinjen na Ilidži.

„Ne, tragova nema.“

„Gde su pronađeni?“, doviknuo je neko.

„U njenoj kući.“

„A gde joj je kuća?“

Rajnhart je video da štabartenfirer Stolić prilazi Ašeru i Ajhelu. Grlo mu se stegnulo i progutao je knedlu. Morao je da ode odavde, ali zadržavao ga je vrtoglavi osećaj da mu niko ne može ništa. Osećaj da je sve u redu, da je sve kako treba, obuzimao gaje kad god je na dobrom tragu. „Na Ilidži. Iza hotela *Austrija*!“

„Kad su ubijeni?“

„U subotu kasno uveče.“

Nastao je uzbuđeni žagor.

„Zar te večeri tamo nije bila neka zabava?“

„Ti si bio tamo, zar ne?“

„Aha. To je bio najlepší deo te glupe konferencije.“

„Hej, momci, zamislite samo! Ubistvo u susedstvu!“

„U subotu uveče?“, ponovio je jedan oficir glumeći olakšanje s rukom na srcu. „Hvala bogu, ја sam čist. Bio sam u Rogatici. Pitajte dame iz Petkove kafane!“ Zaorio se smeh.

„Ali ti nisi oslobođen sumnje, Ašeru“, rekao je jedan pukovnik rumenih obraza, očigledno pripit. „Ti si bio tamo, zar ne? Ti i Kapel i...“ Ućutao je gledajući vodnjikavim očima okupljene oficire.

„Gde to?“, upitao je Ašer prekinuvši razgovor sa Stolićem i Ajhelom. Stolić mu je pogledao preko ramena. Kao što je Rajnhart i pretpostavio pod slabim svetlom bara sinoć, oči su mu zaista bile veoma blede. Zagledao se u Rajnharta, а u očima mu je sinulo prepoznavanje, а zatim nešto što je mogao biti samo bes.

„Pazite se“, našalio se jedan oficir. „Treba li nam alibi?“

Rajnhart se nasmešio. „Ne znam. Šta vi mislite?“

Razgovor oko njega je zamro. Stolić i Ajhel zgledali su se za šankom. Rajnhart je plitko disao preko vlažne teške grudve koja mu se stvorila u grudima od preneraženosti sopstvenim rečima.

Faber je zažmirkao. „Kapetane“, rekao je Ašer sa šanka. „Siguran sam da ništa ne nagoveštavate.“

„Nikako, gospodine pukovniče“, odgovorio je Rajnhart usiljeno vedrim tonom.

„Dobro. Siguran sam onda i da ništa ne tvrdite.“

„Tako je, gospodine pukovniče.“ Gospode, gde mu je bila pamet? Je li ga izazvalo piće? Priča o prošlosti? O vremenu kad je bio neko i nešto? Ništa nije bilo kako treba. Obično je bilo *jedva* kako treba, dok ne krene naopako.

„Samo trenutak“, rekao je Stolić i krenuo napred. Kao i sinoć, obrazi su mu bili tamnocrveni. Ašer je podigao ruku da ga zaustavi, ali esesovac se nije ni osvrnuo. „Samo trenutak, dođavola. Kažete da istražujete ubistvo i da su neki od nas bili u blizini tog mesta u to vreme? I niste nam ništa rekli o tome? Pokušavate da steknete naše poverenje, je li? Da nas ispitajte?“ Stolićevo lice oblilo je još jače rumenilo, pa su mu oči delovale još svetlije, a govorio je sve povišenijim tonom. Prišao je Rajnhartu i nadneo se nad njega. Svaki razgovor je zamro, svi su se okrenuli ka njima. Rajnhart je video samo niz blelih ovalnih obrisa na ivici vidnog polja. „Šta vi mislite ko ste, *kapetane*?“ Rajnhart se skamenio pred agresivnim Stolićem. Uspeo je samo da stane mirno, zagleda se u neku tačku iza esesovca i ne obazire se na bujicu poniženja koja ga je prožimala.

„Kapetan Abvera, očigledno“, rekao je Ašer. „Bivši policajac. Naravno da vas je ispipavao. Sve nas je ispipavao.“

„Je li to tačno, Rajnharte?“, upitao je Faber hrapavo.

Rajnhart odavno nije bio u središtu pažnje tolikih ljudi koji mu mogu naneti zlo. „Nije, gospodine pukovniče“, izgovorio je samouvereno koliko je mogao, gledajući pred sebe u prazno. Želeo je da ih ispipa, ali bio je svestan da to nikako ne bi bilo pametno. Dovoljno rđavo bilo je sada, kad se sve dogodilo slučajno. „Ako se sećate, gospodine pukovniče, došao sam u društvo na vaš poziv.“

„To je tačno“, reče Faber, delom sebi, delom Stoliću.

„Ne budite tako naivni, Faberu“, zarežao je Stolić. Zubi su mu vrlo propali, primetio je Rajnhart odjednom, a dah mu je neugodan, kiseo. „On je policajac. Obmana mu je u krvi. Kladim se da je sve ovo isplanirao.“ Odmaknuo se, odmerio Rajnharta od glave do pete, a onda se okrenuo ostalima. „Uhvatio sam ga sinoć kako njuška po *Dubrovniku*. Ko je to, jebote, pomislio da bi bilo pametno da ga pozove u društvo?“ Oficiri su se meškoljili i mrmljali, gledali levo i desno, uglavnom Fabera i Lemana. Faber se prodorno zagledao u tenkistu, a ovaj je porumeneo od stida.

„Ko je vaš pretpostavljeni, Rajnharte?“, upitao je oštro Ašer.

„Major Frajlinger, gospodine pukovniče.“

„Odlično. Potražiću ga povodom ovoga.“

„A sada“, reče Stolić, bočnu Rajnharta kažiprstom u grudi, tačno u Gvozdeni krst, a zatim pokaza palcem preko ramena, „odjebi odavde.“

Rajnhart je naterao sebe da prođe kroz dvoranu i izađe u dvorište. Gledao je pravo ispred sebe i molio se da ne naiđe ni na koga poznatog, ali pred vratima parkirališta je zastao. Proverivši da iza njega nema nikoga, naslonio se na zid, a kolena su mu klecala kao da će ga izdati. Disao je duboko, drhtavo i isprekidano. „Gregore“, prošaputao je, „Gregore, zašto nisi mogao da čutiš?“

Čuo je glasove, uspravio se, popravio bluzu i oštrim korakom krenuo nazad kroz bleštavo vrelo dvorište ka svojim kolima. Odvezao se u kancelariju, gde su ga čekali Klauzen i Hiber.

„Hiber je uradio prevod koji ste tražili“, rekao je Klauzen dok su ulazili za Rajnhartom u kancelariju.

Rajnhart je seo za sto i sklopio ruke u krilu. „Izvolite, kaplare“, rekao je kratko.

Hiber je prelistao papire u rukama, pogledao stranicu rukom ispisanih beležaka i počeo da čita. Bio je to manje-više uobičajen patološki izveštaj. Datumi, vreme, nalazi obdukcije koja se jedva mogla tako nazvati jer je patolog obradio samo rane od noža i nije išao dalje. Kaplar je završio, video da Rajnhart zuri u njega i porumeneo.

„Rekli ste nešto o ranama od noža. Ponovite to, molim vas.“

„Razumem, gospodine kapetane. Ovaj... rane. Prosečna dubina sedam i po centimetara. Ovaj... rane su nanese vrlo oštrim teškim nožem čija se donja ivica savija u šiljak, a gornja je jednako oštra u dužini od najmanje pet centimetara, ali pokazuje izrazitu... ovaj... kuku? Kukasti oblik? Krivinu...“ Kaplar je dodao: „Izvinite, gospodine kapetane. Nisam potpuno siguran... u reci kojima je oružje opisano.“

„Kukasti oblik?“, ponovio je Rajnhart.

„Tako je, gospodine kapetane.“

„Koja vrsta noža je takvog oblika?“

Hiber je pocrveneo, pregledao izveštaj i svoje beleške. „Žao mi je, gospodine kapetane. To ne piše.“

„Ne brini, sinko, nisi ti kriv.“ Rajnhart je uzdahnuo. „Ništa naročito, a?“ Klauzen je klimnuo glavom. „U redu. Hvala vam, Hiberu. Slobodni ste. Prekucajte mi te beleške.“

Kaplar je izašao, a Rajnhart je ponovo uzdahnuo, odjednom iscrpljen. Teško se naslonio na laktove. Gledajući dole, video je pored kolena fioku s bocom šljivovice. Iskušenje je bilo snažno, ali Rajnhart je ustao i otišao da pogleda veliku zidnu mapu. Šetao je pogledom između Ilidže i Sarajeva, a onda po mreži gradskih ulica. Grad nije veliki, ali je strahovito zamršen. Spustio je ruku na mapu. S palcem na Ilidži malim

prstom je gotovo dodirivao sam grad, a kad je stavio dlan na mapu, skoro je prekrpio čitavo Sarajevo. A ipak, da bi nekuda stigao, mora da skreće, skreće, skreće...

„Gospodine kapetane?“ Rajnhart se okrenuo zbog neobičnog tona u Klauzenovom glasu. „Je li sve u redu?“

Rajnhart je malo oćutao, a onda mu prepričao događaj iz kantine. Drveno, bez ikakvog izraza. Kad je završio, Klauzen je samo zurio u njega i lako odmahnuo glavom.

„Šta to znači?“, prosiktao je Rajnhart stisnutih usana, živahnijim glasom. „Ja nisam tražio da zabavljam gomilu pukovnika.“

„Tako je, gospodine kapetane“, odgovorio je Klauzen, spokojan pred Rajnhartovim gnevom. Kako to narednicima uspeva? Brauer je isto tako delovao na njega. Kao otac koji posmatra grešnog sina, mada je Rajnhart bio ubeđen da nikada nije uspeo tako da gleda Fridriha. Da je to mogao, možda bi sada njihov odnos bio drugačiji. „Ali niste se ni izvukli.“ Gledali su jedan drugog u oči, ali Klauzen se prvi povukao. „Trebali vam još nešto za sada, gospodine kapetane?“

„Da“, reče Rajnhart. „Saznajte ko je Peter Krauze. Ne znam šta je po činu, ali nagađam da je poručnik kao Hendl. Slobodni ste za sada.“

Kad je Klauzen otišao, Rajnhart nije imao čime da zaokupi misli dok je čekao na neizbežni poziv majora Frajlingera. Raširio je svoju šemu, zagledao se u nju, sklonio je, ponovo je razmotao i spisku imena dodao i Stolićevo. Povezao ga je s imenom Marije Vukić misleći na to kako je Dragan opisao štabartenfirera i njegov nož... Otišao je kod Veningera i Majera. Ovoga puta našao je Veningera, niskog ćutljivog ćoveka koji mu je olovkom pokazao složene Hendlove fascikle i vratio se svom poslu kad ih je Rajnhart poneo u svoju kancelariju. U zgradi se groznićavo radilo. Uglavnom su se obavljale poslednje pripreme za operaciju Švarc. Rajnhart je prošao kroz gužvu osećajući se daleko, usamljeno.

Hendlovog materijala nema mnogo, pomislio je Rajnhart gledajući svežanj papira i kartonskih korica na sredini stola, ali trebalo je da ga lićno pogleda ranije. Proverio je da li su papiri složeni hronološki, a onda uzeo da lista dosijee jedan po jedan, počevši od Hendlovog dnevnika rada. Hendl se bavio unutrašnjom vojnom bezbednošću. Otkako je krajem decembra stigao u Sarajevo, prilićno redovno je unosio zadatke u dnevnik, ali krajem marta unosi su se prorodili. Nije našao nikakav zapis o Mariji Vukić. Još jednom je pregledao dnevnik, pažljivije, tražeći uvijene izraze, inicijale, nekakvu privatnu šifru, ali nije našao ništa.

Naslonio se i tiho zadobovao prstima po stolu, ne znajući kako da shvati odsustvo svega ovoga. Podigao je fascikle jednu po jednu gledajući usput naslove. Neke su se odnosile na operacije za koje je znao, uglavnom na traženje partizanskih agenata, izvora ćurenja informacija u hrvatskoj vojsci. Za razliku od ustaša, hrvatska vojska,

pod zvaničnim nazivom Domobranstvo, nije bila ideološki obojena ni posvećena, i patila je od ogromnog broja dezertera i od niskog morala, naročito među regrutovanim bosanskim muslimanima. Većina domobrana bila je iz same Hrvatske, daleko od kuće, mučena nostalgijom. Među domobranskim i ustaškim oficirima vladali su duboko međusobno nepoverenje i prezir. U tome se nisu mnogo razlikovali od stavova većine oficira nemačkih oružanih snaga prema esesovcima. Na nekim fasciklama bila su imena, uglavnom nemačka i Rajnhartu potpuno nepoznata, i činovi, samo do majorskog, mada se jedan dosije odnosio na domobranskog pukovnika po imenu Tihomir Grbić.

Više zbog radoznalosti nego zbog bilo čega drugog, Rajnhart je otvorio taj dosije - sudeći po delovodnom pečatu, jedan od poslednjih na kojima je Hendl radio pre smrti. Pukovnik Grbić je bio osumnjičen za kukavičko ponašanje pred neprijateljem, Rajnhart je letimično pregledao prvu stranicu i odmah uočio ime štabartenfirera Mladena Stolića. Pogledao je borbeni izveštaj u kom je pisalo da su Grbićevi vojnici omanuli u akciji, ali čitajući Grbićev službeni karton, shvatio je da pukovnik ni u kom slučaju nije bio kukavica. Služio je u hrvatskoj vojsci u Sovjetskom Savezu dok nije teško ranjen u borbama oko Staljingrada. Ovo je iskusan vojnik, pomislio je Rajnhart. Njegovi vojnici pak, svi mladi i uglavnom regruti, nisu želeli da se bore. Činilo mu se da je to bio zaključak Hendlove istrage kako je zabeležena u dosijeu.

Rajnhart se ponovo naslonio, ne znajući šta ovo znači, ako uopšte nešto znači. Postojala je jasna veza između Hendla i Stolića, i između njih obojice i Marije Vukić. Bilo je jasno da je Stolić znao za Hendla i da ga je prezirao. Šta ovde nije u redu? Možda je sve suviše očigledno? Suviše jasna veza? Na trenutak mu se učinilo da čuje glas svog nekadašnjeg nadzornika. *Sitnice su važne, Gregore. Uvek sitnice.* Gde su sitnice u ovom slučaju, zapitao se videvši Klauzena na vratima.

„Šta to imate, naredniče?“, upitao je Rajnhart i istresao cigaretu iz kutije.

„Poručnika Petera Krauzea, gospodine kapetane“, odgovorio je Klauzen ulazeći u sobu i čitajući s papira. Prošao je kroz snop svetla koje je skakutalo i cepalo se oko njega i pokrenuo novi vihor trunki prašine. „Radi u saobraćajnoj službi. U snabdevanju. Ovde je od juna prošle godine.“ Pružio je papir Rajnhartu preko stola.

Rajnhart je pogledao rukom ispisane beleške. „Traže ga kao nestalog?“, rekao je paleći cigaretu.

„Vojnoj policiji je njegov nestanak prijavljen juče ujutru.“

„A mi ipak znamo da ga Beker traži od nedelje.“ Rajnhart se naglo zavalio u stolici i zagledao se u narednika. Onda je pucnuo prstima, izvadio cigaretu iz usta i upro kažiprst u Klauzena. „*Odatle* ga znam. Sa spiska dezertera i traženih lica. Bio je na spisku koji sam video u komandi feldžandarmerije dok sam juče po podne čekao da vidim Bekera.“ Usne su mu se izvile u zajedljiv osmeh. „Dodavola“, promrmrljao je.

Povukao je dim duboko u pluća.

„Ima nešto zanimljivo, gospodine kapetane“, rekao je Klauzen. Nagnuo se nad sto i pokazao dno stranice. „Krauze je folksdojčer. Majka mu je Slovenka. Govori srpskohrvatski.“

Rajnhart klimnu glavom. „Znači, ako se skriva, biće mu mnogo lakše nego nama.“ Ućutao je i okrenuo se ponovo ka mapi razmišljajući kuda bi čovek kao što je Krauze mogao da pobegne s Ilidže. Ne samo kuda nego i kod koga. Pogledao je fascikle na stolu. Šta je Hendl, oficir Abvera na dužnosti u Sarajevu manje od pet meseci, radio s poručnikom saobraćajne službe? Kakva je veza između njih? Mora da postoji neka veza, osim činjenice da su voleli zajedno da piju i jure ženske.

„Gospodine kapetane?“ Jedan kaplar je stajao mirno na vratima. „Major Frajlinger vam šalje pozdrave i traži da mu se smesta javite.“

„Recite majoru da dolazim odmah.“ Rajnhart je ustao, popravio uniformu i teško izdahnuo kroz napućene usne gaseći cigaretu. Pogledao je Klauzena, koji mu je ravnodušno uzvratio pogled. „Poželite mi sreću“, promrmljao je Rajnhart i izašao.

Frajlingerova kancelarija na spratu iznad Rajnhartove bila je na uglu i gledala ka zapadu, niz Ulicu kralja Aleksandra. Sunce se spustilo nisko, kratki blistavi zraci provirivali su preko Igmana. Frajlinger je ponovo stajao uz prozor. Okrenuo se, otvorio usta kao da želi nešto da kaže, a onda je pokazao rukom Rajnhartu da sedne ispred radnog stola i ponovo se vratio prozoru.

„Ima nešto neobično u ovom gradu. Uveče“, rekao je Frajlinger tiho i hrapavo. „Ponekad liči na lavirint iz kog nema izlaza. A opet, ponekad se čini da je otvoren i pun svetlosti.“ Rajnhart je gledao majora slušajući odjek sopstvenih misli iz prvih dana boravka u Sarajevu. Frajlinger je gledao kroz prozor u svetlost. Njegove inače blede oči sada su bile gotovo nevidljive, a Rajnhart se trgnuo shvativši da gleda u Frajlingerovo lice iz svojih ružnih snova, okupano sjajem plamena. Ukrutio se u stolici zamišljajući oštri miris dima. Spustio je pogled i disao polako i duboko kako bi prikrrio strah, a kad je podigao glavu video je da ga Frajlinger strelja pogledom. „Rajnharte, jesam li ja sinoć bio potpuno jasan?“

„Izvinite, gospodine majore?“

Frajlinger se vratio za sto ne skidajući pogleda s Rajnharta. „Nemojte vi meni tu ‘gospodine majore’ kao neki naredničić“, prasnuo je. „Jesam li sinoć bio potpuno jasan?“

„Bili ste, gospodine majore“, odgovorio je Rajnhart.

„Podsetite me o čemu sam bio potpuno jasan.“

„Da ne treba da gnjavim oficire ovom istragom.“

„Tako je“, reče Frajlinger. „Zašto onda“, povikao je promuklo i udario šakom o sto, „moram da se petljam sa ovolikim žalbama na vaše neprikladno ponašanje danas po podne u oficirskoj kantini? Optužbe. Insinuacije.“ Uzeo je list papira za ugao.

„Alibiji? Gospode bože.“

„Mogu li da objasnim, gospodine majore?“

„Ovo je bilo retoričko pitanje, Rajnharte“, odvratio je Frajlinger. „Objašnjenja me ne zanimaju. Zanima me samo kako da izađem na kraj s posledicama, zbog čega sam do sada“, rekao je premećući papire po stolu, „morao da razgovaram s četvoricom pukovnika, jednim štabartenfirerom SS-a i jednim generalom kog je na to nagovorio njegov načelnik štaba pukovnik Forster. Slušao sam grdnje, učtive, ali ipak grdnje. I-žalbe. Od jednog generala.“

Ućutao je, iskrivio usne i mučno progutao knedlu. Rajnhart je sedeo nepomično koliko je mogao, osećajući da mu hladan znoj curi niz leđa i svestan da mu obrazi crvene.

„Rajnharte, poverio sam vama ovu istragu iz nekoliko razloga. Prvi razlog je bio taj što je Hendl bio naš. Drugi razlog je to što nisam šlep za ovo što vam se ovde dešava.“ Rajnhart je pogledao majora pravo u oči. „Vi ste nesrećni.“ Zastao je. „Svi smo nesrećni. Svi smo videli i činili ono zbog čega bi slabiji ljudi zaplakali. Mislio sam, možda pogrešno, da će vam posao sličan onom koji ste nekada obavljali, i to uspešno, biti od pomoći. Treći... Pa, Rajnharte, jeste li već zaboravili posledice kakve ovdašnje stanovništvo snosi za smrt nemačkog vojnika? Jeste li?“

„Nisam, gospodine majore“, uspeo je najzad da izgovori.

„Kako bi bilo da me na njih podsetite?“, rekao je Frajlinger tiho i seo. Prodorno je gledao Rajnharta. Obojica su znali šta onaj drugi misli. „Podsetite me na direktivu generala Kuncea.“

„Razumem, gospodine majore. Za svakog ranjenog nemačkog vojnika streljati pedeset civila. Za svakog ubijenog nemačkog vojnika streljati sto civila.“

„Tako je, kapetane“, rekao je Frajlinger i uzeo list papira. „Sada ću vam možda još više *osvežiti* pamćenje. Direktiva od devetnaestog marta četrdeset druge komandanta Dvanaeste armije, Beograd. Citiram: *'Bez lažne sentimentalnosti! Bolje da se pogubi pedeset osumnjičenih nego da jedan nemački vojnik izgubi život. Ako nije moguće naći ljude koji su učestvovali u pobuni, preporučuju se opšte mere odmazde, na primer streljanje svih muških stanovnika najbližeg sela, prema utvrđenom odnosu.*“ Spustio je papir. „Jedan ranjeni Nemač, pedeset mrtvih Srba. Jedan mrtav Nemač, sto mrtvih Srba.“

Frajlinger je uzdahnio i na trenutak spustio pogled. „Želeo sam da vi vodite ovaj slučaj“, rekao je pokazujući Kunceovu direktivu, „kako bismo izbegli ovako nešto ako mi nađete osumnjičenog ili onoga ko je povukao obarač. Naravno, nisam mislio da je ovakva odmazda verovatna. Ne ovde. Za to nema dovoljno Srba, a Hendl nije ubijen u ustanku. Ipak“, progutao je knedlu s mukom, „dešavale su se i čudnije stvari. A sada me, zahvaljujući onome što se dogodilo u kantini, pitaju zašto ova direktiva nije primenjena. Znam da je najmanje jedan, a možda su i dva pukovnika koje ste danas uvredili to naglasili komandi u Banjaluci.“

Ponovo je uzdahnio, a grlo mu se bolno micalo dok je vadio kutijicu i ubacivao pastilu u usta. „Zašto trošimo vreme i sredstva na ovakve istrage u ovom trenutku? Zašto ne pustimo sarajevsku policiju da reši slučaj? Na takva pitanja moram da odgovaram. Dakle, s tim u vezi, šta imate da mi kažete o svojoj istrazi, kapetane?“ Sklopio je ruke ispod brade i čekao.

Rajnhart je obližao usne pažljivo razmišljajući. „Gospodine majore, mogu gotovo sa sigurnošću da potvrdim jedno. Policija je otpočela istragu u ponedeljak ujutru, kada je sluškinja izvestila šta je pronašla. Ali vojna policija je znala za Hendlovu smrt još u nedelju.“

Frajlingeru se nabralo čelo. Polako je protrljao ruke. „Nastavite“, rekao je.

„Jedno od poslednjih mesta koja je Hendl posetio bio je noćni klub *Dubrovnik*, u koji je često dolazila i Marija Vukić. Vojna policija saslušavala je osoblje kluba u nedelju, a saslušala je i dve pevačice koje su po svemu sudeći bile bliske s Hendlom, i to u nedelju pa ponovo u ponedeljak. No nisu tražili Hendla ni tragove koji bi doveli o njegovog ubice. Tražili su poručnika Petera Krauzea i nešto što je možda kod tih pevačica, fotografije ili film. Neko je obavestio feldžandarmeriju pre nego sarajevsku policiju. Mogu samo da mislim da je jučerašnja taktika ometanja majora Bekera bila ne samo birokratska nego namerna.“

Frajlinger je uzdahnio i protrljao lice dlanovima. „Vidite, strepeo sam da ćete reći upravo nešto slično.“ Podigao je ruku da učutka Rajnhartov protest. „Ne kažem da niste u pravu, kapetane. Kažem samo da nemate dokaza za takve optužbe. Znam da vi i Beker imate dugu i neprijatnu zajedničku istoriju i znam da on nije uvek ono što bi se očekivalo od naše vojne policije, ali zašto bi to uradio? Kakvi bi mu bili motivi? Ko bi od njega to zatražio? Beker će vam reći da je tražio dezertera, tog Petera Krauzea. Možda je prijateljstvo između Krauzea i Hendla samo slučajnost. Zasad nemate dokaza da je Krauze bio na mestu zločina. Mada... mada priznajem da je sve to neobično. Vrlo neobično“, dodao je i nastavio da trlja ruke. „Još nešto?“

„Naišao sam na jedan zajednički činilac između Hendlove smrti, njegovog posla i moje istrage.“ Frajlinger je izvio obrve. „Taj element je oficir SS-a. Štandartenfirer Mladen Stolić iz Sedme SS divizije 'Princ Eugen'.“

Frajlinger je klimnuo glavom i spustio ruke. „Nastavite.“

„Otvoreno neprijateljski se ponašao prema mojim raspitivanjima. Po svemu sudeći, zamerao je odnosu između Vukićeve i Hendla ili je bio ljubomoran. Osim toga, mislim da mu se nisam dopao od prvog trenutka.“

Frajlinger se nasmešio lako trznuvši usnama. „Da, moguće je. Čuo sam za njega. On je vrlo gnevan čovek. I prilično nasilan. On je folksdojčer, po majci. Pristupio je ustašama još pre rata, vukao se po Italiji s Pavelićem i drugim izbeglicama, a onda se s njima vratio četrdeset prve i stupio u hrvatsku vojsku. Kad je formirana Sedma divizija, prebačen je u nju i počele su nevolje. Besan je što se ne bori dovoljno. Da je ostao u hrvatskoj vojsci, otišao bi u Sovjetski Savez i verovatno slavno poginuo kao što je trebalo i ostali da izginu. Pokušao je da napusti Sedmu diviziju, ali molba mu je odbijena. Ne bori se, ili makar ne dovoljno. Ne dobija odlikovanja.“ Frajlingerov pogled se spustio na Rajnhartov Gvozdeni krst. „Ne biste mu se dopali već samo zbog toga na grudima. A Mariju Vukić je mrzeo jer ga je odbila. Da sve bude još gore, ona je bila s hrvatskim jedinicama u Sovjetskom Savezu gotovo do samog kraja, pa je i na to bio ljubomoran. Išla je tamo kud on nije mogao.“

„Otkud sve to znate?“

„Imam ja svoje izvore“, odgovorio je Frajlinger jednostavno. „Razgovaram sa svojim kolegama iz Domobranstva, čak i s ustašama. Svi oni dobro znaju Stolića. Većinom po zlu. I, ne zaboravite. Hendl je bio abverovac. Moj podređeni.“

„Shvatam.“

„Slučaj domobranskog pukovnika na kom je Hendl radio...“

„Grbića“, podsetio ga je Rajnhart.

„Grbića je Stolić mrzeo zbog izuzetne službe i zato što je bio odlikovani ratni veteran. Stolić ga je prezirao. Među njima je uvek bilo nevolja.“

„Shvatam“, rekao je Rajnhart ponovo. Samo to je uspevao da izgovori.

„To stalno ponavljate“, rekao je Frajlinger suvo. Rajnhart je pocrveneo. „Ovo će vam možda biti zanimljivo. Stolić je u pravim borbama učestvovao samo u Španiji trideset sedme. Pristupio je nacionalistima kao dobrovoljac i priča se da je vrlo svirepo postupao prema zarobljenicima. Nije gubio vreme da taj ugled potvrdi i ovde u Bosni. Po svemu sudeći, najviše voli nož i sekiricu, a zna se da se često viđa s naročito opakim ustaškim oficirom po imenu Ljubčić, pripadnikom Crne legije...“ Major je ućutao, a Rajnhart se zapitao je li to bio ustaša za Stolićevim stolom u *Dubrovniku*. „Ima li još nešto?“

„Razgovarali smo s Duškom Jelićem iz filmske ekipe Marije Vukić, inspektor Padelin i ja. Dao nam je dosta informacija o njenom kretanju poslednjih nekoliko meseci, kao i neke lične pojedinosti o njenim... sklonostima. Po svemu sudeći, imala je vrlo određen ukus kad je reč o muškarcima, volela je starije ljude, a naročito odlikovane vojnike.“ Frajlinger je podigao obrve, a u uglovima usana zatreperila mu je senka osmeha koju se Rajnhart pretvarao da ne vidi. „Imala je i vrlo jasne seksualne sklonosti i priličan seksualni apetit. Prema Jelićevim rečima i onome što sam uspeo da utvrdim, ni Hendl ni Stolić nisu joj bili privlačni, i znam da je Stolić to vrlo teško podnosio. Ne govorim o njenim seksualnim aktivnostima bez razloga“, nastavio je. „Posle razgovora s Jelićem, našao sam u njenoj kući tajnu sobu s filmskom kamerom, ali ne i film. Njena mračna komora je ispreturana - to sam zapazio prilikom prvog odlaska na mesto zločina - i verujem da vojna policija i onaj ko je tražio njenu pomoć misle da je kod Krauzea film na kom su snimljeni Marija Vukić i njen ubica.“

Frajlingerove ruke su se ponovo umirile. Zažmirkao je. „E to *jeste* zanimljivo“, rekao je tiho.

Zastavši na trenutak da proguta knedlu, Rajnhart je razmislio o poslednjem što ima da kaže. Znao je da mora govoriti veoma ubedljivo jer je osećao da mu kontrola nad istragom izmiče iz ruku. „Jelić nam je rekao da je Marija Vukić septembra prošle godine, tokom boravka u Sovjetskom Savezu, imala ljubavnu pustolovinu s jednim nemačkim visokim oficirom. Ta veza je bila vrlo burna, završila se ružno i Vukićeva je bila besna. Jelić mi je rekao da je taj oficir nedavno premešten u Sarajevo, da se video

s Vukićevom ili da je makar trebalo da se vide. Jelić kaže da se ona nije dobro snalazila u ulozi odbačene žene i da ga ne bi iznenadilo da je planirala neku vrstu osvete. Ta osveta krenula je naopako i neko ima dokaz o tome...”

Frajlinger je nešto promrmljao i na trenutak se okrenuo.

„To je sve što imam za sada“, rekao je Rajnhart.

„Bilo kako bilo“, uzdahnio je Frajlinger ponovo ga gledajući, „sve to je sada nevažno. Telefonirao mi je major Beker. Sarajevska policija je uhapsila osumnjičenog koji je priznao ubistvo Marije Vukić. Beker kaže da gotovo sigurno možemo da mu pripišemo i ubistvo poručnika Hendla.“

Rajnhart se nagnuo napred i zatresao glavom. „Gospodine majore, sarajevska policija ima samo žrtvenog jarca. Vodili su čisto političku istragu i pretvaraju se da Vukićeva i Hendl nisu ni na koji način povezani.“

„Pa, možda imate pravo, ali posle današnje predstave u kantini i s operacijom Švarc koja samo što nije počela, mislim da niko neće mariti za to. Šta vi mislite?“ Rajnhart je ćutao, makar samo zato jer se nije usuđivao da progovori zbog grudve nemoćnog besa u grudima i sve jače bespomoćnosti koja ga je obuzimala. „Pozvali su nas da dođemo sutra ujutru u upravu policije, na nekakav zvanični skup na kom će predstaviti svoje zaključke i osumnjičenog. Vi ćete poći. Očekujem da će nam posle toga biti rečeno da okončamo svoju istragu.“

Rajnhart je gledao majora. Želeo je da se pobuni, da ga odgovori od te lakrdije, ali čelični sjaj Frajlingerovih očiju ga je učutkao. Kao da se uverava u Rajnhartovo mirovanje, Frajlinger se nagnuo preko strane stola i gurnuo prema njemu dve plave fascikle. „Zapisi vojne saobraćajne policije. Kao što smo tražili.“ Rajnhart je stavio fascikle u krilo, opirući se iskušenju da ih sad smatra bezvrednima.

Frajlinger je ustao, prišao prozoru i stavio ruke na leđa. Sunce se spustilo sasvim nisko. Rajnhart je sa svog mesta gledao Frajlingera opcertanog svetlom; majorova kratka seda kosa sijala se skoro kao srebro, ali sve ostalo jedva se naziralo. „Nije sve gotovo, Rajnharte“, rekao je Frajlinger najzad. Rajnhart je morao da se napne da bi ga čuo. „Još nisam dobio naređenje da obustavim istragu. Prema tome, nastavite, ali šta god budete radili, završite brzo, ovako ili onako. Kad počne operacija Švarc, nikoga neće biti briga za mrtvog poručnika. No svakoga će zanimati kapetan koji ih ometa i postavlja pitanja.“

Okrenuo se ka Rajnhartu. „Pogledaću spisak nedavno premeštenih viših oficira. Mislite na generale? Premeštene ove godine?“ Frajlinger je napisao podsetnik i prodorno se zagledao u Rajnharta. „Vi znate da je ovo uvod u velike nevolje? Ako još niste u nevoljama, uskoro ćete biti ako nastavite.“ Rajnhart je klimnuo glavom, a Frajlinger se uspravio. „Neću moći da vas štitim doveka. U redu. Slobodni ste.“

Rajnhart je uspeo da se obuzdava vraćajući se u svoju kancelariju, ali kad je stigao, zatvorio je vrata i dao oduška svom nemoćnom besu. Zavitlao je fascikle vojne policije u zid i udario pesnicom u zidnu mapu snažno stežući zube da suzbije urlik besa koji mu je kipteo u utrobi. Snažno je pritisnuo čelo o zid i valjao glavu levo-desno dišući teško i isprekidano.

Kad ga je glava zbolela jače nego što je mogao da podnese, okrenuo se i skljkao se na pod nogu pruženih napred. Gledao je sto, žudeći za onom bocom u fioci, ali ipak je podigao glavu i zagledao se u svetio i žice na tavanici. Prošao je prstima kroz kosu, a onda je naglo spustio ruku kad su mu prsti podmuklo krenuli ka slepoočnici i uspomeni na modricu od cevi pištolja. Trgnuo se od naglog oštrog zadaha dima; znao je da umišlja, ali to je bilo dovoljno da ga prene.

Pomislio je na Frajlingerove poslednje reči o tome da ga dalje ne može štititi. Je li se u njima krilo još nešto, neko značenje koje nije shvatio? Nešto što je Frajlinger želeo da kaže, ali nije mogao? Spustio je ruke na pod i zakačio fascikle feldžandarmerije. Pogledao je rasute papire, šmrknuo, uspravio se na kolena i pokupio ih. Spustio je fascikle na sto i pogledao ih. Ako su njegove sumnje u Bekera tačne, ako je u ovim zapisima bilo ičega što bi Rajnhartu moglo koristiti, onda je Beker verovatno to uklonio.

Pa ipak... Stojeći za stolom prelistao je dokumenta. U fasciklama su bila svega po dva-tri lista; jedni su bili od subote, drugi od nedelje, i koliko je Rajnhart video, bili su sasvim bezazleni. Gledajući zapise, nije našao ništa o Hendlu. Nije bilo zabeleženo ni da je neki motocikl prošao na bilo koju stranu. Uzeo je zapise sarajevske policije za iste dane s namerom da ih uporedi s nemačkima, ali je shvatio da nije raspoložen za to, pa ih je ostavio. Ovako uzrujan sigurno će nešto propustiti, prevideti. Želeo je da ode u upravu policije; tamo treba da bude.

Kad je to shvatio, uspravio se i izašao iz zgrade. Prošao je pored svojih kola, pored stražara, i izašao u usku ulicu prema Apelovoj obali. Treba mu pešačenje. Treba mu vreme da razmisli ili će kad stigne napraviti nešto glupo ili smešno. Koračao je brzo, osećajući probadanje u kolenu. Ulica je blago zavijala prateći obalu Miljacke levo od njega. Bilo je rano veče. Jutros je proglašen policijski čas i zabrana kretanja stupiće na snagu za oko jedan sat. Ljudi su brzo išli obalom, parovi i porodice, uglavnom vraćajući se kući s Bašçaršije. Osećao je njihove poglede, njihov šapat, ali sve se, za promenu, odbijalo od njega. Nije mario. Možda zbog uniforme, možda zbog njegovog izraza lica, možda zbog oboje, razdvajali su se pred njim. Tačnije rečeno, pomislio je koračajući kroz narandžastu svetlost u susret niskom suncu pred sobom, on

je stajao mirno, a život se razdvajao pred njim - kao grana koja viri iznad površine reke. Izuvijana kvrgava grana s vrhovima iskidanim i raširenim poput prstiju, mislio je obuzet turobnom stidljivošću koja ga je spašavala u prošlosti, obično od njega samog.

Kad je stigao, misli mu nisu bile ništa bistrije nego kad je krenuo, a nemoćni bes iz stomaka prožimao ga je celog. Ušao je u zgradu ne obazrevši se na stražare koji su koraknuli ka njemu, stao u predvorju i pogledao levo i desno. Ispred njega su bila velika dvostruka vrata, još dvojna vrata levo, a desno stepenište. Ispod stepenica je za prijemnim pultom jedan policajac stajao i gledao ga.

„Želim da vidim inspektora Padelina.“ Policajac je raširio ruke i slegnuo ramenima pokazujući da ne razume. „Padelin“, ponovio je Rajnhart polako. „*Padelin*. Vaš novi junak.“

Policajčevo lice se ozarilo od osmeha. „Da, da, inspektor Padelin“, rekao je na srpskohrvatskom, a osmeh mu se pretvorio u nekakvu grimasu. „Žao mi je, ne možete ga videti.“ Zatresao je glavom. „Zauzet je.“

„Ja tebe ništa ne razumem“, zarežao je Rajnhart. „Želim da razgovaram s inspektorom Padelinom. *Smesta!*“ Poslednju reč je uzviknuo, a policajac je ustuknuo jedan korak i podigao ruke kao da smiruje ili odbija Rajnharta. Rekao je još nešto, sporo i naglašeno, kako se govori strancima. Rajnhart se namrštio. Činilo mu se da će svakog trenutka izgubiti vlast nad sobom. Užasnut time, povukao se od pulta na sredinu predvorja. Ponovo je osetio miris dima, tu prokletu uspomenu na dim.

„Padeline!“, povikao je. „*Padeline!* Sidi da razgovaraš sa mnom!“ Policajac mu je nešto dovikivao izlazeći iza pulta. „Padeline!“, viknuo je Rajnhart ponovo.

Prišao je jednim vratima s leve strane i uhvatio kvaku. Bila su zaključana. Osetio je nečiju ruku na ramenu. Ne misleći, posegao je, stegnuo tuđe prste i gurnuo ih uvis i unazad. Čuo je jauk i video jednog stražara. Gurnuo ga je i video da mu se lice zajapurilo od besa. Ne obazirući se na njega, pokušao je da otvori druga vrata, ali i ona su bila zaključana. Čuo je glasove iza sebe i topot nogu na stepeništu.

„PADELINE!“, zaurao je.

„Kapetane Rajnharte.“

Okrenuo se prema tihom glasu dok je odjek njegovog poslednjeg povika zamirao. Iza njega je stajao doktor Begović, naizgled sitan i zgužvan, sa šeširom u jednoj i torbom u drugoj ruci, ogromnih očiju iza debelih stakala naočara. Iza lekara su bila dvojica policajaca. Begović je zakoračio ka Rajnhartu. „Gospodine kapetane, molim vas. Ovo nikome neće pomoći.“

Rajnhart je otkrio da je vrlo zadihan. „Neće?“, uspeo je da proslovi. „Šta vi znate, dođavola?“

Begović je načinio još jedan mali korak napred. „Možda znam dosta, gospodine kapetane, o tome šta se dešava u ovoj zgradi, ko ulazi i ko izlazi.“ Jedva vidljivo

pomerio je ruku u kojoj je držao torbu. Rajnhartu je ovaj pokret na trenutak privukao pažnju, a onda je ponovo pogledao Begovića u lice. Bilo je brižljivo bezizrazno, spokojno. Rajnhart se odjednom osetio kao potpuna budala, ali bes u njemu nije uminuo, samo se preciznije usredsredio.

„Trebalo bi da odete, gospodine kapetane. Ovde ne možete nikome pomoći.“

„Želim da vidim Padelina“, rekao je Rajnhart. Osetio se glupo što to govori ovom lekaru, ali nije znao šta mu drago preostaje.

„On nije ovde“, rekao je Begović jednostavno. „Ovde nema nikoga ko bi mogao da vam pomogne.“

„Padelin“, ponovio je Rajnhart. „Moram da ga vidim. Uhapsio je pogrešnog čoveka, znate.“

Begović se zagledao u njega. „Pogrešnog?“

„Pogrešnog osumnjičenog za ubistvo Marije Vukić. Ko god to bio, nije mogao da je ubije.“

Begovićeve usne su se pomerile kao da želi nešto da kaže. Gledali su se u oči, vrlo dugo, činilo se, a onda je Rajnhart osetio da ga šlepa jarost napušta. I dalje je bio gnevnan, pa se ponadao da će mu to pomoći da ostane usredsređen, ali klimnuo je glavom Begoviću i odmaknuo se od vrata. Lekar se okrenuo i poveo ga ka izlazu. Stražari su izašli za njima u sumrak oprezno gledajući nemačkog kapetana. Rajnhart je polako sišao niz stepenice. Osećao se iscedeno, prazno.

„Upozorio sam vas, zar ne?“ Rajnhart je poskočio. Toliko se zadubio u misli da je zaboravio na lekara koji je ćutke stajao sasvim blizu njega. „Na ove ljude.“

„Ko je on? Taj uhapšenik?“, upitao je Rajnhart.

„Ima ih dvojica. Jedan je konobar. Drugi je njegov ujak. Obojica su Srbi, mada je konobar upola Hrvat.“ Rajnhart je izvadio cigarete i ponudio Begovića. Paleći cigaretu, otkrio je da mu se ruke tresu. Pustio je šibicu da dogori, na trenutak stisnuo pesnicu, a onda ukresao novo palidrvce za lekara. Plamen je oštro obasjao Begovićevo meko blede lice, a debela stakla naočara su zasveducala. Šibica se ugasila, pa su ponovo utonuli u onu duboku tamu kakvu suton ponekad donosi.

„Šta su zaista uradili?“, upitao je Rajnhart povukavši dubok dim. Osećao je da ga lekar u polutami posmatra i razmišlja koliko da mu kaže.

„Ujak je član Komunističke partije. Zove se Milan Topalović. Kažu da je bio veza s partizanima u gradu. Policija ga je već neko vreme držala na oku. Kako ono vi policajci kažete? 'Motiv i prilika'? Na svoju nesreću, Topalović živi na Ilijašu, nedaleko od Ilidže. Neki svedoci, među njima i ona stara Austrijanka, gospođa Hofler, tvrde da su ga nekoliko puta videli u blizini kuće Marije Vukić. Znači, očigledno je imao priliku. On je Srbin, navodni partizan, a Vukićeva je mrzela i jedne i druge, pa eto i motiva. Navodnog. Konobar je još gotovo dečak. Upotrebili su ga da bi se

domogli Topalovića. On mu je jedini srodnik. Kažu da će dečka pustiti ako Topalović prizna ubistvo Marije Vukić.“

Rajnhart je dovršio cigaretu i bacio opušak na ulicu. „Hvala vam, doktore. Želim vam prijatno veće.“ Osećao je gadan ukus u ustima i želeo je što pre da ode odavde.

„Sačekajte“, rekao je Begović i krenuo za njim. „Došli ste pešice? Niste se dovezli?“ Rajnhart je odmahnuo glavom. Škrta svetlost igrala je po okviru Begovićevih naočara dok je mahao glavom levo-desno. „Nije bezbedno da pešačite sami. Čak ni ovde. Poći ću s vama, ionako idem na tu stranu.“

Rajnhart se nasmešio, pomalo zbunjen time što ovaj čovečuljak misli da ga može zaštititi. Onda se napeo kad je iz senke iznenada izašla jedna prilika. Čovek je razmenio s Begovićem nekoliko reči na srpskohrvatskom. Rajnhart ga nije dobro video, razaznao je samo sjaj očiju i obris brade pridošlice dok je ovaj slušao lekara. Bradati čovek je zatim klimnuo glavom, preko volje, kako se činilo, i odmakao se. Begović je s osmehom odgovorio na Rajnhartovo neizgovoreno pitanje: „To je Goran, videli ste ga juče. Moj vozač, pomoćnik i majstor za sve. Ne voli da šetam gradom po mraku.“

„Vaš prijatelj ima pravo, doktore. Policijski čas samo što nije nastupio. Ne bi trebalo da ste napolju.“

Begović potapša džep sakoa. „Imam lekarsku dozvolu za kretanje.“

Rajnhart učtivo klimnu glavom i kucnu petama. „U tom slučaju, doktore, biće mi zadovoljstvo.“

Krenuli su ćutke do kraja ulice i skrenuli levo na Apelovu obalu. Nekoliko svetiljki na vrhovima stubova od kovanog gvožđa bacalo je škrtu mlečnobelu svetlost duž strane bliže reci. I dalje bez reci, Rajnhart i lekar su prešli na drugu stranu i krenuli ka Baščaršiji prateći vijuganje ostrvaca svetla niz ulicu i iza ugla. Opala Miljacka tiho je tekla pored njih. Bilo je nečeg umirujućeg u šetnji. Rajnhart je retko kada imao prilike da šeta, a društvo sarajevskog lekara neobično mu je prijalo. Doktora Begovića su očigledno mnogi poznavali; nekoliko puta je podigao šešir pozdravljajući prolaznike koji su žurili kućama pre policijskog časa, a jednom je zastao da porazgovara s majkom sa sinčićem. Zagolicao je dečaćića ispod brade dok se opraštao, ali mališan je gledao samo u Rajnharta. Imao je krupne, široko otvorene oči, ozbiljna usta i izraz kao da očekuje najgore od ljudi poput Rajnharta. Rajnhart je skrenuo pogled potiskujući drhtaj uspomena.

Kad su dečak i njegova majka produžili, Begović je uhvatio Rajnharta kako ga gleda. Lako se osmehnulo, a onda mu je pogled skliznuo preko kapetanovog ramena ka drugoj obali. Prišao je ogradi duž pločnika. „Znate, rodio sam se tamo preko puta. U Ćumuriji.“ Zagledao se u vodu. „Ovde smo se igrali nekada. Sećam se kad su Austrijanci podigli ovaj kej. Bilo je vrlo uzbudljivo. Silne mašine. Stalno smo se

igrali na gradilištu i izluđivali radnike. Umeli su da nas istuku kad nas uhvate, ali to nas nije sprečavalo.“ Pokazao je glavom drugu obalu. „Miljacka nas je stalno plavila, redovno. Sećam se da nam je jednom bila poplavljena kuća. Bio je to najuzbudljiviji dan u mom životu“, prisećao se s osmehom.

„Lepa uspomena“, rekao je Rajnhart, više učtivosti radi nego zbog bilo čega drugog. Malo je oklevao razmišljajući da li da, ponovo zarad učtivosti, i sam ispriča nešto iz svoje prošlosti, ali nije imao sličnih sećanja. Njegovo detinjstvo je bilo sasvim srećno, ali i oskudno na neki način: škola, crkva, dužnosti, jednom godišnje letovanje u Vizmaru na Baltičkom moru.

„Onda su Austrijanci ojačali i drugu obalu i poplava više nije bilo. Ovde je postalo suviše opasno za igru“, pokazao je Begović reku. „Zbog nove obale voda se podizala neočekivano brzo.“ Pogledao je uvis, a zatim oko sebe. „Grad i voda uvek su bili zajedno, znate. Tu je dolina, tu je Miljacka, tu su Željeznica i Bosna. Voda teče kroz grad kako želi. Ponekad blago. Ponekad ne. Baš kao život. Turci su to shvatali, mislim. Austrijanci su umeli samo da je obzidaju i usmere. Naterali su vodu da radi za njih i zvali to napretkom. A na neki način to i jeste bio napredak“, uzdahnio je.

Nastavili su do Careve ćuprije, prešli Miljacku, stigli do kasarni i tu stali. Rajnhart je mahnuo dvojici policajaca u patroli da je sve u redu. Onda je pogledao noćno nebo. „Znate“, rekao je, „ponekad mrzim ovaj grad, čini mi se da me planine i ulice sabijaju u ugao. Čovek ide i ide i nikuda ne stiže. Kuda god da skrene, naiđe na zid.“

Begović je takođe pogledao uvis. „Zidovi imaju vrata, gospodine kapetane. Imaju i prozore. Jeste li bili u Travniku? Niste?“ Nasmehio se prelazeći pogledom duž obrisa Trebevića naspram noćne tame. „To je gradić stisnut između planina. Shvatam zašto tako mislite o Sarajevu, gospodine kapetane, ali ja ne vidim zidove ni ograničenja. Moj grad je cvet. Ruža koju planine štite.“ Pogledao je Rajnharta. „Ovo je moj grad, gospodine kapetane. Moj. I prelep je.“

Rajnhart je pružio ruku i Begović ju je posle trenutka oklevanja prihvatio. Rajnhartu je zbog nečega bilo besmisleno drago što se lekar nije okrenuo da proveriti vidi li ga neko kako se rukuje s nemačkim oficijom. „Hvala vam, doktore“, rekao je, „na malopredašnjoj pomoći. Izvinjavam se zbog svog ponašanja.“

„Zaboravite na to“, odgovorio je Begović i dodao: „Možda će vam biti lakše ako vam kažem da Topalović neće još dugo patiti. Uskoro će se za njega sve okončati, za obojicu.“

Rajnhart je izvio usne. „Da. Montirano suđenje i pogubljenje. To ide brzo ako se obavi kako valja.“

Begović je samo trepnuo iza debelih naočara. Rajnhart se na trenutak učinilo da lekar želi da mu kaže još nešto. Da mu nešto poveri. „Želim vam laku noć, gospodine

kapetane. Do sledećeg susreta.“ Podigao je šešir; sitna mršava prilika nestala je u tami.

Rajnhart je večerao sam u oficirskoj kantini i trudio se da se ne zadrži koliko bi želeo. Sedeo je za stolom okrenutim šanku i uglu s foteljama. Kurt ga je služio čutke, besprekorno kao i uvek. Na jelovniku je ponovo bila svinjetina, ovog puta s neakvim kremastim prelivom. Nije bilo uobičajene gužve pošto su mnoge jedinice otišle na front. U kantini su uglavnom bili oficiri sarajevskog garnizona. Većina se nije obazirala na Rajnharta, ali neki su ga gledali dovoljno dugo da shvati da se raščulo šta se dogodilo tog popodneva. Nekoliko puta je čuo šapat i jedva suspregnut smeh, ali nije se osvrtao na to iako su mu se vrat i obrazi jače zarumeneli.

Kad je završio, naterao je sebe da ode za šank, ali razgovarao je samo s Paulom Osterom, sanitetskim kapetanom koji je mlitavo sedeo za šankom, premoren od priprema za veliku ofanzivu.

„Sada možemo samo da čekamo ranjenike“, promrmljao je Oster u kriglu. „Sve je spremno. Odavde do Mostara. Čisti čaršavi. Meki jastuci. Oštre testere. Povratna karta kući za najsrećnije“, zakikotao se zureći u dno prazne pivske krigle. „Ali najteži ranjenici biće srećni ako uspeju da stignu ovamo onim nikakvim putevima preko planina i dolina. A kao da to nije dovoljno, budale stalno same sebe ranjavaju“, rekao je i klimnuvši glavom zahvalio Rajnhartu na novoj krigli piva.

„Šta je to bilo?“

„O, ma znaš. Nemarnost. Glupost. Samopovređivanje. Pre dan-dva lečio sam opekotine dvojici pešadinaca. Dobro su se opekli. Glupani. Rekli su da je to bio nesrećan slučaj, ali kladim se da su se ispekli izvlačeći crevima gorivo za crnu berzu ili izvodili neku sličnu budalaštinu.“ Oster je otpio gutljaj piva; oči su mu se caklile od umora i alkohola. Uskoro je mlitavo mahnuo i otišao.

Rajnhart je ostao još malo, odsutno vukući nokat duž šara drveta na šanku. Na jednom kraju stajala je hrpa novina i časopisa, pa je prelistao stare brojeve listova *Signal* i *Švarce korps*, upola se nadajući da će naći nešto o Mariji Vukić. Pomislio je na ono što je Padelin rekao o njenom radu. Setio se iskre koju je donela na božićnu igranku kad je plesao s njom i shvatao je koliko je topline i svetlosti donosila vojnicima daleko od doma. Lako ju je zamislio kako pozira za fotografiju sedeći na tenku s rukama prebačenim preko ramena najsrećnijih ili kako peva s vojnicima.

„Jeste li vi Rajnhart?“ Lako se trgnuo. Iza njega je stajao pešadijski kapetan; ispod miške je držao šlem presvučen platnom sa zakačenim naočarima za vožnju. Na grudima mu je visio automatski pištolj bez okvira, a za pojasom dugačke kožne rukavice. Uniforma ukrašena crvenom trakom Medalje Zimske kampanje bila mu je prašnjava, a lice prljavo; na obrazima je imao bele polumesece od naočara.

„Rajnhart?“, upitao je otkopčavajući gornje dugme bluze. Rajnhart je oprezno klimnuo glavom. „Ja sam Hans Talberg. Drago mi je“, rekao je pešadinac i pružio ruku. „Daj mi vlažnu krpu“, rekao je šankeru. „Vozio sam skoro čitav dan“, okrenuo se Rajnhartu i spustio šlem na šank. „Hajde, čoveče, brže“, obrecnuo se uzimajući peškir. Žustro je obrisao lice i ruke, zgužvao peškir i bacio ga na šank. „Čije je ovo?“, upitao je pokazujući Osterovu polupraznu kriglu. Rajnhart je odmahnuo glavom, a Talberg je iskapio pivo u jednom gutljaju. „Momče, čekaj. Daj mi pivo. Veliko i hladno. I... još jednu šljivovicu?“ Namreškao je nos. „Vama se ovo sviđa, je li? Šljivovicu za kapetana.“

Rajnhart ga je posmatrao, pomalo zbunjen njegovom žurbom i razmetljivošću. Stiglo im je piće i Talberg je ispraznio kriglu u tri dobra gutljaja. „Ako imate malo vremena, voleo bih da porazgovaramo“, zadahtao je i obrisao usta nadlanicom. „Da sednemo za onaj sto? Još jedno pivo!“, doviknuo je šankeru.

Seli su u ortcane fotelje za stolom u uglu kantine. Talberg je stavio šlem na sto, otkopčao pištolj i uz zveket ga položio na pod do sebe. Skinuo je i opasač, zavalio se u fotelju i ispružio noge. Stiglo mu je pivo i smesta je popio pola krigle. Zadovoljno je uzdahnio i provukao prste kroz kratko podšišanu plavu kosu. „Gospode, kako mi je ovo trebalo. Dobro je ovo pivo“, rekao je vrteći kriglu u ruci. „Ovde ga prave, znate. U *Sarajevskoj pivari*. Ona je tu blizu, na brdu. Podigli su je nad izvorom pitke vode. Da nemate možda cigaretu?“ Rajnhart ga je ponudio, zapalio obojici i naslonio se.

„Šta želite, kapetane?“

„Zovi me Hans, molim te.“ Talberg se uspravio, otpio gutljaj piva, a malopredašnju vedrinu zamenilo je nešto mnogo ozbiljnije. „Koliko sam shvatio, ti vodiš istragu ubistva Štefana Hendla?“

„To nije opštepoznato, kapetane“, rekao je Rajnhart gledajući ga pravo u oči.

„Nije opštepoznato?“, frknu Talberg. „Posle tvog malog popodnevnog okršaja s pukovnicima ovde u kantini? Šta misliš koliko brzo vesti putuju? Opusti se, Gregore“, dodao je tiho. „Mene ne zanima koga si razljutio.“ Gurnuo je cigaretu u ugao usana, zavukao ruku u bluzu i izvadio malu zelenu knjižicu. Rajnhart je znao šta je to, ali je ipak otvorio knjižicu i video dve fotografije Hansa Talberga, jednu u uniformi, drugu u civilnoj odeći. „Ja sam iz Tajne vojne policije. Hendl je bio moj čovek.“

Rajnhart je zatvorio knjižicu i vratio je Talbergu. „Pokaži mi i službenu pločicu.“ Talberg mu je dade. Rajnhart ju je okrenuo da vidi Talbergov broj utisnut ispod reči *Vrhovna komanda Kopnene vojske* i *Tajna vojna policija*. Osim toga, pločica je izgledala kao ona koju je i sam nosio kao berlinski detektiv. Verovatno je i načinjena u istoj fabrici, pomislio je ojađeno. „Tajna vojna policija? Ti si iz Tajne vojne policije? I radio si s Hendlom?“, upitao je vraćajući pločicu. Gospode, to mnogo objašnjava, mislio je dok su mu delići istrage klizili na mesta.

„Bio sam u blizini Foče. Jutros sam čuo da je Hendl ubijen. Došao sam što sam pre mogao. Radio je na prilično tajnom slučaju. Ne znam tačno o čemu se radilo. Zadatke je dobijao neposredno iz Berlina, ali mislim da je istraživao nekog višeg oficira. Poslednje što mi je javio bilo je da prati neki trag koji mu je dala ta Vukićeva.“

„Kako je Marija Vukić dobijala takve informacije?“

„Družila se s mnogo sveta, ako su priče o njoj makar upola tačne“, odgovorio je Talberg. „Možda joj je nešto rekao neko s kim se kresala. Ako je uopšte imala informacije. Hendl nije bio sasvim jasan.“

„Je li znala da je Hendl iz Tajne vojne policije?“

„Kreten joj je verovatno rekao. Sigurno je želeo da ostavi dobar utisak. Ne znam zašto bi to želeo“, promrmljao je i značajno podigao obrve.

Rajnharta su Talbergovi skokovi između lakomislenosti i ozbiljnosti pomalo dekoncentrisali, što je verovatno i bila namera njegovog sagovornika. Tajna vojna policija ništa ne radi slučajno. „A kad je nameravala da mu pruži te informacije?“

„Po svemu sudeći želela je istovremeno da suoči tu osobu s tim informacijama. Ako mene pitaš, to mi zvuči kao neka zamršena zamka, suviše nalik filmskom raspletu. No to ne treba da nas čudi, pošto je bila filmski reditelj. Takve spletke u stvarnom životu obično krenu naopako, ali bio sam suviše daleko i suviše zauzet poslom zbog ove ofanzive, pa sam pustio Hendla da nastavi.“

„Znači, želiš da mi kažeš“, rekao je Rajnhart posle nekog vremena, „da je Marija Vukić možda imala informacije o nekom nemačkom oficiru visokog čina i da je želela da dâ te informacije Hendlu, ali u prisustvu treće osobe, koja možda jeste, a možda nije bila osoba koju je Hendl istraživao. ili da je imala informacije o nečemu ili nekome ko nema nikakve veze sa svim ovim, ali je zbog nečega kriv.“

Talberg se iskezio. „Otprilike“, rekao je ispraznivši kriglu. „Šta je Krauze rekao o ovome? Nisam još razgovarao s njim.“

„Krauze?“, ponovio je Rajnhart.

Talberg ga pogleda pravo u oči. „Krauze. Poručnik Peter Krauze. On i Hendl su obično radili zajedno. Rekao sam Hendlu da povede nekoga sa sobom.“

Rajnhart je zurio u Talberga. „Krauze je takođe pripadao Tajnoj vojnoj policiji?“

Talberg se namrštio. „Pripadao?“, ponovio je.

Rajnhart je odmahnuo glavom, ljut na samog sebe. „Pogrešno sam se izrazio. Kažeš mi da je Krauze, poručnik Peter Krauze iz Saobraćajne službe, agent Tajne vojne policije?“ Talberg je namršteno klimnuo glavom. „Ne, nisam razgovarao s Krauzeom“, reče Rajnhart najzad. Znači, to je veza. Zapravo je vrlo očigledna, kad se prikupe svi delići. „Krauze je nestao. Hendl se odvezao na Ilidžu motociklom s prikolicom. Pretpostavljam da je Krauze bio s njim. Ako je ubijen tamo, telo još nije

pronađeno, a vojna policija sada ga vodi kao dezertera. Traže ga od nedelje.“

Talberg je obllazio usne iznutra i podigao obrve. „Vidi, vidi. Još posla za tebe?“ Rajnhart se zagledao u stolnjak, a Talberg je prikupio opremu i krenuo da ustane. „Što se mene tiče, trebaju mi tuš i hrana. Ovde sam i sutra, a posle moram nazad u Foču. Pretpostavljam da si naredio nekome da pregleda Hendlovu dokumentaciju, ali tamo o ovoj istrazi nema ničega. Videću šta mi imamo i javiću ti se.“

„Ako ne znaš Hendlovo tajno skrovište za najvažnije papire, želim ti sreću. I pazi leđa“, rekao je Rajnhart.

„Kako to misliš?“

„Vojna policija traži nešto što je bilo kod Hendla. Misle da je to sada kod Krauzea i od nedelje besomučno pokušavaju da ga nađu.“

Talberg je nešto progundao i zagrizao donju usnu. Ovo je bio prvi očigledno nesvestan pokret koji je Rajnhart kod njega opazio. „Pa, kad se Krauze pojavi, moći će sve da objasni.“

„Hanse, možda grešim, ali ne bih se kladio da će Krauze preživeti ako ga feldžandarmerija ih ko god da je iza ovoga nađe pre nas.“

„Je li?“ rekao je Talberg. Vratio je šlem na sto i oslonio automat uz nogu. „Na koga misliš?“

Rajnhart ga je gledao trenutak-dva, a onda je duboko udahnuo i zatresao glavom. „Ne“, rekao je. „Dao sam ti dovoljno. Razgovaraćemo još ako mi doneseš nešto sutra, ali sada ti neću reći više ništa.“

Talberg gaje bezizrazno pogledao, a onda se osmehnuo. „Pošteno!“, uzviknuo je i pljesnuo se po butini. Izvadio je beležnicu iz džepa, zapisao broj svog službenog telefona, iscepio list i ostavio ga na stolu. „Možeš me naći u Zemaljskoj vladi.“

Rajnhart je pogledao Talbergovu uniformu. Nosio je oznake Sto osamnaeste lovačke divizije, zlatnu značku stručnjaka za borbu izbliza i na desnom rukavu oznaku da je uništio bar jedan tenk ručnim eksplozivom. „Kapetane, jesu li ta odlikovanja prava?“, upitao ga je Rajnhart iznenada. Pokazao je Medalju Zimske kampanje i izvadio maramicu iz džepa. „Bio si u Rusiji?“

„Tako kaže ovaj Orden smrznutog mesa“, odgovorio je Talberg vedro nazivajući medalju vojničkim žargonom. „Mada priznajem da je pitanje umesno jer mi iz Tajne vojne policije možemo da obučemo uniformu kakvu god želimo.“

Rajnhart je ustao i pokazao mu filter sovjetske cigarete. „Znaš li šta je ovo?“

Talberg se nagnuo i onjušio. Onda je ponovo spustio šlem, uzeo maramicu s filterom i pobliže ga pogledao. „Ima plavu mrlju po dužini... Mislim da je ovo ruska cigareta belomorkanal. Prava krdža za sirotinju.“ Vratio je Rajnhartu maramicu.

„Ovo je pronađeno na mestu ubistva. Jedan svedok tvrdi da je neki muškarac, možda vozač, pušio ove cigarete izvan kuće žrtve neposredno pre procenjenog

vremena smrti.“

„Moji ljudi ovo ne puše. Ako nađeš pušača, obavio si pola posla, rekao bih.“ Uzeo je opremu, prebacio opasač preko ramena i zastao. „Ovaj duvan zaista jeste grozan. Morao bi mnogo da ga voliš da bi ga pušio ovde. Zamisli samo, od svega što je mogao da donese iz Rusije, naš čovek je doneo upravo belomorkanal. Nešto ti je palo na pamet, Rajnharte?“

Rajnhart je zurio u njega, u njegovu Medalju Zimske kampanje. Oklevao je, prelazeći jezikom preko donjih zuba. „Slušaj, imam dobrih razloga da verujem da je Mariju Vukić ubio neko koga je upoznala u Rusiji. I da je ta osoba nedavno prekomandovana ovamo.“

„Je li? A otkud to znaš?“

„To nije važno. Dao si mi nešto u vezi s cigaretom. Ja ti zauzvrat dajem nešto što možeš da iskoristiš. Nabavi spisak nedavnih prekomandi viših oficira koji su služili u Sovjetskom Savezu. Tako nešto. I nabavi spisak svih oficira koji su učestvovali na nedavnoj konferenciji na Ilidži. Onoj o operaciji Švarc.“

Talberg se iskezio. „Ovo mu zvuči kao dobri stari detektivski rad.“

Rajnhart se takođe gotovo osmehnuo. „I jeste. Spor, metodičan i ponekad donosi plodove.“

„Ovo ću moći da uradim. Ti si nekada bio velika zverka u Kriminalističkoj policiji, zar ne?“ Rajnhart je zatreptao, zatečen pitanjem. Talberg se ponovo iskezio videvši njegovu nelagodu. „Pročitao sam tvoj dosije. Gregor Sebastijan Rajnhart. Jedan od najboljih kriminalističkih inspektora na Aleksanderplacu. Uhapsio si nekoliko krupnih zločinaca. Jedno vreme smo razmišljali da te preuzmemo u Tajnu vojnu policiju. Otud sve znam. Partner ti je bio Brauer, zar ne? Zajedno ste prošli kroz prvi rat. Istočni front. Zapadni front. Gvozdeni krst prvog reda. Kod Amjena, zar ne? Osamnaeste? Ti si dobio Gvozdeni krst prvog i drugog reda istog dana, je li tako?“, rekao je odgovarajući sam na svoje pitanje. Sjajne radoznale oči usred belih krugova od naočara posmatrale su Rajnharta. „Svaka čast. Kako Brauer podnosi što je ponovo narednik? Obojica ste bili inspektori, zar ne? Ti si sada kapetan, a on samo narednik.“

Rajnhart je seo i uzeo čašu. Gledao je Talberga dok je pažljivo ispijao gutljaj i spuštao čašu na sto. „U pravu si za Kriminalističku.“ Osetio je nalet besa kad se setio svog razgovora o podoficirima s Klauzenom. Gospode, zar je to bilo tek juče? Nije potvrdio ništa drugo. Nije rekao ništa o devetsto šesnaestoj na istoku, o premeštaju u jurišne jedinice na Zapadnom frontu sedamnaeste, o napadima iz osamnaeste kad im se činilo da je pobjeda nadohvat ruke, o rani zbog koje je poslednje mesece rata proveo u bolnici i koja ga je zamalo stajala noge, o burnim posleratnim godinama. Govoreći o tome, činilo mu se, priznao bi da je u redu svesti nečiji život na nekoliko odabranih imenica, ali ljutilo ga je što dozvoljava ovom kapetanu Talbergu da sam donosi

zaključke o njemu. „A što se tiče osećanja štabnog narednika Brauera, moraćeš da pitaš njega.“ Glas kao da mu je dopirao odnekud izdaleka.

Talberg se kezio onim dečaćkim osmehom. „Javiću se sutra“, rekao je i otišao.

Rajnhart je ostao da sedi još neko vreme. Ovaj Talberg je pravi vihor, mislio je. Svakako je drugačiji od većine ovdašnjih oficira, i Rajnharta je i protiv volje neobično privlačila pomisao na rad s njim. Kao pripadnik Tajne vojne policije bio bi od ogromne pomoći dok god Rajnhart uspeva da ga drži pod kontrolom i dok god Tajna vojna policija vidi korist od te saradnje. Ta služba može gotovo sve. Njeni pripadnici idu kuda žele, rade šta žele, nose uniformu kakvu žele i ako uopšte žele. Na raspolaganju im je sve što im zatreba kad god im zatreba. Kako se ono kaže na engleskom? Drže tigra za rep.

Odjednom je shvatio da drhti, a stomak mu se zgrčio. Brzo je pogledao oko sebe, ali niko nije obraćao pažnju na njega, pa je čvrsto skrstio ruke i pritisnuo laktove uz telo. Pogrbio se od bleska napetosti, zbunjenosti i osujećenosti koji mu je plamteo u utrobi, i udahnua je duboko i isprekidano kroz stisnute zube. Bližila se ponoć i shvatio je koliko je umoran i šta je sve čuo i video.

„Dosta je“, rekao je za sebe. „Dosta je.“ Kad se malo pribrao, izašao je, prošao preko dvorišta do svog krila zgrade i popeo se do svoje sobe na spratu. Drhtavom rukom je otvorio vrata kupatila i uključio svetlo. Sijalica je zatreperila i smirila se. Iza zida od ispucalih belih pločica s leve strane bili su tuševi. Kabine su bile desno, a toaleti obični čučavci, rupe s osloncima za stopala. Na sredini su se nizali umivaonici s ogledalima.

Trgnuo se od grča u stomaku. Nagnuo se nad umivaonik, ali nije povratio. Otvorio je vodu, umio se skvasivši vrat i napio se dosita. Stegnuo je šake u pesnice i pogledao se u mutnom ogledalu. Izgledao je grozno. Lice mu je bilo izmučeno i izborano, obraslo sitnim čekinjama, oči upale, a beonjače žute pod nejasnim svetlom sijalice.

Ponovo je osetio žuč u ustima pa se nagnuo nad umivaonik, disao na nos i čekao. Nije povratio, ali osetio je nešto i naježio se. Podigao je glavu, njušio kao životinja i otkrio. Onaj oštri miris. Isti koji je osetio pred kućom Marije Vukić. Izvukao je pištolj i krenuo da se šunja ispred niza kabina. Otvarao je vrata jedna po jedna, ali u kabinama nije bilo ničega osim zardalih okruglih rupa na podu. Došao je do poslednje, koju je i sam najčešće koristio. Imala je prozor, danju je bilo svetla, a zadah ljudskih izlučevina i tečnosti za čišćenje nije bio tako jak. Gurnuo je vrata i osetio onaj miris. Između zida i poda našao je hrpicu pepela, a u rupi je plutao kratki okrugli komadić kartona. Izvadio gaje vrhovima prstiju. Bio je to filter. Kartonski filter cigarete belomorkanal.

Brzo je izašao i krenuo ka svojoj sobi. Tražeći ključ po džepu, nešto je opazio. Više osetio nego video, shvatio je nagingući se da pogleda svoja vrata. Svetla je bilo

taman dovoljno da vidi nekoliko sitnih sjajnih ogrebotina s obe strane ključaonice. Neko je nešto gurnuo u ključaonicu i okretao levo-desno. Neko je pokušao da mu provali vrata. Možda je i uspeo.

Rekao je sebi da su provalnici, ko god bili, do sada sigurno otišli. Otključao je vrata, otvorio ih nogom i prošarao uperenim pištoljem po sobi. Bila je prazna, a koliko je uspeo da vidi na svetlu s ulice, ništa nije dirano. Pogledao je po hodniku, ušao, zaključao vrata i podmetnuo stolicu pod kvaku.

Ono malo snage što ga je do tada držalo rasulo se kao pesak pod talasom. Jurnuo je kroz sobu, otvorio fioku malog noćnog stočića i izvadio Karolininu fotografiju u srebrnom okviru. Stegnuo ju je uz grudi, skliznuo na pod u uglu preko puta vrata, privukao kolena i duboko udišući potiskivao snagom volje paniku, napetost i sva nagomilana osećanja. No koliko god da je žudeo za počinkom, strepeo je od onoga što će uslediti, od sna koji ga je opsedao gotovo svake noći.

Dan je hladan za oktobar, ali mozak mu vri pod šlemom, a košulja ispod terenske bluze lepi mu se za leđa od znoja. Stoji pored puta tamo gde ih je zaustavila vojna policija. Dim lebdi nad gradom, čuju se štektanje i zveket vatrenog oružja. Žene se zbijaju u očajničkim grupicama omeđenim linijama leđa i ramena i stiskaju usne pesnicama.

On se udaljava od Frajlingera, koji se prepire s feldžandarmima. Zalazi za jedan, pa za drugi ugao. Vrata su otvorena. Traka tkanine visi kroz smrskani prozor. Miris paljevine je veoma jak. Lica se belasaju gledajući ga iz tame kuća, iza prozorskih okana, iza nabora zavesa. Još jedan ugao, pa još jedan, i tu je polje, strnjika je kruta od mraza, zemlja tvrda i obrasla čupercima rastinja. Tu su vojnici i redovi muškaraca i dečaka, učenika s ponekom višom prilikom nastavnika. Naređeno im je da izađu u polje, razred po razred, mlađi se drže za ruke, neki plaču, neki koračaju hrabro. Većinom samo ukočeno zure u leđa pred sobom, pomireno sa sudbinom kao da su već mrtvi.

A onda nastaje trenutak kakav nailazi možda jednom u životu. Tačka preokreta. Povorka dece, kolona vojnika, ljudi se kreću, masa kipti, i dva dečaka na kraju povorke ostaju sama. Braća su, možda blizanci. Stoje onako sitni, izgubljeni, iskolačenih očiju, grle se dok ljudska bujica kulja oko njih. On ih vidi, i oni njega, i treba samo da pruži ruku i odvede ih odavde. On to zna, oni to znaju, on vidi sebe kako to radi - oseća da to radi - ali dečaka nema, odvedeni su. Trenutak je prošao, pretvorio se u sve bleđi obris mogućnosti.

Svi su otišli, saterani su u polje, postrojeni ispred jaraka, sveža zemlja crni se iza njih, a Rajnhart ide napred, gura ljude s puta ali oni

su teški, nepomični. Stiže iza stroja vojnika, oni podižu puške, ramena im se trzaju. Prasak paljbe, krici. Oficiri silaze u jarak. Čuje se praštanje pištolja. Negde u blizini polje gori; dim se vuče, spor i težak, i ravnodušno lebdi nad smrdom krvi i utrobe.

Trenutak mira i spokoja. To je bila prekretnica, taj trenutak koji preobražava život. Ili klin o koji može da se obesi.

DRUGI DEO

TOČKOVİ UNUTAR TOČKOVA

Probudio se bolnog iskidanog daha. Miris dima je iščezao, ali znao je da do smrti neće zaboraviti taj oktobarski dan u Kragujevcu iza kasarne, kada je skoro tri hiljade muškaraca i dečaka streljano u znak odmazde za tridesetak Nemaca koje su partizani ubili ili ranili iz zasede.

Bilo je rano jutro, a Rajnhart se već osećao iscedeno, prazno. Trgnuo se od pritiska u bešici kad je ispravio noge i izvukao se iz ugla kreveta. Levo koleno bilo mu je ukočeno i bolno, a oči su ga pekle od premalo sna. Umio se najbolje što je mogao, a nije se gledao u oči u ogledalu dok se brijaio nesigurnom rukom. Sišao je na doručak; imao je ukus pepela. Sve više mu se činilo da ono što je u njemu curi u spoljni svet. Ili to, ili da ludilo u koje je svet po svemu sudeći potonuo, curi u njega. Nije više bio siguran šta se dešava, ali onaj san za njega je bio simbol nevolje u kojoj se obreo, kao čovek koji voli svoju zemlju, ali mrzi ono u šta se pretvorila, kao čovek koji je u vojsci stekao prijateljstva od kakvima nije ni sanjao, ali kome se gadila uniforma koju nosi. Po ko zna koji put žudeo je da se nekome poveri, ali od tri osobe dovoljno bliske za to - Karoline, Majsnera i Brauera - jedna je mrtva, a dve su daleko.

Rajnhart je rado mislio o sebi kao o makar delimično samosvesnom čoveku. Njegova ličnost stvarala se u čvrstoj disciplini i u ratu. Njegov otac, univerzitetski profesor, bio je veoma strog i u svog sina usadio je dve možda protivrečne ideje - osećaj dužnosti prema otadžbini i narodu i poštovanje prema znanju i nezavisnoj misli koje ga je uvek dovodilo u sukobe s rektorima univerziteta i zbog kog je na kraju izgubio položaj. Rajnhart je od oca nasledio i ćutljivost. Iako oštrouman, nije rado iznosio svoje mišljenje. Karolina gaje često korila, ne zbog toga što nema svoj stav, nego zato što ga, kao i svoju narav, čvrsto drži pod kontrolom.

Ponekad je besnela zbog Majsnerovog uticaja na Rajnharta, ali znala je da se protiv toga ne može boriti. Rajnhart mu je dugovao toliko da nije ni pomišljao da će ikada moći da vrati taj dug. Majsner je za njega bio očinska pojava, nekoliko puta mu je spasao život u ratu, a posle rata ga je izvukao iz oskudice. Cenila je njihovu duboku međusobnu odanost i poštovanje, mada ih nije u potpunosti shvatala, i uspela je da nađe svoje mesto u njihovom odnosu. No s Brauerom je bilo drugačije, jer su njihove dve porodice bile sličnog levičarskog radničkog porekla.

Pijuckajući kafu, Rajnhart je ponovo mislio o 1938. godini, o svom povratku u vojničku uniformu i o početku putovanja koje ga je preko Norveške, Francuske, Jugoslavije i severne Afrike dovelo tu gde je sada. Znao je da je bio dobar policajac.

Doživeo je istinsko iznenađenje i otkrovenje kad je shvatio koliko uživa u svom poslu, u bezbednosti i poštovanju koje mu je posao donosio, posle onih gorkih i burnih prvih posleratnih godina. Imao je mogućnost da usmeri sav ratni bes i ogorčenost u nešto drugo, u nešto korisno.

No njegov pad u nemilost pod nacistima bio je munjevit, naročito pošto je i drugi put odbio premeštaj u Gestapo. Često se sukobljavao s novim ljudima koji su se laktali u policiju, a još češće s kolegama koje je godinama poznao i koji su odjednom preko noći izražavali naklonost ili otvorenu podršku Hitleru i njegovim idealima. Sklonili su ga iz Odeljenja za ubistva i bacali u razne druge odseke, zatim su ga s Aleksanderplaca poslali u predgrađe. Na kraju je vodio istrage o nestalima. S obzirom na činjenicu da su gotovo svi nestali bili Jevreji i da su njihov nestanak izazvali ljudi za koje je Rajnhart radio, bilo mu je jasno da niže ne može pasti.

Ali Gestapo se i dalje zanimao za njega, a do juna 1936. shvatio je da treće ponude neće biti. Jednostavno će ga skloniti. Tokom Olimpijskih igara nastalo je zatišje i nekoliko sedmica činilo se da je sve opet kao i pre. Rajnharta su čak vratili u Ubistva, ali kad su se Igre završile, sve se vratilo. Tog leta nacisti su spojili Kriminalističku policiju i Gestapo s obaveštajnom službom SS-a i nacističke stranke - Službom bezbednosti - i više nije bilo nikakve razlike između sile države i sile stranke. Rajnhart je u jesen te godine očajnički tragao za izlazom.

Doživeo je još jedan predah, krajem trideset šeste, kad je poslan u Interpol u Beč. Nacisti su žarko želeli da sačuvaju privid profesionalnosti, a Rajnhart je uživao veliki ugled i imao je dobre veze u Engleskoj i Francuskoj. Postao je njihovo „lice“ u Interpolu. To je bila lakrdija, i Rajnhart je to znao, ali nova dužnost udaljila ga je od nacista, a oni su ga neko vreme ostavljali na miru. Činilo se čak i da se Karolinino zdravlje popravlja, ali šarm Beča brzo se izlazio kad je grad krenuo da tone kao i Berlin. Posle devet meseci predstava se završila. Nacisti su premestili Interpol u Berlin, a Rajnhart se vratio u Kriminalističku policiju.

Provukao se kroz tu zimu držeći glavu pognutu, radeći noćne smene, uzimajući bolovanja, sve vreme se trudeći da radi najbolje što može, svestan da time samo služi nacistima. Tada su, znao je, njegovi horizonti počeli da se sužavaju, tada je počeo da meri dane onim što najmanje mora da uradi da se kroz njih provuče. Zahvaljujući metežu tih meseci, shvatio je da je čovek s malo uverenja, i da više gotovo nema volje da se bori za njih. Ovo ga je užasnulo. Ostajao je na poslu pravdajući se potrebom da zaradi dovoljno za troškove Karolininog lečenja, ali kako se njeno stanje pogoršavalo, a posao postajao sve nestvarniji u svetlu zvanične procedure, krajnjeg nasilja i zapanjujućih političkih progona, tako je Rajnhart sve više pribegavao piću.

Gotovo odmah po povratku u Berlin, i protivno izričitim očevim stavovima, Fridrih je stupio u vojsku, a Karolina, sve bolesnija i umornija od neprestanih sukoba

između oca i sina, kopnela je i najzad umrla. Upravo tada, kad se Rajnhartu činilo da je dodirnuo dno, pojavio se Majsner i preko svojih veza uređio da ga premeste u Abver. Rajnhart je prihvatio premeštaj; vojska je za njega izgubila svaku privlačnost, ali nova dužnost izvadila ga je iz policije i udaljila od nacista. Mentalni teret koji je godinama nosio sada se smanjio.

Rajnhartu je ostalo samo prijateljstvo s Majsnerom i Brauerom; sam Brauer napustio je policiju 1935, posle žestokog sukoba s novim starešinom. Kao neukrotivi izdanak radničke klase sklon levici, Brauer je nagoni mrzeo naciste, ali bio je dovoljno pametan da drži jezik za zubima. Govorio je o sebi kao o „jednostavnom“ čoveku i nije se uzdao u svoju sposobnost za rešavanje krize savesti, pa je odlučio da je i ne doživi. Rajnhartu motivi njegovog drugog prijatelja Majsnera, sada zvaničnika Ministarstva inostranih poslova, nisu bili jasni, a ponekad su ga zabrinjavali i danas.

Sve ovo uveravalo je Rajnharta da ima sve manje razloga da radi ono što je do tada radio. U prethodnom ratu bio je mladić. Bilo mu je rečeno da se bori za cara i Nemačku, pa je to i radio najbolje što je umeo i, istini za volju, nikad se nije osećao življim nego tih dana punih blata i čelika. Nikad više neće biti tako mlad, tako snažan, tako istaknut. No zapravo se borio za Brauera, i za Majsnera, i za sve koji su zajedno s njim trpeli teškoće rata i kasniji burni mir. Borio se za sve te ljude iz različitih slojeva društva, različitih profesija, sklonosti i ubeđenja, za ljude čiji su se životi prepleli u određenom prostoru i vremenu i stvorili naročitu šaru iskustava, jedinstvenu i neponovljivu. Ovog puta nije imao za koga, a ni uz koga da se bori, nikoga da mu čuva leđa kao što je on nekada čuvao leđa drugova. Zato se provlačio kroz ovaj rat, oborene glave, držeći se senke.

Odavno nije ovako razmišljao, pa se zapitao hoće li mu to nekako pomoći. Znao je da je usamljen. Ponekad je čak i uživao u tome. Bio je svestan da odavno, već godinama, zapravo nije veran samom sebi. Znao je čak i kad je to počelo, kad je počeo da izbegava svoj pogled u ogledalu. Bilo je to 1935, kada su dobili vesti o jednoj Karolininoj rođaci. Greta je bila invalid i premeštena je u jedan od novih sanatorijuma. Nekoliko meseci kasnije dobili su vest da je umrla. No on je znao... Policajci svašta čuju.

Poslednji izgovor za provlačenje kroz život i službu bila je Karolina, a nje više nije bilo, pa nije više mogao dugo da odlaže odgovor na pitanje koje mu se nametalo - šta ga je gonilo da ovako nastavi dalje? Da služi cilju kog se gadio, u uniformi koju je mrzeo, u vojsci koju nije mogao da poštuje, uz ljude koje nije smatrao vrednima borbe, sa sve manje uverenja. Znao je da saradnja i otpor imaju brojne oblike. Znao je da saradnja nije uvek trenutna, iznuđena ni bezuslovna, baš kao što ni otpor nije uvek munjevit, strastven i nepokolebljiv. Ovo ga nije naročito tešilo, a koliko god se trudio

da nađe neki srednji put, uviđao je da je proteklih nekoliko godina bio i s jedne i s druge strane.

čvrsto žmureći da ublaži peckanje u očima, iskapio je kafu i otišao u svoju sobu. Iz sanduka ispod kreveta uzeo je policijsku sklopivu palicu s oprugom i olovnom kuglom na vrhu. Proverio je mehanizam trzanjem ručnog zgloba i gledao kako se palica glatko razvlači. Zagledao se u nju pitajući se zašto se uopšte vratio da je uzme. Možda zbog sećanja na prohujale dane, pomislio je, na vreme kada je bio ugledni predstavnik profesije dostojne poštovanja. Sklopio je palicu i gurnuo je u džep pantalona.

Pred zgradom Uprave policije bilo je parkirano dosta automobila, među njima i jedan zvaničnog izgleda, s državnom zastavicom na prednjoj haubi. Predvorje je bilo puno policajaca, uglavnom uniformisanih, a neki civili mogli su biti samo novinari – jedan je nosio mali crveni fes. Svi su se okrenuli prema Rajnhartu kad je ušao, a onda od njega. Odmah je osetio da nešto nije u redu.

Probio se kroz gužvu do čoveka za prijemnim pultom i pitao ga gde je Padelin. Srećom, dežurni je znao nešto nemačkog; okrenuo je broj, sačekao, malo porazgovarao i klimnuo glavom spuštajući slušalicu.

„Molim vas, tamo sačekate“, rekao je pokazujući stepenice. „On dođe, Padelin.“

Rajnhart je stao na najniži stepenik i posmatrao masu. Iz sive magle duvanskog dima čulo se mrmljanje. Neki policajci su ga ponovo pogledali. Rajnhart je prepoznao Bundu, ogromnog policajca iz kafane u kojoj su on i Padelin juče doručkovali. Novinar sa fesom buljio je u Rajnharta, a onda mu je nešto odvuklo pogled uvis, a svi razgovori su zamrli.

Rajnhart je iskrivio vrat i video Padelina kako silazi niz stepenice. Kad je inspektor video da ga Rajnhart gleda, stao je i pozvao ga rukom da se popne.

Sredinom stepeništa pružala se traka otrcanog zelenog tepiha pričvršćena mesinganim prečkama i prigušivala njihove korake. Padelin se rukovao s Rajnhartom, vrlo ozbiljnog lica, gledajući okupljene u predvorju. Čutke su se popeli na sprat i kroz velika drvena vrata ušli u polumračni hodnik. Došli su do još jednih teških vrata. Padelin je tiho otvorio vrata i uveo Rajnharta u prostranu salu za sastanke s velikim stolom pokrivenim zelenom čojom. Oko polovine masivnih stolica oko stola bilo je zauzeto. Putković je sedeo u čelu, pored niskog debeljka u odelu, i slušao kako jedan policajac u uniformi podnosi izveštaj. Među uniformisanima bila su, nekako neprikladno, dvojica sveštenika, od kojih jedan pravoslavni, srebrne brade, i imam s belom kapom na glavi koji je pažljivo slušao. Nešto niže s druge strane stola sedeo je Beker. Skrenuo je pogled kad je Rajnhart ušao. Rajnhart nije prepoznao nikog drugog i seo je tamo gde mu je Padelin pokazao.

Uniformisani policajac je završio s izveštajem i seo. Linija znoja videla mu se na leđima uniforme, a pod miškama je imao tamne polumesece. Niski debeljko prodorno ga je gledao trenutak-dva, a onda je pogledao prisutne. Uniformisani policajac iskoristio je priliku da obriše znoj s čela maramicom. Spremajući maramicu u džep, pogledao je po sali; pogled mu se na trenutak zadržao na Rajnhartu.

Debeljko je uzeo reč. Rajnhart nije razumeo gotovo ništa, ali umeo je da prepozna zapaljiv politički govor. Nije trajao dugo, ali govornik je nedostatak rečitosti kao i

obično nadoknadio žestinom. Rajnhart je video da su Putkoviću vrhovi ušiju pobeleli iako mu je čitavo lice pocrvenelo. U jednom trenutku pravoslavni sveštenik je pokušao nešto da kaže, ali izaslanik ga je prekinuo, a zatim je učutkao i katoličkog sveštenika i imama. Govorio je brzo; Rajnhart je uspeo da prepozna neke reči, ali smisao nije shvatio. Onda je izaslanik završio, ustao i popravio sako, a ustali su i ostali. Uz završne reči, Putković je ispratio gosta napolje. Prošli su sasvim blizu Rajnharta. Debeljko gaje nezainteresovano pogledao. Putkovićeve oči bile su prazne i Rajnhart nije imao pojma o čemu šef policije razmišlja. Ostali su krenuh za njima.

„Šta se dešava?“ upitao je Rajnhart tiho.

Padelin je pogledao ljude u prolazu i pokazao dvojicu na čelu. „Naš osumnjičeni je mrtav“, odgovorio je ne gledajući Rajnharta.

Rajnhart se namrštio. „Mrtav?“

„Nađen je jutros mrtav u ćeliji.“

„A šta će ovde ova trojica?“ upitao je Rajnhart gledajući sveštenike i imama kako prolaze, bezizraznih lica.

„Oni?“ Neobičan izraz pojavio se na Padelinovom obično ravnodušnom licu. „Oni su Sarajlije. Drže se zajedno. Pravoslavac je pokušao da izvuče Topalovića. Ironično, zar ne?“

„Ironično?“

„Pravoslavni sveštenik pokušava da izvadi Srbina komunistu iz ustaškog zatvora uz pomoć muslimana i katolika. No takav je ovaj grad. Postoji svet i postoji Sarajevo. U Sarajevu vladaju pravila koja nikad nećete shvatiti. To je zajednica čiji deo nikada nećete postati.“

Rajnhart je pomislio na to kako se Sarajlije često okupljaju oko nekog cilja, na sebe kako obilazi rubove te zajednice, na pritisak očiju koje ga posmatraju i odguruju. „Smem li da pitam ko je ubio Topalovića?“

Ako je Padelin čuo zajedljivost u ovom pitanju, nije to pokazao. „Lekar smatra da je umro od prevelike doze morfijuma.“

Rajnhart se još jače namrštio. „Nije bilo slučajno?“

„Ne.“

„Šta doktor Begović misli da se dogodilo?“

Padelin ga belo pogleda. „Nisam rekao da je Begović to ustanovio. Zna li kuda je otišao sinoć?“

Rajnhart je zinuo, pa zatvorio usta. „Doktor Begović?“, ponovio je.

„Sinoć ste izašli zajedno.“

„To je tačno“, potvrdio je Rajnhart.

„Je li vam nešto rekao? Možda nešto neobično?“

„Nije“, odgovorio je Rajnhart, malo prebrzo.

„Gospodine kapetane“, rekao je Padelin. Čuo je da žurim, pomislio je Rajnhart. Na trenutak ga je obuzela panika. Detektiv mu se primakao, sasvim malo, ali odjednom je bio tik ispred njega, malo bliži, malo veći. Rajnhart se naježio. Odupro se porivu da ustukne i ljutilo ga je to što mora da podigne pogled, ne mnogo, ali dovoljno, da bi pogledao Padelinu u oči. „Došli ste pešice. Otišli ste pešice. To je neobično za Nemca u ovom gradu. Vaše sinoćno ponašanje, po svemu sudeći, takođe je bilo neobično.“

Rajnhart je progutao knedlu; grlo mu se odjednom osušilo. Pokušao je da povрати malo kontrole nad razgovorom. „Padeline“, rekao je tiho, „da li me vi to optužujete za nešto?“

Padelin je trepnuo, sporo kao mačka, i odmahnuo glavom. „Ne. Ja vas ne optužujem.“ Rajnhart je dobro čuo naglasak na *ja*. Očigledno ga optužuje neko drugi.

„Došao sam ovamo sinoć da nađem vas. Bio sam uzrujan, da tako kažem, zbog saznanja da ste uhvatili krivca za ubistvo Marije Vukić. Otišao sam s doktorom Begovićem, koji je rekao da ide u njom pravcu i da Nemač ne treba noću sam da ide gradom.“

„Nije rekao ništa drugo?“

Rajnhart je odmahnuo glavom premećući po glavi doktorove reci. *Neće još dugo patiti*, rekao je. „Ništa“, odgovorio je. „Sinoć mi nije rekao ništa što bi me navelo da sad pomislim da ima neke veze s ovim.“ No Begović nije samo znao šta će se dogoditi nego je to i uradio, shvatio je Rajnhart. „Zašto ne pitate njega?“

„Zato što je nestao“, reče Padelin. „Zbog čega ste sinoć bili besni na mene?“

„Zbog čega?“, ponovio je Rajnhart i trepnuo. „Zato što...“ Zastao je. Ima li smisla objašnjavati? Pokušao je ranije i, koliko je video, nije postigao ništa. „Zato što mi se ne dopada razvoj događaja“, rekao je samo.

„Pa, možda će vas razvedriti da vam nešto pokažem. Sačekajte me ovde, molim vas. Moram da porazgovaram s nekim. Ali odmah se vraćam.“ Otišao je i ostavio Rajnharta samog u sali za sastanke.

Gotovo samog. Rajnhart je čuo lako struganje i okrenuo se. I ovo je možda izveo malo prebrzo. Od sinoćnog straha, premalo sna i suviše razmišljanja bio je vrlo nervozan.

„Pa?“, reče Beker. „To je to, zar ne?“ Stajao je iza Rajnharta, lako okrenut u stranu, zabačene glave, držeći naočari u ruci.

Rajnhart se nagnuo unazad, seo na ivicu stola i istresao cigaretu iz kutije. „Ne znam. Zašto ih ne pitaš hoće li izaći na ulice i naći nekog drugog jasnika da mu prikaže zločin?“

Beker frknu. „Ma daj, Gregore“, rekao je znajući koliko Rajnhart mrzi da ga on oslovljava imenom. „Ne budi tako surov.“ Nasmešio se i nagnuo glavu u stranu, a svetlo je blesnulo na čeličnom okviru njegovih malih naočara.

Rajnhart je zapalio cigaretu i povukao dim da kupi malo vremena. Mrzeo je rasprave s Bekerom. Izazivale su slabost u njemu. Suviše su ga podsećale na prošlost, na uzaludnu borbu protiv nepobedivih pojava. Zamišljeno je pogledao majora vojne policije kroz oblak dima. „Znaš, trebalo bi da ti čestitam. Na onoj maloj predstavi od juče. 'Ja sam policajac.' 'Nikakvo dobro ne može nastati iz zaobilaženja propisa.' Zamalo da ti poverujem.“

Beker se iscerio. „Ali to je istina, Rajnharte. Ništa dobro nikad nije nastalo iz toga. Ali ti to nikad nisi shvatio.“ Promeškoltio se, spustio glavu, okrenuo se na drugu stranu. Po navici nikad nije gledao sagovornika. Gledao je udesno, lako oborene glave, ili podignute glave ulevo. I uvek se igrao naočarima. Rajnharta je nervirala ta smešna izveštačenost, mada je bio donekle uveren da Beker više nije ni svestan da to radi.

„Mnogo je važnije gde si sada ti u svemu ovome.“

„Molim?“, reče Beker prevlačeći prstom po naborima čoje.

„Jesi li već našao Krauzea?“

Dobar je, priznao je Rajnhart u sebi. Bekerov prst zastade na trenutak, ne duže. Podigao je pogled prema Rajnhartu i ponovo se premestio. „Krauzea?“

Rajnhart je prevukao jezikom preko zuba i pljunuo mrvicu duvana. „Ne zajebavaj me, Bekeru. Znaš ti dobro ko je Krauze. Tražiš ga od nedelje. Koji to igru igraš?“

Bekerovo lice se stvrdnulo. „Za šta me tačno optužuješ, Rajnharte?“, rekao je napeto. „I ja sam za tebe gospodin major, davao te odneo.“

„Odaberite sami. Gospodine majore.“ Rajnhart je izbacio dim ka tavanici. Bekeru se lice zgrčilo na ovu drskost, kao i uvek. Rajnhart je pogledao majora. „Ometanje moje istrage. Napad na ženu. Saučesništvo u grubom zataškavanju. Uobičajena mešavina onoga u čemu se odlikujete.“

Beker je potpuno pobledelo. Prišao je Rajnhartu. Nije bio krupan kao Padelin, ali Rajnhart se ipak stegnuo, a ruke samo što mu nisu zadrhtale. „Pazi šta radiš, Gregore. Hvataš se za slamku.“

„Poštedi me priče, Bekeru. Znam te dobro.“ Dunuo je dim Bekeru u lice. Osetio je komešanje lakomislenosti u sebi, baš kao i juče u kantini, ali ovaj sukob je mogao da kontroliše. „Gospodine majore.“

„Davola ti znaš!“, prasnuo je Beker. „Tražim dezertera. Čoveka proglašenog dezertrom. Ne možeš dokazati da sam saznao za Hendlovo ubistvo pre svih ostalih.“

„To je zanimljivo. Gospodine majore. Nisam ni spomenuo da ste znali za Hendlovu smrt pre nego što je policija pronašla njega i Mariju Vukić.“ Bekerovo lice izgubilo je svaki izraz, ali Rajnhart je video ukočenost u uglovima usana i vratu. Major se ponovo promeškoltio. „Ko ti je zatražio ovu uslugu, Bekeru? Za koga tražiš Krauzea? A?“ Podigao je obrve. „Kakve ti koristi imaš od toga? Uvek ima neke

koristi, zar ne? Mislim, zašto bi u Sarajevu bilo drugačije nego u Berlinu?“

Bkeru se usne zategnuše, a zatim opustiše. Okrenuo se ulevo, podigao glavu i iskezio se. Rajnhart je video da mu se vraća samouverenost, onaj nadmeni nepobedivi stav koji je toliko mrzeo još u Berlinu. „Gregore, Gregore“, zavrteo je glavom Bker. „Uvek si tako drven. Treba ti više seksa. Uvek ti je trebalo, čak i u starim danima.“

Rajnhart se nije osvrnuo na zlobnu šalu o Karolini. Bila je stara. I dalje je bolela, ali ne kao nekad. „Žene? Novac? Premeštaj?“ Bkerov osmeh je zadržtao, jedva приметно. „Želiš premeštaj, zar ne?“ Bker je progutao knedlu, a osmeh mu se ugasi. „Naravno. Oduvek si bio bedni plašljivac.“

Rajnhart se na trenutak zapitao nije li preterao, a onda je zaključio da ga baš briga. Na Bkerovom licu se ponovo pojavio osmeh, onaj govnerski kez koji mu je tako pristajao. „Gregor kukumavka“, rekao je, ali grlo mu je bilo stegnuto, a glas hrapav. „Još krešti o nečemu za šta nikome nije stalo.“

„Čega se plašiš, Bkeru?“, upitao gaje Rajnhart. „Vidim da si uplašen. Ponovo se premeštaš s noge na nogu. Igraš se naočarima. Ne gledaš me.“ Bker je pocrveneo. Prsti su mu se stegnuli oko naočara, podigao je ruke kao da će ih staviti na nos, a onda je stao i odjednom se nasmešio.

„Onaj kapetan Talberg je pravo čudo, zar ne? Kao da je sišao s plakata o arijevsom natčoveku.“ Rajnhart je dobro pazio da ništa ne otkrije, da ništa ne kaže. Bker je sigurno znao da je Talberg oficir Tajne vojne policije, ali ako ga Rajnhart ispravno čita, ne zna da su mu Hendl i Krauze kolege. Bker samo nagađa šta bi Talberg mogao da unese u igru. Šta i koliko zna. „Otkud sada to? Najzad se odričeš samoće?“

„Ti si mi uvek to savetovao, zar ne?“

Bker se zakikotao. „Pazi šta radiš s tim nadljudima, Gregore. Seti se Berlina iz starih dana. Seti se ljudi kao što je on koji su marširali naokolo u smeđim košuljama, razbijali izloge, lomili kosti i busali se u grudi da su veliki Nemci. To su sve luđaci.“

„Ti si se našao da mi to govoriš?“

„Ja sam običan luđak, Gregore. Ljudi kao Talberg su nešto drugo. Kreću se, misle i vide svet potpuno drugačije.“

Rajnhart je i preko volje priznao da ima nečega u Bkerovim rečima, jer je i sam nešto predosetio, ali baš kad je pogledao Bkera u oči, Padelin je otvorio vrata i pogledao ih, mršteći se zbog opipljive napetosti između dvojice nemačkih oficira.

Rajnhart je ugasio cigaretu. „Dobro izgledaš, Bkeru“, rekao je. Više nije bilo predstave da je on kapetan, a Bker major, ali njihovi susreti uvek su se tako završavali. „Želim ti prijatan dan i dobar lov.“ Izašao je za Padelinom ne osvrnuvši se.

Bker je ipak postigao da njegova bude poslednja. „Pozdravi majora Frajlingera“,

doviknuo je. „I kapetana Talberga.“

Padelin je pogledao Rajnharta krajičkom oka zatvarajući vrata za njim. „Stara priča“, rekao je Rajnhart kratko, primoravajući sebe da se opusti. „Ne obraćajte pažnju.“

Padelin slegnu ramenima i reče: „Ovuda.“ Poveo je Rajnharta kroz zgradu do jedne kancelarije. Bila je mračna i otrcana, s prozorima okrenutim ka unutrašnjem dvorištu. U kancelariji je bio radni sto, očigledno za dve osobe, pun fascikli i papira, a na podu izlizani tepih. Po policama je bilo natrpano još fascikli, knjiga i raznih sitnica. Na stolu je bilo i nekoliko komada pocrnelog metala. Padelin je uzeo jedan i pružio ga Rajnhartu. Metal je bio potpuno izuvijan, verovatno od velike toplote, ali je zadržao okruglast oblik, kao i ostali.

„Sećate li se da je na Ilijašu u nedelju izbio požar?“, upitao je Padelin. „Videli ste unose o vatrogasnim vozilima u saobraćajnoj dokumentaciji koju sam vam pokazao juče ujutru. Ovo je spaseno iz vatre. To su kutije za filmove.“

Rajnhart je razrogačio oči. „Sigurni ste?“

Padelin slegnu ramenima. „Potpuno sam siguran. Vatrogasci su ih našli u zgarištu. Bio je to veliki požar. Jedva su ga obuzdali. Čuo sam da filmska traka snažno gori.“

„Mislim da sam čuo nešto o tom požaru“, reče Rajnhart tiho. Spustio je metalni otpadak na sto, zamišljeno. „Gde je izbio taj požar?“

„U šumi, blizu jednog napuštenog imanja.“

Rajnhart napući usne. „Sinoć sam“, rekao je posle trenutak-dva, „razgovarao s jednim lekarom. Rekao je da je lečio neke vojnike od opekotina.“ Ućutao je i pogledao Padelina iskosa. „Šta vi mislite?“

„Mislim da su ovo filmovi iz kuće Marije Vukić. Onaj ko ih je uzeo hteo je da ih uništi.“

Rajnhart ponovo klimnu glavom. „Beker. Major vojne policije s kojim sam upravo razgovarao. On traži dezertera po imenu Peter Krauze, poručnika po činu. Mislim da Beker misli da je Krauze uzeo film. Onaj koji ti ljudi traže“, pokazao je izgoreli metal, „i za koji misle da je uništen. To je gotovo sigurno film iz kamere koju smo pronašli.“

„Zašto bi mislio da je Krauze uzeo taj film?“

Rajnhart je oklevao. Nije mogao Padelinu da kaže ništa o Tajnoj vojnoj policiji. „Zamršeno je to“, rekao je najzad. „Hendl je bio pripadnik Abvera. Po svemu sudeći povremeno je sarađivao s Krauzeom.“ I njemu samom ovo je zvučalo tanušno, ali Padelin kao da je prihvatio objašnjenje. „I gde ste sada vi?“

„Gde sam ja?“, uzvratilo je Padelin namršteno.

„Vaš krivac je mrtav. Kako to utiče na istragu?“

„Oh“, reče Padelin i počeo da slaže komade metala. „Pa, priznao je pre smrti. Videćemo hoće li to Zagrebu biti dovoljno. Ja mislim da hoće.“

„Padeline“, nije odustajao Rajnhart. „Vi znate, vi sigurno znate da taj čovek nema nikakve veze sa smrću Marije Vukić.“

Padelin je zastao i ispravio se. Rajnhart se ponovo osetio kao da se nešto ogromno nadnosi nad njega, kao i onaj nerazumni bes što mora da gleda Padelina odozdo. „Ne znam zašto vam je tako teško da shvatite, Rajnharte“, reče inspektor. „Bili ste policajac nekada, pod nacistima. Trebalo bi da znate kako to ide, bolje nego ja.“ Vratio se poslu. „Taj čovek je bio Srbin. Komunista. Takvi ljudi skloni su zločinima, baš kao Cigani i Jevreji. Gospođa Holler prepoznala ga je na fotografijama koje smo joj pokazali. Ako nije ubio Mariju Vukić, uradio je nešto drugo. Osim toga“, nastavio je, „znamo da je bio partizan visokog čina. Prema tome... kako se ono kaže... u najmanju ruku? U najmanju ruku naneli smo partizanima gubitak. Ko zna? Možda je on bio Senka?“

Rajnhart nije odmah shvatio da Padelin zapravo pokušava da se našali. Zagledao se u njega prisećajući se razgovora s Begovićem ispred kuće Marije Vukić. Lekar je spokojno pušio cigaretu, zadovoljno sedeći na kamenu. „A sestrić?“

Padelin je zažmirkao na Rajnhartov ton, a onda slegnuo ramenima. „Ništa, mislim. Pustićemo ga.“

„I šta će biti s *našom* istragom?“, upitao je Rajnhart. Pokazao je kutije za filmove. „Ovo dokazuje da nije reč samo o ubistvu, zar ne? Neko je pokušao nešto da prikrije.“

Padelin se namrštio, kao odrastao čovek koji pokušava detetu strpljivo da objasni nešto očigledno, činilo se Rajnhartu. „Moja uloga je završena“, odgovorio je inspektor i još jače se namrštio. „Kao i vaša. Zar niste o tome razgovarali s majorom Bekerom?“

„Nisam. Hoćete da kažete da je Beker dobio uputstva u vezi s ovim slučajem?“

Padelin slegnu ramenima. „Ne znam. Putković je možda razgovarao s njim. Znam da naša policija s vašom vojskom razgovara na višim nivoima.“

Viši nivoi, pomislio je Rajnhart. To može da znači bilo šta i bilo ko. Polako je uzdahnio i klonuo glavom. „U redu“, rekao je. Pružio je ruku i Padelin ju je posle trenutak-dva prihvatio, još jače namršten. Rajnhart se okrenuo i izašao, osećajući da se vazduh iza njega zgušnjava od zbunjenosti. Prošao je kroz hodnike, sišao u predvorje, provukao se između novinara koji su i dalje čekali odgovore i izašao. Već je nastajala vrućina, teška od kamena i betona, ali posle ustajale atmosfere u zgradi bilo je sveže i čisto.

Seo je u kola i zagledao se u papučice, potpuno praznog uma. Posle trenutnog suzbudjenja zbog vesti da je policija ostala bez osumnjičenog, osetio je da klizi nazad u potištenost koja ga je obuzela sinoć. Padelinovo samozadovoljstvo, Bekerova uveravanja da zna nešto što Rajnhart ne zna... Podigao je glavu i prešao pogledom duž spartanskih linija austrijskih fasada, zapravo ih ne videći. Nije imao predstavu o tome šta dalje da radi, pa je pokrenuo motor i pošao.

Namerno je skretao levo i desno, uglavnom nasumično ulazeći u ulice kojima se retko ili nikada nije vozio. Retke usputne radnje bile su uglavnom zatvorene, a stanovništvo je odavno savršeno naučilo da neopazice gleda ljude poput njega ili da ih potpuno izbegava. Ljudi su gledali napred, primicali glave u razgovoru, nalazili vrlo zanimljive stvari u polupraznim izlozima, pribijali se uza zidove i privlačili decu bliže sebi. Kao i sinoć na obali, Rajnhart je mislio o vodi. Činilo mu se da se kreće kroz vodu, da se talasi strepnje otvaraju pred njim kao pred brodskim pramcem menjajući ponašanje i putanje, da se voda penuša i zatvara iza njega spajajući osećanja i namere.

U gradu je bilo upadljivo manje vojnika. Beskrajni konvoji su otišli ka istoku i jugu, a za njima i veliki deo gradskog garnizona. U gradu su ostali uglavnom hrvatski vojnici, većinom regrutovani bosanski muslimani neobični u uniformama sličnim nemačkim i s crnim fesovima na glavi. Ti fesovi su navodno bili kulturni ustupak. Rajnhart je smatrao da izgledaju kao statisti u nekoj dečjoj prepodnevnoj predstavi.

Noge su mu bile kao od olova dok se penjao u svoju kancelariju. Dan je tek počeo, a on je žudeo da se što pre završi kao nikada u životu. No na stolu ga je čekala poruka da se smesta javi majoru Frajlingeru. Bacio je kapu na stolicu i seo na ivicu stola. Kao i uvek kad mu misli odlutaju, slepo je zurio u veliku mapu Sarajeva na zidu. Prikazivala je grad s istoka na zapad sve do Hrasnice na dugom vijugavom putu kroz Jablanicu do Mostara i mora i reku Lapišnicu sa starim turskim pešačkim mostom na mestu gde se planine guraju u grad. Severno i južno od grada dizale su se planine i brda. Rajnhart je tamo retko odlazio. Zeleni brdoviti predeli na severu ličili su na krevet u kome je neko spavao, ali na jugu su planine bile visoke i prerastale u ogromne kamene tvrđave ka istoku i dalje ka jugu.

Tu dole, skriveni u utvrdama kamena i šuma, slobodni da se kreću po svojoj volji, partizani su stvorili baze. I upravo tu, između retkih puteva i oko malobrojnih gradića i sela, Nemci i njihovi saveznici okupljali su jedinice. Rajnhart je gotovo žalio što nije s njima. Za njega se rat svodio na papire i senke. Rat koji je poznavao, onaj prethodni, bio je rat blata i zemlje, opustošenih predela ispresecanih bodljikavom žicom, neba

ponekad toliko punog gvožđa i čelika da se činilo da ni za šta drugo nema mesta. No u ratu je ponekad nailazio na poštenje kakvog nije video nigde drugde. Nalazio je utehu u društvu ljudi izloženih istim opasnostima, spremnih na iste rizike. Ponekad je bilo bolje suočiti se s otvorenom pogibelji nego se ovako šunjati u senkama.

Uzdahnuo je i promeškoltio se. Žalio je što nikuda neće stići. Što nema ništa. Ni osumnjičenog, ni istragu, ni podršku. Bez žurbe se popeo do Frajlingerove kancelarije i zatekao ga, gotovo isto kao sinoć, kako gleda kroz prozor ka zapadu. Major se okrenuo kad je ušao. Rajnhart je primetio umor na njegovom licu izbrazdanom dubokim dugim borama. Gledali su se nekoliko trenutaka, a onda je Frajlinger pokazao stolicu s druge strane stola. „Dakle“, rekao je pokazujući telefon, „upravo sam razgovarao s Putkovićem. Koliko sam shvatio, nešto se dogodilo?“

„Misle da je njihovog osumnjičenog ubio jedan njihov lekar, kog sada traže kao partizanskog agenta.“

„Tako sam i ja čuo.“

„Čak i ako nije ubio Vukićevu, Topalović im je sigurno bio važan“, reče Rajnhart zureći kroz prozor. Onda se okrenuo Frajlingeru. „Hoću da kažem, sigurno je bio veoma važan kad su agenta na tako dobrom mestu kao što je Begović partizani razotkrili samo da bi učitali Topalovića.“

„Hmmm“, progundā Frajlinger vrteći bombonu među prstima. Zurio je u Rajnharta onim svojim plavim očima. „Putković je umislio da vi s tim imate nekakve veze.“

Rajnhart je bio preumoran da se pobuni. „Sreo sam tog lekara sinoć kad sam otišao u upravu policije...“

„Šta ste radili tamo?“, prekinu ga Frajlinger.

„Bio sam besan, gospodine majore“, odgovorio je Rajnhart. „Ono što ste mi rekli delovalo mi je potpuno pogrešno. Hteo sam da razgovaram s Padelinom, da...“ Zastao je, prevukao dlanom po licu, progutao knedlu. „Mislim da nije ni važno zašto sam otišao tamo. Nisam uspeo da nađem Padelina. Lekar je izašao sa mnom iz zgrade i otpratio me do Latinske ćuprije. To je sve.“

„Znači, to je bilo ubistvo iz milosrđa?“ Rajnhart klimnu glavom. „Pa, i ovo bi se moglo tako nazvati.“ Rajnhart se uspravio na stolici. „Gotovo je. Istraga je završena. Rečeno mi je da je okončam.“

„Ko vam je to rekao, gospodine majore?“

„Dobio sam naređenje iz štaba u Banjaluci. Izgleda da su telefoni zvrjali kao ludi. Nekom pukovniku iz komandantovog štaba ne dopada se rasipanje ljudi i sredstava, ometanje viših oficira, skretanje pažnje, sejanje zbunjenosti među našim redovima, uznemiravanje saveznika...“ Okrenuo je pastilu u ustima. „Izgleda da ste protresli previše osinjaka, Rajnharte.“

Rajnhart klimnu glavom, jednom, zatvorenih očiju. „I meni se tako čini, gospodine

majore“, reče tiho.

Frajlinger ga je namršteno gledao, skupio usne i progutao bombonu. Neko vreme dobio je prstima po stolu neki ritam, a onda naglo prestao. Naslonio se na laktove i prodorno pogledao Rajnharta. „Gospode. Ovo vas je baš pogodilo, zar ne?“

Rajnhart je zinuo da odgovori, ali nije našao reči. Činilo mu se da je Frajlinger raspoložen da čeka, pa je pokušao ponovo. „Da, pogodilo me je, gospodine majore, u pravu ste. Mislim... Mislim zbog toga što ste mi otvorili vrata ka prošlosti koja mi je nešto značila. A ja, iz ne znam kojih razloga, nisam uspeo da tu prošlost spojim sa sadašnjicom.“ Pogledao je u stranu, u pod, pa ponovo u majora. „Naivno od mene, znam.“ Shvatio je da nema više šta da kaže i trzavo se osmehnuo.

„Rajnharte“, reče Frajlinger posle nekoliko trenutaka tišine, „ja nemam pismena naređenja za vas, ali znam da treba da se spremite za premeštaj u Foču. Tamo se priprema prostor za zarobljenike i komanda želi da ih vi saslušavate.“ Naslonio se. „Ja sam prekomandovan. Moja zamena stiže iz Beograda, a ja idem u Italiju.“

Rajnhart je znao da će biti posledica, za obojicu, ali nije mogao da ih shvati, samo ih je osećao, čekao ih je kao korake na putu kojim mora da krene. Pitao se jesu li se na ovo odnosile Bekerove oproštajne reči. „Vojna policija je telefonirala naokolo“, nastavio je Frajlinger. „Onaj pukovnik iz štaba jasno se pozvao na komandanta feldžandarmerije.“

„Na komandanta? On zna samo ono što mu Beker kaže.“ Rajnhart se promeškoltio. „Jeste li vi prekomandovani... zbog ovoga?“

„Premeštaj me je čekao već neko vreme. Ovo je verovatno samo ubrzalo postupak.“ Pogledao je nešto na stolu. „Sinoć sam vam obećao neke informacije.“ Uzeo je list papira. „Skorašnji premeštaji viših oficira u Bosni za poslednjih šest meseci.“ Frajlinger je malo razmišljao, a onda pružio papir Rajnhartu. „Ovo vam više nije od naročite koristi, pretpostavljam, ali obeležio sam imena trojice oficira koji su služili u Rusiji.“ Rajnhart je pogledao papir i video da je na njemu šest-sedam imena. Presavio je papir i stavio ga u džep. Frajlinger ga je posmatrao, trznuo usnama i naslonio se.

„Gospodine majore, govorite kao da je za mene gotovo. Znam šta vam je Banjaluka saopštila, ali čini mi se da mi nagoveštavate da nastavim s istragom dok mi se ne naredi drugačije. Jesam li u pravu?“

„Kad sam govorio o pismenim naređenjima, Rajnharte, zaista sam mislio samo na sebe. Za vas nemam nikakva naređenja. Vi možete da smatrate to dozvolom da nastavite ili ne nastavite sa svojom istragom. Možda bi bilo bezbednije da ne nastavite.“

„Tako je, gospodine majore. Pitam vas ovo jer sam sinoć upoznao nekoga. Kapetana Talberga. Nosi uniformu pešadijskog oficira, ali je zapravo iz Tajne vojne

policije. Rekao mi je da su i Hendl i Krauze bili pripadnici te službe. Radili su za njega.“

Frajlinger ga je pogledao. „Molim?“

Da je bio bolje raspoložen, Rajnhart bi možda uživao u iznenađenju na licu svog pretpostavljenog. Potpuna zapanjenost videla mu se u svakoj crti premorenog lica. „Bili su pripadnici Tajne vojne policije. Hendl je bio na nekakvom zadatku prismotre. Dobio je taj zadatak od nekog višeg starešine, ne odavde. Talberg ne zna ko je to naredio, ali pokušaće da sazna.“

Frajlinger kao da je splasnuo u stolici. Usne su mu se micale. „Tajna vojna...“ Zaćutao je, progutao knedlu, prešao rukom preko lica, a onda protrljao šake ispod brade, sporim, sasvim sporim pokretima.

„Tajna vojna policija je često uključena u preke sudove, je li tako?“ Frajlinger je polako klimnuo glavom. „Možda je i ovde reć o tome. Možda je Hendl stvarao slučaj protiv nekoga.“

„Znate li koga je istraživao?“

Rajnhart odmahnu glavom. „Nadao sam se da ću to otkriti. Ali, gospodine majore, to je sigurno ćovek s kojim se Marija Vukić vićala, koji je bio u njenoj kući te večeri. Ja i sada mislim isto. Ona je znala nešto o visokom oficiru naših oružanih snaga. Otkrila je to Hendlu, potpuno ili delimićno, a on je istraživao tu istu osobu. Kako su se srelili, ja ne znam. Verovatno u noćnom klubu. Ugovorili su suoćenje. Nešto je krenulo naopako. Verovatno je Vukićeva želela previše kontrole pa joj se sve otelo iz ruku. On je na kraju ubio oboje, a Krauze je pobegao. On zna ko je ubica i prestravljen je.“ Rajnhart kucnu spisak u džepu. „Uz malo sreće, njegovo ime je ovde.“

Frajlinger je pogledom pratio Rajnhartovu ruku, a onda odlutao. Tišina se odućila. „Mislite li da umešanost Tajne vojne policije zaista menja stvar?“, upitao je Rajnhart. Znao je da je tako. Pitanje je bilo besmisleno, ali tišina gaje najednom ispunila nelagodom.

Majorov pogled kao da se odjednom usredsredio na nešto, a zatim je skrenuo na Rajnharta. „Naravno da menja, Rajnharte. Ako se umešala Tajna vojna policija, onda ovo više nije istraga ubistva. Ko zna šta je...? Znam samo da su ulozi sada mnogo veći.“ Zastao je i polako progutao. „A ako i dalje snažno želite da obavite ovo kako treba, onda ćete morati dvostruko više da se borite protiv Tajne vojne policije. Oni su svemoćni.“

„Pa dobro. Šta mogu da izgubim?“

„Svako uvek može mnogo da izgubi, Rajnharte. Mislio sam da je neko kao vi dovoljno pametan da ne da je tako lakomislene izjave.“

Rajnhart porumene. „Tako je, gospodine majore. Je li ovo sve?“

Frajlinger klimnu glavom, zagledan u daljinu. „Jeste. Slobodni ste.“

Rajnhart je zastao na vratima kad ga je Frajlinger pozvao.

„Kapetane. Ako nastavite s ovim, uz Tajnu vojnu policiju...“ Ućutao je.

„Biću oprezan, gospodine majore“, završio je Rajnhart umesto njega. Frajlinger ničim nije naznačio da je zaista želeo to da kaže. Ako je osećao nemoćni bes, ako je smatrao da je Rajnhart suviše tvrdoglav, nije to pokazivao. Samo je klimnuo glavom i skrenuo pogled.

Rajnharta je na stolu čekala poruka. Talberg je telefonirao i čekaće ga u Zemaljskoj vladi. Spustio je Frajlingerov spisak na sto i pogledao imena. Uzeo je svoj spisak komandanata jedinica u operaciji Švarc i uporedio. Frajlinger je podvukao imena trojice oficira koji su služili u Sovjetskom Savezu. To su bili generali Grabenhofen, Eglzer i Fon le Sir. Samo Grabenhofen je učestvovao u operaciji Švarc, a preostala dvojica nisu bila na Rajnhartovom spisku. Od ostalih prekomandovanih s Frajlingerovog spiska jedan general komandovao je jedinicom u operaciji Švarc - bio je to Paul Ferhajn - ali nije služio u Rusiji.

Rajnhart se uspravio i odmaknuo od stola. Sve mu se pobrkalo u glavi i morao je da raščešlja činjenice. Pogledao je ponovo poruku i video da je Talberg zvao pre dvadesetak minuta. Trebalo bi da sačeka, da pokuša da shvati ovo čime sada raspolaže. Telefonirao je u prizemlje, naredio da nađu Klauzena i pošalju ga kod njega, a onda je zatvorio vrata, seo za sto i ispravio svoju šemu slučaja. Počeo je da dodaje informacije - upisao je *TVP* pored imena Hendla i Krauzea.

Na trenutak je zastao, a onda spojio linijom Bekerovo ime s praznim krugom za osumnjičenog. Pogledao je spisak koji mu je Frajlinger dao, zatim spisak zapovednika u operaciji Švarc, a onda ponovo svoju šemu. Zasad se uzdržao od unošenja tih imena. Ako neko slučajno vidi šemu, delovaće veoma loše, naročito stoga što ničim nije mogao da potkrepi sumnje. Ispod kruga za osumnjičenog upisao je *viši oficir*, a zatim *SSSR*, i povezao taj akronim s imenom Marije Vukić.

Neko je pokucao na vrata. „Trenutak!“, doviknuo je Rajnhart, presavio šemu, uzeo ključeve od kola i otvorio vrata. Bio je to Klauzen. Rajnhart mu je dobacio ključeve, pa su sišli u prizemlje i izašli.

„Kuda, gospodine kapetane?“

„U Zemaljsku vladu“, odgovorio je Rajnhart. Seo je na svoje uobičajeno mesto, pozadi, između sedišta i vrata. Klauzen je krenuo na Apelovu obalu, okrenuo oko Vijećnice i pošao Ulicom kralja Aleksandra. Rajnhart je gledao kako u ulicama s desne strane stare turske građevine ustupaju mesto bezličnim austrijskim fasadama sve dok Klauzen nije zaustavio automobil ispred stubova na ulazu u Zemaljsku vladu. Stražar je podigao prugastu rampu i pustio Klauzena da uveze kola do boka zgrade. Pored štabnih kola, crnih i sjajnih, ukrašenih zastavicama na haubi, njihovo sivo vozilo oštro je odudaralo.

Predvorje je bilo sumorno i zagušljivo. Žena u vojnoj uniformi uputila je Rajnharta stepenicama na sprat. Prošao je pored kancelarija male nemačke civilne uprave bezbednosti koja je došla s vojskom u Jugoslaviju. Upravu su činili uglavnom

pripadnici Gestapoa, uz nekolicinu ljudi iz Službe bezbednosti Rajha. Dužnost im je bila da sarađuju s ustašama, nadgledaju postupke prema nepoželjnim, uglavnom Jevrejima, Srbima i Ciganima, i da drže na oku ideološko ponašanje Nemaca. Za razliku od Poljske i Sovjetskog Saveza, Nemci u Jugoslaviju nisu dovukli svoj, glomazni birokratski i upravni aparat, a civile, čak i one moćne, s visokim partijskim rangom, vojska je prilično dobro držala pod kontrolom. Na kraju krajeva, Bosna je bila deo Hrvatske, savezničke zemlje. Kako u Jugoslaviji nije postojala nemačka uprava, bilo je daleko manje svađa između vojske, civila i SS-a, kao i upravnog meteža, a korupcija je bila na podnošljivom nivou. Nije bilo ni odreda smrti brojnih kao ajnzacgrupe u Sovjetskom Savezu, posebni odredi o kojima su kružile najstrašnije priče. Ovi odredi vršili su masovna pogubljenja Jevreja, politički nepoželjnih, neželjenih stanovnika, boraca pokreta otpora... Ne, Nemci su za to ovde imali ustaše, koje su se odlično snalazile u toj ulozi.

Rajnhart je zurio u natpis Tajna vojna policija na mlečnom staklu vrata ispisan uglastom goticom, sećajući se sličnih natpisa na drugim vratima u Berlinu. Mrzeo je ove nazive, neprirodni spoj policije i politike, ali sada kao da ga se to više nije ticalo. Da li ovo znači da sam ostario i postao namćor?, zapitao se. Ljudi su žustro prolazili pored njega i zaobilazili ga. Baš kao i u *Evropi*, ništa ga se nije doticalo. Najzad je pokucao i ušao ne sačekavši odgovor.

Visok mršav kaplar kratke sede kose, u uniformi koja mu je rđavo pristajala, upravo je bio krenuo da otvori vrata. Stao je mimo. Talberg je, u košulji, telefonirao stojeći kraj prozora okrenutog ka ulici i malom parku s nekoliko nakrivljenih turskih nadgrobnih spomenika među drvećem. Bluza mu je bila prebačena preko naslona stolice, a oprema razbacana svuda po inače prilično praznoj kancelariji. Uz jedan zid stajao je poljski krevet sa zgužvanim čaršavima. Slušajući sagovornika, pokazao je Rajnhartu da sedne. Oštro je rekao: „Da“, spustio telefon na sto, stavio ruke na kukove i pogledao Rajnharta.

„Pa, kako si jutros?“

Rajnhart klimnu glavom vadeći cigaretu iz kutije. „Dobro“, rekao je i ponudio Talberga, koji odmahnu glavom. Možda zbog okoline, možda zato što ga vidi u kancelariji u ovakvoj zgradi, Talberg je Rajnhartu delovao oštroumnije, sposobnije.

„Svašta sam čuo“, rekao je Talberg, privukao stolicu i seo. Podigao je noge u čizmama na sto, prekrstio ih u gležnjevima i počeo se po neočešljanoj kosi. „Nešto je pošlo naopako tamo u upravi policije?“

Rajnhart ponovo klimnu glavom i izbaci oblak dima. „Osumnjičeni im je mrtav“, reče. „Ali s obzirom na to da on nije ubica, to nas i dalje ne vodi nikuda.“

Talberg zagunda: „A od Krauzea nema ni traga ni glasa.“

„Je li to pitanje ili tvrdnja?“

„Tvrdnja.“ Uzeo je šolju sa stola i zagledao se u nju. „Hoćeš li kafu? Prilično je dobra ovde.“ Sipao je kašičicom kafu u dve šolje i dao ih kaplaru. „To je sve za sada, Bajke, hvala ti“, rekao mu je. „Razgovarao sam jutros s vojnom policijom i rekao sam im da se povuku.“

„S kim si razgovarao?“ Rajnhart je pogledao vrata kroz koja je kaplar izašao. „I ko je ovo?“

„To je kaplar Bajke. Moja desna ruka, iskren da budem. Pamti kao enciklopedija. Verujem mu. A razgovarao sam s komandantom vojne policije.“

„S pukovnikom Levinskim?“ Talberg klimnu glavom. Rajnhart napući usne gledajući ga u oči. „Levinski je Prus stare škole. Gospodin. Osim toga, potpuno je nesposoban. Major Beker ovde vodi glavnu reč. On treba da te brine.“

„Vas dvojica se znate odranije, zar ne?“, upita Talberg isto što je Klauzen pitao juče.

Rajnhart se podsetio da ne sme potcenjivati čoveka koji očigledno toliko zna o njegovoj prošlosti. „Radili smo zajedno u Kriminalističkoj. Bio je rđav policajac. Pokvaren. Nije se promenio. Vodi feldžandarmeriju manje-više kako hoće.“

„Beker? Pa... ljigav je, ali je bezopasan.“

Rajnhart zatrese glavom. „Podmitljiv je. Ko god da je ubio Hendla, rekao je Bekeru da traži Krauzea. Kao što sam ti rekao sinoć, ako ga nađe pre nego mi...“

„Dobro“, reče Talberg kratko. „Ja ću se pozabaviti tim Bekerom ako budem morao.“ Činilo se da je izbacio Bekera iz misli dok se naginjao napred s laktovima na stolu. Rajnhart je želeo da naglasi da Bekeru ne treba tek tako okretati leđa, ali je odustao. „Pa, šta imamo?“

„Trebalo bi da si mi nabavio spisak.“

„Tako je.“ Talberg je privukao jednu fasciklu sebi i izvadio iz nje list papira. „Zapravo dva. Prekomande. Oficiri koji su prisustvovali konferenciji. Naredio sam Bajkeu sinoć da sastavi spisak prekomandi.“ Pružio mu je papir preko stola. Zevnuo je i prešao rukom po licu; neobrijana koža šuštalala mu je pod dlanom.

Rajnhart je uzeo spisak prekomandi škiljeći od dima iz cigarete. Kao i Frajlingerov, i ovaj spisak je imao svega nekoliko imena. Pročitao ih je razmišljajući. Nije želeo da izvadi Frajlingerov spisak i uporedi imena. Nešto ga je zadržavalo.

Čulo se kucanje na vratima i ušao je vojnik noseći dve šolje kafe. „Ima samo zgusnutog mleka. Šećer je tamo“, pokazao je Talberg i zavalio se u stolici držeći šolju obema rukama. „Pregledao sam Hendlove papire. Tu su“, rekao je pokazujući hrpu dokumenata. „Ima rupa. Nema ničega o onome što je radio ovde.“

„Je li to uobičajeno? Mislim, da li tvoja služba inače tako radi?“

„Misliš na tajna rukovanja i tevtonske obrede? Na srebrne bodeže i zakletve po mesečini?“, podsmehnu se Talberg. „Ne, ta sranja ostavljamo esesovcima. I ne, ovo

nije uobičajeno, trebalo je da brižljivo vodi zapise i dnevnik rada. Baš kao i svaki drugi policajac.“

„Znači, nemaš ništa o onome na čemu je radio pred smrt?“

Talberg je zagrizao donju usnu, baš kao prethodne večeri. „Ništa.“ Rajnhart nije mogao da odredi da li Talberg laže.

„Pa? Šta misliš?“

Rajnhart je pogledao drugi, duži Talbergov spisak. Onda je presavio oba lista i spustio ih na sto. Zasladio je kafu. „Mislim da mi to više ne koristi.“ Talberg upitno izvi obrve. „Frajlinger mi je jutros rekao da se istraga obustavlja. Treba da se spremim za prekomandu.“ Srknuo je kafu. „On je premešten u Italiju.“

„Istraga se obustavlja?“, ponovi Talberg. „Ko je to naredio?“

„Banjaluka. Pod pritiskom ovdašnje feldžandarmerije.“

Talberg je otpio malo kafe i promućkao je po ustima. „Jebote“, rekao je, odmaknuo se u stolici, ustao i prišao prozoru. „Slušaj, zajebe to. Baš me briga šta priča neki bedni štabni oficirić. Ovo nije gotovo. Jedan moj čovek je mrtav i ja želim da saznam ko ga je ubio i zašto.“ Otpio je malo kafe i kao da je oklevao zbog nečega. „Ti ne želiš da odustaneš, zar ne?“

Rajnhart je osetio trzaj, iznenadno cimanje u stomaku. Nije želeo da digne ruke, ne. Ali čemu to? Kuda će ga to odvesti? Pogledao je Talberga i polako odmahnuo glavom. „Ne. Ne, ne želim.“

Talberg se iskezio; pomaljao se čovek kog je Rajnhart sinoć upoznao. „Hoćeš li onda da radiš za mene?“

Rajnhart se naterao da razmisli bez žurbe. „Da radim za tebe? Šta bi to značilo?“

„Upravo to, Rajnharte. Ne moraš da okolišaš.“ Vratio se za sto. „Nastavi s istragom. Pronađi Hendlovog ubicu. Daj mi ime. Bilo šta. Postupiću po tome, dajem ti reč.“

Rajnhart je progutao knedlu, pustio pogled da mu odluta, a onda je ponovo pogledao Talberga. „A onda?“

„A onda? Pa, imaćemo ubicu. Ili makar Hendlovog ubicu. A neko u Berlinu biće vrlo zadovoljan zbog toga.“

„I to je dovoljno?“, upita Rajnhart tiho.

Talberg je ovo shvatio kao izjavu. „To je dovoljno“, reče čvrsto. „Više nego dovoljno.“

„Dovoljno za šta?“

„Gospode bože, Rajnharte, koga *briga*?“, uzviknu Talberg. „Dovoljno da te izvuče iz ove rupetine, možda? Dovoljno da uhvatiš zlikovca? Zar to nije bio cilj vas nekadašnjih pajkana?“

„Lepo od tebe što naglašavaš razliku“, reče Rajnhart i prikri zbunjenost otpivši

gutljaj kafe. Talberg se smešio, a u Rajnhartu je raslo uzbuđenje. Ovo je prilika da nastavi istragu, možda i da je okonča. S moćnom Talbergovom podrškom to je sasvim moguće. No rizično je plesati s đavolom. Iza Talbergovog dečakčkog oduševljenja sigurno se skriva nešto svirepo, nemilosrdno. Ne srne to da zaboravi. „U redu onda“, rekao je zanemarujući sopstvene sumnje, posežući da zgrabi tigra za rep.

„Dobro“, reče Talberg. „Odlično.“ Uzeo je list papira iz fioke, nešto napisao, a zatim prišao vratima i pozvao Bajkea. Nasmešio se, naizgled pomalo sramežljivo. „Ovo je malo neobično, Rajnharte. Znaš, ti i ostali berlinski policajci bili ste moji heroji u detinjstvu. A sada, evo, radim s jednim od vas. San mi se ostvario.“

Talberg je dao papir svom kaplaru, a Rajnhart se trudio da mu lice ostane bezizrazno iako se mučio da dokuči ko je zapravo Talberg i u šta se upustio pristankom da radi s njim. Kapetan Tajne vojne policije kao da je skakutao između gotovo detinjeg oduševljenja i nečeg nalik bezdušnosti. Rajnhart još nije video njegovu opaku stranu, ali znao je da postoji.

„Pa, odakle ćeš početi?“, upita Talberg zatvarajući vrata.

„Od početka, mislim.“ Rajnhart je spustio šolju na sto. „Ponovo ću preći putanju kojom se ubica najverovatnije kretao. Otići ću na Ilidžu i krenuću od kuće Marije Vukić. Ali prvo“, dodao je ispravljajući Talbergov spisak prekomandovanih oficira, „da pogledamo ovo. Jesi li mi rekao odakle ti ova imena?“

Talberg je stao uz Rajnharta i gledao mu preko ramena. Na spisku je bilo sedam imena. „Odavde. Iz arhiva komande.“

„Znači, podaci su pouzdani“, reče Rajnhart čitajući imena. Izvadio je svoj spisak jedinica koje učestvuju u operaciji Švarc i uporedio imena komandanata sa spiskom prekomandovanih. Poklopila su se samo dva imena - generala Ferhajna i generala viteza Fon Grabenhofena. Za dvojicu generala, Eglzera i Fon le Sira, bilo je navedeno da su donedavno služili u Sovjetskom Savezu, ali njihove jedinice nisu učestvovala u nastupajućoj ofanzivi. Zaokružio je olovkom ova četiri imena. „Šta znaš o ovima?“

Talberg podiže obrve. „O Grabenhofenu ne mnogo. Dobar je borac. Učestvovao je u nekim gadnim borbama na početku operacije Barbarosa. O Ferhajnu znam nešto više. Zvezda u usponu. Vrlo hrabar čovek. Njegovi vojnici ga baš vole. Le Sir... pravi pruski aristokrata. Takođe veliki junak. Kažu da ima uspeha i kod dama“, dodao je. „I Eglzer. Pa, to je okoreli matori skot. Čitav život proveo je u vojsci.“

„Da, mislim da ga i ja znam“, reče Rajnhart. „Iz prvog rata. Pa dobro“, uzdahnio je. „Imamo četiri imena. Znamo da su prisustvovali konferenciji u Sarajevu. Sada treba da ih povežemo s Marijom Vukić.“

„Polako, Rajnharte“, reče Talberg. „Uspori malo. Zbog čega?“

„U pravu si, dugujem ti objašnjenje. Marija Vukić je mnogo putovala. Zapravo, pripadala je propagandnim jedinicama. Često je posećivala vojnike, a s njom je

putovala i tehnička ekipa. Jedan njen saradnik sada je u Sarajevu. Pričao mi je o njihovom putovanju po Rusiji. Bila je tamo krajem prošle godine, i prema rečima tog saradnika, imala je vrlo burnu pustolovinu s višim nemačkim oficirom. Veza se završila ružno.“ Rajnhart je zastao, otpio malo kafe i pokazao spisak „Kaže da je taj oficir nedavno premešten ovamo i da je Vukićeva za to znala. Kaže takođe i da se u ljubavi nije zadovoljavala drugim mestom. Sigurno je nameravala da izvede nešto što se tom oficiru ne bi dopalo.“

Talberg je opčinjeno upijao svaku reč. Rajnhartu je bilo naizmenično neprijatno i nekako milo. Talbergov pogled ga je iznenada podsetio na vreme kada je bio mentor mladom detektivu po imenu Zander, koji je gutao Rajnhartove savete i ugledao se na njega, slavnog kriminalističkog inspektora. Tako je bilo sve dok Zander 1934. nije stupio u SS tvrdeći da je policijski posao prenaporan. Bilo kako bilo, Rajnhart nije želeo ni jedno ni drugo.

Talberg je preleteo pogledom po spisku. „Znači, moramo da uporedimo kretanje.“ „Tako je. Ja sam njeno rekonstruisao. Sada treba da ga uporedimo s kretanjem ove četvorice.“

Vrata su se otvorila i Bajke je tiho ušao i spustio otkucani list papira Talbergu na sto. „Ne znam, Rajnharte. Ovo je sve prilično tanušno, zar ne?“

„Gradio sam dobre slučajeve i sa manje“, odgovorio je Rajnhart razmetljivo, iako se nije tako osećao. Zaista je to radio, ali na drugom mestu i u drugo vreme, kada je mnogo manje zavisilo od ishoda.

„U redu onda“, reče Talberg. „Ostavi to meni i ja ću potražiti više pojedinosti. Hoćeš li da se vidimo kasnije?“

Rajnhart klimnu glavom. „Ja idem na Ilidžu. Možda će mi nešto novo pasti na pamet.“

„Nadajmo se da hoće. Ja se sutra vraćam na front.“ Talberg se vratio za sto, iznenada vrlo uposlen. „Ovo je uzbudljivo, ali ne želim da propustim bitku.“ Pogledao je otkucani papir, potpisao se preko pečata i dao papir Rajnhartu. „Onda, vidimo se kasnije?“

Rajnhart je na izlasku zastao na stepeništu, zapalio cigaretu, pogledao mali park s druge strane raskrsnice, a onda pismo koje ga je imenovalo privremenim saradnikom Tajne vojne policije. Duboko je uvukao dim da primiri buru osećanja. Bio je zadovoljan, čak i oduševljen, što je još na slučaju. Strepeo je, nesiguran u svog novog saveznika. Presavivši pismo, video je Klauzena kako ga čeka na uglu zgrade i pozvao ga rukom da mu se pridruži preko puta.

Išao je kroz parkić između spomenika. Kamenje je bilo belo, izrovareno, a virilo je iz trave kao kosti iz groba. Spojena arapska slova nizala su se na pločama, a na vrhu svake bio je kameni turban. Neopazice je izvadio Frajlingerov spisak iz džepa i

otvorio ga. Zagledao se u imena, a onda je pogledao Talbergov spisak i uporedio ih. Imao je pravo. Nisu isti. Razlikuju se za jedno ime.

Čutao je tokom duge vožnje do Ilidže. Potisnuo je truckanje vozila, šuštanje guma po trošnom putu; usredsredio se na to ime i razmišljao zašto ga Frajlinger nije označio da privuče Rajnhartovu pažnju. Previd, malo verovatno, ali moguće. Pokušaj da ga skrene na drugu stranu? Zašto? Frajlinger mu je i dodelio ovu istragu. Zašto bi ga ometao? Još je razmišljao kad je Klauzen parkirao kola ispred kuće Marije Vukić, a onda je shvatio da nije uopšte usput obraćao pažnju na okolinu kao što je nameravao.

Psujući sebi u bradu, primetio je da policajac ustaje iz hlada drveta u bašti. Rajnhart je stao na put i pogledao oko sebe. U daljini je između krošnji razaznao bele zidove hotela *Austrija*. Desno je put prav kao strela vodio do vrela Bosne. Otvorio je kapiju i krenuo ka ulaznim vratima ponovo grdeći sebe što nije poveo Hibera jer mu je policajac stao na put.

Policajac je bio mlad i nervozan. Rajnhart je pokazao kuću i upitao na nemačkom i srpskohrvatskom: „Govoriš li nemački?“ Policajac je slegnuo ramenima i nelagodno se osmehnuo. „Padelin. Znaš li Padelina?“ Mladić je živahno klimnuo glavom i ponovio inspektorovo ime. Rajnhart je zalepršao rukama pokušavajući da objasni da sarađuje s Padelinom i promucuo nekoliko reči na srpskohrvatskom „Ja. Padelin. Dobri, da? Prijatelji. Drugovi. Kolege.“

„Da, da razumem“, reče policajac na maternjem jeziku, očigledno polako shvatajući o čemu je reč. „Nema problema.“ Zabacio je pušku na rame i izvadio ključ iz džepa. Otvorio je ulazna vrata, stao u stranu i rukom pokazao Rajnhartu da može da uđe.

Rajnhart je polako ušao, a policajac je ostao nesigurno da stoji tik pored vrata. Rajnhartovi koraci probudili su podne daske, koje su tiho škripitale pod njim dok je išao hodnikom, otvarao sva vrata i virio u sobe. U njima nije bilo ničega osim nameštaja prekrivenog čaršavima, mirisa prašine i napuštenosti. Popeo se na sprat, prošao pored rošave mrlje na zidu tamo gde je Hendl ubijen, i otišao na drugi sprat. Zastao je na odmorištu i pogledao oko sebe. Kao što je Klauzen i rekao, nije bilo ničega osim prašine.

Sišao je u dnevnu sobu, ušao u Marijinu sobu i prešao pogledom preko krvlju natopljenog madraca i velikog ogledala, zamišljajući sobu iza njega. Neko je morao da upravlja kamerom, ali odakle? Vratio se u dnevnu sobu i oprezno seo u fotelju; kožna presvlaka utešno je zaškripotala oko njega. Pogledao je kroz vrata u spavaću sobu, u mrlju Hendlove krvi, u vitrinu za piće. Obračun, pozornica za suočenje. Šta su mislili to dvoje? Šta su se nadali da će postići? Zašto su mislili da je ovo vredno

rizika? Što je najvažnije, zašto se Hendl složio s planom? Rajnhart je bio prilično siguran da poručnikova naređenja nisu obuhvatala ništa slično. Dakle, zašto? Je li ga Vukićeva ubedila? Nekako ga omađijala?

Protrljao je ruke, a zatim ih prisionio na usne, uzdahnuvši i vrteći glavom od nemoći. Policajac je još stajao na vratima i nesigurno gledao Rajnharta kako zastaje u podnožju stepenica i odlazi u kuhinju. Tu su bila troja vrata, a nijedna nisu vodila u podrum. Pregledao je sve prostorije u prizemlju i nije našao podrumška vrata. Pitajući se da li postoji spoljni ulaz, žustro je izašao, prošao pored policajca i krenuo da obiđe kuću.

U uglu je našao baštensku šupu, gotovo skrivenu iza velikog grma ruža. Vrata nisu bila zaključana, ali su se ukopavala u zemlju, pa je morao da ih cima. Unutra je bilo polumračno, baštenske alatke stajale su poređane uza zidove, a na drvenim prečkama ležale su uobičajene baštenske sitnice. Sagnuo je glavu, ušao, prošao pored kolica i kosilice sa sečivima još punim travki i zemlje i ugledao još jedna vrata. Bila su zaključana, ali brava je bila razbijena. Gurnuo je vrata ramenom i otvorio ih iako su se vukla po zemljanom podu i ušao u majušnu prostoriju. Unutra su bili sto i stolica, a uz jedan zid, ispod prljavog prozorčića, stajao je uredno namešten poljski krevet. Stolica od bogatog tamnog drveta s crvenim jastučetom odudarala je od okoline, a na stolu su na starim novinama ležali delovi rastavljene kamere i razni alat. Sa strane su bile boca, čaša okrenuta naopako, lula u činijici, mala kutija s duvanom i skljkokani ostaci *svece* u tegli.

Nije bilo ničega drugog, a Rajnhartovo uzbuđenje zbog otkrića brzo je splasnulo kad je pogledao sitnice na policama i pogledao u ugao šupe. Neko ga je očigledno bio pretekao, ali činilo mu se da je našao skrovište Marijinog snimatelja. Nije video nikakve filmove, fotografije niti bilo šta skriveno. Pod je bio od nabijene zemlje i nisu se videli tragovi kopanja. Sve su to bile samo pojedinosti, korisne, ali nisu ga približile ni korak onome što je tražio.

Izašao je i polako krenuo duž bočnog zida, a pod nogama mu je krčkao šljunak. Jedno vojno vozilo odvezlo se polako putem prema vrelu Bosne. Vozač ga je pogledao u prolazu. Rajnhart je gledao za kolima, a onda mu se pogled spustio na deo staze gde je šljunak bio izgreban i razbacan, pa se videla crna zemlja. Zastao je i namrštio se. Okrenuo se policajcu pored sada zatvorenih ulaznih vrata. Pokazao je ispomerani šljunak.

„Ovde je bio motocikl.“, rekao je. „Motocikl. *Brum brum!*“ rekao je i podigao ruke kao da drži upravljač.

Policajac je klimnuo glavom i rekao na srpskohrvatskom: „Motocikl, jeste, jeste. Vratio mi ga je. Ovaj...“ Ućutao je, zatim pružio ruku prema hotelima i mahnuo šakom. „Tamo je...“, dodao je na svom jeziku. Pocrveneo je, a zatim je prstom pokazao grlo i

pomerio ga levo-desno opertavajući oblik.

Rajnhart se namrštio, a onda je shvatio. Polumesec. „Dao si motocikl feldžandarmeriji?“

Policajac se osmehnuo. „Feldžandarmeriji“, ponovio je i ponovo prstom pokazao oblik polumeseca.

Rajnhart je izvadio nekoliko cigareta iz kutije i ponudio ih policajcu. Zapalio mu je cigaretu, zahvalio mu i brzo krenuo prema kapiji. „Klauzene, treba da me odvezete do rampe vojne policije kod mosta.“

„Razumem, gospodine kapetane“, odgovorio je Klauzen i uključio motor. Rajnhart nije znao šta će možda naći, ali setio se jedne od prvih pouka svog starog mentora u policiji. *Najvažnije je ono jednostavno, sinko*, rekao je. *Jednostavne stvari su obično najvažnije u svakom slučaju. Ništa zamršeno. Zašto nema Hendlovih dokumenata? Verovatno zato što ih je poneo sa sobom na suočenje s ubicom. Marija Vukić je sve organizovala, ali Hendl je trebalo da sve privede kraju, a zato su mu trebali dokazi. Ako je Rajnhartov predosećaj tačan, ti dokazi leže negde potpuno otvoreno i čekaju već nedelju dana.*

Klauzen je zaustavio kola pred niskom sivom zgradom s druge strane mosta preko reke Željeznice. Setivši se još jedne nekadašnje policijske pouke - *lagarije pobeđuju um, sinko* - Rajnhart je ušao i prišao dežurnom feldžandarmu za olupanim drvenim stolom. Pokazao mu je legitimaciju i ovaj je ustao i salutirao.

„Kaplare, ja sam kapetan Rajnhart iz Abvera. Došao sam po zadatku u vezi s unutrašnjom vojnom bezbednošću.“

„Razumem, gospodine kapetane“, rekao je vojnik. „Nažalost, moj poručnik nije ovde.“

„To nije bitno“, odgovorio je Rajnhart odmahnuvši rukom. „Reci mi, vi ovde imate parking, zar ne? Imate? Odvedi me tamo, smesta.“

Kaplar ga je poveo u zadnji deo zgrade, kroz kratki hodnik i kuhinju u kojoj je grupa vojnih policajaca obedovala. Stolice su zaškripale kad su svi poustajali i stali mirno. Rajnhart im je mahnuo da se vrate jelu i izašao za kaplarom na parking s desetak vozila. Rajnhart je prošao pored njih i stao na kraju reda.

„Ovo vozilo“, upitao je oštro pokazujući motocikl s prikolicom. „Odakle je stiglo?“

„Ne znam, gospodine kapetane.“

„Kad je ostavljeno ovde?“

„Juče, mislim“, promucalo je feldžandarm.

„*Mislite?*“, podrugnuo se Rajnhart što je zajedljivije mogao. „Za ime sveta, kaplare, vratite se u zgradu i nađite nekoga ko može da mi odgovori na *ova jednostavna* pitanja.“

Rajnhart je sačekao da kaplar otrči nazad, a onda se sagnuo nad prikolicu. Sedište se nije pomeralo. Pogledao je pod rezervni točak pričvršćen za prednji deo. Ništa. Nagnuo se napred i pregledao ima li čega na podu prikolice. Ni tu nije našao ništa. Za svaki slučaj gurnuo je ruku unutra i pipao po unutrašnjosti dok se nije prstima očešao o nešto odozdo pričvršćeno na haubu prikolice. Bila je to nekakva pregrada ili džep. Opipavao je prstima slušajući primicanje glasova i koraka, a onda mu se šaka zatvorila oko meke ivice fascikle.

Srce mu je luđački tuklo dok je vadio fasciklu i stavljao je iza leđa. Uspravio se baš kad se kaplar vratio s narednikom koji je oštro salutirao. „Gospodine kapetane, mogu li da vam pomognem?“

„Iskreno se nadam, naredniče. Šta mi možete reći o ovom vozilu?“

„Gospodine kapetane, policija ga je ostavila ovde pre dva dana.“

„Policija?“

„Gradska policija, gospodine kapetane.“

„Aaa“, reče Rajnhart, iskolači oči i podiže obrve. „A jesu li vam pokazali ovlašćenje? Službene legitimacije? Jesu li vam naveli razlog?“ Narednik je micao usnama tražeći odgovore na Rajnhartova pitanja. „Nisu? Ništa? *Budale!*“, povikao je Rajnhart. „*Nesposobne budale!* Dozvolili ste nepoznatim pojedincima da parkiraju civilno vozilo nepoznatog porekla unutar vojne ustanove? Jeste li zaista toliki idioti? Šta da je u vozilu bila bomba? Šta onda? A?“ Dao im je trenutak, taman dovoljan da narednik otvori usta. „*NE!*“, zaurao je i oštro zakoračio napred. „Nema izgovora! Takvo ponašanje je jednostavno *neprihvatljivo!* Takvo ponašanje vodi u kažnjenički bataljon na Istočnom frontu. Šta imate da kažete u svoju odbranu? Pa?“

Kaplar je izgledao kao da će se ispovraćati. Rajnhart je ponovo sačekao taman dovoljno da narednik nešto zausti i presekao ga. Morao je paziti da ne pretera. „Moj zadatak je da procenim stepen budnosti u čitavom gradu. Naši neprijatelji, a ima ih mnogo, mogu da udare bilo kada, bilo kako. Upamtite to. Slobodni ste!“ Uputio je obojici satirući pogled, prošao pored njih i ušao u kuhinju. Druga grupa feldžandarma poskakala je u stav mirno. Nadmeno se nije ni osvrnuo na njih. Mrmljajući sebi u bradu, s rukama na leđima, izašao je i krenuo ka svom vozilu, gde ga je čekao pomalo zbunjeni Klauzen. Jedna kola upravo su stigla pred zgradu i dva vojnika, jedan krupan, drugi sitan, u uniformama koje su im loše stajale, skočila su u stranu kad je Rajnhart izleteo iz zgrade.

Rajnhart je gledao pravo pred sebe dok je Klauzen vozio preko mosta, a onda je, malo-pomalo, dozvolio sebi da se opusti. Posle nekoliko kilometara prepoznao je mesto na kom ih je Padelin pre neki dan skrenuo s puta. Shvatio je da je stravično žedan i gladan, i da mora što pre da vidi šta je u fascikli. Rekao je Klauzenu da skrene. Terensko vozilo je poskakivalo po neravnom putu sve dok nisu stigli do male

kafane. Isti onaj tronogi pas im je prišao, a nekolicina staraca sedela je uz kafu i šah; začutili su i na trenutak pogledali Rajnharta. Klauzen je rekao da nije gladan, pa je Rajnhart seo sam i poručio vodu i burek od konobara, a onda se zavalio i pogledao fasciklu.

Bila je to obična fascikla od mekog žutog kartona. Rajnhart je duboko, polako udahnuo i otvorio je. Nije bilo naslova ni sadržaja. Brzo je prelistao stranice; tu je bilo desetak izveštaja s otkucanim i rukom ispisanim informacijama, kao i nekoliko fotografija koje su iskliznule na sto. Vratio ih je u fasciklu osećajući se kao krivac, kao zlikovac, kao dete koje uhodi sopstvene roditelje. Polako je podigao glavu da vidi gleda li ga neko. Posmatrao ga je samo Klauzen iz kola.

Prvi dokument u fascikli bio je izveštaj o akciji koji je otkucio izvesni obersturmfirer Gerig, pripadnik Ajnzacgrupe D koja je operisala u Ukrajini tokom invazije na Sovjetski Savez. Nosio je datum 3. avgust 1941. i odnosio se na akciju likvidiranja Jevreja i drugih nepoželjnih elemenata u gradiću u okolini Žitomira. Izveštaj je bio napisan suvim birokratskim jezikom i s bolnom preciznošću navodio je broj streljanih ljudi (dvesta sedamdeset osam, sve muškarci), količinu upotrebljene municije (četiristo četrdeset tri metka), utrošeno vreme (pet sati i šest minuta od početka do kraja, uključujući i prevoz do mesta pogubljenja i nazad) i tako dalje. Najveći deo izveštaja bio je posvećen preporukama u vezi s logistikom budućih operacija (poboljšanje ovde, poboljšanje ovde, sva vrlo ponizno predložena) i prilično podrobnoj oceni moralnog stanja ljudi koji su obavili pogubljenje (uglavnom ukrajinskih saradnika, uz nemačku pomoć). Najvažniji predlog odnosio se na tešnju saradnju s vojskom, a Gerig je napomenuo da nije dobio nikakvu podršku od štaba Sto osamdeset devete pešadijske divizije smeštene u Žitomiru i okolini.

Drugi izveštaj, sličan prvom, napisao je untersturmfirer Havel, o drugoj akciji, mnogo većoj, izvedenoj oko nedelju dana kasnije. Treći izveštaj napisao je posle pada Kijeva, krajem septembra, esesovski hauptsturmfirer Kalb, o novoj velikoj operaciji ajnzacgrupa, u kojoj su ubijene hiljade Jevreja, ovoga puta i žena i dece. Sledilo je još pojedinosti o tome kako je to izvedeno, koliko je trajalo, kao i iscrpna analiza mentalnog i telesnog stanja učesnika - po svemu sudeći novo-uvodeni metod pogubljenja poznat kao „sardine“ teško je uticao na moral nekih ljudi. Navedeno je da se nekoliko vojnika slomilo, kao i da je jedan odbio da puca, uz preporuku da se premeste na druge, manje naporene dužnosti.

Rajnhartu je pažnju na trenutak poremetio spori prolazak vojnog vozila ispred kafane. Konobar mu je tada doneo hranu i Rajnhart je obustavio čitanje; bilo mu je hladno dok je pokušavao da zamisli užase skrivene u ovim šturim rečenicama. On je poznavao užase, video ih je i iskusio u prethodnom ratu, ali za sada ne i u ovom. Nije upoznao klanicu opisanu suvim rečima napisanim rđavim mastilom na slabom papiru. Zamišljao je oficira kako piše ovakav izveštaj, pogrbljen nad spiskovima i listama pod treperavim svetlom lampe, verovatno ozebao, umoran i gladan, žureći da završi kako bi prilegao ih se priključio drugovima na piću i partiji karata, ali želeći da to obavi *kako treba*... Zagledao se u burek; nije više mogao ni da pomisli na jelo, samo je popio malo vode i vratio se čitanju.

Osim sličnosti u operacijama, izveštaje je povezivalo još nešto. Prelistao ih je da se uveri u to. Povezivala ih je vojska. Nedostatak pomoći. Ometanje. Kritike. Prva

dva izveštaja navodila su štab Sto osamdeset devete divizije; treći je govorio o načelniku štaba Sto dvadeset osme divizije mehanizovane pešadije, i pukovniku koji nije dozvolio da njegovi ljudi učestvuju u ovakvoj operaciji i koji, navodilo se precizno u izveštaju, nije obezbedio podršku za lov na begunce. Isti taj čovek bio je i štabni oficir Sto osamdeset devete. Pukovnik Paul Ferhajn.

Za razliku od ostalih izveštaja, Kalbov je privukao pažnju Službe bezbednosti. Ferhajnovi postupci bili su tema kasnijih izveštaja, takođe uključenih u ovaj dosije. Ferhajn se branio tvrdeći da je odbio da se uključi u aktivnosti nedostojne oficira i tvrdio da su njegovi vojnici bili neophodni za borbene dužnosti, a ne za policijske akcije. Ferhajnov pretpostavljeni branio je svog tvrdoglavog potčinjenog navodeći njegov besprekorni službeni dosije, priključen izveštaju. Ako je samo pola od svega toga bilo istina, Ferhajn je bio hrabar kao lav. Učestvovao je i u Prvom svetskom ratu i pohvaljen za hrabrost na bojnopolju i zapovedničke vrline u Poljskoj, Francuskoj, Jugoslaviji, Grčkoj, na Kritu i u Sovjetskom Savezu. Bio je nosilac najvišeg stepena Gvozdenog krsta - Viteškog krsta s hrastovim lišćem, kao i „Plavog Maksa“, to jest ordena *Pour le Merite*, najvišeg odlikovanja nekadašnje carske vojske za hrabrost na bojnopolju.

Istraga je oslobodila Ferhajna odgovornosti, ali u zaključku su se preispitivala njegova ideološka uverenja. Naglašavalo se da je Firer objavio da su sva dejstva koja doprinose uništenju svetskog jevrejstva i boljševizma dostojna nemačkog oficira i da bi Ferhajn trebalo to da upamti. Preporučena je jača ideološka čvrstina.

Peti izveštaj bio je interni, iz oblasne uprave Službe bezbednosti u Kijevu, i iznosio je niz primedbi koje je navodno izgovorio Ferhajn, uključujući i uvredljive komentare o drugim oficirima i jedinicama, njegove nepovoljne ocene starešina i kritike rasne politike na okupiranim teritorijama. Ova beleška je bila upućena upravi Službe bezbednosti u Berlinu, izvesnom šturmbanfireru Varnhorstu. Šesti, sedmi i osmi izveštaj bili su odgovori na upitnike koje je Varnhorst poslao Službi bezbednosti u Francusku, Srbiju, Grčku i Poljsku raspitujući se o Ferhajnovom držanju na službi u tim zemljama 1940. i početkom 1941. Samo odgovor iz Pariza doneo je nešto neobično, pojedinosti o slučaju iz jula 1940. godine u selu Šenkur, kada se Ferhajn umešao u postupke esesovske jedinice prema zarobljenim francuskim oficirima jevrejskog porekla i pritom ponizio i povredio jednog podoficira.

Deveti dokument ponovo je bio izveštaj o obavljenoj akciji, vrlo podroban, ali nije ga napisao pripadnik oružanih snaga. Reč je bila o incidentu koji se odigrao septembra 1942. u južnoj Rusiji, nedaleko od Volge, u okolini gradića Jagodni. Odvojeni odred ajnzacgrupe pokupio je Jevreje iz te oblasti i poveo ih na napušteni kolhoz na pogubljenje. Operacija je već počela kada je naišla jedinica redovne vojske koja je krenula da pojača liniju izloženu sovjetskom protivnapadu. Dve jedinice

zaglavile su se na kolhozu. Vreme je bilo rđavo, putevi blatnjavi, polja zarasla u nepoželjenu pšenicu. Svi su bili razdražljivi i izbili su sukobi. Sve to vreme zatočenici su plakali i naricali. Neki su ubijeni, većina se zbila kao stado ovaca. Neki su pokušali da pobegnu. Neki su nasrnuli na svoje mučitelje.

Komandanti jedinica su se potukli. Zapovednik odreda ajnzacgrupe je izgubio život. Nekoliko pripadnika njegovog odreda pobijeno je kad su pokušali da se suprotstave vojsci. Jevreji su uzeli oružje poginulih i sami se uključili u sukob. Borba nije dugo trajala, ali kad se završila, svi pripadnici odreda ajnzacgrupe bili su mrtvi. Akcija je propala, Jevreji su bežali stepom, a onda su naišli i crvenoarmejci. Dan se završio povlačenjem sovjetskih vojnika, a imanje je izgorelo. Sve ovo je videla Marija Vukić, koja je putovala s odredom ajnzacgrupe i sve otkucala na mašini dok je bilo sveže. Fotografije su bile njene, video je Rajnhart. Crno-beli snimci oronulih zgrada u plamenu, leševi po ulicama i vrlo zrnasta fotografija vojnika - visokog, krupnog, s grivom sede kose - kako stoji s uperenim pištoljem nad drugim Nemcem. Rajnhart je okrenuo fotografiju. Nosila je datum i ime. Ferhajn.

Usledila je istraga, Ferhajnu je pretio vojni sud, ali je oslobođen. Njegovi ljudi nisu videli ništa, a pored toga, niko više nije mario za ovaj slučaj jer su se sve raspoložive jedinice bacale u Staljingrad. Ferhajnova jedinica je gotovo potpuno uništena u bici za grad, ali on je preživio. Ranjen. Ponovo je odlikovan. Premešten je u pozadinu sa zadatkom da osnuje novu jedinicu - Sto dvadeset prvu lovačku diviziju.

Ovde je sve moglo da se završi, ali umešao se slučaj, jedan od onih koji rešavaju ili sahranjuju istragu. Deseti i jedanaesti izveštaj u dosijeu bili su čist eksploziv. Deseti je bio izjava koju je pod zakletvom dao izvesni Lase Kincer neposredno pre nego što je zbog falsifikata pogubljen aprila 1942. godine. Tokom saslušanja Kincer je priznao da je nekoliko desetina godina falsifikovao razna zvanična dokumenta. Rekao je mesta i datume, šta je radio i za koga. Neka imena privukla su pažnju islednika, pa ih je prosledio drugom odeljenju, a odatle su otišla dalje dok nisu stigla do šturmbanfirera Varnhorsta, koji je sabrao dva i dva. Na spisku su bila i imena Paula i Nore Ferhajn. Kincer se zakleo da mu je Ferhajn novembra 1933. platio da njemu i njegovoj sestri izmeni podatke o rođenju.

Rajnhart je uzdahnio čitajući ovo. Ako su glasine iz tog vremena bile tačne, onda se ovo često radilo neposredno po dolasku nacista na vlast, mada nikad nije bilo lako. Setio se da je nekoliko njegovih kolega to uradilo u groznici i nesigurnosti posle dolaska nacista na vlast januara 1933, da su dobro plaćali da im se iz matičnih knjiga izbrišu jevrejski ili, u jednom slučaju, ciganski prec. Rajnhart je čak znao za najmanje jedan slučaj da se, u nekoj zamršenoj borbi za vlast unutar SS-a, postupilo obrnuto, da je jednom oficiru u matične knjige unesen nepostojeći predak Jevrejin. Oficir je završio u logoru Dahau. Tu priču ispričao mu je Beker, grohotom se smejući.

Jedanaesti izveštaj bio je dopis Sedmog odeljenja Glavne uprave bezbednosti Rajha s nalogom Varnhorstu da istraži Ferhajnovu poreklo. Odgovor je bio pozitivan. Sa obe strane dede i babe su mu bili Nemci. Čistija krv teško bi se našla u nacističkoj Nemačkoj. Ako je Kincer govorio istinu, njegovo delo je živelo još dugo pošto je giljotiniran u zatvoru Plecenze.

Poslednja stranica bila je Varnhorstovo naređenje Hendlu. Hendl je zapravo bio operativac Službe bezbednosti pod maskom pripadnika Tajne vojne policije. Naređenje je nosilo datum iz juna 1942. i nalagalo mu je da sprovede prismotru nad Ferhajnom radi prikupljanja dokaza o izdajničkom ponašanju. U dosijeu nije bilo ničega što bi ukazivalo na to šta je, ako išta, Hendl otkrio za godinu dana istrage tokom koje ga je pratio u Rusiju, u Poljsku, nazad u Nemačku gde se Sto dvadeset prva divizija obučavala, i zatim u Jugoslaviju. No, razmišljao je Rajnhart listajući dokumenta, razlozi zbog kojih je ova istraga ostala tajna svakako su bili Ferhajnova besprekorna ratna služba, njegova sposobnost vođe i, nagađao je Rajnhart, njegovi prijatelji. Ljudi kao što je Ferhajn stvaraju i prijatelje i neprijatelje. Neko ga je gotovo sigurno štitio. Svakako je znao da je pod paskom.

Rajnhart je izvadio šemu sopstvene istrage. Pogledao je krug za osumnjičenog, izvadio olovku i u njemu napisao *Ferhajn*. Veza je bila tu, ali šta je Marija Vukić znala o Ferhajnu da bi je on ubio, Rajnhart nije imao pojma. Da, bila je očevicac događaja u kolhozu, ali istraga je oslobodila Ferhajna odgovornosti. Šta onda? Popio je malo vode i gricnuo burek. Marija Vukić je bila novinarka. Saznala je nešto, mislio je žvaćući bez žurbe. Njuškala je. Povezala se s Hendlom, a preko njega s Varnhorstom.

Listajući izveštaje, dodavao je datume ispod Ferhajnovog imena. Juli 1940, prvi incident u Francuskoj, u Ardenima. Avgust 1941, prva dva incidenta u Ukrajini, blizu Žitomira. Septembar 1941, treći incident u okolini Kijeva. Četvrti je usledio gotovo godinu dana kasnije, septembra 1942. pored grada Jagodni, a Varnhorst je tada već imao Kincеровu izjavu iz aprila te godine. Uporedio je datume s beleškama iz razgovora s Jelićem. Manje-više su se poklapali. Bilo je jasno da je filmska ekipa putovala s Ferhajnovom jedinicom, a sam Ferhajn je svakako bio oficir s kojim je Marija Vukić imala pustolovinu.

Ferhajnovu ime bilo je na Frajlingerovom spisku, ali ne i na Talbergovom. Rajnhart je otvorio fasciklu i uredno složio papire u nju. Gledao ju je neko vreme, a onda je pogledao svoju šemu. Slučajne podudarnosti. Igra slučaja. Kincерova izjava. Čudno. Kakvi su bili izgledi da Kincer govori istinu i da će njegovo priznanje pronaći oficir Službe bezbednosti? Osim toga, pomislio je kružeći vrhom olovke oko imena na šemi, kakvi su bili izgledi da Kincерova izjava završi na stolu upravo ovog oficira Službe bezbednosti, šturmbanfirera Varnhorsta, koga je jula 1940. u Francuskoj

Ferhajn ponizio zbog postupanja prema francuskim oficirima Jevrejima...?

Sve ovo ne znači mnogo. A možda znači sve. No zapravo znači, shvatio je Rajnhart i umorno se oslonio na jednu ruku, da je general Paul Ferhajn, trenutno komandant Sto dvadeset prve lovačke divizije, nosilac najviših odlikovanja, gotovo sigurno Jevrejin.

Klauzen je skrenuo na široku belu pošljunčanu prilaznu stazu hotela *Austrija* i parkirao kola ispred niskog stepeništa. Kad je izašao iz kola i popravio bluzu, Rajnhart je shvatio da je odmah trebalo da dođe ovamo, gde su se svi ti generali i pukovnici okupili na planskoj konferenciji. U Berlinu, u svakoj normalnoj istrazi, to bi učinio, ali ovde su najjednostavniji i najočigledniji postupci kao što su uspostavljanje vremenskog sleda događaja i utvrđivanje prisustva osumnjičenih bili gotovo nemogući.

Hotel nije bio naročito velik, niti posebno raskošan, ali zajedno sa svojim blizancem, hotelom *Mađarska*, smeštenim s druge strane prostranog okruglog i savršeno podšišanog travnjaka, ostavljao je jak utisak, što je i bila namera graditelja. Ovo je bilo srce austrijske banje sagrađene iznad i oko mnogo starijeg grada, nastalog još u rimsko doba. Ako se Rajnhart tačno sećao, nadvojvoda Franc Ferdinand i njegova žena ovde su odseli tokom svoje sudbonosne posete Sarajevu juna 1914. Kažu da se doba nevinosti pre ili kasnije završi za svakoga. Za Rajnharta se okončalo tog leta. Otišao je u vojnu akademiju, a dve godine kasnije našao se na Istočnom frontu.

Na ulazu u hotel bio je širok pokriven trem sa stubovima, a na njima je počivala terasa koja se pružala širinom čitave fasade. Rajnhart je kroz senku terase ušao na glavna vrata. S druge strane ogromnog tepiha boje peska jedan postariji gospodin u odelu stajao je za recepcijskim stolom od teškog drveta ukrašenog duborezom. S obe strane stola ka spratu je vodilo po jedno stepenište. Levo je bio bar sa stolovima, stolicama od pruća i koncertnim klavirom spuštenog poklopca. Desno se pružala trpezarija sa stolovima zastrtim belim stolnjacima i udobnim foteljama strogo privučenim uz njih. Konobari su uz zveckanje redali po stolovima pribor i čaše.

Baš kao i gospodin Štern u *Dubrovniku*, recepcioner je odmerio Rajnharta dok mu je ovaj prilazio kroz predvorje i pokazao je svoje nezadovoljstvo ispod maske profesionalne pažnje. „Izvolite, gospodine.“ Nemački je govorio tečno, s austrijskim naglaskom. Seda kosa bila mu je začešljana unazad s visokog čela, a naočari su mu visile oko vrata na zlatnom lančiću.

„Hvala. Ja sam iz Abvera“, rekao je Rajnhart. „Želim da vidim knjigu gostiju.“

Recepcionar ga pogleda lako zbunjeno, „Ne razumem vas u potpunosti, gospodine.“

„Vaša knjiga gostiju. Treba da je vidim.“

„Mogu li da pitam zašto, gospodine?“

„Možete, naravno“, odgovorio je Rajnhart i naslonio se laktom na sto.

Recepcioner je porumeneo, ali je ostao pribran. „Veoma mi je žao, gospodine, ali

mislim da to nije dovoljno. Ne možemo davati takve informacije svakome ko ih zatraži.“

„Rekao sam vam, ja sam iz Abvera. Ja nisam svako.“

„Siguran sam da niste, gospodine.“ Je li se Rajnhartu samo učinilo ili je primetio jedva vidljiv osmejak?

„Nešto vam je smešno?“

„Nikako, gospodine. Ali oprostićete mi... gospodine kapetane“, rekao je lako zastavši i potpuno neupadljivo pogledavši Rajnhartove oznake čina. Rajnhart je starom gadu morao da oda priznanje. Bio je odličan. Mnogo bolji od Šterna u *Dubrovniku*. Ostao je potpuno miran. Verovatno je svakodnevno imao posla s mnogo gorim ljudima nego što je Rajnhart. „Mi dobijamo mnogobrojne zahteve, raznih vrsta, od raznih ljudi. Većina tih ljudi je, kako da kažem... višeg ranga nego vi. Ovo je privatni hotel. Moramo da mislimo na udobnost i privatnost naših gostiju.“

„Odakle ste?“

„Pa, to nije naročito važno, gospodine kapetane. U svakom slučaju, ako ovo nije zvanični postupak, a ja imam predosećaj da nije, to se vas ne tiče.“

„Čega se plašite?“, upitao je Rajnhart, naslonio oba lakta na sto i pogledao pravo u recepcionera. Ovaj se lako nagnuo unazad kao da želi da očuva razmak između njih.

„Čega se plašim?“

„Da. Čega se plašite? Nešto skrivate možda?“ Recepcioner se namrštio i uspravio, a Rajnhart se zapitao nije li postupio prebrzo i preoštro. „U redu“, dodao je odmah. Pogledao je vrata sa strane s natpisom **DIREKTOR**. „Želim da razgovaram s njim. Odmah.“

„A šta je toliko hitno, ako mogu da pitam?“

„Pa, rekao sam da možete da pitate“, odvratio je Rajnhart gledajući po predvorju. Osim konobara u trpezariji, nije bilo nikoga.

„U tom slučaju, bojim se da vam ne mogu pomoći, gospodine. Doviđenja.“ Šmrknuo je, uzeo pero i počeo nešto da piše u malu knjigu. Posle trenutak-dva podigao je pogled, naoko iznenađen što je Rajnhart i dalje tu. „Još nešto, gospodine?“

„Vaš direktor. Idite i dovedite ga.“

Recepcioner je pocrveneo, a bore oko očiju su mu pobebele. „Rekao sam vam...“ Ućutao je kad je Rajnhart spustio na sto pismo kojim ga je Talberg imenovao saradnikom Tajne vojne policije. Recepcioner je pogledao Rajnharta i obrisao naočari o ivicu prsluka. Namreškao je nos stavljajući naočari, a onda je uzeo pismo. Još jednom je pogledao Rajnharta preko okvira naočara, uzdahnuo kao da mu daje poslednju priliku da ode, i počeo da čita. Trenutak kasnije kradomice je pogledao Rajnharta, a onda je pročitao pismo do kraja i spustio ga na sto. Skinuo je naočari nervoznim prstima i podigao pogled.

Rajnhart se iskezio najdrskije što je umeo. „Ovo menja stvar?“ Recepcioner se nakašljao. Rajnhartov osmeh je nestao; oštro se zagledao u sagovornika. Nije voleo da se ponaša ovako, a čovek je bio učtiv i samo je radio svoj posao. Rajnhart se osećao loše, ali to je bio deo uloge koju je igrao.

„Nisam siguran u to, gospodine“, rekao je recepcioner, ali vidljivo manje samouvereno.

„O, uveravam vas da menja. Ili ćete sada učiniti kako želim, ili ću doći ponovo s odredom feldžandarma i prevrnuću hotel naglavce. A sada vam poslednji put kažem, idite po direktora.“

Recepcioner je shvatio da je izgubio. „Da, gospodine. Koga da najavim?“

„Kapetana Rajnharta iz Abvera.“ Prezrivo je mahnio prema pismu. „Baš kao što ovde piše. Pokažite mu to pismo.“

„U redu, gospodine“, rekao je recepcioner. Popravio je sako obema rukama i uzdignute glave otišao ka direktorovoj kancelariji. Pokucao je jednom, nakašljao se i ušao.

Istog trenutka Rajnhart je pružio ruku preko pulta i izvukao veliku knjigu uvezanu u crnu kožu, debelih belih listova. Brzo je pogledao datum, okrenuo nekoliko listova i pronašao vikend. Vukao je prstom niz upisana imena i šetao pogledom po izuvijanim potpisima generala, pukovnika, majora... Neka imena je prepoznao. Većina oficira iz kantine bila je odsela ovde. Faber. Forster. Leman je bio tu. *Ferhajn!* Evo ga. Sledeće je bilo ime pukovnika Ašera. To je Ferhajnov načelnik štaba, setio se Rajnhart. I on je bio u kantini. U hotelu su odsela još dvojica pukovnika iz Sto dvadeset prve divizije: Gertner i Elker. Krenuo je da vrati registar i zastao. Zašto bi se trudio? Misli kao krivac, kao da radi nešto zabranjeno. On i *radi* nešto zabranjeno, ali čovek kog je glumio ne bi tako razmišljao. Progutao je knedlu zajapuren i posramljen, osetivši koliko se primakao granici koju je uvek poštovao. Glumeći nehajnost koju nije osećao, naterao je sebe da se nasloni laktom na pult i okrenuo list.

Recepcioner je izašao držeći Rajnhartovo pismo u ruci. Videvši ga s registrom, zastao je na trenutak „Šta to radite?“

„Gde je direktor?“

„Nije tu.“

„U redu, i vi ćete poslužiti. Inače, kako se zovete?“

„Evald. Alfred Evald.“

„Pa, gospodine Evalde, mogu li da dobijem svoje pismo nazad?“

Spustio je ruku na registar kad je Evald posegao da ga uzme. „Ovakvu drskost još nikada...“

„Gospodine Evalde, ja sam ovde službeno. *Službeno*“, ponovio je. „Možete mi pomoći i možete me ometati. U oba slučaja dobiću ono što želim. U jednom slučaju vi

ćete stradati. Odlučite sami.“

„Direktor će se žaliti na vaše ponašanje. Verujte mi da hoće. Požaliće se na *najvišem* nivou.“ Rajnhart je zurio u njega, potpuno bezizrazno. Evald je stegnuo zube i kao da se malo primirio. „U redu. Šta želite?“

„Za sada želim samo da pogledam ovo. Ako mi dozvolite...“ Pogledao je datume boravka generala Ferhajna. Stigao je u četvrtak. Odjavio se u nedelju. Kao i svi ostali oficiri. Ali Rajnhart je u kantini napravio budalu od sebe u utorak, i tada je video Ašera. Zapisao je datume u beležnicu.

„Znate li da je gospodica Marija Vukić ubijena u subotu“ Evald je klimnuo glavom. „Pa, imam razloga da verujem da je ubica bio jedan vaš gost.“

„Jedan naš...“, promucio je Evald. Rajnhart je gledao kako mu se svetio u očima gasi i kako se recepcioner uspravlja kao oklopu.

„Da. Jedan vaš gost. Prisetite se subote uveče, molim vas. Da li se dogodilo nešto neobično? Ili nešto što vam se činilo neobičnim? Bilo šta. Ne žurite.“

„Nije, gospodine“, odgovorio je Evald. „Ništa mi ne pada na pamet.“

„Baš ništa?“ Rajnhart je napucao usne. „Žena je ubijena na pet minuta odavde, ubio ju je neko ko je gotovo sigurno odseo u ovom hotelu, a vi nemate ništa da mi kažete.“ Udahnuo je. Odjednom se osetio ispražnjen, ali je video da je njegov uzdah izazvao drugačije posledice kod Evalda. Recepcioner je video oficira, oficira bezbednosti, oficira bezbednosti očigledno punog nemoćnog besa. „Ko je bio na recepciji tog vikenda?“

„Ja, gospodine.“

„Hmmm. Tokom vikenda ovde je održana konferencija, zar ne?“ Pokazao je registar. „Mnogi oficiri su bili ovde. Je li održana svečana večera? Prijem?“

„Jeste, u subotu uveče“, odgovorio je Evald. „Ali večera je bila vrlo tiha, mada je posle bilo malo pića. Ne mnogo. Hoću da kažem, video sam i gore“, završio je, a zloban osmeh rasparao mu je lice. Izgledao je ružno na njemu.

„Je li bilo gostiju? Zvanica na večeri?“

„O, jeste. Nekolicina državnih zvaničnika.“

„Nije bilo žena?“

Evald se prenerazio. „Ovo je *ugledan* hotel.“

Rajnhart ljutito zatrese glavom. „Ne mislim na tu vrstu žena. Mislim na gošće.“

„A. Nije.“

„Kad se večera završila?“

„Oko devet sati, gospodine“, odgovorio je Evald.

„A posle?“

„Posle? Pa, mislim da je većina gostiju otišla u svoje sobe. Neki su otišli u bar. Ne mnogo njih. Možda su neki izašli, verovatno do grada, ili preko puta u *Mađarsku*.“

„I sve je bilo normalno?“ Evald izvi obrve i nakrivi glavu. „Kad se opuštaju posle ovakvog događaja, oficiri su obično mnogo bučniji, zar ne?“

„Viđao sam neobuzdanije ponašanje u ovakvim prilikama, tačno.“

„Ali ovoga puta ne?“ Rajnhart klimnu glavom gledajući ga. „Voleo bih da obiđem hotel.“

Evald je preko volje klimnuo glavom. „Podsećam vas, gospodine kapetane, da ću se žaliti na vaše ponašanje“, rekao je, okrenuo se i uzeo svežanj ključeva.

Rajnhart je pošao za Evaldom uz stepenice. Recepcioner se nekoliko puta osvrnuo, ali Rajnhart mu je samo pokazao da nastavi. Evald ga je doveo na sprat, a zatim niz dugački hodnik sve do velikog prozora na kraju, gde je stao. Rajnhart ga je pogledao. „Želim da vidim sobu u kojoj je odseo general Ferhajn.“

„Ah. Ta soba je u prizemlju.“ Evald ga je poveo nazad niz stepenice do prostrane sobe zastrte tamnocrvenim tepihom, s posteljinom i zavesama blede krem boje i malim kupatilom od belog mermera. Plakari i fioke bili su prazni, a sve je lako mirisalo na sredstvo za čišćenje. „Je li neko koristio sobu otkako je general otišao?“ Evald je odmahnuo glavom. Iz sobe se izlazilo na veliku terasu duž čitavog hotela, a gledala je na okrugli travnjak između *Austrije* i *Mađarske*. Kuća Marije Vukić nalazila se iza hotela i nije se videla iz sobe.

Rajnhart se vratio u sobu i zagledao se u Evalda, koji je spokojno stajao s ključevima u rukama. Gledao gaje ćutke, nadajući se da će možda tišina nešto iscediti iz njega. Izašao je napolje na hodnik i zastao na odmoristu. Evald je stao iza njega.

„Znate, zanimljivo je kako ljudi ponekad predosete šta drugi žele. Pretpostavljam da vi to često činite, s obzirom na svoju profesiju hotelijera.“ Evald nije rekao ništa. „Zaželeo sam da obiđem hotel, a vi ste uzeli ključeve iako to nisam tražio. Povelili ste me na sprat iako ništa nisam rekao. Do kraja hodnika. To je čudno mesto da nekoga dovedete. Izgledali ste iznenađeno kad sam zatražio da vidim generalovu sobu.“ Evald je i dalje ćutao. „Zar se u subotu uveče zaista nije dogodilo ništa neobično? Recite slobodno.“

„Slobodno?“, ponovio je Evald, odjednom ogorčenog lica. „To više ne postoji, gospodine kapetane.“ Ućutao je i progutao knedlu; iznenađeno je izgledao mnogo starije. „Znate, gospodine kapetane, ne morate mi verovati, ali nekada sam radio na recepciji najboljeg hotela u Klagenfurtu. Voleo sam svoj posao. Bio sam poštovan.“ Zagledao se oštro u Rajnharta. „Nisam ni sanjao da ću završiti ovde.“

Rajnhart je osetio da se Evald samo priprema da kaže nešto drugo. „Znate, podsetili ste me na jednog mog poznanika“, rekao je. „Kurt Manfred je glavni konobar u našoj kasarni. Nekada je radio u *Medvedu* u Berlinu, i uvek se trudi da održi nivo.“

„Znam kako je to, gospodine kapetane“, odvratio je Evald tiho. „Nije uvek lako.“

„Šta je to gore što ste mislili da bi me zanimalo, Evalde?“

„Kako da se izrazim? Jedan naš... gost... prilično je popio te večeri. Držao je govor, da tako kažem, dole u baru. Bilo je komešanja. Tuča. Više nego jedna. Na kraju smo morali da pozovemo vojnu policiju da smiri stvar.“

„I mislili ste da želim da vidim njegovu sobu?“ Evald klimnu glavom. „Ko je to pravio nevolje?“

„Jedan esesovski štabartenfirer. Vi shvatate... takvi ljudi mogu da upropaste život nekome kao što sam ja.“ Rajnhart je klimnuo glavom, ali nije rekao ništa. Starac je uzdahnuo. „Zove se Stolić. Dolazi ovamo često kad je u gradu i uvek stvara nevolje.“

„Kakve nevolje?“

„Oh, takvima kao što je on ne treba mnogo povoda. Pio je dosta uz večeru, a i posle. Jedan oficir je svirao klavir, pa se posvađao s njim zbog muzike. Onda se potukao s jednim oficirom hrvatske vojske. Jedan pukovnik uspeo je da ga smiri, ali onda se Stolić ponovo razjario, pa mi je pukovnik rekao da zovem vojnu policiju.“

„Koji pukovnik?“

„Pukovnik Ašer. Vojni policajci stigli su prilično brzo, ali nisu želeli da nasrnu na štabartenfirera, pa su pozvali pojačanje. Stolić je u međuvremenu upao u novu tuču. Ne sećam se zbog čega. Bio je vrlo pijan. Potpuno van sebe. Onda je stigao oficir vojne policije i smirio ga. To je sve što znam.“

„Znate li u koje vreme je stigao taj oficir vojne policije?“

„Možda... oko ponoći. Ne. Oko jedan po ponoći.“

„Jeste li prepoznali tog oficira?“

Evald klimnu glavom. „Da. Bio je to major Beker.“

Rajnhart ga pogleda. Evald mu je uzvratio pogled, a onda okrenuo glavu. „To nije sve, zar ne?“, reče Rajnhart. „Zašto ste želeli da vidim njegovu sobu?“

Evald uzdahnu. „Sutradan ujutru sobarica je krenula da pospremi Stolićevu sobu... On je još bio u krevetu. Spavao je. Sobarica je rekla...“ Evald je pogledao Rajnharta u oči. „Rekla je... da je na podu... Na podu je... bio nož. Krvav nož.“

„Želim da odem u onu crkvu. Onu kod Marijin dvora“, rekao je Rajnhart dok su se vozili kroz sve gušće naseljeni prilaz Sarajevu.

„Crkva Svetog Josipa“, odgovorio je Klauzen. „Završena je neposredno pre rata“, dodao je.

„Kako tako dobro poznajete sarajevske crkve?“, upitao ga je Rajnhart.

„Idem na misu“, odgovorio je Klauzen. „Svake nedelje kad sam slobodan.“

Rajnhart nije rekao ništa, ali pomislio je koliko se udaljio od vere iz svoje mladosti. Odlazio je u crkvu svake nedelje, pevao u horu, bio ministrant. Mislio je na sunčev sjaj kroz vitraže, na utehu jednostavnih istina koja se raspada kako čovek sazreva.

Klauzen je zaustavio kola ispred crkve. Pročelje zdanja bilo je četvrtasto, od belog kamena, a s jedne strane dizao se pravougaoni toranj sa satom na vrhu. Rajnhart je zamišljeno pogledao gore. Nije imao mnogo tragova ni dokaza, ali položaj u koji je ubica namestio telo Marije Vukić nije mu davao mira. Uzeo je dosije. „Idem da vidim ima li nekoga s kim mogu da porazgovaram. Vi možete ostati u kolima ako želite, ili ući da se pomolite i zapalite sveću.“

Klauzen nije ničim pokazao da je osetio ironiju u Rajnhartovom tonu, ali pošao je za njim uz stepenice do visokih drvenih vrata. Iznutra je crkva ličila na sve crkve koje je Rajnhart u životu video. Polutamu je presecala svetlost s visokih prozora, osećali su se miris tamjana i voska i odjek glasova, dalekih ali nekako prisutnih. Kad su ušli, Klauzen se tiho odmakao prema polici sa svećama.

Osim nekoliko starica što su klečale s jedne strane, i još jedne bake koja je prala pod ispod slika stradanja Hristovog, u crkvi nije bilo nikoga. Crvena svetlost iznad hostije privukla je Rajnhartov pogled, pa je seo u prednju klupu. Drvo je toplo škripnulo pod njim, meko i uglačano, i probudilo novu bujicu uspomena. Netremice je gledao u hostiju sve dok mu se nije učinilo da mu se primiče, i pokušavao da se seti kada su crkve prestale da mu donose utehu.

Otvorio je oči na tihi zvuk koraka. Sveštenik je išao ispred prvog reda klupa i poklonio se oltaru kad je stigao do središnjeg prolaza. Pogledao je Rajnharta. Izgledao je kao bilo koji obični sveštenik. Punačak, pročelav, sede kose kratko potkresane iznad ušiju.

„Mogu li ti pomoći, sine moj?“, upitao je sveštenik na nemačkom i okrznuo pogledom fasciklu na Rajnhartovom krilu.

Rajnhart je ustao. „Možda možete, oče. Istražujem ubistvo jedne mlade katolikinje.“

Sveštenik je nagnuo glavu unazad dajući tako znak da je razumeo. „Ah“, rekao je i pokazao klupu, pa su obojica seli. „Istražujete smrt jadne Marije, zar ne?“ Nemački je govorio dobro, s lakim naglaskom svoje rodne Bosne.

„Tako je, oče. Kako ste znali?“

Sveštenik se nasmešio, tužno, činilo se. „Ovo je mali grad, sine moj.“ Pogledao je Rajnhartove oznake čina. „Kapetan?“ upitao je. Rajnhart klimnu glavom. „Sve se ovde brzo dozna. Marija je bila dobro poznata. Bila je moja parohijanka.“

„Je li često dolazila ovamo na misu?“

Sveštenik odmahnu glavom i lako stisnu usne. „Nije redovno. Ne želim da govorim rđavo o pokojnicima i ne želim da umanjim njena dostignuća, ali moram reći da Marijino ponašanje nije bilo sasvim bogougodno, kapetane.“

„Razumete se u činove, oče.“

„O, samo ponekad pogodim. Umem povremeno da pobrkam narednike i pukovnike“, odgovorio je sveštenik.

„Oče...?“

„Otac Petar.“

„U koliko sati je bila prva misa u nedelju?“

„U sedam sati ujutru.“

„Je li bila još neka misa tog dana?“

„Da. U deset.“

„Jeste li vi služili neku?“

„Da, služio sam obe mise.“

„Oče, jeste li primetili Nemce među pastvom?“

„Dolazi nam dosta nemačkih vojnika. Poslednjih nekoliko dana ima ih baš mnogo. Dolaze iz obližnje kasarne da se mole, uglavnom za uspeh.“

„Uspeh u čemu?“

„U nastupajućoj ofanzivi, naravno. Protiv partizana. Nadbiskup je u nedelju održao vrlo uzbudljivu propoved o tome u nedelju.“

Rajnhart je upoznao nadbiskupa Šarića, a kao obaveštajni oficir, čitao je prevode njegovih novinskih članaka. Šarić je bio vatreni ustaša i gorljivi fašista. Rajnhart je čitao i njegovu sladunjavu poeziju, stihove u slavu Pavelića i njemu sličnih, kao i otrovne traktate protiv Jevreja i Srba. Kako je Rajnhartu bilo objašnjeno, Šarić je bio među glavnim podstrekačima masovnih pokatoličenja koja su ustaše često prisilno sprovodile nad Srbima, neposredno pre nego što ih pobiju i pobačaju u masovne grobnice.

Otac Petar je stresao nešto s mantije i ustao. „Izvinite me, kapetane, imam posla.“

Rajnhart je želeo da izađe pre nego što se razneži ili kaže nešto i kasnije zažali, ne zbog reči koje bi izgovorio, nego zato što bi ih rekao jer je izgubio vlast nad sobom,

što se, kako bi Karolina rekla, usudio da iznese svoje mišljenje izvan policijskog slučaja. No još nije dobio ono po šta je došao.

Krenuli su središnjim prolazom ka vratima. „Vrlo dobro govorite nemački, oče.“

„Hvala vam, kapetane. Neko vreme sam studirao u Bavarskoj. Bili su to prijatni dani.“ Usledilo je nekoliko trenutaka tišine, a crkva je upijala njihove reči. „Hoćete li i vi učestvovati u predstojećem napadu, kapetane?“

Rajnhart je odmahnuo glavom. „Ne. Nema više ratničke slave za mene.“

„Možda više nema“, rekao je otac Petar pokazujući Rajnhartov Gvozdeni krst, „ali nekada je bilo.“

„Hvala vam, oče. Mnogo ste mi pomogli.“ Rajnhart je zastao i okrenuo se ka oltaru. Ovde zaista više nema ničega za njega. Toliki put je prešao od dečaka kakav je bio, kakvog su ga vaspitavali da bude. Rat, godine provedene u policijskom radu po berlinskoj prljavštini i nemoćnom posmatranju kako mu nešto otima ženu žarili su klin između prošlosti i sadašnjosti. „Izvinite, oče“, rekao je s osmehom koji je trebalo da bude samoprekoran, „Bog i ja smo se prilično udaljili, ali rado mislim da smo nekada bili sasvim bliski.“ Otvorio je velika vrata i izašao na jarko sunce.

Otac Petar je izašao za njim. „Bog nikada nije daleko od tebe, sine moj. Treba samo da mu pružiš ruku gde god da si. No čudno je što često čujem slične reči od tvojih drugova vojnika.“

„Ko vam je šta rekao, oče?“ Klauzen je stajao ispred samih vrata, ruku lako sklopljenih na leđima.

„Mnogi mi kažu da su se udaljili previše od našeg Gospoda.“ Otac Petar je zastao gledajući kamene ploče oko ulaza u crkvu. „Razgovarao sam nedavno, zapravo u nedelju i ponovo juče, s jednim oficirom koji se isto tako oseća. Vrlo obrazovan čovek, odgajan u duboko katoličkom duhu. Izuzetno dobro poznaje Sveto pismo. Razgovarali smo o mnogo čemu. Delovao je... veoma zabrinuto. Nosi teško breme.“

„Pa, ako se sprema na front, u borbu, čini mi se da se to može i očekivati.“

„Da, tako je. Božji posao nikada nije lak smrtnicima.“ Rajnhart je slušao slične reči u rovovima. Mi protiv njih. *Bog je s nama*. Samo što su ovde te reči bile daleko grozničavije. „Ne, nije to bio strah od bitke, nego nešto drugo. Neki unutrašnji demon kog je želeo da izbací. Strah da za njega više nema povratka. Za njega i njemu slične. Mnogo smo razgovarali o oprostú i razrešenju. Ponudio sam mu da se ispovedi, ali odbio je.“

„Možda zna svoje granice.“ Sveštenik se namrštió. „Granice oprosta“, ponovio je Rajnhart. „Ono što su neki od nas videli, čuli i učinili u ovoj zemlji ostaće s nama do kraja života.“

Otac Petar se nasmešio, ali nešto mu se izmenilo na licu, i Rajnhartu se na trenutak učinilo da je opazio nekog drugog - *nešto drugo* - u njegovim očima. „Siguran sam da

je teško, sine moj, ali vi sve radite zarad velikog cilja. Srbi. Jevreji. Komunisti. Sve su to strašne pošasti. Hrabri ljudi čeličnih uverenja moraju ih zbrisati s lica zemlje. Sve što učinite ostvarujući taj cilj biće vam oprošteno.“

„Oče, možda možete da mi pomognete.“

„Izvoli.“

„Oče, molim vas, razmislite o ovome. Jeste li primetili da se bilo koji Nemačkin je bio na nedeljnoj misi ili dolazio u crkvu od tada ponašao neobično?“

„Kako neobično, kapetane?“

„Nervozno. Povučeno. Uspaničeno. Ojađeno. Da li se neko ponašao nedolično? Da li je neko delovao unesrećeno? Jeste li primetili neka nova lica...?“

Otac Petar se namrštio i odmahnuo glavom. „Nisam siguran na šta ciljate, kapetane.“

„Mogu li da vam kažem nešto u poverenju? Mogu? Imam razloga da verujem da je Mariju Vukić ubio nemački vojnik I verujem da je taj vojnik bio u vašoj crkvi. Možda da se ispovedi. Možda da potraži utehu u molitvi. Naravno, tajna ispovesti je nepovrediva, ali jeste li možda primetili nešto u crkvi u nedelju?“

Sveštenikove oči izgubile su svaki izraz. „Na šta ciljate, kapetane?“

„Ni na šta, oče. Sledim liniju istrage. Predosećaj. Marija je ubijena na stravičan način, ali ubica je namestio njeno telo kao da počiva. Meni to Uči na izraz kajanja. A takav čovek mogao bi da potraži... utehu... u crkvi.“

„Pročitao sam da su za Marijinu smrt krivi partizani.“

„Možda jesu“, reče Rajnhart neodređeno. „Ali mene, recimo, više zanima da čujem nešto o vašem razgovoru s tim vojnikom.“

„Ne, kapetane. Od mene to nećete čuti. Znam šta su sve ti nacisti činili vernicima. Nećete loviti čoveka zbog njegove vere, ni zbog njegovih sumnji.“ Rajnhart je zaustio da nešto kaže, ali sveštenik ga je prekinuo. „Dosta je, kapetane. Čini mi se da ste me obmanuli. Da ste me namerno naveli da govorim o ovome.“

Ovo je toliko ličilo na Stolićeve reči u oficirskoj kantini da je Rajnhart zatrepao. „Žao mi je što tako mislite, oče.“

Otac Petar klimnu je glavom, zamišljenog pogleda. „Pa, ja se ne slažem s vašim načinom rasuđivanja, ali neprijatelj je svuda oko nas. Tamo je gde ga najmanje očekujemo. A ako ste se, kao što kažete, i udaljili od vere, ipak podite s mojim blagoslovom.“

Dodirnuo je Rajnharta po ramenu. Dodir je bilo neobičan, nagrizajući, i Rajnhartu se učinilo da se nešto raspalo duboko u njemu. Nije znao tačno šta, ali bio je siguran da se u njemu slomilo nešto sitno, ali veoma važno. Da je nešto jednostavno puklo. „Znate, ovaj orden“, rekao je pokazavši palcem Gvozdeni krst, „dobio sam jer sam osvojio britanski rov kod Amjena osamnaeste godine. Napao sam ga, a onda sam ga

branio. Izgubio sam gotovo sve svoje ljude. Na kraju je svega nas nekolicina ostala na nogama. Trojica, da budem precizan. Svi smo odlikovani Gvozdenim krstom. Jedan od nas bio je Jevrej. Zvao se Isidor Rozen.“

Zapalio je cigaretu i izbacio dim uvis, osećajući Klauzenov prodorni pogled na sebi. Isidor Rozen. Krupan i dobroćudan momak guste crvene kose. Šaljivčina, sjajan borac, rado se šalio da voli da se bori protiv Engleza jer tada makar zna gde je tačno neprijatelj. Rajnhart je posle rata pokušao da ga spase pomoću Bekerove ilegalne mreže. „Posle rata Isidor je postao vatrogasac. Izgubio je život zarobljen u zapaljenoj kući dok su njegovi drugovi stajali napolju skrštenih ruku. Tu kuću je neko namerno zapalio da bi ubio Isidora. Slučajno to znam jer sam vodio istragu o njegovoj smrti. Pitate li se šta želim ovim da kažem? I ja se pitam, iskreno rečeno. No ponešto znam. Prošli rat bio je lakši od ovog. Bili smo samo mi protiv njih. A Jevreji? Čudno je to s Jevrejima“, rekao je duboko uzdahnivši. „Oni nisu ni najmanje tajanstveni, shvatite to kad ih vidite raznesene, kad vidite njihovu utrobu pomešanu s crevima Nemaca. Ili Engleza. Mnogi govore, čujem, da su oni svuda oko nas, da su iza svega ovoga, da manipulišu nama.“ Sumnjičavo je izvio usne. „Možda te zavere stvarno postoje. Ali osamnaeste godine znao sam gde ih mogu naći - bili su sa mnom u rovovima.“ Oštro se zagledao svešteniku u oči, tražeći ono krajnje ubeđenje koje ga pokreće. Zašto? Da ga skrši?

Ono što ga je izazvalo nestalo je munjevito kao što se i pojavilo. Možda je ono polomljeno u njemu sraslo. Možda je samo imao potrebu da kaže ovo što je rekao. No ono što mu se činilo da vidi u sveštenikovim očima nije iščezlo. Ništa što kaže ili učini neće oterati ono što pokreće ovog sveštenika.

Okrenuo se i pošao, iznenada lakog koraka, mahnivši Klauzenu rukom. Išao je lako sve dok mu se koleno nije bolno zgrčilo od nekoliko prebrzih koraka ka trgu. Seo je u kola i okrenuo se. Sveštenik je i dalje stajao na vratima i gledao ga. „Nazad u kasarnu, naredniče“, rekao je opirući se porivu da veselo mahne ocu Petru udaljavajući se od crkve.

„Čuli ste sve ovo?“, upitao je Klauzena, prebacio ruku preko vrata i zagledao se u brda. Onda je pogledao narednika. „Pa?“

„Čuo sam, gospodine kapetane“, odgovorio je Klauzen i na trenutak ga pogledao u ogledalu.

„I?“

„Šta, gospodine kapetane?“

„Šta mislite, naredniče? Jesam li bio grub prema svešteniku? Jesam li vas nečim zapanjio?“

„Ne znam, gospodine kapetane.“

„Siguran sam da znate, Klauzene“, prasnuo je Rajnhart. „Bili ste u prošlom ratu.

Bili ste policajac. U Diseldorfu, zar ne? Niste mnogo drugačiji od mene.“ Dole u reci dečaci su se ponovo igrali na stenama. Jedan ih je gledao kako prolaze. Rajnhart mu je mahnuo, ali mališan nije odgovorio.

Klauzen je ćutao neko vreme pomerajući donju usnu kao da je grize. „Ne mogu reći da sam se zapanjio, gospodine kapetane“, rekao je najzad. „Čuo sam šta ste govorili o Jevrejima i o rogovima. Ne kažem da nešto naročito volim Jevreje, ali tada su bili s nama.“ Skrenuo je pred glavnu kapiju kasarne. Stražar je podigao rampu, Klauzen je ušao u dvorište uz krckanje šljunka pod točkovima i parkirao se. „Posle rata u Diseldorfu je bilo nekoliko Jevreja u policiji. Sprijateljio sam se s jednim. Patrolirali smo zajedno. Pili smo zajedno. Upadali smo zajedno u nevolje. Igrali smo fudbal. Bio sam kod njega nekoliko puta za praznike, za Pashu. No čudno“, dodao je s osmejkom, „on nikada nije bio kod mene za Božić ili Uskrs. Ipak“, nastavio je posle nekoliko trenutaka, „bio je dobar policajac. Izbačen je iz službe, trideset četvrte, mislim. Radio je sve moguće poslove, uspeo je da izvuče porodicu iz zemlje, ali on je ostao. Grupa esesovaca ga je jedne noći isprebijala. Dovezen je u stanicu u kojoj sam bio komandir smene. Umro je u ćeliji od povreda.“ Klauzen je začutao gledajući u parkiralište. „Mislim da sam tada završio.“

„Sa čime?“, upita Rajnhart.

Klauzen je napucao usne i slegnuo ramenima. „S policijom. Mislim, više nije bilo smisla.“ Pogledao je oko sebe. „Luđaci su preuzeli ludnicu, zar ne? Sigurno je isto bilo i u Berlinu.“

Rajnhart klimnu glavom. „Da, mislim da jeste.“

„A vi, gospodine kapetane?“

„Šta je bila moja poslednja slamka?“ Klauzen klimnu glavom. „Pokušao sam da uhapsim smeđokošuljaša koji je gurnuo jednog homoseksualca s petog sprata kroz prozor. Bio je poznat po tome. Svi su znali ko je to uradio. Znali su da mu ništa neće biti. Nije to bilo prvi put, ali nešto se slomilo te noći. To je bilo... žena mi je umrla neposredno pre. Napio sam se kao svinja i pokušao da ga uhapsim u baru u koji je zalazio...“ Ućutao je.

„I?“, podstakao ga je Klauzen.

„Svi su mi se smejali dok nisam izvukao pištolj, a onda su me isprebijali kao mačku. Bacili su me na ulicu. Proveo sam noć u zatvoru. Dobio sam zvanični ukor zbog remećenja javnog reda i mira, nedoličnog ponašanja i tako dalje... Sve mi je bilo jasno, pa sam otišao pre nego što su me isterali.“

„A sada smo obojica ovde“, reče Klauzen posle kratke tišine, zagledan u svoje ruke na volanu. Motor je krčkao hladeći se. Rajnhart je razmišljao o ovome što je rekao i o tome kako mu je lako bilo da to kaže ovom dobroćudnom čoveku. Činilo mu se da je u Klauzenovom glasu čuo izvestan prizvuk sličan svojim osećanjima, ton koji

je govorio da se ipak može postupiti ispravno, ali da to ne može učiniti sam. Treba mu neko, a to bi mogao biti Klauzen, pošto nikoga drugog i nema.

„Hendl je pripadao Tajnoj vojnoj policiji“, rekao je Rajnhart posle nekoliko trenutaka. „U toj službi bio je... U toj službi je i Krauze. Hendl je istraživao nekog višeg oficira. Ko god on bio, Marija Vukić je nešto znala o njemu. Nešto dovoljno za učenu. Zajedno s Hendlom želela je da ga razotkrije, ali nešto je krenulo naopako, pa su oboje izgubili život, a Krauze je u bekstvu. Kod Krauzea su film ili fotografije, a feldžandarmerija ga traži jer im je neko rekao da se dokopaju tih dokaza.“

Klauzen je uzdahnio. „Gospode“, promrmljao je.

„Baš tako“, saglasio se Rajnhart. „A ja sam usput razbesneo mnoštvo ljudi, pa su oni rekli Frajlingeru da zatvori istragu. On je prekomandovan u Italiju.“

„A vi?“

„Sigurno će stići naređenja i za mene.“ Rajnhart je izašao iz kola i zastao s rukama na vratima. „Do tada, vodim istragu u saradnji s jednim kapetanom Tajne vojne policije. Ili možda za njega. S njima se nikad ne zna.“

„Šta je s Krauzeom, gospodine kapetane? Šta mislite, gde je on?“

„Naredniče, da ste vi Krauze, i da ste u bekstvu, kuda biste otišli?“

Klauzen ga je netremice gledao. „Otišao bih crvenima“, odgovorio je čvrsto, gotovo ne razmislivši.

„Tako je, partizanima“, ldimnuo je glavom Rajnhart. „Mislim da ste u pravu.“ Lupnuo je rukama po okviru vrata. „Želim da odete u glavnu bolnicu. Tražite doktora Ostera i recite da vas ja šaljem. Podsetite ga da mi je pričao o dvojici vojnika koje je nedavno lečio od opekotina. Vidite da li ima njihove podatke. Imena, jedinice. Donesite mi sve što nađete.“

„Razumem, gospodine kapetane. Samo još nešto. Želim da shvatim. Zašto crkva?“

„Nagađanje, naredniče. To je prva crkva na putu s Ilidže. Ako je moj predosećaj o tome da se ubica kajao tačan, možda je pozeleo i da se pomoli, a to bi bila prva crkva na koju je naišao.“

„Šta mislite, kad je bio u crkvi?“

„U sedam bi bilo prerano i suviše upadljivo.“ Pogledao je Klauzena i video stisnute uglove usana i stegnute zube.

„Verovatnije je bio na misi u deset. Želite li nešto da dodate, naredniče?“

„Da, gospodine kapetane. Na misi u deset je bio neko. Stigao je pre mene i ostao i pošto sam otišao. Na kolenima, oborene glave i sklopljenih ruku. Sedeo je sasvim pozadi. Nije prišao oltaru da se pričesti. Nisam ga nikada pre video, a setio sam ga se tek sada dok ste razgovarali sa sveštenikom.“

„Čin?“

„Nisam video, ali bio je oficir, gotovo sam siguran. Sitan. Proređene kose.

Ćelavog temena.“

Rajnhart slegnu ramenima. „Možda je to bio naš ubica. A možda je neko drugi.“

„Tako je, gospodine kapetane. Mnogo je pomerao šake.“ Klauzen je pokazao - sklapao je, rasklapao i trljao ruke. „Kao da su prljave.“

Zagledali su se jedan u drugog; narednik je video prizor kako se odigrao, a kapetan kako ga je zamišljao. Odjednom je istina odjeknula svuda naokolo. Kao da se delić slagalice pomerio i pokazao. Onda se, bez ijedne reci, Klauzen odvezao, a Rajnhart je ušao u zgradu i otišao u upravnu kancelariju. Bio je umoran, isceđen, ali bio je to prijatan umor. Tako se ponekad osećao posle rada na slučaju s Brauerom. Zatražio je da mu centrala pozove Talberga. Stavio je slušalicu između obraza i ramena, izvadio cigaretu i zapalio. Koleno ga je tištalo pa ga je odsutno masirao. Mislio je o oficiru kog je sveštenik opisao dok je linija šuštalala i pucketala, a onda je čuo Talbergov glas.

„Rajnharte?“

„Ja sam“, odgovorio je. „Treba da razgovaramo.“

„Kad?“

„Čekaj me kod fontane na Baščaršiji.“

„Za pola sata“, rekao je Talberg i prekinuo vezu.

Rajnhart je otkopčao bluzu i gurnuo fasciklu unutra, uz rebra. Poslednji put je protrljao koleno, a zatim prešao most prema Baščaršiji, seo u svoju omiljenu kafanicu i poručio tursku kafu. Opet je bilo ono doba dana kad se Sarajlije sastaju da oteraju ratne brige. Bilo je nečega u vazduhu, Rajnhart je to osećao. Uvek je pokušavao to da shvati, da opipa, ali nikako nije uspevao da iskusi ono što su, činilo mu se, svi ljudi oko njega osećali.

Iz berbernice preko puta kafane izašao je neki čovek otresajući ramena. Na sebi je imao tamno odelo i belu košulju bez kravate, a nosio je novine koje je presavio i gurnuo ispod miške. Ušao je u kafanu, doviknuo porudžbinu, seo za sto pored Rajnhartovog i otvorio novine. Pogledi su im se na trenutak sreli i čovek je oprezno klimnuo glavom, kako se obično pozdravljaju gosti u kafani. Rajnhart je otpozdravio i stigla mu je kafa. Konobaru se prst zakačio ispod poslužavnika pa ga je uz zveket izvukao. Rajnhart ga je pogledao, a ovaj se nelagodno osmehnuo u znak izvinjenja i udaljio se. Rajnhart je ubacio grumen šećera u džezvu i gledao ga kako poprima smeđu boju i tone. Promešao je kafu i pustio je da odstoji, obuzet obredom, utešnim istim pokretima koje izvodi svaki dan, koje izvode ljudi oko njega, na trgu, u kućama po gradu, u gradovima širom sveta.

„Kapetane Rajnharte.“

Potpuno se umirio, a onda podigao pogled. Čovek s novinama nije ga gledao, ali Rajnhart je video da mu je sva pažnja usredsređena na njega. Sasvim polako, Rajnhart je otkopčao poklopac futrole.

„Molim vas, ne plašite se“, rekao je čovek okrećući list i naginjući glavu da pročita naslove. „Ne mislim vam nikakvog zla.“

Primoravajući se da ostane spokojan, Rajnhart je sipao kafu, sačekao trenutak i srknuo. Čovek je okrenuo još jedan list i zacoktao zbog nečega što je pročitao. Drugi konobar mu je doneo kafu. Rajnhart ga je pogledao krajičkom oka i ovaj mu je uzvratio pogled. Bio je krupan, plećat, bez trunke poniznosti u očima. Otišao je na vrata kafane i stao, s rukama na leđima, naizgled opušten, ali šarajući pogledom po trgu.

„Kako znate ko sam?“, upitao je Rajnhart najzad.

„To nije važno, ali pođite sa mnom ako želite, jer neko hoće da razgovara s vama“, rekao je tajanstveni gost šušajući novinama.

„Ko?“

„Ne mogu da vam kažem.“

„Gde?“

„Nedaleko odavde.“ Presavio je novine napola i uzeo ih jednom rukom, a drugom je sipao šećer u kafu i promešao. Govorio je nemački s jakim naglaskom, ali tečno.

„Niste naročito ubedljivi.“

Čovek je sipao kafu, pustio je da odstoji i okrenuo list. „Kapetane, da smo hteli da vam naškodimo, to bismo već učinili. Ne mogu da vam dam nikakve garancije.“ Okrenuo je list. „No možda će ovo biti dovoljno. Dva čoveka su vas pratila. Sledili su vas do Ilidže i nazad. Presekli smo ih kod Marijin dvora, pa ne znaju da ste ovde.“

Rajnhart je srknuo kafu gledajući mujezina kako otključava vrata minareta džamije na uglu trga. „Dva čoveka?“

„Nemci“, odgovorio je gost srćući kafu. „Vojnici. Sada ću ustati i izaći. Ako želite da pođete sa mnom, sačekajte oko pola minuta, krenite za mnom i držite se na odstojanju.“

Presavio je novine, stavio ih pod mišku, ustao i krenuo preko trga prema jednoj od uličica koje se granaju iz Baščaršije u lavirint kuća i radnji stisnutih oko stare džamije i iza Vijećnice. Mujezin se popeo na minaret držeći se za ogradu. Rajnhart ga je gledao kako duboko udiše. I sam je udahnuo. Popio je kafu i krenuo preko trga, a promukli mujezinov glas lebdeo je svuda oko njega.

Uličica je bila vrlo uska, kaldrmisana, puna radnji belih zidova s drvenim kapcima koji su se na šarkama mogli spustiti i služiti kao klupe ili police za izlaganje robe. Neki trgovci su ispred svojih radnji prostrli male ćilime i molili se klečeći. Drugi su dozivali Rajnharta mašući jastučićima s izvezenim kukastim krstovima ili minaretima načinjenim od topovskih granata, ali on je prošao pored njih gledajući čoveka ispred sebe i ljude pored kojih je prolazio. Bilo mu je jasno da ga neki trgovci poznaju, pošto su se njihovi pogledi zadržavali na njemu trenutak-dva pre nego što skliznu u stranu.

Čovek je skrenuo u drugu, užu uličicu, mračniju od prethodne; u njoj nije bilo radnji. Rajnhart je zastao i osvrnuo se preko ramena. Nije video da ga iko prati. Čovek pred njim bio je samo obris. Krenuo je za njim, a koraci su mu odjekivali po kaldrmi. Uličica je zaudarala na ustajalu vodu i smeće. Odjednom se utišala. Uličica je skrenula jednom, pa još jednom, a na njenom kraju sinule su svetlost i neočekivane žive boje kad je tramvaj prošao glavnom ulicom. Rajnhart je video da je čovek stigao do kraja i skrenuo levo. Pohitao je do raskrsnice s glavnom ulicom, ali nije video nikoga.

Stajao je na Ulici kralja Aleksandra, nedaleko od oštre okuke oko Vijećnice, čiji su se crvenkastosmeđi zidovi ukrašeni kamenom boje ćilibara dizali svega stotinak metara desno od njega. S druge strane glavne ulice jedna uska uličica vodila je ka Bentbaši, i čovek je mogao da ode samo njome. Trudeći se da ne žuri, Rajnhart je prekoračio tramvajske šine i ušao u uličicu. Bila je vrlo krivudava i mračna, a kaldrma mu se klimala pod nogama. Kuće su bile u turskom stilu, daščani doksati nalik drvenim kutijama s prozorima virili su sa spratova i nadnosili se nad uličicu. Rajnhart se osvrnuo, ali Ulica kralja Aleksandra izgubila se iz vida posle brojnih krivina. Iznenada mu se učinilo da odavno nije bio ovako sam. Spustio je ruku na dršku pištolja i pažljivo nastavio dalje.

Jedna mačka je uskočila u uličicu i skamenila se kad ga je videla. Pribila se uza zid, a zatim utekla odakle je i došla. Rajnhart ju je gledao, a onda je spazio otvorena vrata nešto dalje. Pogledao je levo i desno, ali ponovo nije video nikoga. Duboko je udahnuo i krenuo napred, bez žurbe kako bi mu se oči privikle na polumrak. Soba je bila prazna, samo se drvena klupa pružala duž zidova. Druga vrata preko puta prvih otvarala su se u hodnik ka dubini kuće.

Na kraju hodnika sijalo je jako svetlo. Neko je stao u vrata. Naspram svetlosti teško je videti ko je to, a Rajnhartovu pažnju ionako je privukao čovek kog je do tada pratio. Pomerio se ulevo, u senku otvorenih vrata. U ruci je držao pištolj. Drugi

čovjek je stajao u drugom uglu, tamnopot, kose crne kao ugalj, s automatskim pištoljem uperenim u Rajnharta.

„Kapetane“, rekao je čovek iz kafea, „dajte mi svoj pištolj, molim vas.“

„Rekli ste da mi nećete naškoditi.“

„I nećemo. Ako ne želite da mi date pištolj, vratite se odakle ste došli. Odluka je vaša.“ Lice mu je bilo ravnodušno kao i glas.

Drugi čovek se lako okrenuo, kao da poziva. „Uđite, kapetane, molim vas.“

Rajnhart je osetio da mu je na zvuk ovog glasa napetost u ramenima malo popustila. Zatvorio je vrata ka ulici. Podigavši desnu ruku, palcem i kažiprstom leve polako je izvukao pištolj i pružio ga čoveku. Onda je ušao u dnevnu sobu nameštenu po turski, niskim divanima i stolovima, zastrtu tamnim tepihom; zidovi su bili obloženi tamnim drvetom, istim kao prozorska drvenarija. Tavanica sa gredama bila je prilično niska, ali obilje svetlosti iz dvorišta kuće prodiralo je unutra i lomilo se oko čoveka koji je stajao u sobi.

„Doktore Begoviću“, rekao je Rajnhart. Rukovali su se. „Drago mi je što vas vidim.“

„I meni je drago što vas vidim, kapetane“, odgovorio je lekar. Oči su mu bile krupne i sjajne iza debelih naočara. „Sedite, molim vas. Hoćete li kafu?“ Mesingani ibrik i fildžani stajali su na izrezbarenom drvenom stolu. Tri šoljice, video je Rajnhart sedajući na divan leđima okrenut prozoru, a licem ka vratima. Begović je seo do njega. Usledila je tišina, ali ne neprijatna.

„Voleo bih da mogu reći da sam iznenađen, doktore“, rekao je Rajnhart najzad, „ali nekako nisam.“

„Niste?“, upita Begović sipajući kafu. „Šteta. Mnogo volim iznenađenja.“ Glas mu je zvučao veselo. Pružio je Rajnhartu šoljicu, uzeo drugu i zavalio se. Gledao je Rajnharta pijuckajući kafu. „Pomalo sam neodlučan, kapetane. Imam nešto što bi vas moglo zanimati i koristiti vam, ali verovatno ste već shvatili da moj posao nije da olakšavam život vama i vašim kolegama.“ Rajnhart ga je ćutke pustio da priča. „Oni s kojima radim sličnog su mišljenja. Ne dopada im se što razgovaram s vama.“ Pogledao je čoveka koji je doveo Rajnharta ovamo; on je polako prošao kroz sobu, izašao i zatvorio vrata. Drugi je nemo stao pored vrata s automatskim pištoljem preko grudi.

„Zašto onda razgovarate sa mnom?“, upita Rajnhart uhvativši se za Begovićev uvod.

„Zaista, zašto?“, promrmljao je lekar i srknuo kafu. Namreškao je nos, gurnuo naočari uvis i pogledao u baštu. „Zašto stalno radimo ono što naizgled nema previše smisla, kapetane? Bez ikakvog razloga i povoda? Možda zato što nam u tom trenutku deluje ispravno? Čujemo glasić - glas naše savesti, možda - kako nam govori da je to

ispravno? Recimo samo da ste bili ljubazni i obzirni, kapetane, i to ne samo prema meni. Bili ste ljubazni kada neko poput vas uopšte ne treba da bude takav. Dali ste sve od sebe tokom ove istrage. Niste vi krivi što se sve završilo ovako. A mi sve saznamo. Čuli smo za kapetana Rajnharta iz Abvera. Veštog islednika. Čvrstog, ali pravednog čoveka. Ja mislim - a umem da procenim ljude - da ste vi dobar čovek, kapetane. Dobar čovek na pogrešnom mestu. Šta mislite, jesam li u pravu?“

Begović je skrenuo pogled. Možda je video da se Rajnhartu lice iznenada zarumenelo, da su mu se oči ovlažile. Rajnhart se osetio budalasto što ovako reaguje, ali odavno mu niko, a posebno ne partizan, nije rekao da je dobar čovek. „Zašto sam ja ovde, doktore?“

„Mislim da vam treba pomoć, kapetane“, odgovorio je Begović. „A ja sam spreman da vam pomoć pružim.“

„Doktore, nisam nezahvalan, ali neko kao vi svakako ne pomaže ljudima kao što sam ja ne očekujući ništa zauzvat.“

Begović se osmehnuo. „Naravno, u pravu ste, kapetane. Saznaćete moje motive. No, u međuvremenu...“ Ustao je i povikao: „Simo!“ Vrata su se otvorila i ušao je čovek kog je pratio iz Baščaršije. Pogledao je Begovića, pa Rajnharta, a onda se sklonio da propusti drugog čoveka, krupnog i proćelavog. Ovaj je s oklevanjem, vidljivo hramajući, prišao Rajnhartu. Nesigurno je šarao pogledom od njega do Begovića. Onda se prodorno zagledao u Nemca i rekao na sporom nemačkom s jakim naglaskom: „Ja sam Branko Tomić.“

Rajnhart je osetio stezanje u grudima. Begović ih je pozvao da sednu. „Branko slabo govori nemački, pa ću vam ja prevoditi“, objasnio je lekar. Rekao je nekoliko reči Tomiću, a ovaj je samo klimao glavom gledajući Rajnharta. Koža mu je bila glatka, sjajna i lako oznojena. Torbu koju ju doneo spustio je do nogu kad je seo.

Rajnhart je gledao čoveka o kom je znao samo ono što mu je rekao Duško Jelić, da je jedan od najstarijih saradnika Marije Vukić i da je navodno otišao iz Sarajeva u Zagreb. Tomić i Begović su gledali u Rajnharta, a on nije znao šta da kaže. Uzeo je šoljicu i srknuo kafu. „Jeste li bili u kući Marije Vukić u subotu uveče?“ Pažljivo je posmatrao Tomića dok je Begović prevodio pitanje. Tomić je očigledno pomalo razumeo nemački, pošto je lako klimnuo glavom i pre nego što je Rajnhart završio.

„Da“, rekao je na srpskohrvatskom. „Bio sam tamo.“ Glas mu je bio neobično visok za tako krupnog čoveka.

Begović je preveo odgovor.

„Možete li mi reći šta se dogodilo?“

Tomić je klimnuo glavom gledajući u pod i trljajući ruke. Imao je velike šake, mesnate i teške. Najzad je podigao glavu, a pogled mu je leteo između dvojice sagovornika. „Zvala me je da dođem“, rekao je. „Da joj namestim kameru. Ja...“

Ućutao je kad je Rajnhart podigao ruku.

„Znam za kameru. Našao sam je.“ Tomić se vidno iznenadio, kao da je scenario koji je isplanirao promenjen bez njegovog znanja. Pogledao je Begovića, koji mu je potpuno bezizrazno uzvratio pogled. „Recite mi samo šta se dogodilo te večeri, molim vas.“

Tomić je klimnuo glavom. „Ako ste našli kameru, onda znate da je Marija... da je volela da gleda sebe s muškarcima.“ Izgledao je odsutno govoreći ovo, kao da priča o nečemu što ne odobrava ili čega se stidi. Krajničkom oka pogledao je Begovića, koji je prevodio oborene glave, gledajući u pod. „Te subote sve sam namestio za nju. Bila je vrlo uzbuđena. Video sam je takvu mnogo puta. To me je brinulo. Govorila mi je da će neko platiti zbog svog ponašanja prema njoj.“

„Vi ste znali ko je to?“, upita Rajnhart.

„Jesam. Jedan nemački oficir. General Ferhajn.“

Rajnhart je osetio da ga obliva talas olakšanja. „Odakle ga je poznavala?“

„Bili su ljubavnici u Rusiji, ali on je raskinuo.“

„Znate li zašto je želela te večeri da izvede to što je planirala?“

Tomić je lako slegnuo ramenima i ćutao nekoliko trenutaka. „Nisam siguran. Marija... bila je složena osoba. Znao sam je još kao malu. Čak i tada je umela da bude teška. Mi... vi poznajete njen novinarski rad?“ Rajnhart je klimnuo glavom, a Tomić je nastavio. „Putovali smo neko vreme s Ferhajnovim vojnicima. Njih dvoje su otpočeli vezu. Jednog dana Marija je otišla s pripadnicima jedne vaše ajnzacgrupe da prati neku njihovu akciju. Ja i Duško nismo hteli da pođemo. Kad se vratila, znali smo da postoji problem. Između nje i Ferhajna nešto nikako nije bilo u redu. Nisu razgovarali, a mi smo sledećeg jutra otišli. Nije htela da nam kaže šta se desilo.“

Zastao je i rekao nešto Begoviću, koji mu je sipao kafu. Tomić je uzeo šoljicu drhtavim prstima i podigao je do usana. „Nije ništa rekla o tome sve do pre dva meseca. Saznala je da je Ferhajn u gradu i rekla mi da nešto planira i da joj moram pomoći da to sačuva...“ Ponovo je spustio pogled, a lice mu se iskrivilo kao da se priseća nečeg naročito neprijatnog. „Nije mi se to dopalo, često sam se prepirao s njom, ali nisam mogao ništa da joj odbijem, čak ni kao devojkici. No ovog puta znao sam da je drugačije. Tu je bio i jedan oficir, poručnik. Bio je umešan u sve, ne znam ni kako ni zašto. Te subote namestio sam kameru i čekao. Imao sam sobu u baštenskoj šupi.“ Brzo je srknuo kafu i nastavio. „Ali onda sam čuo viku. Izašao sam u baštu. Buka je prestala. Vratio sam se u svoju sobicu. Čekao sam. A onda...“

„Koliko dugo ste čekah?“

„Neko vreme. Više od sata.“ Rajnhart mu je klimnuo glavom da nastavi. „A onda sam čuo pucanj. Čuo sam vrisak. Bio sam... Mnogo sam se uplašio. Sakrio sam se. Neko je potrčao pored mene, preskočio ogradu i pobegao u polje. Neko drugi ga je

jurio, a onda se vratio. Čuo sam kola kako odlaze. Sačekao sam, a onda otišao u kuću. Našao sam Mariju mrtvu. Uzeo sam film i pobegao.“ Govorio je užurbano, a Begović se mrštio pokušavajući da ne zaostane za bujicom reči.

Tomić je zastao, a Rajnhart je podigao ruku. „Usporite malo, gospodine Tomiću, molim vas.“

Tomić je klimnuo glavom i nastavio sporije: „Krio sam se na Ilidži do jutra, a onda sam se vratio u Sarajevo, u studio. Sačekao sam da padne mrak, a onda sam razvio film. Onda...“ Tomić je splasnio kao da je stigao do nekog kraja.

„Onda je potražio nas“, dovršio je Begović.

„Kad ste uzeli film, jeste li ostavili otvorena vrata s katancem?“, upitao je Rajnhart.

Tomić se namrštio kao da se priseća. „Ne znam. Mislim da jesam. Žurio sam da odem što pre.“

Znači, tako je ubica saznao za film i zato je prevrnuo naglavce mračnu komoru tražeći ga. To takođe znači, shvatio je Rajnhart, da je ubica morao da se vrati na mesto zločina jer drugačije on - odnosno oni, shvatio je sada - nije mogao da zna za film.

„Pričajte mi o Ferhajnu. Je li došao sam?“

„Nisam video, ali obično je imao vozača. Azijca“, rekao je Tomić pokazujući prstima oči. „Nekakvog Mongola. Opak čovek, odan generalu kao pas.“

„Još nešto? Šta se još pripremalo za to veče?“

„Vi je osuđujete, zar ne?“, rekao je Tomić gledajući Rajnharta i Begovića. „Osuđujete je.“ Spustio je glavu i zagledao se nekuda u daljinu. „Možda... možda bi trebalo da vam kažem nešto o Mariji pre nego što je osudite.“

„Gospodine Tomiću“, umešao se Rajnhart, „sve je u redu. Ne morate ništa da kažete.“

„Moram. Zato što je osuđujete. Vidim ja to. A ako osuđujete nju, onda osuđujete i mene. Znao sam je otkako se rodila. Bio sam prijatelj s Vjekom, njenim ocem. Zajedno smo bili u prošlom ratu. U austrougarskoj vojsci. Ja sam... bio sam teško ranjen. Posle rata Vjeko se pobrinuo za mene. Zaposlio me je kod sebe. Onda se rodila Marija. Divna curica. Ali teška!“ Uspomene su na trenutak prizvale osmeh na Tomićevo lice. Onda se osmeh ugasio.

„Kad su joj se roditelji razveli, Marija je provodila više vremena s ocem nego s majkom. Odgajili smo je Vjeko i ja. On ju je silno voleo, ali je bio strog. Kad se rastuži, Marija bi dolazila k meni. Onda je Vjeko počeo sve dublje da zalazi u politiku. S ustašama. Ja nisam bio za to. Vjeko mi je bio prijatelj, ali nisam mogao da ga sledim u tome. Ali Marija je volela svog oca. Mnogo ga je volela. I ona je... uvučena u taj krug. Postala je sledbenica. Ustaše su je iskorištavale. Bila je mlada, lepa, darovita... Ali... promenila se. Još je izgledala kao ista ona ljupka curica, ali

znao sam da nije tako. U sebi se promenila. Postala je izopačena. Ti ljudi... nisu svi bili dobri. Pokušao sam to da sprečim, ali nisam mogao.“

Začutao je, i dalje zagledan u daljinu. „Počela je da nalazi ljubavnike. Starije muškarce. Iskusne, tako ih je zvala. Jednom je pokušala i mene da zavede“. Progutao je knedlu i oborio pogled. „Nisam mogao, ne sa kćeri moga prijatelja. A u svakom slučaju ne bih ni bio u stanju. Moja... moja rana“, rekao je i mahnulo rukom ka preponama, a onda pogledao Rajnharta. Begović je takođe gledao Rajnharta, pravo u oči, ozbiljnog lica ali saosećajno iza naočara, kao da ga pita šta još mora da čuje. „Bilo kako bilo, uprkos svemu, i dalje je bila devojčica. Uprkos... muškarcima. Uprkos drogama, piću, politici, uprkos... svemu ostalom. Kad joj svega bude dosta, kad je neko povredi, dolazila je k meni. Pokušavao sam da joj pomognem. Da je smirim. Ponekad... ponekad sam uspevao. Ponekad nisam...“ Glas mu je utihnuo. „Kad joj nisam mogao pomoći, bolje je bilo ne biti u njenoj blizini. No kad se oluje strasti stišaju, uvek joj je trebao neko da joj pruži utehu. Taj neko bio sam ja. A ona je ponovo postajala devojčica.“

„Gospodine Tomiću, da li kod sebe imate nešto što biste želeli da mi date?“

Klimnuo je glavom, zavukao ruku u torbu kod nogu i izvukao kutiju sa filmom. Gledao ju je trenutak-dva, a onda je pružio Rajnhartu. „Videćete...“, počeo je i stao. Pogledao je Begovića, koji ga je čekao da nastavi. „Nije važno“, rekao je. „Iskoristite ovo. Samo vas molim... pobrinite se da plati za ono što joj je uradio.“

Rajnhart je okretao kutiju u rukama. „Jeste li pogledali film?“ Tomić je odmahnuo glavom. „Hvala vam“, rekao je Rajnhart. Nije znao šta drugo da kaže.

Begović je nešto rekao Tomiću i ovaj je ustao i izašao kako je i ušao, polako, hramajući. „Šta će biti s njim?“, upitao je Rajnhart.

„Sklonićemo ga na sigurno“, odgovorio je lekar. „Koristan je i naš je simpatizer. Za razliku od Marije Vukić.“

„Ona vam nije bila sklona?“

„Ona nam nije bila sklona“, ponovio je Begović. „Bila je čudovište, i moram priznati da ne mogu da zamislim devojčicu koju je Tomić očigledno voleo. Ono što je pisala o nama je jedno. Ono što je radila nekima od nas, ono na šta je svojim filmovima i člancima podsticala druge da rade... Znaite, Topalović ju je uhodio. Nekoliko puta je odlazio do njene kuće da vidi kako bismo mogli da je sredimo. Smešno, zar ne? Uhapsili su ga kao njenog ubicu, a on tada uopšte nije bio ni blizu nje.“

Obojica su ćutali neko vreme. „Obećali ste da ćete mi reći zašto mi pomažete“, rekao je Rajnhart najzad. Simo se vratio u sobu i ćutke stao kod vrata.

„Turci imaju izreku: *Kuru adža kan bulanmaz*. Ne škropi krvlju usahlo drvo. To znači ne radi ono što ti ne koristi. Na primer, ne pomaži neprijatelju. Ali neću vas

lagati, kapetane. Mislim da ću vam pomoći. I mislim da će moja pomoć biti od koristi i meni koliko i vama. Ako ne grešim - a mislim da ne grešim - vi ste dobar čovek, a dobrom čoveku valja pomoći. Želim da vam pomognem da nađete ovog ubicu. Vi radite pravu stvar, a pomoći čoveku koji postupa ispravno ne može biti loše. No ja sam komunista. Ja sam partizan i rodoljub. Zbog toga se trudim da zbunim i poremetim neprijatelja moje zemlje koliko god mogu. Čovek koga tražite visoki je oficir vaše vojske. General, ni manje ni više. Pomažući vam da istražite, možda i da uhapsite tog čoveka, izazivam metež u vašim redovima. Možda sasvim dovoljan da ometen vaš napad na moje drugove. Možda taman dovoljno da pobegne nekolicina koja bi inače stradala.“ Begović je sipao sebi malo kafe i pogledao Rajnharta u oči. „Dakle, kapetane, da li i dalje želite da odete s ovim što vam je Tomić ostavio? Hoćete li sklopiti sporazum sa đavolom?“

Rajnhart se i protiv volje osmehnuo ovom sitnom čoveku očigledno ogromnog srca. Onako nizak i s naočarima, delovao je tako snažno, tako samouvereno. Da li je i on sam ikada bio takav? „Da, hoću.“ Onda je dodao: „Doktore, mogli biste još nešto da učinite za mene ako želite.“ Begović je izvio obrve, ali nije rekao ništa. „Sa Hendlom je bio još jedan čovek. Zove se Krauze. Znam to jer je bio Hendlov partner u...“ Zastao je. Nije želeo da otkrije šta je Hendl zaista bio, ali se zapitao kakva je sad korist od skrivanja. „Hendl je pripadao Tajnoj vojnoj policiji. Krauze je bio njegov partner. On je protrčao pored Tomića i pobegao u polje. Moram da ga nađem.“ „Zašto mislite da bismo mi mogli da pomognemo?“

„Zato što je taj čovek - poručnik Krauze - po majci Slovenac. Govori vaš jezik. Njegov je u subotu uveče. Dezerteri se obično brzo pojave, živi ili mrtvi. Kladio bih se da se krije negde u gradu. Ako čujete nešto, ili ako se raspitate...“

Begović je nagnuo glavu u stranu i zažmirkao. „Jasno vam je da će većina Sarajlija nemačkom vojniku u bekstvu ili zatvoriti vrata pred nosom ili ga ubiti.“

„Znam, ali sada kada znate staje zapravo radio, siguran sam da biste voleli da ga se dočepate. Upravo sam vam dao razlog da ga potražite i održite u životu.“

Begović je zamišljeno skupio usne, isturio bradu i izvio obrve. „To nije nemoguće.“ Pogledao je Simu, ali ako je tražio pomoć ili nadahnuće, nije ih našao. Krupni čovek mu je samo ravnodušno uzvratio pogled. Begović je uzdahnuo, gurnuo naočari uvis i prstima stegnuo koren nosa. „U redu“, rekao je. Naočari su mu ponovo skliznule niz nos, a jedva vidljiv osmejак igrao mu je na usnama dok je gledao Rajnharta. „Ako ga nađemo, smislićemo kako da vam to javimo.“

„Možete mi ostaviti poruku u onoj kafani na Baščaršiji.“

„Taj stari kafedžija je tu još iz vremena mog oca, a njegov otac služio je kafu mome dedi. Mislim da čitav grad makar ponekad pije kafu kod njega. Ne bih ga olako izlagao opasnosti, a upravo to bismo učinili, vi i ja, kad bismo pokušali preko njega

da razmenjujemo poruke.“ Zastao je. „Smisliću nešto i javiću vam.“

„Šta sada?“, upitao je Rajnhart posle kraće tišine.

„Sada će vas Simo ispratiti napolje. Možete se vratiti na Baščaršiju. Sa filmom radite šta želite.“

„Mislio sam na vas, doktore“, objasnio je Rajnhart. „Šta će biti s vama? Traže vas.“

„Sa mnom? Umem ja da se staram za sebe. Nisam li vam rekao da je ovo moj grad? Ovaj grad ne pripada ni vama ni ustašama, i nikada i neće.“ Lekar se nasmešio. „Možda ću morati da se pritajim na neko vreme, ali mislim da neću još dugo ostati u senkama.“

„Toliko ste uvereni da ćete nas pobediti, je li?“ Begović je samo klimnuo glavom. „I šta onda? Kako ćete rešiti sve razlike između svih vas? Između Srba, Hrvata i muslimana?“ Smesta je zažalio svoje reči, osetio je da zvuče šuplje, kao rasprava koja je samoj sebi svrha. Setio se svog razgovora s Lemanom, kada je zauzeo suprotan stav pokušavajući da ga ubedi u prirodnu složenost koja ovde postoji, u istoriju suživota koji ratovi nekako bacaju u zapećak.

„Ah, kapetane. Gotovo ste me razočarali.“ Rajnhart je porumeneo od stida. „Razlike? Da, one postoje. Pokažite mi narod bez razlika i ja ću vam pokazati zemlju koja je postojala pre nastanka vremena. Čak i pre nastanka čoveka. Ali jesmo li mi želeli ovaj rat? Je li bio neizbežan? Ili su neki među nama iskoristili nemire drugde u svetu da ostvare svoju viziju Jugoslavije kakva treba ili ne treba da bude? Rat nam je nametnut, kao i toliko puta tokom naše takozvane krvave prošlosti.“

„Zar nema, čak i bez rata, više onoga što vas razdvaja nego onoga što vas spaja?“ Rajnhart je ponovo čuo kako njegove reči zvuče neubedljivo. Rasprava rasprave radi, kakve je vodio sa sinom. Čim ih je izgovorio, poželeo je da ih povuče.

„Uzmite Simu za primer. On je Srbin. Ih ovog ovde Karla“, pokazao je Begović drugog čoveka. „On je Hrvat. Možete tvrditi da nas mnogo šta razdvaja. Vera naših roditelja. Mesta u kojima smo se rodili. Naše obrazovanje. Pripadnost staležu. Možda bismo nekada stajali s različitih strana bojnog polja. Oni pod svojim krstovima, ja pod polumesecom. Ali sada smo ujedinjeni u težnji za nečim većim od svih nas. To nešto je nova Jugoslavija. Ovoga puta komunizam će je ujediniti, sigurno kao što bi nas povratak naše predratne uskogrudosti ponovo uništio.“

„Takav idealizam... retko preživi nedaće rata.“

„Ili realnost mira, možete dodati. Mislite li da ja to ne znam?“

„Ne znam šta znate, doktore.“

„Reći ću vam nešto što znam. Rođen sam u Sarajevu, u staroj zemljoposledničkoj porodici. Školovao sam se ovde, u Zagrebu i u Berlinu. Ja sam lekar. Ja sam musliman. Potomak sam ljudi koji su prihvatili islam posle turskih osvajanja, iz

razloga o kojima možete nagađati, ali koje nikada nećete u potpunosti shvatiti. Ustaše nas muslimane zovu hrvatskim cvećem i svojataju nas kako bi tvrdili da Hrvata ima više nego ostalih. Četnici nas nazivaju uljezima, Turcima, rado bi nas zatrli i zaboravljaju da su njihovi dedovi došli ovamo iz Srbije bežeći od Turaka ili da bi se borili za Austrijance. Ja sam partizan. Šta me od svega ovoga, ako išta, određuje više nego ostalo? Ja kažem ništa, i sve, a ako neko treba da bira, onda sam to ja. Ja sam Jugosloven. Ovo je moja zemlja. Ja nemam kuda drugde da odem. To je ono malo što pouzdano znam.“

„Govorite o odlukama?“, rekao je Rajnhart. „Ja znam samo da odluke na koje nas život primorava nagrizaću osobu kakva želimo da budemo. Da od nas stvaraju nešto što nikada nismo želeli, sve dok se ne osvrnemo i ne vidimo da je putanja našeg života ožiljak koji skriva ono što smo mogli biti.“

Begović ga je gledao, usredsređeno, prodorno. „Žao mi je što nemamo više vremena za razgovor, vi i ja. O onome što vam se dešavalo, što vas je uobličilo.“

„Šta me je uobličilo? Život, pretpostavljam. Odluke.“ Rajnhart je zastao i spustio pogled. „Možda bih rekao da mi se sve dobro u životu dogodilo uprkos meni samom. I da mi se nije desilo ništa loše što nisam mogao da sprečim.“

„Vi ste zanimljiv čovek, ako smem da kažem.“ Begović je jedva primetno zatresao glavom. „Ja ne kažem da će biti lako ostvariti ono što želimo. Ali možemo da pokušamo.“

„Pa, želim vam sreću.“

„Hvala vam, kapetane. I ja vama želim sreću. Mislim da vam je potrebna nego meni. No takođe mislim“, dodao je Begović s osmehom, „da drvo još pokazuje znake života.“

Ustali su. Nastala je kratkotrajna nelagoda, a onda je Rajnhart pružio ruku. „Hvala vam na pomoći, doktore“, rekao je dok su se rukovale.

„Simo, kapetan Rajnhart odlazi. Isprati ga, molim te.“ Begović je koraknuo unazad i ponovo pogledao Rajnharta. „Do sledećeg susreta“, rekao je dok je Rajnhart izlazio praćen ravnodušnim Karlovim pogledom.

Na vratima kuće Simo je Rajnhartu vratio pištolj i okvir. Kad su izašli, zatvorio je vrata, a onda pokazao niz ulicu kojom je Rajnhart došao. „Uzmite ovo“, rekao je i pružio mu maleni minaret iskovan od mesingane čaure. „Bili ste ovde da nešto kupite. Kupili ste ovo u radnji preko puta ulaza u uličicu. Razumete?“

Rajnhart klimnu glavom. „Razumem. Za slučaj da me neko pita.“

„A ako budu pitah, prodavač će svakome reći da vam je ovo prodao za tri kune.“

Rajnhart ponovo klimnu glavom. „Tri kune? Jeftino“, rekao je stavljajući minaret u džep.

Bledi osmeh pojavio se na Siminom licu. Onda se okrenuo i nestao. Rajnhart je

stavio kutiju s filmom pod mišku i polako krenuo uličicom. Gurnuo je okvir u pištolj i vratio ga u futrolu. Kad je stigao do kraja uličice, video je preko puta konobara iz kafane. Ovaj ga je pogledao i dao mu gotovo neprimetan znak da stane. Onda je pogledao levo i desno, zatim ponovo u Rajnharta, klimnuo glavom i takođe nestao, a Rajnhart je zakoračio iz uličice na sunce.

Brzo se vratio do kafane, osećajući se vrlo živahno. Nije našao Talberga u kafani. Pogledao je na sat. Nije ga bilo oko četrdeset pet minuta. Trebalo bi da ga Talberg čeka. Provirio je u kafanu i kako je najbolje umeo upitao starca je li video Talberga. Starac je zaškiljio iza svojih pocrnelih sudova brišući ruke krpom. Razmenili su nekoliko reči, ali nisu se razumeli, pa je Rajnhart odustao. Potapšao je starca po mišici i izašao. Osvrnuo se po trgu, pogledao kutiju s filmom i shvatio kuda treba da pođe.

Padelin je snažno lupao na vrata u nizovima po tri udarca sve dok se najzad nisu otvorila. „Možete li da pustite ovo?“, upitao je Padelin Jelića pokazujući mu kutiju s filmom. Jelić je uzeo kutiju, okrenuo je i klimnuo glavom. „Pustite odmah“, naredio mu je Padelin i progurao se pored njega u studio.

„Uđite slobodno, osećajte se kao kod svoje kuće“, promrmeljao je Jelić sebi u bradu. Po njegovom izrazu jasno se videlo da nije očekivao da će Padelin i Rajnhart ponovo doći k njemu. Pokazao im je veliki sto za kojim su prošli put sedeli, a onda je ubacio film u projektor i podesio ga. Padelin je seo za sto i spustio krupne šake jednu preko druge; zglobovi su mu bili beli. Rajnhart je izvadio cigaretu i zagledao se u detektiva. O čemu li misli, zapitao se. Da li strepi od onoga što će videti, od Marije Vukić kako ju je možda zamišljao, svestan da to nikada neće doživeti?

Padelin je osetio Rajnhartov pogled, okrenuo se i pogledao ga onim ravnodušnim mačjim očima. „Nadajte se da ovo vredi truda“, rekao je, ponovo.

„Mislim da vredi“, odgovorio je Rajnhart kroz oblak dima.

„A ne možete mi reći odakle vam film?“

„Ne, žao mi je, ne mogu još.“ Padelin je stisnuo usne kao da žvaće nešto gadno.

„Gledajte onaj ekran tamo“, rekao je Jelić najzad, pogasio svetla i navukao zavese. Platno je sinulo od bele svetlosti, zatim je zatreperilo crnim i sivim tonovima i slika je oživela. Smirila se u crno-beli snimak spavaće sobe Marije Vukić, s nameštenim krevetom. Nije bilo zvuka. U ogledalu na zidu iznad postelje videli su se pokreti, odraz pokreta. Dvoje ljudi kretalo se po sobi.

Prišli su bliže i ušli u kadar. Bili su to Marija Vukić i neki muškarac. Teturali su se tamo-amo u zagrljaju. Marija Vukić i muškarac viši od nje, guste sede, gotovo bele kose, kratko podšišane. Bio je vrlo plećat, a snažne mišice su mu se pojavile kad je skinuo belu košulju. Imao je stomačić, taj muškarac, ali se ipak videlo da je mišićav i koščat, bez mnogo sala. Prišli su bliže, okrećući se nesigurno, a Rajnhart se nagnuo napred da bolje vidi. Pantalone. Ako je general, imaće široke crvene pruge duž nogavica. No nije to video. Muškarac je već bio skinuo pantalone i sada je stajao okrenut kameri golom zadnjicom. Marija ga je okrenula i gurnula na krevet. Pao je, uzbuđeno se izvukao na jastuke i pružio ruke ka njoj. Imao je guste malje na grudima, snažne ruke i noge. Ličio je na medveda. Ličio je na čoveka s fotografije iz Hendlove fascikle.

Marija je došetala do podnožja kreveta i na trenutak pogledala u kameru. Otkopčala je haljinu i pustila je da sklizne na pod. Samo u podvezicama i pojasu za čarape, stala je tako da je on vidi u ogledalu kod uzglavlja. Rajnhart je teško disao

gledajući je, i osetio je koliko i video da se muškarac na krevetu skamenio od požude. Marija se kolenom popela na krevet, zatim podigla drugu nogu, dopuzala do muškarca i zajahala ga.

Usledio je, kako se Rajnhartu činilo, beskonačni niz slivenih prizora udova i drhtavog mesa u neprestano novim položajima. Nisu to dva ljudska stvorenja vodila ljubav. Nije to čak bio ni seks. Bilo je to parenje dve životinje. Kad su najzad završili, muškarac je klečao iza nje, butina i leđa zategnutih od naslade, stežući rukama meso njene zadnjice. Srušio se na krevet pored nje, grudi su mu se dizale i spuštale, a ona se spustila na stomak. Posle nekog vremena on je ustao, prošao ispred kamere kao bela mrlja i vratio se s bocom šampanjca i dve čaše. Sipao je penušavo vino, pa su ležali, razgovarali, pili i pušili. Posle nekog vremena muškarac je ponovo ustao iz postelje. Marija je ostala mirno da leži trenutak-dva, a onda se protegnula kao mačka. Pogledala je pravo u kameru, nasmešila se i ustala. U ogledalu na drugom zidu videlo se kako izlazi u dnevnu sobu i nestaje iz kadra.

Rajnhart je progutao knedlu i polako uzdahnuo. Padelin je sve vreme kruto i nepomično sedeo, zračeci zgađenom strogošću. Sada kao da je duboko u njemu nešto zatreperilo, a drhtaj se probijao ka površini.

„Ima još“, prošaputao je Rajnhart. „Mora da ima još.“

Prošlo je još neko vreme. Rajnhart se usredsredio na ogledalo u kom se videlo da se nešto dešava u dnevnoj sobi. Nešto je upalo u kadar, odraz nekog nejasnog kretanja sivog, belog i crnog na vratima sobe. Pokret je iznenada eksplodirao na ekranu, prizor dvoje ljudi uhvaćenih u koštac. Marija i muškarac, poluodeven. On se sagnuo da izbegne zamah njenih ruku, njene zgrčene prste, uhvatio ju je jednom rukom za glavu, a drugom je udario. Tukao ju je pesnicama i pala je na pod. Šutnuo ju je u slabinu, snažno ju je udario nogom u leđa. Uhvatio ju je za kosu, povukao je na noge, okrenuo je i udario pesnicom jednom, drugi put, treći put. Marija je omlitavila. Udario ju je ponovo, i ponovo, a onda je stao, i dalje dignutih pesnica. Pustio ju je, pala je unazad i okrenula se na leđa. Muškarac se s mukom uspravio, oslanjajući se jednom rukom na koleno, a drugu je podigao na lice. Grudi su mu se dizale i spuštale, zakoračio je unazad i nestao.

Prošlo je još vremena. Marija se najzad promeškolljila, izvukla se na postelju i ostala da leži neko vreme. Onda se okrenula na lakat, s mukom ustala i oteturala se u kupatilo. Izašla je držeći zgužvan peškir na ustima i naslonila se na zid. Nesigurno je prošla ispred kafnere u dnevnu sobu i nestala. Film je i dalje tekao. Rajnhart je u ogledalu povremeno opazio pokrete. Verovatno njene. Onda se sve završilo. Film je zadrhtao i stao, a začulo se klopavanje kraja rolne koji se okretao u projektoru.

Rajnhart je duboko i polako uzdahnuo; nešto teško tištalo mu je grudi.

„U pičku materinu!“, zarežao je Padelin na svom jeziku.

Čuli su kresanje šibice iza sebe. Jelić se nakašljao. Rajnhart ga je potpuno zaboravio. „Ovo je“, rekao je mladić drhtavim glasom paleći cigaretu, „Marija kakvu pamtim.“

Padelin je ustao u obuzdanoj erupciji energije. Rajnhart je zurio u ekran slušajući Jelićeve povike, zvuke Padelinovih šamara, mesnatije tupe udare pesnicama. Jelićevi krici sa svakim udarcem stižavali su se u stenjanje, zatim u iskidane jecaje nečeg polomljenog, a onda su sasvim utihnuli. Sve to vreme Padelin nije pustio ni zvuka, a Rajnhart je zurio u platno, sada prazno. Da je film potrajao malo duže, možda bi video kraj, njenu smrt, čoveka koji vitla nožem. Jednim delom osećao je da je sve ovo samo predstava, da se sve desilo na pozornici, da je Marija Vukić glumila i da će, kao na filmu, ustati iz postelje kad se sve završi i pokazati da je to bilo samo pozorište, opsena koju je sama organizovala i režirala.

Posle nekog vremena ustao je i okrenuo se. Jelić je čučao u uglu i tiho plakao, krvavog lica. Rajnhart je pogledao po sobi i video u uglu umivaonik, a iznad njega policu. Otvorio ju je i našao bocu šljivovice. Sipao je malo rakije u čašu koju je našao na umivaoniku, iskapio i stresao se kad je piće sebi progorelo put u njegovu utrobu. Sipao je ponovo i odneo čašu Jeliću. Mladić ga je posmatrao kako prilazi kao pas koji očekuje samo udarac gospodareve čizme i samo je zurio u čašu već oteklim očima. Najzad ju je uzeo drhtavom rukom i okrenuo se ka uglu.

Padelina nije bilo nigde, ali Rajnhart je opazio da vrata nisu sasvim zatvorena. Pogledao je projektor, ne znajući šta da radi s njim. „Jeliću“, rekao je. Mladić se oglušio, okrenut ka uglu, s čašom oslonjenom na zgnječene usne. „Jeliću“, ponovio je oštrije. Jelić je podigao pogled i iskrivio glavu da bi nešto video pod nabreklih kapcima. „Ovaj čovek na filmu. Je li to onaj iz Rusije?“ Posle nekog vremena mladić je klimnuo glavom. „Jeliću, izvadite film, molim vas.“ Mladić ga je gledao nakrivljene glave. „Film. Izvadite ga, molim vas.“

Jelić je polako progutao knedlu i ustao. Trgnuo se, ruka mu je poletela na grudi kao da nešto ima u nedrima, a onda je polako prišao projektoru. Pritisnuo je prekidače, otvorio kopče i izvadio rolnu filma. Dao ju je Rajnhartu bez reči, vratio se u ugao i sklupčao se oko čaše. Rajnhart ga je posmatrao trenutak-dva, zatim se okrenuo i izašao svestan da su reči nepotrebne i potpuno neprikladne za bol koji mladić oseća.

Dole je zatekao Padelina kako sedi na betonskom bloku pod krpicom kasnog popodnevnog sunca. Okrvavljena maramica bila mu je umotana oko šake. Rajnhart je ubacio film u kola i prišao mu. Padelin ga je gledao kako prilazi, nedokučivih očiju. „Je li to bilo zaista neophodno?“, upitao ga je Rajnhart. Padelin je trepnuo, polako kao neka glomazna grabljivica, i nije rekao ništa. Rajnhart ga je gledao još malo, a zatim je zatresao glavom i vratio se u kola.

Uzeo je film i prevrtao ga po rukama. Kola su se zanjihala i zaškripala kad je

Padelin seo do njega, spustio sako na krilo i naslonio se laktom na vrata, kao da je krenuo na izlet.

„Odvešću vas nazad u vašu upravu“, rekao mu je Rajnhart paleći motor. „Moram da pokažem ovaj film svojim pretpostavljenima i vidim da li neko prepoznaje tog čoveka. Videću mogu li da vam napravim kopiju.“

Kad su stigli pred zgradu uprave, praćeni tupim pogledima dvojice stražara, krupni inspektor je otvorio vrata i stao. „Možda mi kopija neće trebati“, rekao je. Rajnhart je samo ćutke trepnuo. Padelin je pogledao na sat. „Ali želim da znam odakle vam film.“

„Padeline, ja vas ne razumem“, reče Rajnhart zureći napred.

„Nema tu šta da se razume. Mariju Vukić je ubio jedan vaš vojnik. Očigledno ovaj oficir kog je upoznala u Rusiji.“

„Jeste li videli na filmu kako je ubija? Jeste li?“ Prodorno ga je gledao, i ovog puta Padelin je skrenuo pogled. „Ja nisam. Video sam čoveka koji ju je prebio, tačno. Video sam takođe i čoveka koji se potrudio da ne ode predaleko. Video sam čoveka uznemirenog onim što je učinio. Što znači da još nemamo osumnjičenog za njenu smrt. Imamo nekoga s kim treba da razgovaramo i to je sve.“

„Ko vam je dao film?“ upitao je resko Padelin.

„To nije važno.“

„Važno je.“

„Zašto? Zašto je to važno? Do sada vam u istrazi nikakvi materijalni dokazi nisu bili ni najmanje važni. Zašto bi vam ovo bilo važno?“

Padelin je stegnuo zube tako jako da su mu mišići vilice iskočili. „Važno je“, rekao je polako, „jer ću inače... jer ćemo mi... ispasti budale.“

„Je li?“ Rajnhart je podigao obe ruke, skinuo kapu i počeo se po glavi. „Padeline, da li iskreno mislite da je to bitno? I možete li me pogledati u oči i reći mi da se sve ovo vreme, svih ovih proteklih dana, niste ponašali kao budale? Da niste prenebregavali dokaze? Da niste išli kuda ste hteli umesto tamo kud su vas dokazi upućivali?“

„Pa, ako vi nećete da mi kažete, možda Jelić hoće.“

„Jelić? O, za ime sveta, Padeline, ne mislite to valjda ozbiljno?“ Rajnhart se prodorno zagledao u njega. „Padeline. Taj momak nema nikakve veze s filmom.“

„Tako vi kažete.“

„Da, tako ja kažem. Ostavite ga na miru.“

„Zašto? Šta vam je on?“

„Ništa.“

„Pa onda?“

Rajnhart je prešao rukom po čelu. Koža mu je bila natekla, hladna i vlažna, kao da ima groznicu. „Padeline...“, zaustio je. „Padeline, mislite li da ja nikada nisam osetio

potrebu da bijem svoje bitke bez ograničenja? Nije to ništa neobično. Ne bismo bili ljudi kad se ne bismo borili protiv onoga što nas sputava. Upravo *to* zahteva svu našu pažnju. Ne poriv za delovanjem ili za nasiljem, nego ono zbog čega se *uzdržavamo*. Kao policajci, ne želimo da nas bilo šta ograničava, ali to ne znači da ćemo se ponašati kako god hoćemo kada se ograničenja uklone.“

„Ja znam samo za ograničenja koja mi nameće zakon.“

„Padeline, vi možda verujete da je tako, ali ja vam kažem da nije. A i da jeste, šta to znači kada sam zakon nije ograničenje? Kada nas zakon koji štitimo gura u preterivanje ili kada toleriše preterivanje? Zakon prema kome vi radite, a i ja, ne trpi ograničenja osim sopstvene vere u sebe. Nema granica koje neće preći, nema praga koji neće prekoračiti. Vi to znate.“

„Taj zakon... moj zakon... izraz je volje...“

„Volje naroda, znam. To za mene nije tajna. Znao sam to mnogo pre nego što ste vi prvi put obukli uniformu. Ali vi znate... vi *znate*, Padeline, da nisu svi pred zakonom jednaki. Zakon je blagonakloniji prema nekima. A ostalima ne pomaže ništa osim uzdržanosti koju vi, kao policajac, odlučite da primenite.“

„Rajnharte, o čemu vi to govorite?“

„Pokušavam da vam kažem... To je kao kad neko viče: 'Držite me da ga ne ubijem. Tog ubicu. Tog silovatelja. Tog Jevrejina. Tog Srbina.' Ali možda taj neko zapravo misli: 'Mogu da kažem da ću ga ubiti zato što me *držite*. Zato što znam da neću. Ne zato što je to zlo delo, nego zato što me zakon sprečava. Zato što će me sprečiti moji prijatelji, moje kolege.'“ Video je da mu detektiv izmiče. Padelin se mrštio i čvrsto stiskao usne, ali Rajnhart je nastavio. „Prema tome, Padeline, pitanje glasi: kad bi policajcu bilo dozvoljeno da postupa nesputano - do granica dozvoljenog, a možda i preko njih, da li bi to učinio? Ako ne bi, šta bi ga zadržalo? Da li bi mu zakon, društvo, sopstvena savest, jasno pokazali da svaki cilj ne opravdava svako sredstvo? I da možda ima sredstava koja se nikada ne mogu sanktifikovati.“

„Sanktifikovati? Rajnharte, ne razumem vas. Ne znam šta znači ta reč.“

„Sanktifikovati. To znači prihvatiti.“ Padelin je sedeo šakama oslonjen na kolena. Spustio je pogled na ruke, raširio prste i sastavio ih. Rajnhart je nastavio: „Hoću da vam kažem da ste stigli do te granice. Možda ste je već i prešli. Jednom, dvaput, mnogo puta. To ne znači da morate uvek da je prelazite. Morate se nečemu i vraćati.“

Padelin je klimnuo glavom i izašao iz kola. Zatvorio je vrata i pogledao odozgo u Rajnharta. „Ja znam samo da smo držali u ćeliji krivca za ubistvo Marije Vukić i da je on sada mrtav. Ispali smo budale. *Vi* nas pravite budalama. Meni se to ne sviđa, a ljudima s kojima radim još manje.“ Odmaknuo se od vrata gledajući Rajnharta u oči. „Možda je trebalo više da nam verujete. Na kraju krajeva, mi smo vam saveznici. Siguran sam da će vas neko od nas uskoro potražiti“, završio je i otišao.

Rajnhart je otvorio vrata svoje kancelarije i video Talberga kako se opušteno klati u stolici, s nogama na stolu. Kad je Rajnhart ušao, naglo je ustao.

„Gde si bio, đavo te odneo?“, prasnuo je.

Rajnhart je spustio film na sto, podigao ruku da umiri Talberga, izvadio cigaretu i zapalio. Talberg ga je prodorno gledao kako uvlači dim i izbacuje ga uvis. „Imao sam hitna posla“, rekao je Rajnhart najzad.

„Rajnharte, moraćeš malo više da se potrudiš.“

Rajnhart ponovo podiže ruku. „Tako je. Da. Samo trenutak. Moram malo da razmislim.“

„O čemu? Rekao si mi preko telefona da imaš informaciju za mene. Rekao si da si ‘ga’ našao. Pa? I šta je ovo?“, rekao je Talberg pokazujući film.

„Zbog toga su me i zvali, da to uzmem. To je film.“

„Pretpostavljam da to nije najnoviji proizvod studija *Univerzum*?“

Rajnhart je izvukao stolicu, seo i duboko uvukao dim u pluća pre nego što je odgovorio. „Ispostavilo se da je Marija Vukić volela ponekad da se snima s ljubavnicima. One noći kad je ubijena uredila je snimanje. To je taj snimak.“

„Gospode bože“, prošaputao je Talberg. Onda je zaškiljio i optužujuće se zagledao u Rajnharta. „Koliko dugo si znao za ovo? Da je to radila?“

„Gotovo od samog početka. Imala je nekakav studio u kući. Bio je ispretruran, svi filmovi su odneseni, a onda sam našao jednosmerno ogledalo i kameru iza njega...“ Ućutao je kad je Talberg podigao ruku, ljutito tresući glavom.

„Čekaj, to ćemo posle. Vрати se malo nazad. Tvoj telefonski poziv. Šta misliš, koga si pronašao?“

„Čoveka kog je Hendl uhodio. A saznao sam i kome je iz Berlina podnosio izveštaje.“

„I?“

Rajnhart je povukao dim, misleći na bocu u fioci i na to koliko mu sada treba piće. „Našao sam jedan Hendlov dosije“, rekao je, pomerio se i izvukao fasciklu ispod bluze. „Verovao ili ne, stavio je ovo u prikolicu motocikla kojim su se on i Krauze odvezli na Ilidžu. Motocikl sam našao parkiran u tamošnjoj stanici feldžandarmerije, tamo gde su ga policajci ostavili. Hoćeš da popiješ nešto?“

Talberg se razdraženo namrštio gledajući fasciklu. „Naravno.“

Rajnhart je napunio šolju i pružio je Talbergu, a onda je sipao piće i sebi i popio ga nadušak. Polako je izdahnuo, povukao dim i video da ga Talberg posmatra sa zajedljivim sjajem u očima.

„Pa, ja sam hteo piće, ali tebi je svakako bilo neophodno.“ Rajnhart je pocrveneo, vreli talas odjednom mu se popeo uz vrat. Uzvratio je Talbergu pogled, a onda je, osećajući se istovremeno prkosno i smešno, sipao sebi novo piće i zatvorio bocu.

„Dosije?“

„Izvoli“, rekao je Rajnhart i bacio fasciklu preko stola. Talberg ju je uzeo i počeo da čita. Rajnhart je pijuckao rakiju iz šolje trudeći se da umiri misli dok je čekao Talberga da završi. Talberg je podigao glavu; lice i oči bili su mu potpuno zbunjeni, a Rajnhart je bio siguran da je i sam tako izgledao kad je pročitao dosije. Talberg je uzdahnio, progutao dobar gutljaj rakije i zaškiljio od žestine.

„Izgleda da je i tebi bilo neophodno piće“, primetio je Rajnhart.

Talberg je uzdahnio; bio je dovoljno pristojan da se malo postidi. „Pa, rekao sam da sam na tragu nečem velikom, ali ovo...“ Ponovo je uzdahnio. „Ovaj Varnhorst podozreva da je Ferhajn Jevrejin? Ferhajn je heroj, znaš. Odlikovan je mnogo puta. Najomiljeniji vojnik.“ Namrštio se i srknio šljivovicu. „Gospode, kako mrzim ovo đubre“, rekao je i spustio jedva taknutu šolju na Rajnhartov sto. „Volim pivo više od svega. Ako ne grešim, Ferhajn je viđen za mesto u Vrhovnoj komandi Kopnene vojske. Firer je, po svemu sudeći, lud za njim.“ Zatresao je glavom. „Neko kao Ferhajn? General? Jevrejin? Znaš, mnogi ljudi će ispasti budale ako ovo nije tačno.“ Rajnhart nije rekao ništa, ali je osetio gorčinu kad je Talberg ponovio malopredašnje Padelinove reči. „Ko ti je ovo dao?“

„Njen snimatelj. Mi smo, i policija i ja, mislili da je on u Zagrebu. Ispostavilo se da se skrivao ovde još od one noći. S tim.“

„Odgledao si?“ Rajnhart klimnu glavom. „Ko se pojavljuje?“

Rajnhart duboko udahnu. „Na filmu se vidi kako se Marija Vukić prvo kreše, a onda dobija batine od izvesnog generala Paula Ferhajna.“

Talberg je podigao ruke na vrat, a onda ih polako povukao naniže i na usta. „Gospode“, rekao je ponovo. „Gospode! Čekaj“, dodao je naglo. „Na filmu se ne Audi njeno ubistvo? Ili Hendl?“

Rajnhart odmahnu glavom zureći u žar cigarete. „Film se završava pre toga.“

„Jebote!“, eksplodirao je Talberg, skočio iz stolice i krenuo da šeta tamo-amo. „Znači, imamo generala Kopnene vojske snimljenog kako se zabavlja sa hrvatskom suknjom, a onda je šamara. Zatim ništa. Malo kasnije imamo dva leša, od kojih je jedan moj čovek. O, gospode“, rekao je, spustio ruke na krsta, proteglio se i pogledao u tavanicu. „Kakav metež.“

„Tako je od samog početka“, promrmljao je Rajnhart. Pratio je pogledom Talbergovu nervoznu šetnju.

„Jesi li prepoznao Ferhajna? Na filmu?“

„Nisam“, odgovorio je Rajnhart. „Nisam ga nikad video, ali čovek na filmu

izgleda kao čovek na fotografiji iz dosijea, a snimatelj Marije Vukić prepoznao ga je kao čoveka s kojim je imala vezu u Rusiji prošle godine.“

Talberg je uzdahnio prevlačeći prste preko usana. Posmatrao je fasciklu na Rajnhartovom stolu. „Pa, šta ti misliš?“

„Iskreno, ne znam.“ Rajnhart se oslonio laktovima na sto i ugasio cigaretu. Metodično je gnječio opušak kako bi bez žurbe razmislio o burnom danu. „U redu. Slušaj. Mislim da treba da pogledaš film kako bi potvrdio ono što sam ja video i možda prepoznao Ferhajna. Mogao bi da ga identifikuješ, zar ne?“ Talberg klimnu glavom. „Ne verujem da je on ubio Mariju Vukić“, nastavio je Rajnhart. „Možda je ubio Hendla, ali vremenski sled se ne poklapa.“

„Zašto?“

„Posle batina je ležala na podu dobrih deset, petnaest minuta. Mislim da se on nije zadržavao. Otišao je. Plašio se. Plašio se i nje i onoga što je učinio.“

„Šta želiš da kažeš?“

„Kažem“, reče Rajnhart polako, „kažem da je on general, i da generali najčešće ništa ne rade lično.“

„On ima osoblje“, reče Talberg posle nekoliko trenutaka.

„Tako je, on ima osoblje“, saglasio se Rajnhart. „Svedok je izjavio da je te noći video automobil parkiran ispred Marijine kuće. I jednog čoveka. Najverovatnije Ferhajnovog vozača.“

„Misliš da je vozač ubio devojkju? I Hendla?“

Rajnhart je slegnuo ramenima, naslonio se u stolici i sastavio prste iza vrata. Malo je razmišljao. „Snimatelj kaže da je Ferhajn imao veoma odanog telohranitelja ili slugu. Azijca, po svemu sudeći. Iz Rusije.“

„Hm“, reče Talberg. „Verovatno Tatarina. Znam neke koji su nam se priključili. To su luđaci, sposobni za sve. Ne bi verovao šta sam viđao po Rusiji.“

„Ne. Ni tu se vreme ne poklapa. U najmanju ruku, ako ih je on ubio, morao je da se vrati i to obavi.“ Malo je razmislio. „A to baš ne spada u opis dužnosti sluge ili vozača, zar ne?“

„Šta, da sredi nered za oficirom? Znam neke koji su radili upravo to.“

„Ali ovo je ubistvo“, pobunio se Rajnhart. „Ne možeš tek tako da narediš vozaču da ubije nekoga.“

„Onda je ubica neko drugi“, rekao je Talberg.

„Tako je, neko drugi“, saglasio se Rajnhart. Izvadio je iz džepa spisak koji je juče sastavio. „Generali obično svuda vode pratnju. Načelnika štaba svakako. Na plansku konferenciju gotovo sigurno i obaveštajnog oficira divizije. Možda možemo da počnemo odatle.“

Talberg klimnu glavom. „Dobro mesto za početak kao i bilo koje drugo. No to će

potrajati.“

„Šta ti možeš da učiniš? Da pogledaš lične dosijee? Da vidiš ko mu je blizak?“

„Tako nešto. To ću morati da obavim u Zemaljskoj vladi, pa možeš i ti sa mnom. Biće brže ako budemo radili zajedno.“ Talberg je pogledao na sat, a Rajnhart je suzbio napad zevanja i pogledao kroz prozor iza sebe. Sunce je još sijalo, ali se već spustilo nisko. Shvatio je da je iscrpljen. Okrećući glavu ukrug, osetio je zatezanje mišića leđa. Košulja mu je bila teška i lepljiva i stezala ga je oko vrata i mišica. „Mislim da me je neko danas pratio.“ Talberg je izvio obrve, ali nije rekao ništa. „To nisu bili tvoji, zar ne?“

Talberg frktnu. „Nisu, Rajnharte. Nisam nikome naredio da te sledi.“ Ustao je i proteglio se.

„Takođe sam prilično siguran da je neko pokušao da uđe u...“

Začulo se kucanje i vrata su se otvorila. Obojica su se skamenila gledajući dosije na stolu. Talberg je krenuo da ga uzme, ali Rajnhart je odmahnuo glavom i okrenuo se da vidi ko ulazi. Bio je to Frajlinger. Major ih je obojicu gledao dok su ustajali, a onda mu se pogled zadržao na Talbergu.

„Ko ste vi?“

„Kapetan Talberg, gospodine majore. Sto osamnaesta lovačka.“

Frajlinger pogleda Rajnharta. „Je li to onaj o kom ste mi govorili?“ Rajnhart klimnu glavom ne osvrćući se na laku optužbu u Talbergovom pogledu. Frajlinger je gledao fasciklu na stolu, ali nije rekao ništa o njoj. „Ima li napretka?“, upitao je Rajnharta. U rukama je držao koverat.

Rajnhart klimnu glavom, odjednom nesiguran koliko može da otkrije svom starešini. Odjednom se setio one razlike u spiskovima. To je možda bio previd, a možda i nešto drugo. Bilo kako bilo, Rajnhart je shvatio da ne zna u kakvom je tačno položaju. Jutrošnji razgovor s Frajlingerom delovao je potpuno jasno. Ostao je sam. Za koga tačno radim?, zapitao se. „Da, gospodine majore“, odgovorio je. „Ima napretka. Mislim da imam glavnog osumnjičenog.“

„Je li?“

Ponovo oklevanje. Rajnhart se odupirao želji da pogleda Talberga. „Mogu neosporno da dokažem da je general Paul Ferhajn bio na mestu zločina te večeri, i znam da je on pretukao Mariju Vukić.“

Frajlingerov izraz lica ostao je isti. „Ferhajn?“, ponovio je. „Komandant... Sto dvadeset prve lovačke? Mislite da je on umešan?“

„Ne mislim, gospodine majore. Znam da jeste.“ Frajlinger izvi obrve pozivajući ga da nastavi. „Imam film koji prikazuje njegov polni odnos s Marijom Vukić u noći ubistva. Znam da su bili u vezi u Rusiji i znam da ga je Hendl istraživao i o njemu izveštavao Službu bezbednosti u Berlinu.“

Ne skidajući pogled s Rajnharta, Frajlinger je izvadio kutiju iz džepa i ubacio bombonu u usta. „Vidi, vidi“, rekao je hrapavim suvim glasom. Pogledao je Talberga. „Zanimljivo, zar ne, kapetane?“

„Jeste, gospodine majore, vrlo zanimljivo.“

„I ja tako mislim“, ponovio je Frajlinger, tiho. Šišajući bombonu skrenuo je pogled svojih plavih očiju na Rajnharta. „Šta sad?“

„Sada ćemo“, odgovorio je Rajnhart s jedva приметnim oklevanjem, „nastaviti istraživanje. U Zemaljskoj vladi.“

„Hoćete li se suočiti s njim? S Ferhajnom?“

Rajnhart i Talberg su se z gledali. „Ne znam, gospodine majore“, odgovorio je Talberg. „Treba nam još dokaza, a nemamo mnogo vremena. Zato, ako biste nas izvinili...?“

Frajlinger klimnu glavom. „Nastavite“, reče.

„Jeste li nešto hteli, gospodine majore?“, upita Rajnhart.

Frajlinger spusti koverat na Rajnhartov sto. „Ovo je za vas.“ Zakoračio je unazad i tada je Rajnhart primetio majorovo napeto držanje, ruke kruto spuštene niz telo i bele zglobove na stisnutim šakama. „Možda biste mogli kasnije da me obavestite o tome šta ste pronašli.“ Zastao je i progutao knedlu, polako. „Odlično, Rajnharte. Zaista odlično. Gospodo“, pozdravio se s obojicom i izašao.

Rajnhart je osetio da ga napušta napetost koje nije ni bio svestan. Uzeo je koverat i izvadio otkucani list papira. Pročitao gaje s mešavinom olakšanja i razočaranja, a zatim ga presavio i stavio u džep. Pogledao je Talberga, koji ga je čekao bez ikakvog izraza. „Zemaljska vlada?“, upitao je Rajnhart i uzeo film i dosije ne želeći ni za trenutak da ih izgubi iz vida. Talberg klimnu glavom. „Posle tebe“, reče.

Talberg je nogom otvorio vrata svoje kancelarije i pridržao ih da ne-udare Rajnharta. „Kafu?“, upitao je i uzeo one dve šolje od juče. Rajnhartu se činilo da od jutros neprestano pije kafu, ali je ipak klimnuo glavom. Talberg se nagnuo u hodnik i viknuo nečije ime. Dok je čekao, otvorio je prozor i istresao talog iz šolja, očigledno ne mareći na koga će pasti. Rajnharta je neobično iznenadio taj potez. Talberg je, naizgled potpuno nehajno, istresao šolje kroz prozor Zemaljske vlade, ali pre nepunih pola sata ukočio se od iznenadne strepnje na pomisao kuda ova istraga može da ga odvede. Šta bi to moglo značiti, pitao se Rajnhart, kad dođe do gustog? Hoće li Talberg izdržati ili popustiti?

Talberg je pružio šolje vojniku koji je pokucao na vrata. Skinuo je bluzu, bacio je preko naslona stolice i stavio ruke na bokove. „Dobro. Šta ćemo sada?“

Rajnhart je izvadio spisak jedinica koje učestvuju u operaciji Švarc i spisak učesnika konferencije koji mu je Talberg jutros dao. „Počinjemo od Ferhajna i njegovog štaba, kao što smo rekli. Koga je poveo sa sobom? Ko je s njim došao na konferenciju na Ilidžu? Znamo li nešto o bilo kome od njih?“

Talberg se lako osmehnuo. „Mi?“

„Tako se kaže“, odvratio je Rajnhart gledajući spiskove, ali osetio je da crveni. Izvadio je olovku i na spisku učesnika obeležio one iz Sto dvadeset prve lovačke divizije. Ferhajna. Pukovnik Ašer, njegov načelnik štaba. Pukovnik Gertner, obaveštajni oficir divizije. Pukovnik Elker, zapovednik komandnog puka, verovatno po rangju najstariji trupni oficir u diviziji. Major Jan, sanitetski oficir divizije. Major Nadolski, intendantski oficir divizije. Šest imena. Zapisao ih je i pružio spisak Talbergu. Talberg je pogledao imena. „Pa, odakle ćeš početi?“

„Poću od povezanosti“, odgovorio je Rajnhart, naslonio se i zapalio cigaretu. „Neko je poslao feldžandarmeriju na ovaj slučaj. Rekao Bekeru da traži Krauzea. Zbog čega bi Beker na to pristao?“

„Iz interesa?“, upitao je Talberg podigavši obrve.

„Moguće“, odgovorio je Rajnhart ravnodušno.

„Učena?“

„Možda, ali učena je uvek nezgodna. Imaš nešto o nekome i primoravaš ga da radi protiv svoje volje, ali tako i on dobija nešto o tebi. Učena se vrlo lako otima kontroli.“

„Priateljstvo?“, reče Talberg. Na trenutak je izgledao kao dečak koji odgovara na nezgodno pitanje i očekuje da ga nastavnik svakog trenutka ismeje.

Rajnhart klimnu glavom. „Priateljstvo. To je moćna sila. Sve te sile su moćne.

Interes. Učena. Prijateljstvo. Može biti bilo koja, ali koliko ja poznajem Bekera, reč je o interesu. Tražimo vezu između jednog ili više ovih ljudi i Bekera.“ Povukao je dim i pokazao spisak. „Jedan od ovih ljudi najverovatnije je ubio Hendla i Vukićevu, a onda uveo Bekera da počisti za njim.“

„Ili je Beker čuo šta se dogodilo i umešao se očekujući nešto zauzvrat.“

Rajnhart je uvukao dim, zadržao ga u ustima i polako ga izbacio. Dim mu je ušao u oči i naterao ga da zažmirk. Klimnuo je glavom. „I to je moguće.“ Talberg je izgledao besmisleno zadovoljno samim sobom. „No to nam otežava život. Ako je o tome reč, nikada nećemo otkriti vezu.“

„Pa šta ćemo onda?“

„Pretpostavićemo da veza postoji i radićemo na osnovu toga, za sada.“

Talberg je protrljao oči i zevnuo. „Šta nam treba?“

„Moramo da uporedimo Bekera s Ferhajnovim štabom. Za to nam trebaju službeni dosijei. Bekerovu prošlost poznajem prilično dobro, ali ne znam ništa o ostalima.“

„Pa, da vidimo onda šta možemo da učinimo“, rekao je Talberg kroz uzdah, gotovo za sebe. „Vojni administrativni dosijei su u kasarni na Koševu.“ Pogledao je Rajnharta, ali ovome se činilo da Talberg gleda *kroz* njega. „Hoćeš li da okušaš sreću? Da vidimo šta imamo. Gestapo možda ima nešto. Momci iz bezbednosne policije takođe možda nešto imaju...“ Glas mu je utihnuo dok je pisao nešto na listu papira koji mu je Rajnhart dao. Onda je ustao i otvorio vrata. „Bajke!“, pozvao je. Dao je svom kaplaru papir, promrmljao mu neka uputstva, uzeo kafu od vojnika koji ju je upravo doneo i nogom zatvorio vrata.

„Šta sada?“, upitao je Rajnhart. Možda zato što je dugo radio sam, okružen ljudima koji mu žele zlo ili ne bi sprečili da mu se nanese zlo, Rajnhart nije mogao da se odupre nelagodi zbog toga što Talberg bezbrižno deli naokolo informacije i zadatke.

„Sada čekamo.“ Talberg je podigao noge na sto, prineo šolju usnama i spustio obrve. Lako se njihao napred-nazad na zadnjim nogama stolice, očigledno zadubljen u misli. Rajnhart je takođe želeo da se tako opusti, ali po glavi su mu se burno motali događaji od jutros. Jutrošnja potištenost, otkrića, polet... Činilo mu se da ovaj dan nema kraja. Odjednom je zevnuo. Da bi nečim zabavio ruke, uzeo je da pribeleži sve što je znao - dužnosti i datume - o Bekerovoj karijeri otkad je izbačen iz Kriminalističke policije.

Beker je isključen iz službe krajem 1936, kada je i napustio Berlin. Rajnhart je čuo da je otišao na jug, u Minhen, i pokušao da radi kao privatni detektiv, a posle toga nekoliko godina Rajnhart nije čuo ništa o njemu. Kad je počeo rat, saznao je da je Beker policijski instruktor u centru za obuku feldžandarmerije. Kako je to uspeo sa svojom neslavnom prošlošću i koliko je veza morao da potegne da bi dobio to mesto, Rajnhart nije znao. No to nije spasio Bekera od premeštaja na front. Rajnhart je znao

da je tokom napada na Poljsku Beker bio komandir čete u policijskom bataljonu. Zatim je stigao u Jugoslaviju, posle prvog talasa invazije, aprila 1941, odakle je otišao u Grčku, pa se vratio u Srbiju. Radio je u Beogradu i Nišu, a onda je došao u Sarajevo.

„Znaš, ako ne nađemo ovde ništa, možda ćemo morati da pozovemo Berlin“, rekao je Talberg i pogledao Rajnharta preko ruba šolje. „Jesi li spreman za to?“

Rajnharta je odgovora pošteđelo kucanje na vratima. Kaplar Bajke je ušao noseći nekoliko fascikli i papira i pružio ih Talbergu. „To je sve?“, upitao je Talberg.

„To je samo ono što mi imamo. Još razgovaram s Gestapom.“

„Ima li nevolja?“

„Uobičajenih, gospodine kapetane. Nema još potrebe da se vi uključujete.“

„Nevolje?“, rekao je Rajnhart, ustao i došao s Talbergove strane stola. Materijala zaista nije bilo mnogo. Tri tanke kartonske fascikle s nekoliko listova u svakoj. Ašer, Nadolski i Jan.

„Gestapo ne voli da deli blago. To je zajednička mana svih birokrata, zapazio sam. Naročito onih ljubomornih i sebičnih kao što su naši“, rekao je Talberg i zajedljivo namignuo pružajući Rajnhartu dosijee majora Jana i majora Nadolskog.

Bili su tanušni. Za majora Jana se sumnjalo da je zavisnik od morfijuma, da krade zalihe za sopstvene potrebe i za prodaju. Major Nadolski je ukoren zbog zloupotrebe službenih vozila u više navrata, a jednom je čak vojnim vozilima prevezio neke žene namenjene za zabavu oficirima. Rajnhart je pogledao Talberga. „Ništa“, rekao je namršten od nemoćnog besa. Ustao je, stavio ruke na krsta i pogledao kroz prozor. „Ti?“

Talberg je slegnuo ramenima ne dižući pogled i prevrnuo list. „Ašer je po svemu sudeći gurnuo ruku pod mantiju jednom ministrantu u Zagrebu.“ Namrštio se čitajući poslednju stranicu. „Spominje se i neka prethodna istraga, od pre rata“, promrmeljao je. „Ovde je beleška o policijskoj istrazi u Minhenu trideset sedme, zbog nečeg sličnog. Ništa drugo.“ Bacio je fasciklu na sto.

„Jan voli morfijum, a Nadolski zloupotrebljava divizijska vozila.“

Talberg se zakikotao. „Znači, Ferhajnov štab sastoji se od osumnjičenog guzičara, narkomana i saobraćajnog oficira koji prevozi robu od sumnjive vojne vrednosti. Prilično bezazleno za današnje vreme, zar ne?“

Rajnhart je klimnuo glavom iako mu se Talbergova vedrina nije dopala. Zaista nisu imali gotovo ništa.

„Izvinite, gospodine kapetane.“ Rajnhart se okrenuo. Kaplar Bajke je gledao spisak oficira iz Sto dvadeset prve divizije. Uzeo gaje i pogledao Talberga. „Gospodine kapetane, izvinite što se mešam, ali mislim da jedno ime nedostaje.“

„Kako nedostaje?“, upitao je Talberg i pogledao Rajnharta krajičkom oka.

„Mislim da na ovom spisku treba da bude još jedan oficir. Pukovnik... to jest

štabartenfirer Stolić.“

Rajnhart se namrštio i polako prišao kaplaru. „Stolić? On je u diviziji 'Prince Eugen'“

„Jeste, gospodine kapetane“, odgovorio je kaplar, „ali je takođe i oficir za vezu s Ferhajnom. Zadužen je za vezu između Sto dvadeset prve i ustaša. Ta dužnost dodeljena mu je prošle sedmice.“

Slučajnost, pomislio je Rajnhart. to mu je prvo palo na pamet. *Opet slučajnost. Koliki su bili izgledi da pisar, kaplar, vidi ovaj spisak...? I da zna ovaj podatak...?* A odmah zatim pomislio je koliko je verovatno da Frajlinger to nije znao. Da to nije znao sve vreme Rajnhartove istrage.

„Ko je taj Stolić?“, upitao je Talberg gledajući Rajnharta.

„Naišao sam na njega nekoliko puta tokom istrage. Opak čovek. Hrvatski folksdojčer, esesovac. Nabacivao se Mariji Vukić, ali nije bila zainteresovana.“

„Šta još znate, kaplare?“, upita Talberg.

„Gospodin kapetan ima pravo, gospodine kapetane. Štabartenfirera Stolića prati zao glas pijanice i ženskaroša. Takođe je, kao što je gospodin kapetan rekao, 'opak čovek'. Bilo je nekoliko zvaničnih žalbi zbog njegovog ponašanja prema ratnim zarobljenicima i civilima. Naročito su se vatreno žalili Italijani. Zato je i prekomandovan, mislim. Njegova divizija operiše u italijanskoj zoni, a Italijani ne žele da imaju ništa s njim.“

„Nastavite, kaplare“, reče Rajnhart.

„Stolić ima grupu sledbenika. Ljudi kao on. Koliko ja znam, većinu je upoznao u Španiji, gde se borio za nacionaliste. Iz Španije se vratio s ratnim imenom El Kučiljo. Mislim da to znači nož.“ Rajnhart i Talberg su se zgledali. „Stolić je poznat po tome što uvek nosi nož. Vrlo veliki nož tipa 'bovi'. Prema njegovim sopstvenim rečima, uzeo ga je od Amerikanca kog je ubio u Španiji.“

„Hvala vam, kaplare. Mnogo ste nam pomogli.“ Talberg je sačekao da se vrata zatvore, pa se okrenuo Rajnhartu. „Pa, šta misliš?“ Oči su mu svetlucale.

Rajnhart je takođe osetio da u njemu raste uzbuđenje, ali je razmislio pre odgovora. „Mislim da ovo odlično zvuči.“ Talberg se iskezio, a oči su mu još jače zasijale. „Ali ovo bi moj nekadašnji instruktor nazvao orgijom dokaza. Zvuči skoro previše dobro da bi bilo istina.“

„Pa, ponekad se i to dešava, zar ne?“, reče Talberg pomalo kao razočarani dečacić.

„Dešava se, ali ne često. A još rede u ovom poslu.“

„I šta sada imamo?“

Rajnhart je malo razmislio. „Imamo dva imena. Ferhaj i Stolić. Znamo da je Ferhaj bio u vezi s Vukićevom i da je bio na mestu zločina. Bio je na konferenciji,

odseo je u hotelu i imamo ga snimljenog s njom. Znamo da je izgubila svest od njegovih batina. Znamo i da je Stolić bio u hotelu. Dobio sam potvrdu od osoblja. Bio je uznemiren, stvarao je gužvu, a znamo da je žudeo za Marijom Vukić. Stalno nosi nož, a ona je ubijena nožem. Velikim nožem neobične oštrice. Znam da je i major Beker bio na mestu zločina ili u neposrednoj blizini. Pozvali su ga da smiri Stolića. Znamo i da se vojna policija prihvatila slučaja pre nego ja, a to je bilo moguće samo ako im je ubica rekao šta se dogodilo.“

Talberg je malo razmislio. „Ali to ne znači da je vojna policija znala, ili da sada zna, da ih je o ubistvu obavestio upravo ubica.“

„Ne znači, ali vraški su veliki izgledi da se upravo to desilo. Razmisli malo. Feldžandarmerija nema osumnjičenog. Čak i ne priznaje da vodi istragu. Zašto? Zašto makar nisu razgovarali s oficijom ili oficirima koji su prijavili ubistvo?“ Talberg klimnu glavom. „Zato što je i sama umešana. Beker očekuje neku korist od ovoga, ali ja ne znam kakvu.“

Ćutali su neko vreme. „Pa, kako glasi tvoja teorija?“, upitao je Talberg najzad.

„Marija Vukić i Hendl nameravali su da suoče Ferhajna s dokazima da je Jevrejin, a o njemu se već neko vreme vodila unutrašnja istraga. Mislim da Vukićeva nije mogla ili nije htela da sačeka da Hendl dođe, nego je sama pokazala generalu dokaze. Razjaren, on ju je isprebijao i pobegao. Razgovarao je s prijateljima ili sa članovima svog štaba. Oni su se saglasili da sve počiste. Među njima je bio i Stolić. Mrzeo je Mariju Vukić jer ga je odbijala i ismevala. Otišli su u njenu kuću i zatekli je pri svesti. Stolić ju je izbo nožem. Policijski lekar je od početka mislio da je ubode nanela neka poremećena osoba. Mislim da se Stolić uklapa u to, a uvek nosi nož. Beker je doveden da pomogne.“

Zastao je.

„Ali?“, podstakao ga je Talberg.

„Ali tu je pitanje krvi. Nereda...“ Rajnhart je ponovo učutao sećajući se hotela, razgovora s Evaldom i sa sobaricom. Setio se onoga što je video. I onoga što nije video...

„Šta je s neredom?“

„Nije ga bilo dovoljno u hotelu“, odgovorio je Rajnhart, i dalje odsutno. „I ne mogu da dokučim zašto i kako je Beker pristao da učestvuje. Šta je znao? Ili video...?“

„Pa, mislim da je jedino učtivo da ih pitamo“, reče Talberg. „Ferhajna i Stolića.“

„Oni su na frontu.“

Talberg klimnu glavom. „Onda ćemo otići do njih. Jesi li spreman za to?“

Rajnhart nije odmah odgovorio. „Ne možemo ih uhapsiti. Ne s ovim što imamo.“

„Ko zna? A možemo makar da ih saslušamo, zar ne? Da im uteramo strah u kosti?“

Rajnhart je najzad klimnuo glavom gledajući Talberga pravo u oči, posmatrajući kako mu ludački cerek razvlači lice. „Šta ćemo s Bekerom?“

Rajnhart zatrese glavom. „Njemu ni reći. Može da ih upozori. I, veruj mi, on je opasniji nego što izgleda.“

„To mi stalno ponavljaš“, reče Talberg i trepnu. „Onda sutra. Treba mi vremena da sve pripremim. Sutra rano ujutru? U šest? Kod kasarne? Povešću te u prikolici ako treba. Šta je s naređenjima za pokret? Treba li ti šta?“

Rajnhart odmahnu glavom ne slušajući ovu bujicu reći. Mislio je na papir koji mu je Frajlinger dao. „Dobio sam naređenja i mogu da nam nabavim terenska kola“, rekao je. Obojica su ćutali nekoliko trenutaka. „Hoćemo li stvarno to da uradimo?“, upitao je Rajnhart najzad, donekle samog sebe.

„Izgleda da hoćemo.“ Talbergovo raspoloženje ponovo se naglo promenilo. Sedeo je mirno, potišten i zamišljen.

Rajnhart je ustao. „Vidimo se onda sutra“, rekao je. Prilika mu je odjednom delovala zvanično. I Talberg je to sigurno osetio, pošto je ustao da se rukuju. Onda je trenutak prohujao i obojica su se sramežljivo nasmešili.

„Vidimo se onda sutra“, ponovio je Talberg.

Noseći film i dosije pod miškom, Rajnhart je zastao na stepeništu Zemaljske vlade. Osećao se ošamućeno, zalutalo, uprkos čvrstom cilju kakav nije imao već nekoliko godina. Zapalio je cigaretu i po sve gušćem mraku krenuo prema kolima. Znao je da pre nego što bilo kuda ode mora da razgovara s Frajlingerom. Ostalo je nešto nedovršeno, ali nije znao šta to tačno znači i strepeo je.

Kad je stigao u *Evropu*, Rajnhart je na trenutak svratio u svoju kancelariju. Zatekao je Klauzenovu belešku o susretu s kapetanom Osterom. Dvojica vojnika koje je Oster lečio od opekotina na šakama i podlakticama pripadala su Sto dvadeset prvoj diviziji. Rajnhart se neveselo nasmešio, ali osmeh mu je utrnuo čim se sagnuo da otključa sto. Bio je provaljen. Stručno, ali očigledno. Rajnhart je duboko isprekidano udahnuo i polako izbacio vazduh misleći kako je onaj nedovršeni posao upravo postao teži, ali istovremeno i jednostavniji. Čvršće je stegao film i dosije i popeo se na sprat.

Frajlingerov posilni sedeo je za svojim stolom. Rajnhart je prošao pored njega i čuo škripu stolice po podu kad je posilni skočio na noge. „Gospodine kapetane, major Frajlinger je zauzet.“

Rajnhart se nije ni osvrnuo; podigao je ruku da pokuca i stao. Malo je sačekao i zatim otvorio vrata. Ušao je i video da Frajlinger podiže pogled. Major je zažmirkao, a onda su mu oči izgubile izraz kad je prepoznao Rajnharta. „Jeste li ovo tražili?“, upitao ga je Rajnhart podigavši film i fasciklu.

Frajlinger nije gledao njega, nego posilnog. Kratko je klimnuo glavom i vrata su se zatvorila. „Uobičajeno je, da ne kažem učtivo, da se pokuca na vrata“, rekao je

Frajlinger hrapavo. No njegove oči... pogled mu je bio prikovan za ono što je Rajnhart držao.

„Ovo ste tražili?“ Frajlinger ga je pogledao bledim očima i trgnuo se namirisavši dim.

„Da, Gregore. To je tražio.“

Rajnhart se skamenio jer je ovo izgovorio neko drugi. Neko je tiho sedeo u uglu Frajlingerove kancelarije. Rajnhart je poznavao taj glas, prepoznao bi ga svuda. Odmaknuo se od stola, okrenuo se prema uglu, a posetilac je ustao i popravio sako i kravatu. Zakoračio je napred, a svetlost mu je obasjala sedu kosu.

Bio je to Majsner.

„Zdravo, dečko moj.“ Rajnhart je zanemio. „Iznenadio si se, rekao bih“, nasmešio se Majsner. „Ne krivi majora. Zamolio sam ga da me drži van svega ovoga, posebno zato što nisam znao hoću li moći da dođem ili da se vidim s tobom ako uspem.“

„Gospodine“, uspeo je Rajnhart da progovori, najzad. „Drago mi je što vas vidim.“ Zaista mu je bilo drago.

„I ja se radujem, dečko moj.“ Prirodno, bez razmišljanja, toplo je zagrlio Rajnharta. Posle trenutak-dva Rajnhart je prebacio slobodnu ruku prijatelju preko leđa, prislonio otvoren dlan na glatku tkaninu Majsnerovog sakoa i sklopio oči. Majsner je mirisao na kolonjsku vodu, cigare i čistu odeću. Ko zna na šta ja mirišem, pomislio je Rajnhart. Kao da mu čita misli, Majsner se odmakao. Očinski sjaj video mu se u očima obrubljenim mrežom bora, koje su se produbile ka obrazima kad se nasmešio. „Izgledaš umorno, Gregore.“

„Mislim da i jesam umoran.“

„To me ne čudi.“ Majsner je čvrsto uhvatio Rajnharta za ramena i zagledao mu se duboko u oči. Gotovo preko volje, uprkos sumnjama i premoru, Rajnhart se osetio bolje. Odavno ne toliko spokojno. „Dodji. Sedi sa mnom.“

U uglu su bile dve stolice. Rajnhart je seo. Fasciklu i film stavio je na krilo. Frajlinger se vratio za sto. Delovao je potpuno odsutno, a ono što je Rajnhart želeo da kaže bilo je još dalje. „Šta radite ovde, gospodine?“

„Došao sam zbog Ministarstva inostranih poslova. Obavljam svečani obilazak Hrvatske, a onda idem u Italiju. Procenjujem naše saveznike. Obnavljam veze. Stvaram nove. Viđam se sa starim prijateljima. Ukratko, bavim se diplomatijom.“ Osmehnulo se.

„Jeste li dobro, gospodine?“ Majsneru je kosa bila seda, ali osedeo je odavno. Rajnhartu je delovao mršavo. Krhko, kao da su ga godine najzad stigle.

Majsner je slegnuo ramenima i podigao obrve. „Nije mi ništa što penzija ne bi mogla da reši.“ Nasmešio se, a bore su mu se raširile po obrazima kao pritoke neke velike reke. Rajnhart je prosto morao da mu uzvрати osmeh.

Majsner se nagnuo napred i oslonio se laktovima na kolena. Koža na obrazima i podbratku mu se zategnula i zasijala fino kao pergament. „Reci mi, dečko moj, kako si zaista?“

„Svakome drugom rekao bih da sam dobro, ali...“ Uzdahnulo je i iskrivio usta. „Čini mi se da ne vidim ništa pred sobom. Mislim da većinu vremena provodim trudeći se da zaboravim. Karolinu. Ono što sam video. Fridriha nestalog kod

Staljingrada.“ Majsner ga je samo gledao i slušao. „Znate, ponovo razgovaramo. Na neki način. Dobio sam pismo od njega.“

„Brauer mi je to spomenuo kad sam ga video poslednji put.“

Rajnhart se razvedrio. „Brauer? Kako je on?“

„Zagorčava život regrutima na pešadijskoj obuci. Znaš kakav ume da bude!“ Nasmešili su se. „Rekao mi je da ti je nedavno pisao, inače bih ti doneo pismo od njega.“

„A ostali? Šta ima novo kod njih?“ Ti „ostali“ bili su oficiri i podoficiri koje je Majsner uzeo pod svoje posle rata. Neka vrsta sabraće. Malobrojni koji su preživeli rat i borili se u Nemačkoj na kraju. Neki su bili u policiji, neki u vojsci. Šačica je radila u državnim ustanovama, ostali privatno. Nisu imali ništa zajedničko osim rata, samih sebe, i Majsnera.

„Tako-tako, kao što se kaže.“ Majsner je podigao ruke s kolena, a onda ih ponovo blago spustio. „Ali pričaj mi, Gregore, reci mi nešto o tome što radiš. Frajlinger mi je ispričao bajkovitu priču o ubistvu i splotkama. Koliko sam shvatio, dao ti je pravi policijski zadatak.“

Rajnhart je pogledao majora, koji je mirno sedeo za svojim stolom s bradom oslonjenom na ruke i posmatrao ih. „Moglo bi se tako reći, gospodine“, rekao je Rajnhart. Majsner ga je samo ohrabrujuće gledao. „Dva ubistva. Jedna žrtva je oficir Abvera, za kog se ispostavilo da je pripadnik Tajne vojne policije, a zapravo je radio za Službu bezbednosti i istraživao generala Kopnene vojske po imenu Ferhajn. Taj general je bio u ljubavnoj vezi s drugom žrtvom, hrvatskom novinarkom i vatrenom pristalicom ustaša. Oboje su imali dokaze da je Ferhajn Jevrejin koji je uspeo da prikrije svoje poreklo. On ih je ubio oboje ili je naredio da ih ubiju. Još nismo sigurni.“

„Mi?“

Gotovo prvi put u životu Rajnhart se oglušio o pitanje svog nekadašnjeg zapovednika. „Gospodine, zbog čega ste zaista došli ovamo?“

Majsner se nasmešio, blago. „Zaista zbog diplomatije, Gregore. Ali...“ Zastao je na trenutak. Nije skidao pogled s Rajnharta, ali Frejlinger je ustao kao da je čuo neki nemi znak. Izašao je, rekao nešto posilnom u pretkancelariji, a zatim zatvorio vrata i seo. Rajnhartu je niz kičmu prošla jeza.

„Jednom si me pitao“, nastavio je Majsner, „zašto sam ušao u partiju. Sećaš li se? I sećaš li se da sam ti odgovorio da je to najbolji način koji sam smislio da i dalje radim svoj posao? Znaš, boli me, duboko u duši, što ste ti i Karolina mislili da je posao nacista i moj posao. Nije.“ Rajnhartu je bilo sve hladnije, disao je isprekidano i plitko jer mu je nešto stezalo grudi. Kao da je to osetio, Majsner mu se ponovo blago osmehnuo. „Nema vas mnogo, znaš, s kojima mogu da budem ovako otvoren. Moj

posao je nešto sasvim drugo, a moj položaj u Ministarstvu inostranih poslova omogućuje mi da ga obavljam. Ja sam protivnik nacista, nepomirljivi protivnik. Od samog početka protivim se onome što su učinili od Nemačke koju volim. A imam i mnogo istomišljenika.“

Zastao je kao da pušta Rajnharta da ovo shvati. „Otpor“, prošaputao je Rajnhart. „Vi govorite o pokretu otpora.“ Te reči, te *misli*, bile su zabranjene. Zavrtelo mu se u glavi.

Majsner klimnu glavom. „Tako je“, reče jednostavno. „To te ne iznenađuje?“, upitao je posle kratkog vremena. Pitanje je zvučalo više kao tvrdnja.

„Ne“, reče Rajnhart, ali iskreno govoreći, osetio je pre svega olakšanje kad mu je jedan zapečaćeni delić uma, deo koji je znao da je Majsner nacista, iznenada iščileo iz glave. „Ne, ne iznenađuje me, Zašto?“

„Zašto? Nas Nemce, tačnije rečeno nas Nemce iz izvesnog staleža, nije lako okrenuti protiv vlasti, a nismo bili ni dovoljno maštoviti da predvidimo ovo što se dogodilo. Rat, da - ali ne *ovakav*! Njihova krajnja preterivanja, njihovi zakoni, kultovi, licemerje, njihova *smešna* kočopernost... Tok rata... Katastrofe, jedna za drugom... Postupak prema pobeđenima... Ja lično nisam video da će još jedno pokolenje trpeti patnje koje smo mi prošli.“

„Kako je to nastalo u vama?“

„U duši pre nego u glavi. Kao misli pre nego kao reči. Zatim kao reči pre dela. Najzad su došla i dela.“ Klimnuo je glavom. „Pre rata sam bio u dodiru s prijateljima i kolegama iz inostranstva. Sastajali smo se, razmenjivali mišljenja. Razmatrali smo šta bi bilo kad bi bilo... razgovarali smo o nacistima kao što bismo pričali o nekoj naročito opakoj bolesti. Takve bolesti niko ne spominje po imenu. Sve je bilo vrlo civilizovano. Razgovori obrazovanih, svetskih ljudi. Kakve smo budale bili. Kako smo bili *naivni*“, rekao je, a njegove reči zvučale su još upečatljivije zbog odmerenog, blagog tona kojim su izgovorene. „Onda se to pretvorilo u razgovore između starih prijatelja. Oprezne. Pažljive. Opreznosti nikad nije dovoljno. Sada više nego ikad. Postoji mnogo grupa, ali nemaju mogućnosti kao naša. Ima nas mnogo. Neki su visoko, neki nisu. Neki su blizu, neki su daleko. A neki“, naglasio je sevajući očima, „uopšte i ne znaju da rade za pokret otpora.“

„Ja?“ Majsner polako klimnu glavom. Rajnhart je osećao da ga oči njegovog pukovnika neodoljivo privlače i otrgnuo se prema uspomeni na poslednje dane u Berlinu. Ponovo je video sebe zgurenog u uglu Majsnerovog salona. Sada je sve delovalo drugačije.

„Hoćeš li se vratiti?“, upitao ga je Majsner najzad.

„Učiniću to za vas, gospodine. I ni zbog čega drugog.“

Majsner je tiho uzdahnio, a sjaj vatre igrao mu je po sedoj kosi.

„Hvala ti.“

„Ja“, ponovio je Rajnhart.

„Ti“, prošaputao je Majsner. „Pažljivo smo te postavili. Pokretali smo te kako smo mislili da je najbolje. To je uvek bilo teško. Sada je gotovo nemoguće. Nacisti su snažni i lukavi. Razbili su mnoge grupe. Slomili su mnoge ljude, pa i dosta žena. Možda si čuo za one studente. Za grupu Bela ruža. Tako mladi, a tako hrabri. No omča se steže, i bojim se da je samo pitanje vremena kada će se stegnuti oko mene. Iako se za sada krećem manje-više slobodno, primećujem izvesne sitne promene, i zato je posao koji radim, posao koji moram da privedem kraju, sada još važniji.“

Majsner je spustio pogled. „Nevolja je u tome što smo mi, uprkos našim dobrim namerama, samo grupa bezličnih Prusa, mrzovoljnih starih poslovnih ljudi, plemića i bivših vojnika koji se sastaju tajno i blebeću o neotesanim Bavarcima. Dečko moj“, rekao je ponovo gledajući Rajnharta, „neće ti se dopasti ovo što ću ti reći. Moja grupa je“, uzdahnu on, „razgovarala s Ferhajnom. On nam je potreban. Treba nam neko čuven kao on. Treba nam neko ko u ljudima izaziva odanost. Čovek s odličnim vezama u vojsci.“

Rajnhart je progutao knedlu, polako, s mukom jer mu se grlo stezalo. „I...?“, uspeo je da proslovi. Znao je odgovor, ali morao je da ga čuje od Majsnera.

Majsner kao da je to znao, ili makar shvatao. „I, Gregore, moram da saznam sve što ti znaš. Moram da znam šta nameravaš da učiniš sada kad si saznao istinu o Ferhajnu. I, ako je moguće, moram da znam hoćeš li mi dati ono što si otkrio i pristati da zažmuriš.“

„Da zažmurim?“

„Da“, odgovorio je Majsner. Otvorio je usta kao da će reći još nešto, ali nije.

„Nemojte“, šapnuo je Rajnhart hrapavo. „Nemojte to da izgovorite. Nemojte reći: 'Samo ovog puta', pošto i vi i ja znamo da to nije istina.“ Nagnuo se napred pod teretom koji ga je tištao, pun osujećenosti i sve jačeg gneva. „Sumnjao sam“, rekao je najzad. „Sumnjao sam da me Frajlinger ometa. Bio je vešt, moram da priznam. Pokušavao je da me spreči da istražujem više oficire. Dao mi je spisak bez Ferhajnovog imena. Skrenuo me je prema esesovskom štandartenfireru... No nisam znao zašto.“

„Frajlinger je bio u nezgodnom položaju. On je jedan od nas. Pokušao je da razgovara s Ferhajnom, ali general je odbio da ga sasluša.“ Pogledao je majora.

Frajlinger je rastavio šake. „Kad sam saznao za ubistva, posumnjao sam da je Ferhajn umešan i odlučio da uradim nešto što bi vama, Rajnharte, siguran sam, bilo odvratno.“ Zastao je i mučno progutao knedlu. „Odlučio sam da vas pustim da nastavite, da prikupljate dokaze, a onda da vas skrenem na drugu stranu i te dokaze iskoristim da ubedim Ferhajna da nas makar sasluša. Ferhajnu je ponuđen položaj u

BD4Y

Vrhovnoj komandi Kopnene vojske.“ Rajnhart klimnu glavom. „Tako bi se našao u srcu operacija i blizu samog Hitlera. Želeli smo da prihvati taj položaj, ali kao jedan od nas. Ili kao simpatizer. On je položaj odbio, ali odjednom sam čuo da će ga prihvatiti. Mislimo da se nešto desilo i da se zbog toga predomislio.“

Telefon na Frajlingerovom stolu je zazvonio. Rajnhart je poskočio i pogledao aparat. Frajlinger nije podigao slušalicu. Iz kancelarije posilnog čuli su se koraci, glas, i zvonjava je prestala. „Govorite o učeni?“

„Tako je“, potvrdi Majsner. „Ja svakako govorim o učeni. Nismo znali za Ferhajново jevrejsko poreklo, ali smo sumnjali zbog onoga što je govorio i radio - to jest, nije govorio i radio - tokom svoje vojničke karijere. Naročito u Rusiji. Pregledali smo njegova zvanična dokumenta. Ako su falsifikovana, onda je to obavljeno vrhunski. Sada znamo. Možemo ovo iskoristiti da razgovaramo s njim.“

Rajnhart se ponovo nagnuo napred. Čvrsto je zažmurio i zatresao glavom. „Gospode bože“, prošaputao je. „Upotrebićete ovo...“ Podigao je pogled. „Tražite da ne preduzimam više ništa protiv čoveka koji je možda izvršio ili naredio ubistvo.“ Majsner klimnu glavom. „Zašto? Zato što vam je potreban?“

„Ubeđen sam da će nam Ferhajn pomoći. Već nam je pomogao, ali on to izgleda ne vidi. A ako ne uspemo da ga privolimo da nam pristupi od svoje volje, da, primoraćemo ga. Ja mogu da izgubim samo piona u igri. Za njega je na kocki mnogo mnogo više.“

Život. Karijera. Rajnhart se setio Hendlovog dosijea. „Njegova sestra.“

„Tako je“, reče Majsner. „Njegova jedina slaba tačka.“

„Govorite o žrtvovanju. Dva života za jedan.“

„Ne“, reče Frajlinger hrapavo. „Govorimo o jednom životu za mnogo života. Za hiljade. Za stotine hiljada.“

„Razmisli o ovome, Gregore“, prošaputao je Majsner. „Razmisli o tome šta bi Ferhajn značio za pokret otpora.“

„Razmišljam, verujte mi“, prasnu Rajnhart. Uhvatio se za čelo, besan i posramljen što mora ovako da razgovara s Majsnerom. „Znate li“, rekao je s glavom u rukama i podigavši pogled, „znate li šta mi oduzimate? Posle ko zna koliko vremena ponovo sam pronašao sebe. Našao sam razlog za postojanje. Za život.“

„Ja ti mogu dati razlog, dečko moj. Sada kada znaš šta radim, šta zastupam, možeš nam se pridružiti. Mogu da te povedem sa sobom i Frajlingerom u Italiju. Ovo ovde je klanica. Već je gadno, a kad odemo, videćeš, svi će ponovo nasrnuti jedni na druge.“

Rajnhart je pomislio na doktora Begovića i hteo je da odmahne glavom, da kaže Majsneru da ne mora biti tako, ali omela ga je ponovna zvonjava telefona u pretkancelariji, još glasova. „Žao mi je, gospodine pukovniče. Ja... To mi sve deluje... pogrešno.“

„Malo je kasno za *savest*, Gregore“, odvrati Majsner resko. Rajnhart se skamenio kao dete pred očevom grdnjom. Majsner ga je prodorno gledao pravo u oči, a onda mu je pogled omekšao. Prešao je rukom preko lica. Rajnhart je zapazio da se Majsneru ruka trese kao u starca. Prvi put je primetio pege na Majsnerovoj koži zategnutoj preko kostiju, da mu prsti liče na kandže. „Izvini, dečko moj“, prošaputao je Majsner. „Nisam smeo to da kažem.“

„Ne“, reče Rajnhart. „Jeste kasno. Ali bolje ikad nego nikad. Ja ovo mogu. Mogu da postupim kako treba. Moram.“ Pogledao je u pod, a zatim podigao glavu. „Molim vas.“

Neko je pokucao na vrata. Majsner i Frajlinger su se skamenili. Pukovnik je posegao u unutrašnji džep sakoa, a onda je klimnuo glavom Frajlingeru, koji je ustao i prišao vratima. Rajnhart je primetio da je majorova futrola otkopčana. Frajlinger je otvorio vrata i izašao.

Majsner je opazio da Rajnhart gleda njegovu ruku u sakou. Okrenuo se ka odškrinutim vratima kancelarije. Kroz vrata su se čuli glasovi, nerazumljive reči. Majsner je ponovo pogledao Rajnharta, bez ikakvog izraza na licu, i Rajnhart se odjednom uplašio. Nije prepoznao ovog čoveka koji zuri u njega.

Frajlinger je ušao, zatvorio vrata i osluškivao nekoliko trenutaka. Majsner ga je pogledao, a onda je podignutih obrva mahnio glavom ka vratima. „Nema veze s nama“, rekao je Frajlinger gledajući Rajnharta.

„Gospodine majore. Gospodine pukovniče. Čak i kad bih hteo, čak i kad bih mogao da vam pomognem, ja nemam vlasti nad Talbergom. Ja mogu da vam obećam bilo šta, ali ne znam šta će on učiniti.“

„Da li ti Talberg veruje?“, upitao ga je Majsner ne vadeći još ruku iz sakoa.

Rajnhart je pomislio na detinjasto Talbergovo zanimanje za njegovu detektivsku prošlost. „Možda.“ Setio se Talbergovih naglih promena raspoloženja, prisetio se kako mu lice ponekad neočekivano otvrdne. „Ne znam.“ Okrenuo se Frajlingeru. „Šta je to bilo? Tamo napolju?“

Major je malo oklevao. „Policija će uhapsiti Jelića zbog ubistva Marije Vukić“, rekao je najzad.

„Kada?“

„Sada.“

Rajnhart je ustao. „Gospodine...“, obratio se Majsneru, ali ovaj ga je prekinuo.

„Ne mešaj se u to, Rajnharte.“

„Ne mogu da dozvolim da se to desi.“ Pogledao je Majsnerovu ruku u sakou i Frajlingerovu otkopčanu futrolu. „Taj momak, taj Jelić, nema nikakve veze s ovim. I ne govorite mi da je i njega neophodno žrtvovati.“

„Rajnharte“, reče Majsner, izvuče ruku iz sakoa i spusti je na koleno.

„Ne. Ne govorite ništa.“ Rajnhart je stao uz Frajlingerov sto, ali major je i dalje bio između njega i vrata. Pažljivo je spustio kutiju s filmom na sto. Dosije je zadržao. „Mnogo ste učinili za mene svih ovih godina. Nikada neću moći da vam uzvratim. Ali i ja sam dosta učinio za vas. Vodio sam za vas ljude u smrt. Borio sam se za vas sve dok više nisam imao šta da dam.“ Frajlinger je pogledao Majsnera, koji je klimnuo glavom. Major se odmaknuo. „Nekada ne bih morao da vam objašnjavam ovako nešto.“ Majsner je stisnuo usne kao da su ga Rajnhartove reči pogodile snagom šamara. Rajnhart je omekšao, kao što je i znao da hoće. Ne bi mogao da povredi ovog čoveka kome toliko duguje. „Razmisliću o... o ovome što ste mi rekli, gospodine. Javiću vam se.“

Majsner mu je prišao, polako, starački, a Rajnhart je shvatio da on i jeste starac, umoran i isceden. Uzdahnuo je, podigao ruke i spustio ih Rajnhartu na ramena. Potapšao mu je epolete i zagladio tkaninu. „Imam nešto za tebe“, rekao je i pružio Rajnhartu paketić od meke kože. Rajnhart je hteo da ga otvori, ali Majsner je spustio ruku preko njegovih. „Pogledaj kasnije.“ Lako se osmehnuo, a zatim ga zagrlio. „Ti si bio najbolji od svih“, šapnuo mu je i odgurnuo ga, nežno. „Uradi ono što moraš.“

Vozeći se mračnim gradskim ulicama, pored praznih prozora i vrata u senkama, zalutao je dva-tri puta tražeći Jelićevu zgradu. Najzad ju je pronašao prepoznavši je samo po savremenom izgledu; petospratnica je štrčala okružena starijim nižim kućama. Provezao se pored ulaza, odjednom oprezan, i parkirao se nešto niže, pored zarđalog kamiona na četiri točka s izdvanim ispucalim gumama. Ugasio je farove i ostavio motor da bruji u tišini. Promeškoljio se u sedištu, pogledao niz ulicu i u zgradu, prema Jelićevom stanu. Kroz nepotpuno navučene zavese videlo se svetio, ali na ulici nije bilo vozila. Ako su policajci bili i otišli, ostavili su uključeno svetlo u stanu.

Zapalio je cigaretu i čekao, kuckajući prstima po suvozačkom sedištu. Policijski čas uveden je juče, i sve je bilo tiho. Dok su mu se oči privikavale na tamu, a uši na tišinu, ulica je izranjala iz mraka, oprezno, kao da strepi da je ljudi ne primeće. Delovala je pusto, ali nije bila. Oblici su se zgušnjavali u tami, za njima su naišli zvuci. Zveckanje porcelana. Delići razgovora. Nečiji smeh. Rajnhart je znao da se izlaže opasnosti. Uprkos policijskom času, ne može ovde ostati dugo.

Povukao je dubok dim i malo se smirio. Razmislio je o svemu što je saznao od jutros. Begović je partizan. Ferhajn je Jevrejin. Majsner i Frajlinger su pripadnici pokreta otpora, a on sam je pion u velikoj igri i našao je nešto što ga je podsetilo na ono što je nekad bio. Nešto ispravno što mu je svakog trenutka moglo biti uskraćeno. Prvi put u mnogo godina osetio je da se magla koja ga obavlja delimično razilazi. Video je jasnu svrhu, stekao je cilj, našao je pravac u kom će poći. Gledao je odraz žara cigarete na staklu, video je sopstvene crte lica kako se pomaljaju iz mraka i ponovo nestaju. Misli su mu nailazile i iščezavale kao to svetlo. Je li nepovratno izgubljen, za sebe i za druge? Da li je toliko obuzet sebičnim osećanjem ponovnog otkrivanja samog sebe da više ne vidi širu sliku? Zar zaista više nije u stanju da rizikuje i zada udarac veći nego što bi ikada mogao zadati sam?

Čuo je zvuk kola i ukrutio se. Naišla su iza njega, obasjavajući farovima linije i uglove ulice. Kola su stala pred Jelićevom zgradom i iz njih su izašla tri čoveka. Do Rajnharta je dolebleo žamor; jedan čovek je dobio prstima po krovu automobila. Čula se škripa šarki, tup zvuk zatvaranja vrata, zatim više ništa.

Rajnhart je razmislio šta će s dosijeom, a onda ga je gurnuo pod rezervni točak. Ako je ulica do malopre delovala pusto, sada je bila neuporedivo tiša. Rajnhart je doslovno mogao da oseti tišinu, da je opipa, da čuje misli ljudi koji se nadaju da kola nisu došla po njih. Srce mu je snažno udaralo dok je ulazio za pridošlicama u zgradu, tiho, da šarke ne zaškripe. Stao je, oslušnuo, a onda se brzo popeo stepenicama na

sprat. Svetio se videlo ispod vrata samo još jednog stana osim Jelićevog. Oslušnuo je i čuo glasan govor, nasilne i optužujuće tonove. Srce mu je ubrzalo. Ne dajući sebi vremena da razmisli, pokucao je na vrata, otvorio ih i ušao.

Jelić je stajao naslonjen na veliki sto. Lice mu je bilo vrlo blede i napeto - tamo gde već nije bilo modro i natečeno. Preko puta njega stajao je Putković i držao ga mesnatom šakom za košulju. Padelin je stajao sa strane, s rukama na bokovima. Oba policajca su ga pogledala. Putkovićevo lice bilo je zajapureno, Padelinovo ravnodušno. Tu su dvojica, ali iz kola su izašla trojica...

Vrata su mu naglo izletela iz ruku i zalupila se, a dve ogromne šake poput čeličnih traka prikovala su mu ruke uz telo. Osvrnuo se preko ramena i video Bundu. Bio je zaista ogroman. Iz neposredne blizine gotovo nepodnošljivo je zaudarao, poput medveda.

„Šta radite vi ovde, kapetane?“, upitao je Putković.

Rajnhart je progutao knedlu i okrenuo se od Bunde i njegovih sitnih očiju, sjajnih ispod gustih obrva. „I ja bih vas to mogao da pitam.“

„Ja ovde postavljam pitanja.“

„U redu. Čuo sam da ćete doći i hteo sam da se postaram da ne pogrešite. Ponovo.“

„Čuli ste?“, ponovio je Putković. Zgledao se s Padelinom; ovaj je samo lako slegnuo ramenima. Putković je, zgađenog lica, promrmeljao nešto na srpskohrvatskom. Rajnhart je mršteći se prepoznao neke reči.

„Beker! Upravo ste spomenuli Bekera“, rekao je i pokušao da se otrgne od Bunde. Bio je kao da pokušava da pomeri planinu. Putković je zaškiljio. „Kakve veze Beker ima s ovim?“, upitao je Rajnhart.

„To nije važno.“

„Nije“, saglasio se Rajnhart menjajući pristup, videvši da šef policije s mukom pokušava da proceni novonastalu situaciju. Nije baš bistar. Padelin je pak samo posmatrao. „Ne, važno je to što jedan vaš službenik drži nemačkog oficira.“

„Pa, dešavale su se i gore stvari“, odvratio je Putković gundavo. „Ne brinite, nećemo vam ništa. Vi ste naši saveznici, zar ne?“, završio je s trapavom zajedljivošću.

„Šta će vam on?“, upitao je Rajnhart gledajući Jelića.

Putković je bez ikakvog izraza pogledao mladića. „On zna nešto o filmu“, zarežao je i čvršće stegnuo Jelićevu košulju. Jelić je zaustio da nešto kaže, ali Putković ga je prodrmusao kao mače. „Zaveži!“, prosiktao je na srpskohrvatskom.

„Već sam rekao Padelinu. Jelić ne zna ništa.“

„Da, rekli ste. Ali niste izneli dokaz.“

„Dokaz?“, ponovio je Rajnhart podrugljivo. „Do sada niste preterano brinuli o dokazima. Zašto biste se sada lomili oko dokaza?“

„Lomiti, to je dobra reč, kapetane Rajnharte. Ali vi je ne znate najbolje, zar ne?“

„Molim?“

„Slomiću ja ovog Jelića“, rekao je Putković ne slušajući ga. „Možda ćete mi vi reći ono što želim da saznam. Možda će mi on reći ono što želim da saznam. Kako god bilo, meni odgovara. A osim toga zabaviću se s ovim balavcem“, nasmešio se. Rajnhart je osetio da se Bundin stisak pojačava, kao u nekom ogavnom iščekivanju.

„Putkoviću, nema potrebe za tim.“

„Šta se on tebe tiče?“, zagundao je šef policije. „Jebeš ga ili šta?“ Tupi sjaj mu je zaigrao u očima i rekao je nešto dvojici svojih policajaca na srpskohrvatskom. Bunda se nasmejao, a Rajnhart je osetio da se grmalj trese. Padelin je i dalje ravnodušno zurio u Rajnharta. „Hej, guzičaru“, nasmejao se Putković Jeliću u lice, „da li te ovaj čovek uznemirava? Hoćeš li da ga prijaviš?“ Nastavio je s podrugivanjem, gušeći se od smeha, a Bunda gaje podbadao. Po Jelićevom rumenilu Rajnhart je shvatio da su neke strele pogodile cilj.

Šef policije najzad se smirio i ućutao; svaki tračak vedrine se ugasio. Gledao je Rajnharta i Jelića. „Šta ćeš ti ovde, kapetane?“, ponovio je.

„Došao sam da vidim je li mladić u nevolji. Zbog vas, zbog onoga što mislite da zna.“

„A šta ti misliš da bi on mogao da zna?“

„Kao što sam juče rekao Padelinu, on ne zna ništa.“

Putković je pustio Jelića. Mladić se zateturao unazad i skljkao uz veliki sto. Šef policije je prišao Rajnhartu i zapiljio se u njega svinjskim okicama. „Ne verujem ti“, rekao je. „Zašto bi nemački oficir stavljao glavu na panj zbog nekog kao što je on?“

Ako se zanemari činjenica da je sve ovo bilo krajnje rđavo, Putković je imao pravo. Rajnhart nije imao nikakvog razloga da se meša, a mnogo razloga je bilo da ostane po strani. Mnogo razloga u ovom naglavce izokrenutom svetu u koji se njegov život pretvorio. „Dobio sam film od Tomića. On je bio snimatelj Marije Vukić. U redu? Trebalo je da bude u Zagrebu, ali sve vreme je bio ovde.“ Nije se usudio da kaže više kako ne bi otkrio previše o Begoviću i sigurnoj kući. Ko zna kako bi se onda sve završilo.

„Gde je Tomić sada?“

„Ne znam.“

Putković je zaškiljio u Rajnharta. „Ne znaš? Ili nećeš da nam kažeš? Znaš ti još nešto, siguran sam.“ Odmakao se. „Čuli smo mi za tebe. Blag si prema partizanima.“

„Molim? O čemu govoriš?“

„Tokom saslušanja. Mekan si. Blag si prema crvenima. Voliš crvene? Ne lomiš ih. Samo razgovaraš s njima. Pričaš, pričaš, pričaš.“

Rajnhart je osetio jezu, izgubljenost u vremenu i prostoru, setivši se kako mu je

Begović govorio to isto. Činilo mu se da odjednom vidi sebe iz drugačijeg ugla. Nemački oficir blag prema partizanima? Putković je stegnuo zube i rekao nešto Padelinu pokazujući glavom vrata koja vode dalje u stan. Učinilo mu se da će se Padelin pobuniti, ali onda je samo izvadio Rajnhartov pištolj iz futrole. Bunda ga je pustio, a Padelin ga je uhvatio za mišicu, ništa slabije od grmalja, i povukao ga sa sobom iz sobe u kratki hodnik. „Ulazi“, rekao je. Rajnhart je otvorio vrata spavaće sobe. Video je zgužvan polunamešten krevet i uključenu lampu na noćnom stočiću. Padelin ga je gurnuo teškom šakom u leđa. „Sedi na krevet.“ Zatvorio je vrata, spustio Rajnhartov pištolj u džep, seo na škripavu stolicu preko puta kreveta i bezizrazno se zagledao u zid iza Rajnharta.

Rajnhart je jedva čuo išta iz sobe kroz zidove i vrata, preko lupanja sopstvenog srca i tutnjave krvi u ušima. No ono što nije čuo dopunila je njegova mašta. Jelić nije imao nikakvih izgleda protiv Putkovića i Bunde, a oni neće trošiti mnogo vremena na saslušavanje. I šta dalje? Nemci i Hrvati su saveznici, ali ova trojica će uskoro shvatiti da Rajnhart zna više, a onda će ga se nekako otarasiti. Uvek mogu za to da okrive partizane. Misleći o ovome, pomislio je i na navodni glas koji ga prati. Rajnhart, islednik blag prema crvenima...

Oslonio je čelo na vrhove prstiju i polako uzdahnuo gledajući Padelina kroz prste. „Ne deluješ mi naročito vedro, Padeline“, rekao je, podigao glavu i spustio ruke.

Inspektor je trepnuo i prodorno ga pogledao. Usne su mu se stisnule kao da nešto zadržava. „Ne“, glasio je kratki odgovor. „Ti si kriv, Rajnharte. Trebalo je da mi kažeš za Tomića.“

U ovome je bilo istine, a Jelić je sada plaćao za tu odluku. No Rajnhart nije mogao iskreno da zažali. Mišice su ga bolele od Bundinog stiska. Spustio je šake na kolena i povukao ih duž butina. Osetio je nešto u džepu. Prebacivši težinu, ne ispuštajući Padelina iz vida, gurnuo je ruku u džep i setio se paketića koji mu je Majnsner dao. Otvorio ga je i na trenutak mu je zastao dah. Bio je to njegov sat, njegov vilijemson. Veliki džepni sat koji je ostavio Majnsneru na čuvanje. A Majnsner mu ga je vratio...

„Šta znaš o prijateljstvu, Padeline?“

„Molim?“

„O prijateljstvu. O prijateljima. Šta znaš o tome?“

Padelin uzdahnu. „Samo ćuti, Rajnharte, i uskoro će sve biti gotovo.“

„Ja sam imao dosta sreće, reklo bi se. Imao sam dobre prijatelje. Najbolje. Prijatelje za kakve se žrtvuje glava. Jesi li ikada imao takvog prijatelja, Padeline? Nisi?“ Detektiv ga je belo gledao. Rajnhart je spustio pogled na sat. „Šta misliš, da li je Marija Vukić imala prijatelje?“

„Ućuti, Rajnharte.“

Rajnhart je gledao sat, prelazio palcem po natpisu na kutiji, po ugraviranom imenu.

To je činio tako često da je uglačao metal. Pogledao je na feniks i namestio vreme na vilijemsonu pre nego što ga je vratio u kesicu od meke kože. Setio se Majsnerovih reči i sada ih shvatio. Majsner nije znao koliko mu je vremena preostalo i nije želeo da sat završi kod nekog drugog. Dovršavao je nedovršene poslove.

Lako je uzdahnuo i pogledao u pod. Pored stopala mu se vijugala žica; vodila je iz utičnice do lampe na noćnom stočiću. Pomerio se da vrati sat u džep. Usput je zavukao nogu u žicu i spustio potpeticu preko nje.

„Mogu li da zapalim?“ Izvadio je cigarete i šibice iz drugog džepa i pustio palicu da sklizne. Popravio je bluzu i sakrio palicu koja mu je zgodno legla niz butinu. Iz glavne sobe začuo se udar. Neko je kriknuo od bola. Rajnhart se zagledao u zid, zatim u Padelina. Krupni detektiv je trepnuo i uzvratilo mu pogled monaški ravnodušno. „Mislim da nije imala prijatelja“, nastavio je Rajnhart paleći cigaretu i uvlačeći dim. Spustio je laktove na kolena i sklopio ruke. „Mislim da je bila okružena ljudima koji su je iskorišćavali. Uglavnom za seks“, dodao je i izbacio dim.

„Molim?“

„Govorim o Mariji Vukić. O ustaškom seks-simbolu.“

„Zaveži“, odrezao je Padelin.

„No možda grešim. Koliko sam uspeo da shvatim, imala je jednog prijatelja, a to je bio Tomić. Onaj kog tražiš. Onaj za kog misliš da vas Jelić može dovesti do njega.“ Padelin je pomerio ruke na krilu. Rajnhart se usiljeno osmehnuo. Bio je to onaj podmukli osmeh kakav je video na licima stotina osumnjičenih. Osmeh koji će uvek razjariti policajca.

„Zašto mi nisi ranije rekao za tog Tomića?“

„Znaš već. Zašto bih ti verovao? No skrećem s teme.“ Padelin se namrštio. „Da se vratimo na Mariju Vukić. Tomić mi je ispričao mnogo o njoj. Znaš, on je bio najbolji prijatelj njenog oca. Ranjen je u ratu. Otkinuta su mu jaja. Zamisli to...“ Rajnhart je zatresao glavom i povukao dubok dim. „Ja to ne mogu da zamislim, a sam bog zna da sam se nagledao rana u svoje vreme...“ Pogledao je vrh cigarete i oteresao pepeo na pod. Padelin je žmirkao. „Rekao mi je da joj je bio drugi otac. Verovatno zato što joj je pravi otac bio zauzet ustaštvom ili šta ja znam. Nije to izgovorio, ali stekao sam utisak da gospodin Vukić nije bio anđeo. Nije baš lepo postupao s Marijom. Verovatno je pokušavao da je podvodi nekim prijateljima. Tomić kaže da je jednom htela i s njim da spava, ali on, naravno, nije mogao. Kad je saznala za njegovu ranu, počela je prema njemu da se ponaša kao prema ocu. Naravno, ocu kog je pokušala da pojebe. Najmanje jednom.“

Padelin je polako udahnuo, a grudi su mu se napele kao meh. „Rajnharte, želiš li nešto ovim da kažeš? Ako ne, ućuti, molim te.“

„Samo glasno razmišljam. To nikome ne škodi, zar ne?“ Nasmešio se i video da se

Padelinov pogled stvrdnjava. „Čudno, zar ne? Marija Vukić. Lepotica koju je verovatno podvodio rođeni otac. Traži utehu od evnuha. Mislim da su mnogi želeli da spavaju s njom. Ona je pak želela da spava samo sa starijim muškarcima. Sa zrelima.“

„Rajnharte.“

„S muškarcima kao što sam ja, na primer. Znaš, kad bi ušla ovamo i kad bi morala da odabere jednog od nas dvojice, izabrala bi mene.“ Iskezio se i s mukom protisnuo knedlu; grlo mu je bilo potpuno suvo. Iz dnevne sobe čuo se još jedan tup udar, a za njim smeh sličan brujanju motora. „Iskusnog muškarca kao što sam ja. S malo sedih“, rekao je mrseći sebi kosu. „S ordenjem. Imam čak i ranu iz rata“, dodao je kucnuvši se po kolenu. Povukao je nogu i zategnuo žicu. Na silu se još šire iskezio. „Mislim da bi se bacila na mene.“

„Rajnharte, ako ne *zavežeš*...“

„O, za ime sveta, Padeline. Pa samo *razgovaramo*“, rekao je Rajnhart i ugasio cigaretu o stočić. „Ali moram da te pitam nešto. Šta si pomislio kad si je video mrtvu? Jesi li razmišljao kako bi bilo? Znaš? Da je jebeš?“ Koža iznad Padelinovog okovratnika je pobeležila. Znak opasnosti. Rajnhartu je srce tuklo kao ludo. Padelin je ispunio čitavu sobu svojom pretećom nepomičnošću. Polako, pažljivo, Rajnhart je povukao kabl nogom. Žica se zategnula i ukrutila mu se preko stopala.

Pogledao je krupnog detektiva pravo u oči. „Jelić je verovatno bio u pravu u vezi s njom. Bila je najobičnija droljetina.“ Video je da su se Padelinu oči ucaklile kao da mu je neko u glavi spustio kapke. „Šta je ono rekao o njoj?“ Rajnhart se nagnuo napred, ponovo prizvao na lice onaj osmeh i razrogačio oči glumeći vedrinu. „Sećaš li se? Ma daj, sigurno se sećaš.“ Ponovo je pomerio nogu, jedva dišući od grudve straha u grudima. Nagnuo se udesno, prema vratima, gledajući kako se Padelin lako pomera prateći njegove pokrete. „Kresnula bi se sa svakim, tako beše? Sa svakim ko može dovoljno brzo da mrda kukovima. Ali šta ti misliš, da li bi kresnula leš?“

Rajnhart je znao da se Padelin kreće bez izraza. Bez podsmeha, urlika, mrštenja. Samo pokret. Neumoljiv kao stena kad se kotrlja nizbrdo. Video je začetak pokreta kad se Padelin snažno oslonio obema nogama na pod i onako krupan ustao u jednom slivenom pokretu. Rajnhart je dozvolio sebi da pokaže strah, istinski strah, a onda se nagnuo udesno, snažno povukao nogom po podu i osetio da kabl izleće iz zida.

U sobi je iznenada nastao potpuni mrak Rajnhart se bacio unazad na zid, tamo odakle je došao, izvukao palicu, zabacio je uvis i osetio da se otvara i zaključava. Osetio je da je Padelin projurio pored njega, osetio je njegovu toplotu i težinu kao što bi plivač osetio da kit prolazi ispod njega u tamnim vodama. Podigao je koleno i čuo detektiva kako zapanjeno krklja majmunski grabeći Rajnharta za bluzu i ispod brade; tražio je oslonac debelim prstima, migoljio šakama uvis pokušavajući da napipa oči. Rajnhart je trznuo glavu unazad i zamahnuo svom snagom. Osetio je da palica pogađa

Padelina u leđa, čuo ga je kako dahće dok mu se elastični metal savija oko rebara, a kugla na vrhu Zariva se duboko u meso. Rajnhart je ponovo podigao koleno, udario Padelina u grudi i raspalio ga još nekoliko puta palicom po ramenima.

Osetio je da je kugla pogodila nešto mekano, pa je šutirao i udarao kolenima i stopalima. Ovo je bila rovovska borba u kojoj nema prostora osim onog koji izboriš rukama i nogama. Udaraj, bodi, ritaj i ne zaustavljaj se dok protivnik ne padne, ili dok ti ne padneš. Strah je iščeznuo, ostala je samo praznina. Osetio je mučninu od dobro poznatih pokreta, u sećanje su izronila rvanja i tuče po zemljanim rovovima s Rusima u smeđim bluzama, Francuzima u plavim uniformama i Englezima s okruglim metalnim šlemovima.

Padelin se srušio na pod, ali usput je uspeo da udari Rajnharta u slabinu, tik ispod rebara. Rajnhart je isprekidano zakrkljao od bleska bola, pao na kolena Padelinu na leđa i udarao ga palicom po zadnjoj strani butina. Nije želeo da ga ubije iako je znao da detektivu smrt ševa u očima. Slobodnom rukom ga je zgrabio za kosu i udario mu glavom o pod. Stao je, isprekidano dahćući, osećajući Padelina pod nogama, slušajući njegovo disanje. Padelin se trznuo, trup mu se pomerio. Rajnhart je uzeo dršku palice, spustio je Padelinu na potiljak i povukao palicu unazad. Procenivši što je bolje mogao u tami, udario je detektiva u potiljak i osetio da se ovaj pod njim ukrutio, a zatim potpuno opustio.

Klečao je nekoliko trenutaka na Padelinovim leđima, ali detektiv se nije pomerao. Svetlost se cedila u sobu. Bledo srebro opcrtavalo je kapke, a oko vrata je sijao beli pravougaonik. Mocar od hladnog znoja, Rajnhart se nagnuo tik do Padelinovog lica i oslušnuo njegov dah. Opipao mu je sako, našao svoj pištolj i uzeo ga, kao i Padelinov. Ustao je, napipao zid i naslonio se na trenutak. Setivši se gde je sto, uzeo je kapu, obrisao znojavo lice rukavom i stavio kapu na glavu. Malo se primirio, pa je odškrinuo vrata, oslušnuo, otvorio ih šire i pogledao u hodnik.

Nije bilo nikoga. Sklopio je palicu, gurnuo je u džep, išunjao se napolje, skrenuo ka vratima u dnu hodnika i otvorio ih što je tiše mogao. Čuo je tup udar, mrmljanje i psovke. Dvojica ljudi se svađaju. Zatim je čuo korake i pojavio se Bunda. Zvuk vode iz slavine i grmlj se vratio noseći bokal. Voda se prosipala po podu. Kamufliirajući se bukom, Rajnhart je provirio kroz vrata i video Putkovića i Bundu kako stoje nad Jelićevim telom.

Brzo je ušao u sobu i krenuo ka policajcima koji su ga gledali s tupom nevericom. Uperio je svoj pištolj Putkoviću u glavu. „Dosta“, rekao je tiho. „Bacite oružje, obojica. Kaži Bundi da uzme Jelića i snese ga u prizemlje.“

Putković je zurio pored Rajnharta u vrata. „Gde je Padelin?“

„Živ je“, odgovorio je Rajnhart. „Kaži mu da uzme Jelića. Smesta.“ Bunda je stezao pesnice i teško disao kroz nos. Rajnhart je naciljao u njega. Div nije ni trepnuo,

samo je zurio pored cevi u Rajnharta. „Miči se ili ću upucati tvog ljubimca gorilu i naterati tebe da nosiš Jelića.“

„Nećeš se izvući s ovim“, zagundao je Putković.

„S čim?“, odvratio je Rajnhart. Držao je Bundu na nišanu i netremice ga gledao. Bunda je opasan. Ne srne da ga pusti blizu sebe. „Zatočili ste nemačkog oficira. Udarili ste ga. Razoružali ste ga. Ko je u većoj nevolji?“

Putković ga je besno pogledao, a onda je progundano naređenje Bundi. Pištolji su im zazveketali po podu, a onda je div kleknuo, provukao ruke ispod Jelića, podigao ga i prebacio preko ramena. Uspravio se, lako se promeškoltio i okrenuo se ka Rajnhartu. „Dole. Prvo on“, rekao je pokazujući Bundu pištoljem.

Kad su izašli na ulicu, Rajnhart se držao leđima okrenut zidu. „Kaži mu da stavi Jelića u moja kola. Pozadi.“ Bunda se sagnuo i grubo ispustio Jelića na zadnje sedište. Mladić je zaječao kroz razbijena usta kad se skljojao u kola. „Vas dvojica, nazad. Na kolena. Pred kola.“ Obojica su kleknuli, polako, s oklevanjem. Rajnhart je osećao da bes izbija iz njih dok je sedao za volan. Nekako je uključio motor i farove. Policajci na kolenima zatreptali su i zaškiljili na iznenadnoj svetlosti dok je Rajnhart okretao kola. Usporio je prolazeći pored Putkovićevog automobila, ispalio metak u zadnji točak i bacio pištolj na suvozačko sedište. Bunda je ustao i potrčao za njim. Rajnhart je pritisnuo gas i motor je zabrujao. Kad je stigao do kraja ulice, video je u ogledalu Bundu kako nezgrapno utrčava u ulicu za njim, a zatim se gubi u mraku kao neka divlja šumska zver.

Rajnhart je vozio bez razmišljanja dok nije stigao do Ulice kralja Aleksandra. Tu je stao i tu gaje strah sustigao, zagalamio i poremetio mu spokoj uma koji ga je do sada nosio. Udahnuo je duboko i isprekidano, spustio glavu na volan i ostao tako dok mu se disanje nije umirilo, a ruke očvrsnule. Pogledao je pozadi. Jelić je po svemu sudeći bio u nesvesti; nije se odazvao kad gaje Rajnhart pozvao po imenu. Posle groznice u prošlih nekoliko minuta Rajnhart odjednom nije znao šta će dalje. No sporo krkljavo Jelićevo ječanje podstaklo ga je, pa je krenuo krivudavim ulicama ka Bentbaši, prošavši pored svega dva-tri vojna vozila. Parkirao se uz drvenu garažu, izvukao Jelića iz kola, prebacio njegovu ruku sebi preko ramena, a drugu obavio oko pojasa.

„Jeliću. Možeš li da hodaš? Pokušaj da hodaš. Da mi pomogneš. Molim te, hodaj malo.“

Jelić je mlitavo visio uz njega, ali činilo se da pokušava da ponese malo svoje težine. Rajnhart je poveo niz mračnu uličicu, neočekivano se spotičući po kaldrimi; išao je korak po korak, a koleno mu se bolno trzalo. Stigao je do kuće, zastao i pogledao levo i desno. Nije video nikoga, pa je prebacio Jelića uz jedno rame, a slobodnom rukom pritisnuo kvaku. Vrata su se bešumno otvorila, a Rajnhart samo što nije zajecao od olakšanja. Jedina nada bila mu je da ova vrata nisu zaključana.

Što je brže mogao uvukao se unutra i zatvorio vrata nogom. Doteturio se do dnevne sobe i spustio Jelića na niski divan ispod niza prozora. Uspravio se, teško dišući, i protrljao koleno. U kuhinji je našao boce rakije, nakvasio kuhinjske krpe i privio ih Jeliću na lice. Znao je da to neće pomoći, ali osećao se obaveznim da nešto učini. Sipao je malo rakije u čašu, podigao Jeliću glavu i primeo mu čašu usnama. Jelić se trgnuo i okrenuo mrmljajući kroz otekle usne.

Rajnhart je uzdahnio i seo. Neko vreme je dodirivao čašu, a onda ju je naglo iskapio i oštro uzdahnio brišući usta dlanom. Sipao je još i pogledao Jelića, potpuno izbezumljen. Šta je uradio? Šta će sad? Ima li ovo neke veze sa Staljingradom? Da li ga Jelić toliko podseća na Fridriha? Ne liče ni po izgledu ni po ponašanju. Možda je Jelić bio zamena za ona dva dečaka iz Kragujevca? Za dvojicu koju nije spasao? Snažno je zatreptao od vrelih suza, iznenada osetivši oštri miris dima, i iskapio rakiju. Krenuo je da sipa još jednu, ali kad je boca zvecnula o rub čaše stao je i spustio bocu i čašu na sto.

Možda je ovo jednostavno bilo ispravno.

Na listu svoje beležnice napisao je Jeliću poruku da ne mrda dok lekar ne dođe, iscepio list i ostavio ga na stolu, nadajući se da će ga mladić videti. Napisao je još

jednu poruku, presavio je, zapisao dva imena i izašao iz kuće; na kraju uličice je stao i pogledao preko puta u radnju u kojoj je, kako mu je Simo rekao, „kupio“ svoj suvenir. Gurnuo je cedulju pod vrata i zatim se odvezao nazad u kasarnu.

Setivši se u poslednjem trenutku da izvuče fasciklu ispod rezervnog točka, popeo se u svoju sobu, ponovo zaglavio stolicu pod kvaku, uz zveket spustio pištolj na noćni stočić i srušio se na krevet. Pokrio je lice rukama i polako se smirivao. Pogledao je na sat i video da je skoro jedanaest. Sutra rano ujutru kreće s Talbergom na put, nije se uopšte pripremio, a činilo mu se da sada nema snage za to. Šta je Putković rekao o Bekeru? Bio je siguran da je čuo Bekerovo ime.

Skočio je na noge kad mu je neko pokucao na vrata. Soba je bila mračna, ali iza prozora se video nagoveštaj zore. Usta su mu bila suva i lepljiva, pa je shvatio da je zaspao. Ponovo je čuo kucanje. Nesigurno je ustao i uzeo pištolj.

„Ko je?“, doviknuo je stojeći pored vrata.

„Frajlinger.“

Rajnhart je sklonio stolicu, otvorio vrata i koraknuo unazad, držeći pištolj u visini struka. Frajlinger je ušao u sobu i zažmirkao. Zatvorio je vrata i ono malo svetla iz hodnika je nestalo. „Svetlo?“

Rajnhart je posegao pored njega, pritisnuo prekidač, zaškiljio i odmaknuo se. Frajlingeru je pogled zastao na pištolju, ali nije rekao ništa. „Izvolite?“ Na Rajnhartovom satu bilo je četiri ujutru. Opsovao je ispod glasa. Nije nameravao toliko da spava. Nije nameravao uopšte da spava.

„Talberg je mrtav.“

Rajnhartu je zastao dah. „Molim? *Kako?*“*

„Sudar. Izgleda.“

„Kada?“

„Nađen je pre oko dva sata. Izgleda da su mu kola sletela s puta u Miljacku. S njim je bio i jedan kaplar.“

„Kaplar Bajke“, reče Rajnhart tiho. „Ko vam je javio?“

„Čuo sam preko radija i poslao sam Veningera dole da pogleda. Kaže da je Beker bio tamo, kao i Putković. Svašta su mu rekli. Kaže da su govorili da ste imali zanimljivo veće.“

„Je li video Talbergovo telo?“

Frajlinger klimnu glavom. „Nije mogao da utvrdi je li Talberg poginuo u nesreći ili nije. U vozilu je pronađena boca šljivovice, a Talbergova bluza bila je natopljena pićem. I kaplarova. Izgleda da su bili u ludom provodu.“

„Talberg je vozio motocikl. I više je voleo pivo od žestokog pića.“

„Tako je. Pa, pitanje nije ko ga je ubio - to možemo sa sigurnošću da pretpostavimo - nego šta je možda rekao pre smrti. Šta ste nameravali?“

„Planirali smo da odemo na front. Da razgovaramo s Ferhajnom i Stolićem.“

„Onda morate da krenete. Brzo. Ako su ubili Talberga, verovatno će krenuti i na vas.“

Rajnhart se zagledao u majora. „*Sada?* Kako?“

„Baš kako ste i nameravali.“

„Tek tako? Hoću da kažem, ne znam ni gde su.“

„Sto dvadeset prva je razmeštena južno od Foče.“

„Zašto ovo radite?“

„Zato što ovu istragu treba privesti kraju. A pretpostavljam i zato što postoji mogućnost da ćete odabrati put povoljan po nas.“

„Po pokret otpora.“ To je zvučalo nekako podmuklo, pogrešno. Setio se pištolja u ruci i stavio ga u futrolu. „Ko vam je sinoć rekao da će policija uhapsiti Jelića? Beker?“ Frajlinger klimnu glavom.

„Zašto?“

Frajlinger iskrivi usta i istrese bombonu na dlan. „Mogu da nagađam. Možda je hteo da vas skloni s puta dok se obračunava s Talbergom. Verovatno nije očekivao da ćete napasti trojicu sarajevskih policajaca. Ko je doktor Begović?“

Da Rajnhart već nije pazio šta govori pred Frajlingerom, ovo pitanje bi ga možda uzdrmalo. Ovako je samo zatresao glavom. „Polićijski patolog. Putković izgleda misli da je i partizan. I da mu ja na neki način pomazem.“

„Pa pomazete li mu?“

„Ne, koliko mogu da ustanovim“, slagao je Rajnhart misleći na nešto drugo.

„Da li on pomaže vama?“

„Da“, odgovorio je Rajnhart posle trenutak-dva. „On mi je dao film. Niste bili potpuno pošteni prema meni, gospodine majore. Vi ste mi rekli da će policija uhapsiti Jelića. Niste morali to da mi kažete. Šta ste vi dobili time što ste me sklonili sinoć?“

Na Frajlingerovom licu pojavio se napet osmejak. „I s lukavstvom se može preterati, Rajnharte. Nije trebalo da vam to kažem, ali... kazao sam vam. Recimo samo...“ Progutao je knedlu. „Recimo da me je vaš razgovor s Majsnerom dirnuo. Osim toga, iako to možda zvuči nadmeno, trebalo vam je malo akcije. Previše ste razmišljali poslednjih nekoliko dana.“

„Znači, mislite da bi trebalo da odem?“

„Odmah. Ne znam šta bi Beker mogao da učini. Mislim da nemate izgleda protiv njega i policije zajedno.“

Rajnhart je seo na krevet i pogledao po sobi. „Nisam stigao ništa da priprelim.“

„Nema ni potrebe. Klauzen je dole s vašim vozilom i zalihama.“

„*Klauzen!*“

„Pitao sam ga da li bi pošao s vama i pristao je.“ Rajnhart se zasmejao. Osećao se

kao komad drveta u moru, struje događaja ne daju mu da bira, iako je... iako je sve ovo već bilo planirano. „Rajnharte, morate odmah da odlučite. Sarajevska policija optužuje vas za pomaganje partizanima. Beker će doći po vas ako ostanete, a ako smem grubo da se izrazim, nemate prijatelja dovoljno jakih da vas zaštite. Upašćete u velike nevolje ako ostanete, mada moram reći da ćete verovatno upasti u nevolje i ako odete. Ne ako odete, moći ću da prikrivam vaš trag neko vreme, i možda ćete uspeti da pobegete upozorenjima koja će Beker poslati na teren.“ Zastao je. „Osim toga, ko zna kako će se sve završiti.“

Rajnhart je doneo odluku ne na osnovu ne baš sjajnih izgleda koje mu je Frajlinger opisao, nego zbog *načina* na koji je major govorio, i zbog njegovog promuklog glasa. Klimnuo je glavom i ustao. „Silazim za deset minuta“, rekao je. „Videćemo se dole, zar ne? Još nešto, gospodine majore.“ Frajlinger je zastao na vratima. „Hvala vam.“

Rajnhart se na brzinu umio i uredio, misleći na to kako je sve ovo počelo, upravo ovako, pre tri dana. Kucanjem na vrata rano ujutru. Vestima koje su mu preokrenute život naglavce. Nije više bio isti. Osećao se spokojnije, usredsređenije, pomiren sa sobom više nego odavno. Iako se činilo da sam sebi kopa jamu, bio je uveren da vidi dalje nego ranije, a posle brojnih beskrajno dugih dana događaji su sada ubrzavali toliko da ne bi mogao da ih obuzda čak i kad bi želeo.

Spakovao je nešto stvari u ranac - preobuku, toaletnu torbicu i dosije. Izvadio je Karolininu fotografiju iz okvira i stavio je u džep bluze; primetio je koliko mu je uniforma iznošena i video da je izvezeni orao izlizan. Pogledao je po sobi, ali nije video ništa što bi želeo da ponese, a istini za volju, izgledi da će se ovamo vratiti bili su ništavni.

Frajlinger gaje sačekao pored terenskog vozila opremljenog za putovanje. Rezervni točak omotan konopcem bio je pričvršćen za prednju haubu, lopate i kante s vodom pričvršćene za stranice, a iza prednjih sedišta štrčala su dva automatska pištolja. Klauzen je stojeći redao zalihe po zadnjoj klupi. Rajnhart mu je prišao i pružio mu ruku. Rukovali su se.

„Naredniče“, rekao je Rajnhart, „ja sam... radujem se što idete sa mnom.“ Klauzen je samo klimnuo glavom, pružio mu šlem sa zaštitnim naočarima i stavio njegov ranac u kola.

Frajlinger je pružio Rajnhartu svežanj kupona. „Kojim putem ćete krenuti?“

„Istočnim, kroz Rogaticu. Manja je gužva nego na južnom putu. Biće brže.“

Frajlinger klimnu glavom. „Onda ću pokušati uvijeno da nagovestim da ste krenuli južnim putem kroz Trnovo.“ Malo je oklevao, a onda pružio ruku. „Srećno, Rajnharte.“ Razmislio je trenutak-dva, stisnutih usana. „Žao mi je što vam nismo ranije poverili naša saznanja i sumnje.“

Rajnhart se rukovao s majorom setivši se razgovora s Majšnerom. „Gospodine

majore, kad je počelo za vas?“

„Otpor?“ Rajnhart klimnu glavom. Frajlinger gaje gledao u oči. „U Kragujevcu“, rekao je jednostavno, i ništa više nije bilo potrebno. Čvrsto je stegnuo Rajnhartu ruku i otišao.

Dok su izlazili iz kruga kasarne, nebo je još bilo mračno i posuto zvezdama, ali vrhove planina s obe strane doline nastupajuća zora već je prelivala svilenim sjajem. Skrenuli su desno kod Vijećnice i prešli stari kameni most, Kozju ćupriju - od koje je stolicima počinjao dugi put za Carigrad - i vozili se uzbrdo oko kamenitih obronaka planina što uvode reku u grad sve dok nisu stigli na raskrnicu ograđenu vrećama s peskom. Od nje se moglo nastaviti pravo, prema Palama, ili levo, dublje u planine, prema Rogatici u dolini, prema Goraždu i Foči na obali Drine, prema dalekim padinama kanjona Sutjeske gde je otpočinjala operacija Švarc.

Na rampi je bilo dosta putokaza, među njima i jedan sada uobičajeni koji je pokazivao ka Berlinu, udaljenom 1.030 kilometara. Natpis na tabli upozoravao je vozila da stanu i prijave se. Kaplar vojne policije spustio je šolju s kafom pored cevi teškog mitraljeza okrenutog ka putu, salutirao Rajnhartu i pospano pogledao kola.

„Kaplare, kakva je situacija napred?“, upitao je Rajnhart dižući zaštitne naočari.

Kaplar je pokazao tablu s obaveštenjima naslonjenu na vreću s peskom. „Poslednja vest kaže da je prohodno do Rogatice. Moraćete tamo da pitate za dalje. Vaše odredište?“

„Foča.“ Rajnhart je pružio svoja naređenja o prekomandi feldžandarmu, koji ih je letimično pogledao i vratio.

„Srećan put, gospodine kapetane.“

Rajnhart je klimnuo glavom, duboko udahnuo i vratio naočari na lice. Na brzinu se pogledao s Klauzenom, a onda je ispravio ramena i okrenuo se napred. Klauzen je skrenuo levo i izašao na put. Kaplar ih je posmatrao između stabala sve dok nisu prešli brežuljak, a zvuk motora nije utihnuo u spokojnom planinskom vazduhu.

TREĆI DEO

PLANINA

Kad su ostavili raskršnicu za sobom put je krenuo da krivuda uz planinu Romaniju, bočno u odnosu na pravac ka istoku, kroz nekada gusto naseljene oblasti, pored kuća od drveta i tesanog kamena, usamljenih ili grupisanih u seoca. Većina kuća bila je prazna, a mnoge uništene, zidovi srušeni, grede pocrnele i nagorele, bašte i polja napušteni i zakorovljeni. Na ovoj zemlji živeli su uglavnom srpski seljaci, a onda su došle ustaše i većinu pobile, odvele u logore i oterale u partizane ili četnike. Znaci života bili su retki. Dim iz dimnjaka, malo stado koza koje su uznemireno trzale glavama dok kola prolaze, rublje na konopcu.

Penjali su se uz oble bokove planine, a teren s leve strane bivao je sve ravniji. Kao uvek kad ih vidi s visine, Rajnhart je u bosanskim šumama nalazio nešto što je opažao na nivou nižem od razumnih pojmova. Šuma se prostirala ispod i oko njih poput baldahina raznih zelenih nijansi i nestalnih oblika, dizala se i spuštala sa nevidljivim tлом, a predeo su brazdale nepravilne obline brda išaranih ponekad golim kamenim hridinama nalik belim kostima zemlje.

Put je vodio preko zaobljenog vrha planine kroz turobnu šumu; krošnje su se talasale naspram plavog neba koje je provirivalo kroz mrežu grana. Vozili su se pored planinskih pašnjaka ograđenih razvaljenim ogradama za neku odavno nestalu stoku. Velike kuće, slične farmerskim domovima ili planinskim zdanjima, stajale su napuštene i opljačkane. Kad su izašli iz šume i stigli na tačku s koje put kreće niz Romaniju, stali su da predahnu i nešto pojedu.

Klauzen je poneo termos sa kafom i malo hleba i kobasice, a Rajnhart je otišao do ivice puta, pijuckao kafu i gledao predele pod sobom. Put je vijugao kroz ravnicu do maglovitih podnožja planinskog venca, a vrhovi kao da su lebdeli u vazduhu, naslikani slikarevom kičicom. Stojeći tu, Rajnhart se osećao srećno, ili makar pomireno sa zadatkom koji ga čeka. Možda je to isto, razmišljao je vadeći vilijemson iz džepa. Okretao je sat u ruci i gledao igru svetlosti na posveti. Bilo kako bilo, sreća ne podrazumeva razgovor. On i Klauzen razmenili su jedva nekoliko reči od polaska, ali ta tišina bila je utešna, prijatna, i Rajnhart nije želeo da je naruši zarad običnog ćaskanja.

No moraće da porazgovaraju. Kad je popio kafu i obojici zapalio cigarete, Rajnhart je raširio mapu po haubi kola. V etar je podizao jednu ivicu, pa ju je pričvrstio satom. „Jeste li se nekad vozili ka Foči? Niste? Iz Sarajeva ka Foči vode dva puta. Jedan ka jugu, kroz Trnovo i Dobro Polje, zatim ka istoku kroz Miljevinu.

Drugi ide na istok pa skreće na jug, kroz Rogaticu i Goražde. To je put na kom smo sada. Put je prilično prav kroz Rogaticu“, pokazao je na mapi grad jugoistočno od njih, „do Goražda“, nastavio je pokazujući nešto južnije, „a odatle uz Drinu vodi do Foče. Operacija Svare je ofanziva protiv partizana, ovde“, rekao je i prstom načinio krug južno od Foče, nad planinama oko reke Sutjeske. „No ovde ćemo možda naići na neprilike. Kod Broda.“ Pokazao je deo mape na kom je Drina, tekući ka severu, oštro skretala na istok prema Foči. Brod je raskrsnica istočnog i južnog puta. Ako je vest o njima krenula iz Sarajeva, stići će ih u Brodu. „Ja ne znam ni za kakvu obilaznicu...“ Začutao je gledajući mapu. „Možemo samo da požurimo tamo i onda... da se snalazimo prema situaciji, pretpostavljam“, završio je, bacio opušak i uzeo časovnik.

„Mogu li nešto da vas pitam, gospodine kapetane?“ Klauzen je pokazao sat. „Odakle vam ovo? Nisam ga video ranije.“

Rajnhart je prešao prstima preko posvete dajući sebi vremena da savlada otpor u sebi. Samo Brauer i Majsner znali su priču o vilijemsonu. I siroti stari Isidor Rozen. No ako neko zasluži sada da je čuje, onda je to narednik Klauzen. „Bilo je to u onoj bici osamnaeste godine kada sam dobio Gvozdeni krst. U tom istom britanskom rovu. Igrali smo se mačke i miša s Englezima kroz rovove puna tri dana. Ubio sam njihovog oficira, ali on je meni prvo uradio ovo“, rekao je pokazujući koleno, „i rat se za mene završio. Na samrti mi je dao sat i... i zamolio me da ga vratim njegovom ocu ako preživim.“ Zastao je sećajući se odjednom, vrlo živo, ljigavog blata, smrada nužnika, leševa razbacanih po dnu rovova. „Mislio sam da je to samo nešto što samrtnici govore. No rat se završio, a ja nisam mogao da zaboravim njegove reči. Pisao sam njegovom ocu. Sastali smo se. Razgovarali smo o njegovom sinu. Dao sam mu sat, ali on mi je rekao da ga zadržim.“ I zadržao ga je. Sat je stekao nekakav značaj koji ni sam Rajnhart, posle toliko godina, nije u potpunosti razumeo. Znao je samo da ga podseća na slučajni susret sa srodnom dušom, na kratko vreme kada je mogao da postane nešto drugo, a ne stvorenje u koje se pretvarao. Osim toga, taj Englez je bio poslednji čovek kog je ubio u ratu, a to je vredno pamćenja.

Pogledao je sat na dlanu, a onda izvadio dosije iz ranca. „Evo o čemu je reč. Dokazi protiv Ferhajna.“ Objasnio je naredniku slučaj i naveo šta znaju i šta podozrevaju. Klauzen je gledao papire, pa njega, pa ponovo dosije.

„To ne možete tek tako da nosite“, rekao je narednik kad je Rajnhart završio. Izvadio je polugu iz kutije s alatom i podigao rezervni točak s okvira. „Tu, ispod“, rekao je napeto. Rajnhart je gurnuo fasciklu ispod točka, uz unutrašnju gumu. Kad su završili, mirno su se zgledali, kao učesnici zavere kojima reči nisu potrebne.

Krenuli su dalje niz strmu padinu planine. Kad su stigli u ravnicu, Klauzen pritisnu gas i kola pojuriše pravim putem kroz prostrane puste talasaste pašnjake obasjane suncem i išarane zimskim bledilom i letnjim zelenilom. Postepeno su brda pred njima

izronila iz izmaglice, ravnica se završila, a put je sišao u duboki kanjon prema dolini u kojoj se ugnezдила Rogatica. Prošli su pored razorenog seoceta, pored pravoslavne crkve sa zvonikom uništenim u eksploziji i zidovima zatrpanim kršom, vozili su se kroz ožiljcima unakažena naselja prepuna znakova borbi sve dok nisu našli nemačku komandu.

Oficir vojne policije rekao je Rajnhartu da je prohodno sve do Ustiprače, raskršća na kom se put razdvaja ka jugu za Goražde i ka istoku za Višegrad. Dok su se polako vozili nazad, činilo se da gradić naprosto tone u kaljugu propadanja i pustoši. Zidovi izrešetani mecima, mnoge kuće razorene ili izgorele. Na nekim zidovima videli su se ugljem nacrtani krstovi, pravoslavni i katolički. Videli su i Davidovu zvezdu na jednoj kući izbijenih prozora i vrata. Malobrojni ljudi koje su videli usput hodali su pogrbljeno, bez obzira na godine, i gledali u stranu. Među njima je bilo Srba, uglavnom starica u crnim haljinama, zabrađenih crnim maramama, koje su se sporo gegale. Rajnhart je osećao strah u gradu. Kao i u krajevima oko Sarajeva, rogatički Srbi većinom su deportovani, pobijeni ili izbegli u brda.

Kad su izašli iz Rogatice, put je vijugao kroz duboku klisuru od golih stena. Bilo je hladno, visoke Utiče zaklanjale su sunce. Vetar je duvao kroz uski procep između planina i nosio tamnu vlažnu hladnoću koja kao da ih je gurala pred sobom sve dok se planine najzad nisu razile i pred njima nije iznenada pukao vidik. Svetlost se izmenila kao da je neko uklonio koprenu od gaze. Sada su se vozili duž obala reke široke gotovo kao jezero; tu se u lenji tok Drine s juga plahovita Prača ulivala s planina. Reke su se spajale u penušavu bujicu i tekle dalje na istok ka Višegradu. Sunce je blistalo na sjajnoj zelenoj vodi, a s druge strane gusto pošumljena brda dizala su se sa same obale. Desno od njih vode Prače kovitlale su se oko stubova mosta preko kog se stizalo na put ka jugu.

Ispred mosta zaustavio se italijanski konvoj. Veliki kamioni stajali su ugašenih motora, a vozači su dokoličili oko svojih vozila. „Put za Goražde je preuzak za mimoilaženje“, rekao je vojni policajac salutirajući kad ga je Rajnhart upitao šta se dešava. Iza njega, s višegradske strane, takođe su čekala zaustavljena vozila. „Sanitetski konvoj stiže iz Goražda i ima prednost. Mislim da će uskoro proći.“

„Vreme je za predah“, rekao je Rajnhart kad se vratio do Klauzena. Proteglio se dok je Klauzen pregledao kola. Oko obližnjeg minareta seoce se zbijalo uz padine litice okrenute ka vodi. Malo stado koza paslo je na strmim obroncima uz put. Jedna starica kuvala je nešto u kotlu na maloj vatri. Rajnhart je pretraživao zalihe na zadnjem sedištu.

„Imamo li kafe?“

„Ima kutija na podu“, odgovorio je Klauzen gledajući gume s cigaretom u ustima.

„Hoćete li vi?“

„Ne, hvala, gospodine kapetane.“

Rajnhart je našao kafu i šećer i prišao starici. Ustuknula je od njega, gledajući ga onako pogrbljena odozdo. Pružio joj je limenke. „Kafa? Da li biste mi skuvali kafu?“

Pomoću pokreta i nekih reči objasnio joj je šta želi, pa je uzela džezvu i počela da priprema kafu na tradicionalni način, kafu kakvu je Rajnhart zavoleo. Dala mu je kafu u okrnjenoj šolji, a on je zapalio cigaretu stojeći uz vatru i gledao oko sebe. Predeo je bio zaista lep, s rekama, jezerom i visokim planinama. Ovde bi čovek mogao srećno da podiže porodicu.

Nešto na drugoj obali privuklo mu je pogled, pa je zaškiljio kroz dim cigarete i shvatio da je to izgorela kuća. Gde je jedna, tu ih ima još, i Rajnhart ih je s vremenom pronašao, razbacane po planini. Neko se svojski potrudio da vatrom istera žitelje. Kuće su zjapile, pocrnele i prazne, kao lobanje.

Lobanje su mu navele misli na Stolića i na Ferhajna. Znao je da nema pravi plan, pravu zamisao ni o tome kako da im pristupi ni gde da ih pronade. Imao je naredjenja da dođe do Foče, a imao je i Talbergovo pismo, mada je znao da ga mora koristiti oprezno. Morao je pretpostaviti i da će Beker uskoro shvatiti da je napustio Sarajevo, ako već nije, i da će to javiti feldžandarmeriji, koja može da ga Zaustavi na svakom kontrolnom punktu. Koji od ove dvojice je preči? Stolić je esesovac. Tehnički posmatrano, Rajnhart kao oficir Kopnene vojske nije imao ovlašćenje da ga sasluša. No on je i Ferhajnov oficir za vezu, pa je možda trebalo da prvo razgovara s Ferhajnom i od njega zatraži dozvolu da razgovara sa Stolićem. Misleći na Stolića, pomislio je i na onaj nož. Nož je ključ, znao je, ali nikako nije mogao da ga smesti u jednačinu ubistava izvršenih te subote uveče.

S druge strane mosta pojavila se povorka kamiona obeleženih crvenim krstom. Prešli su preko mosta, skrenuli levo i prošli pored Rajnharta na putu za Rogaticu. Krenula su i sva zaustavljena vozila, začuli su se škripa metala i treskanje vrata, a motori su oživljavali iskašljavajući oblake gustog crnog dima.

Rajnhart je popio kafu i uzeo limenke. Zastao je, pogledao staričine stvari i video dve šerpice. Istresao je polovinu kafe i šećera u njih. Starica je pogledala šerpice, pa njega, a lice joj se otvorilo kao da nešto iz nje želi da izađe. Zurila je u Rajnharta duboko usađenim očima, ali onda se razlegla galama, policajci su dunuli u pištaljke, motori su zarežali, i ono nešto je nestalo. Lice joj se zatvorilo, bore su joj se zategnule kao niti mreže i zaustavile reči koje bi možda razvedrile taj iznenada nastali uski prostor između njih. Klauzen je pokrenuo motor, a Rajnhart je seo u kola. Dok su kretali osvrnuo se i video staricu kako stoji kraj vatre, sama, s dvema šerpicama u rukama.

Povorka tenkova tutnjala je preko mosta, a Rajnhart i Klauzen vozili su se za njom. Posle oko sat vremena stigli su u Goražde kroz seoce Kopači, uglavnom spaljeno. Grad se prostirao na obe obale Drine, povezane s nekoliko mostova, a dugačka pravougaona polja pružala su se od obala u brda; iznad crvenih krovova kuća virili su minareti.

Rajnharta su kaldrma i belo okrečene kuće podsetile na staro tursko jezgro Sarajeva, ali grad je vrveo od izbeglica. Sudeći po izgledu i odeći, bili su to uglavnom muslimanski seljaci, a zaudarali su na strah i bogatu crnicu koju obrađuju. Ti muškarci i žene odgajeni su za težak život, ali sada im se očajanje videlo na uštavljenim prljavim licima. U njihovom pogrbljenom držanju i kvrgavim rukama bezvoljno opuštenim niz telo Rajnhart je video pomirenost sa sudbinom i potpunu zbunjenost nasumičnom hirovitošću koja je zavládala njihovim životima. Podsetili su ga na onog nosača iz Sarajeva, pogurenog pod teretom. Ponovo se zapitao šta ti ljudi misle - šta bi mogli da misle - o događajima koji su ispresecali ravne brazde njihovog bivstvovanja i iščupali ih iz neme kolotečine i tradicije njihovih očeva i dedova.

Polako su prošli pored tupih pogleda izbeglica, pored italijanskog garnizona, prateći putokaze prema nemačkom štabu smeštenom u hotelu pored prvog gradskog mosta.

„Ovo ne izgleda dobro“, rekao je Klauzen parkirajući kola; nagnuo se napred i oslonio na volan.

Pred hotelom su stajali jedno italijansko štabno vozilo i kola s ustaškim tablicama. Italijan je stajao na mestu voljno pored svojih kola, a ustaša se mlitavo naslanjao na prednji branik svojih. Kad je izašao iz vozila, Rajnhart je osetio napetost između njih. Italijan se ispravio i salutirao mu; ustaša jedva da se i pomaknuo.

„Malo je opasno, zar ne gospodine kapetane?“, rekao je Klauzen.

Rajnhart je klimnuo glavom; ruke su mu bile hladne i vlažne. „Ne vidim kako možemo ovo da izbegnemo. Moramo da saznamo šta nas čeka.“

Uzvrativši pozdrav stražaru, Rajnhart je zastao na ulazu i oslušnuo žamor razgovora i zvonjavu telefona. Zgrada je brujala od posla i Rajnhart je osetio napetost kakvu ponekad izaziva predstojeća ofanziva. Pokucao je na vrata s natpisom OPERACIJE. Unutra je nekoliko vojnika sedelo za stolovima i razgovaralo telefonom, a jedan poručnik izmučenog lica ustao je kad ga je video.

„Izvolite, gospodine kapetane.“

„Idem u Foču, poručniče, i želim da saznam kakvi su uslovi na putu odavde do tamo.“

Poručnik mu je pokazao taktičku mapu i zaustio da progovori, ali ga je iznenadna vika iz drugog dela hotela učutkala. Vojnici su podigli pogled, a poručnik i jedan od njih znalački su se zgledali. No niko ništa nije objasnio, a Rajnhart nije ni pitao za pojedinosti. „Put do Foče i dalje se smatra bezbednim za pojedinačna vozila. Već nekoliko sedmica nema vesti o partizanskim aktivnostima na putu, ali ga ipak ne koristimo posle sumraka. Sada je tek prošlo podne, pa bi trebalo, ako krenete odmah, da stignete u Foču za oko jedan sat.“

Ponovo se čula vika i topot nogu. Rajnhart je pogledao u tavanicu i izvio obrve.

„To samo naši italijanski saveznici imaju napad besa, gospodine kapetane.“

„Zbog čega?“

„Zbog ustaša, rekao bih. Obično je tako.“

Zatvorivši vrata za sobom, Rajnhart je čuo korake na stepeništu i ponovo viku. Niz stepenice su sišla dvojica Italijana, jedan s pukovničkim oznakama, a za njima nemački kapetan. Pukovnik je bio vidljivo razjaren, zglobovi ruke u kojoj je držao kapu behu mu pobeledi. Udario je šakom po butini da naglasi svoje reči.

„Varvari!“, povikao je na nemačkom s teškim italijanskim naglaskom. „Potpuni varvari!“

Kapetan je ugledao Rajnharta i namrštio se, ali je ostao usredsređen na Italijane.

„Žao mi je, gospodine pukovniče“, rekao je kao da to ponavlja po ko zna koji put. „Ja tu ne mogu ništa da učinim. Savetujem vas da se žalite komandi divizije.“

„Da se žalim?“, urliknuo je Italijan. Pogledao je uvis pored Nemca u dvojicu ustaša u crnim uniformama koji su silazili niz stepenice i zapretio im pesnicom. „Oni su *vaši* saveznici!“, zaurlao je. „*Vaši!* Obuzdajte ih! *Učinite* nešto!“ Jedan ustaša je zastao i podrugljivo se nacerio, a otrov njegovog odgovora bio je očigledan. Italijan se zajapurio, procedio neku uvredu, izlio bujicu psovki, digao ruke i okrenuo se da pođe nazad. Drugi Italijan mu je nešto užurbano šapnuo u uho, pa je pukovnik dozvolio da ga odvedu, mada je i dalje jarosno urlao.

Ustaše su se nasmejale i sišle nameštajući kape. Nemački oficir je stajao u vratima dok Italijani nisu otišli. Ustaše je bilo baš briga, samo su se cerekali. Jedan se okrenuo i video Rajnharta, a on ga je prepoznao kao čoveka koji je sedeo za Stolićevim stolom one večeri u *Dubrovniku*. Frajlinger je rekao da se zove Ljubčić. Onda ih je kapetan propustio ispred sebe, pa Rajnhart nije saznao da li je ustaša njega prepoznao. Njih dvojica u šali su salutirali kapetanu i izašli, smejući se i podgurkujući.

„Vi ste...?“, upitao je Rajnharta kapetan kad su se ustaše odvezle rasterujući pred sobom ljude u stranu na pretrpanoj ulici.

„Rajnhart, Abver“, odgovorio je Rajnhart i rukovao se s kapetanom.

„Ja sam Zajgler“, uzdahnio je kapetan, skinuo kapu i provukao prste kroz proređenu kosu.

„Šta se to desilo?“

Zajgler je zatresao glavom. „Italijani tvrde da su ustaše... da su razorile jedno selo južno odavde i pobile sve stanovnike. Selo je bilo srpsko dok svi nisu... pobijeni. Onda su u selo došli muslimani, koje su pak isterali četnici.“ Ponovo je uzdahnuo. „Pukovnik je verovatno u pravu.“

„I jeste“, reče Rajnhart, gledajući sporu povorku izbeglica napolju.

„Molim?“

„Oni jesu naši saveznici.“

Zajgler slegnu ramenima. „Da. Pa, obično možemo da obuzdamo... najgore... među njima, ali sada je sve posvećeno operaciji i oni su manje-više slobodni da...“ Ućutao je. „Mada pukovnik sada tvrdi da esesovci podstiču ustaše.“

Rajnhart je polako progutao knedlu, trudeći se da izgleda što nezainteresovanije. „Esesovci? U ovoj oblasti?“

„Jedinica za vezu. Stigli su juče. Mislim da su dole u blizini Foče. Možda kod Kalinovika.“ Kapetan se zagledao u daljinu.

„Grad je pun“, reče Rajnhart.

Zajgler je klimnuo glavom. „Počeli su da pristižu pre dva dana. Bilo je borbi duž prilaza Čajniću“, rekao je pokazujući nazad preko reke u daleka brda. Onda se namrštio. „Mogu li nekako da vam pomognem?“

Rajnhart odmahnu glavom. „Samo prikupljam informacije o putu do Foče. Vaši operativci su mi već pomogli.“

„Odlično. Pa, vozite oprezno.“

Zajgler je otišao, a Rajnhart je ostao da stoji nekoliko trenutaka. Hotel je bio blizu reke, a uz obalu se pružao peščani sprud oblika suze; beli pesak je svetlucao na suncu. Deca su se igrala na sprudu, očigledno nesvesna zagušljive napetosti na ulicama, a njihov smeh lebdeo je tiho iznad pređenja reke preko kamenitog dna. Rajnhart je bio vrlo uplašen i bilo mu je veoma hladno. Prisustvo esesovske jedinice može da znači bilo šta, ali svakako znači da je tu Stolić, a ako je Stolić, kao što se činilo, ubilački raspoložen, Rajnhart nije znao kako da mu pristupi, niti šta znači prisustvo onog ustaše. Rekao je Klauzenu šta je saznao. Narednik je povukao gutljaj iz čuture, čvrsto zažmurio podigavši glavu i obrisao usta snažnom pesnicom.

„Promena plana?“

Rajnhart odmahnu glavom. „Da krenemo. Trebalo bi da stignemo u Foču za sat, možda i za manje.“

Vožnja do Foče protekla je bez ikakvih događaja, ali je bila izuzetno lepa. Drina je tekla u širokim lenjim okukama levo od njih, ponegde zelena kao staklo, mestimično tirkizna, a penušala je u plićacima preko dna punog stena razbacanih poput mozaika. Zemlja uz vodu bila je dobra, plodni sloj naplavljenog da, a obale išarane seocima i

naseljima, ali znaci rata videli su se posvuda. Duž Drine su se vodile žestoke bratoubilačke borbe od samog početka rata 1941; četnici su ubijali muslimane, ustaše su ubijale Srbe, a zemlju su naizmenično gazile nemačka, italijanska, hrvatska i partizanska vojska.

Na ovom putu gužva je bila veća, dosta nemačkih vozila stizalo je iz pravca Foče, ali zaobilazili su autobuse koji su ispuštali perjanice prljavih izduvniha gasova, zaprežna kola i brojne pešake - muškarce, žene i decu. Vojnici u uniformama hrvatske vojske sklanjali su u stranu nove povorke izbeglica, izmučenih i pogrbljenih pod teretom oskudne imovine.

Uprkos gustom saobraćaju, do Foče su stigli brzo i prešli gvozdeni most popločan metalom koji je klopao i zveketao pod točkovima. Foča je bila uža i mračnija od Goražda, a kao i u Rogatici, videli su se znaci borbe - rupe od metaka u zidovima i hrpe ruševina nalik pokvarenim zubima. Što se tiče žitelja, činilo se da je većina otišla, pa je grad delovao pusto, opsednuto, uprkos povorkama vojnika, uglavnom nemačkih i hrvatskih. Prošli su pored grupe četnika na stepeništu oronule zgrade, po izgledu nekadašnje zvanične ustanove, i njihovih čupavih brdskih konja i rasklimatanih kola. Ljudi s gustim bradama i dugom kosom ispod četvrtastih kapa gledali su ih smrknuto, s jasnim nepoverenjem na krupnim licima.

Pratili su putokaze do zgrade mesne komande. Klauzen je otišao da nađe gorivo, a Rajnhart je krenuo kroz gužvu u komandu i najzad našao jednog izmučenog poručnika koji mu je na mapi pokazao tačku zapadno od Foče. „Sto dvadeset prva je sinoć bila u Brodu. Trebalo bi da danas krenu na Predelj“, nastavio je pokazujući nešto južnije. „Poslednja informacija glasi da se izviđački bataljon zaglavio negde ovde“, dodao je i pokazao dugački vijugavi put od Broda ka Šćepan Polju na crnogorskoj granici. „Ako njih tražite, oni su tu negde.“

„Kako teče operacija?“

„Pa, još je rano, rekao bih. Bilo je gadnih borbi oko Čajnića. Dosta potvrđenih gubitaka. To je sve što mogu da vam kažem za sada“, završio je i okrenuo se da se javi na telefon.

Rajnhart je gledao u mapu, odjednom nervozan od pomisli koliko se blizu iznenada našao. Osetio je nekoga iza sebe, okrenuo se i video Klauzena kako stoji na vratima, vrlo napetog lica.

„Mislim da stižu nevolje, gospodine kapetane“, rekao je Klauzen tiho. „Tamo.“ Pokazao je prstom kroz prozor prema ulici. Rajnhart je pogledao i video jedinicu vojne policije, dva motocikla s prikolicama. Jedan čovek u prljavoj uniformi pobeležio od prašine stajao je pored motocikala. „Došli su putem za Kalinovik pre oko pet minuta“, rekao je Klauzen. „Ne znam da li traže nas, ali uveren sam da žure. Otišli su u stanicu feldžandarmerije čim su stigli.“ Zastao je kao da čeka da Rajnhart nešto kaže, ali on je ćutao. „Kuda, gospodine kapetane?“, upitao je narednik.

„Sto dvadeset prva je u Brodu“, reče Rajnhart posle kraće tišine. „Zapadno odavde, manje od pola sata vožnje ako budemo imali sreće.“

„Mislim da ne bi trebalo da rizikujemo“, reče Klauzen posmatrajući ulicu. „Pozadi je parkiralište. Sačekaću vas tamo. Sumnjam da mene traže.“

Rajnhart je izašao na zadnja vrata i prošao kroz parkiralište prepuno nanizanih automobila, kamiona i transportera.

Zid i ograda od rasušenog drveta s bodljikavom žicom po vrhu pružali su se duž ivice parkirališta paralelne s ulicom iza zgrade komande. Naterao je sebe da opušteno prođe pored vozila i zaobiđe vod vojnika koji se ukrcavao u kamione uz promukle komande svog narednika. Zapalio je cigaretu prilazeći stražaru na zadnjoj kapiji baš kad je Klauzen dovezao kola niz uličicu. Rajnhart je izlazeći salutirao stražaru; nije ga ni pogledao, ali je napeto očekivao da ga ovaj zaustavi. No prošao je slobodno.

Klauzen je pažljivo krenuo. Kola su poskakivala po izlokanom putu pored oronulih kuća pokleklih pod teretom neodržavanih krovova. Gradić je zaudarao na očajanje, činilo se da zadržava dah iščekujući još veće nasilje od onog koje je već pretrpeo. Posle nekoliko minuta vožnje našli su asfaltirani put kroz centar grada, tik uz Drinu. „Ovde skrenite levo“, reče Rajnhart otvarajući mapu, „i nađite mesto da stanete.“

Kuće su se proredile, počinjala je pustara, a Klauzen je stao ispred jedne kuće s ogromnom rupom na spratu. Pogledali su Rajnhartovu mapu. „Sto dvadeset prva je negde uz ovaj put koji vodi od Broda na jug“, reče Rajnhart. „Da bismo stigli tamo, moramo da prođemo raskršnicu u Brodu, a tamo sigurno ima straže. Ako su ovi feldžandarmi došli putem od Miljevine“, rekao je prateći prstom put koji je iz Sarajeva vodio ka jugu i skretao na istok prema Trnovu i Foči, „i ako nas traže, svi su izgledi da će kontrole biti pojačane.“ Ućutao je i gledao mapu tražeći put, bilo koji put, da prođe kroz Brod. Da je Talberg s njima, možda bi znao, a možda bi ih jednostavno sproveo kroz sve kontrolne punktove kao pripadnik Tajne vojne policije.

„Ja nemam nikakvih dobrih ideja, gospodine kapetane“, rekao je Klauzen. „Uopšte ne poznajem ovu zemlju, ali...“

Ućutao je i osvrnuo se preko ramena. „Ali onaj vod nam prilazi s leđa. Možda bismo mogli da mu se priključimo. Bezbedniji smo u masi.“ Kamioni su protandrkali pored njih, otvoreni i puni vojnika. Neki su ih pogledali bez mnogo zanimanja, a Rajnhart je klimnuo glavom Klauzenu.

Narednik je ubrzao za kamionima. Vozio je na maloj udaljenosti iza povorke strmim vijugavim putem uz brda na južnoj obali Drine. Jedan vojnik iz kamiona ispred njih bacio je na put opušak koji je odskočio bacajući iskre. Rajnhart ga je ispratio pogledom do ivice puta i krajičkom oka uočio neko kretanje iza njih. Okrenuo se u sedištu da pogleda niz put i između stabala video blesak sivog.

„Nevolja?“, upitao je Klauzen uspravljajući se.

„Mislim da su oni motociklisti iza nas.“

Klauzen je pogledao u spoljno ogledalo. Posle trenutak- -dva Rajnhart je čuo sve jače piskavo brujanje njihovih motora. „To su ona dvojica, sigurno“, reče Klauzen napeto. Pomerio je kola u stranu i mahnulo im da prođu. Projurili su uz oluju prašine i buke. Oba suvozača držala su se za mitraljeze pričvršćene na ivice prikolica. Drugi kao da ih je pogledao, mada mu se oči nisu videle iza zaštitnih naočara. Rajnhart se sledio, jeza gaje obuzela celog dok se primoravao da ostane miran, a onda su ih motocikli zaobišli. Rajnhart je plitko i ubrzano disao iščekujući da motociklisti stanu i zaustave ih, ali oni su pristigli kamione, zaobišli ih i nestali.

Klauzen je glasno izbacio vazduh i zajedljivo pogledao svog kapetana. Rajnhart je blago prsnuo u smeh izbacujući napetost iz sebe, a narednik mu se pridružio odmahujući glavom. „Nas dvojica smo kao par guski pred Božić“, frknulo je. Ispred i ispod njih skupina kuća stajala je na mestu na kom je Drina oštro skretala s juga na istok. Put je krivudao kroz usku dolinu i delio se; jedan krak je nastavljao ka jugu duž druge obale, a drugi je prelazio Drinu preko kamenog mosta. Videli su da je na raskrsnici gužva, bilo je dosta vozila na sva tri puta.

„Još se nismo izvukli, čini mi se“, promrmljao je Klauzen prateći kamione naniže u grad koji je, osim vojnog saobraćaja, delovao napušteno.

„Slušajte, Klauzene, ako nešto krene naopako, tvrdite da ne znate ništa. Razumete li? Kažite samo da sam vam naredio da me dovezete ovamo.“

Klauzen ga nije pogledao. „To ćemo rešiti kada do toga dođe, zar ne, gospodine kapetane?“, odgovorio je kočeci iza poslednjeg kamiona u koloni. Krenuli su napred sporo; vojnici u kamionu ispred njih bili su obuzeti kartanjem, a Rajnhart je bivao sve nervozniji dok su miledi kroz grad i preko mosta. Ugledali su kontrolni punkt na drugoj obali; mitraljeze ograđene vrećama s peskom, poluguseničar, šator s radio-antenom. „Evo ih“, rekao je Klauzen tiho. Jedan feldžandarm je prišao kamionu ispred njih, rekao nešto vozaču i mahnulo mu da nastavi. Kamion je krenuo za kolonom prema jugu. Rajnhart je ugledao motocikl, verovatno jedan od ona dva, parkiran ispred šatora baš

kada im je policajac, stojeći ispred betonskog bloka smeštenog na put na kraju mosta, mahnuo da priđu.

„Dokumenta.“ Policajac ih je gledao prodorno i usredsređeno ispod ivice šlema. Pogledao je njihove papire i vratio ih. „U redu, prođite.“

Klauzen je krenuo, a onda zastao jer je ispred njih prolazio konvoj. Između jednog kamiona i poluguseničara ukazala se praznina, pa se Klauzen, na Rajnhartov znak glavom, ubacio u kolonu. Rajnhart se izvio da pogleda u ogledalo, ali niko s kontrolnog punkta nije obraćao pažnju na njih, a onda je punkt nestao iz ogledala. Uzdahnuo je s olakšanjem i pogledao Klauzena. Narednik je slegnuo ramenima. Reći nisu bile ni potrebne – napetost je gotovo opipljivo popustila.

Put je odatle vodio gotovo pravo ka jugu uz strmu zapadnu obalu Drine; ova reka koja nastaje u Crnoj Gori ovde se provlačila kroz uski, gusto pošumljeni klanac. Asfalta je nestalo ubrzo posle Broda, pa je put zapravo bio utabana staza koju su inženjerci mestimično prevukli i ojačali. Kamioni su dizali oblake bele prašine koja je uskoro prekrila Rajnharta i Klauzena. No narednik je uspeo da pretekne kolonu, pa se put otvorio pred njima kao vijugava traka između litica klanca. Bila je već sredina popodneva i vladala je velika vrućina.

Rajnhart nije znao koliko još treba da se voze da bi našli Sto dvadeset prvu diviziju. Ako je ona još u Predelju, onda je dvanaestak kilometara udaljena od Broda, ali po ovakvim putevima vožnja do tamo može potrajati više od sata. Misleći o tome primetio je prve tragove borbi: dva izgorela kamiona, deo šume koji kao da je bombardovan, a nešto dalje komad obale kao da je bio miniran. Kad je put zaobišao bok klanca, u daljini preko grbe mosta videli su se stubovi dima i izviđački avion kako kruži iznad brda. Avion je naglo poleteo uvis, a trenutak kasnije kao da je sam vazduh zadržtao i iz trupa su suknuli svetlaci i dim artiljerijske baražne paljbe. Trenutak kasnije odjeknule su eksplozije.

Klauzen je zaobišao veliki krater, a uz put je bilo još uništenih vozila. Na samoj šumovitoj obali jedan poluguseničar je virio između polomljenih i izgorelih stabala. Pojavile su se kuće, same ili u grupicama, jedno razoreno seoce još se dimilo, a napred na putu videli su motocikl vojne policije i policajca nagnutog nad cev mitraljeza. Drugi policajac je stajao na putu. Kad je Klauzen naglo ukočio, Rajnhart je opazio još dvojicu, skrivene iza niskog zida. Gledao je policajca kako im prilazi držeći u ruci automat; nije baš ciljao u njih, ali nije ni okrenuo cev u stranu. Ravnodušno ih je gledao, jednog pa drugog.

„Pomerite kola ovamo uz ivicu.“

„U čemu je problem, naredniče?“, upitao je Rajnhart naglasivši feldžandarmov čin i gledajući ga u oči. Ponovo se plašio. Iz džepa na grudima izvadio je pismo kojim ga je Talberg imenovao saradnikom Tajne vojne policije.

„Nema problema, gospodine kapetane. Ovamo, molim vas.“

„Tako je već bolje.“

Klauzen je polako pomerio kola do ivice puta i parkirao ih pored dvojice feldžandarma iza zidića. Mitraljezac u prikolici motocikla pratio ga je sve vreme pogledom. „Izađite iz kola“, naredio je jedan od one dvojice.

„Šta se dešava, dođavola?“, oštro je upitao Rajnhart ustajući.

Čuo je metalni zveket kad su policajci podigli automate. „Napolje. Smesta.“ Rajnhart i Klauzen su se zgledali i izašli iz kola. „Ruke uvis.“

„Ja sarađujem s Tajnom vojnom policijom, naredniče.“

„Zaveži i diži ruke.“ Narednik je uzeo pismo, naredio da ih razoružaju, a onda je uperio pušku u njih i naredio im da krenu uskom stazom prema kući. Nešto dalje, s druge strane male čistine, nalazilo se još nekoliko kuća. Ispred njih su stajali postrojeni ljudi; po pogrbljenom držanju videlo se da su zarobljenici. No to nije bilo važno. Vojni policajci su gurnuli Rajnharta i Klauzena u kuću, gde su se našli oči u oči s Bekerom.

„Vidi, vidi šta se našlo na putu.“ Beker je ovo izgovorio s osmehom, ali po stisnutim zubima i napetom pogledu videlo se da nije vedar. Pogledao je papir koji mu je narednik dao. „Sačekajte napolju“, rekao je feldžandarmima. Svetio je naglo prodrlo u kuću kad su se vrata otvorila i zatvorila, pa je Rajnhart video da Beker drži pištolj u spuštеноj ruci. Major se ponovo osmehnuo. „Dobru si nam jurnjavu priredio, Gregore.“

„Pa, da sam znao da želite da se igrate, gospodine majore, više bih se potrudio“, odvratio je Rajnhart usiljeno veselo.

Beker je pogledao Klauzena, a čelo mu se lako namreškalo kao da se priseća je li ga ikada ranije video. „Ko je ovo?“

„Moj vozač.“

Beker je pocrveneo, kao i uvek kad mu se Rajnhart ne obrati po činu. „Ti. Sačekaj napolju s feldžandarmima.“

Klauzen se nije ni makao, a Beker je pocrveneo još jače. „Sačekajte napolju, naredniče“, rekao je Rajnhart posle nekoliko trenutaka. „Pozvaću vas ako mi budete potrebni.“

„Razumem, gospodine kapetane“, odgovorio je Klauzen.

Beker se nasmešio kad su se zatvorila vrata. „Gregore, ti se po navici uvek kladiš na pogrešnog konja. Sada si ponovo to učinio.“

„A koji bi to konj bio?“

„Vrlo visoko rangiran. Onaj kog nikako nije trebalo da čačkaš. Onaj o kome znaš ponešto, a i ja to želim da saznam.“

„Ništa te ne razumem, Bekeru“, odgovorio je Rajnhart prezrivo i skrenuo pogled s majora. Nije imao bogzna šta da vidi: nekoliko klimavih stolica, olupani sto s limenom bocom za vodu i naramak drva uz pocrnelu gvozdenу peč. Miris zemlje i dima mešao se s vlažnim vazduhom u kući.

„Slušaj, objasniću ti ovako“, rekao je Beker upadljivo stavljajući pištolj u futrolu. Skinuo je naočari obema rukama, podigao glavu i okrenuo je lako ulevo. „Imao si pravo onog dana u upravi policije. Tražim način da se izbacim odavde. Našao sam dosta dobar način, ali mislim da vidim još bolji s tobom i s onim što mislim da imaš.“

„Ne razumem, Bekeru“, odvratio je Rajnhart oštro, kao u vreme dok je bio Bekerov pretpostavljeni u Kriminalističkoj policiji. „Budi jasniji. Kaži imena ili je ovo sve traćenje vremena.“

„Imena su opasna, Gregore“, prasnuo je Beker. „Znaš to vrlo dobro.“ Ujeo se za usnu i Rajnhart je video da mu se koža s obe strane razdeljka svetluca od znoja.

„Slušaj, ovo mogu da ti kažem. Neko je zatražio od mene da mu pomognem. Neko ko se ne odbija.“

„Nikad ne znam šta da mislim kad zineš, Bekeru. Ne znam ni sada. Zato prestani da okolišaš. Ja ću tebi dati ime, Bekeru. General Paul Ferhaj. Šta kažeš?“

„To nije rđavo ime, i on je deo priče, ali ni izdaleka nije sve.“ Beker je okretao naočari u rukama; pomerio je glavu naniže i udesno. „Taj neko zauzvrat je ponudio meni pomoć. Nisu tražili mnogo. Želeli su da se pronade poručnik Krauze i sve što su mislili da je kod njega. To je sve.“

„I zbog toga si ometao istragu ubistva nemačkog oficira.“

„O, jebote, Gregore, prestani s moralnim pridikama“, odreza Beker. „Da, ometao sam tvoju istragu, pa šta? Nije trebalo ni da je sprovodiš.“

„I šta je bilo posle?“

„Posle?“ Beker je zastao kao da je želeo da kaže nešto drugo pa se predomislio. „Onda je sve počelo da izmiče kontroli. Nisam mogao da nađem Krauzea, tu je bio film, a onda si se ti pojavio i počeo da talasaš. Ljudima je bilo nelagodno.“ Ponovo se pomerio.

„Pričaj mi o Talbergu. I pokušaj da miruješ, važi?“

Beker je zinuo od iznenađenja. „Začepi tu...“

„Pusti sad to. Talberg.“

Beker slegnu ramenima. „Nije tako trebalo da ispadne.“

„Pa, ispalo je.“

„Došao je sinoć kod mene, optužio me... pa, optužio me je za ono što i jesam radio, rekao bih“, izgovorio je nehajno; ponovo se pojavljivao nekadašnji Beker. „Uzavrele su strasti i on se izlanuo, rekao je da je slučaj mnogo veći od običnog zataškavanja ružnog kraja nekakve droljaste novinarke. Rekao sam to ljudima za koje radim i oni su mi kazali da saznam šta Talberg zna. Po svaku cenu.“

„Ubio si ga.“

„Pokušao sam da se sporazumem s njim, ali nije hteo ni da čuje. Stvar se... otela kontroli. Zapravo i nije rekao mnogo. Saznao sam daleko više od njegovog kaplara. Da je Hendl radio za Službu bezbednosti, verovatno i Krauze, i da su istraživali Ferhajna. Ko bi rekao, a?“ Beker se iznenada zakikotao. „Stavi se u moj položaj, Gregore. Pomoć Ferhajnu da se izvuče iz škripca bila bi moja karta odavde, a zapravo bi za mene bilo mnogo bolje da ga gurnem u još veći škripac. Šta pošten pajkan da učini?“ Ponovo se zacerekao, ali u tom cereku se čula nervoza. „Ne znam tačno šta su Hendl i Krauze saznali o Ferhajnu, ali mislim da ti znaš, a ja želim to da čujem.“

„Zbog čega je taj 'neko' baš od tebe zatražio pomoć?“

Beker je zatresao glavom smejući se i ponovo se okrenuo. „Ne. Nećeš saznati.“

„Rekao sam ti da miruješ. Želiš još da se igraš glupavih igara s imenima? Bio si

na Ilidži one večeri kad je Marija Vukić ubijena. Pokušavao si da smiriš Stolića.“ Beker se i dalje cerio, ali vidljivo napeto. „Stolić je poznat kao nasilan čovek. Poslednji put si viđen tamo s njim. A ubrzo zatim Marija Vukić pronađena je mrtva.“

Beker je progutao knedlu mičući usnama. „Odlično, Rajnharte. Svaka čast. Ali ne možeš meni da prišiješ to ubistvo.“ Zatresao je glavom. „Ne. Kod tebe je nešto što mi treba. Dosije o Ferhajnu, mislim. Ja ću se trampiti s tobom. Oni bi te ubili.“

„Kad bih imao takav dosije, poslednji kome bih ga dao bio bi ti“, odgovorio je Rajnhart glumeći samouverenost. Uzeo je bocu i otpio malo vode ne skidajući pogled s Bekera.

„Samo izvoli“, promrmljao je major.

„Nisam ni rekao da pokušavam tebi da prikačim ubistvo Vukićeve. Možda Hendlovo... Bilo bi malo nategnuto, ali verovatno bih uspeo.“ Sada je na njega bio red da se iskezi.

„Možda i bi“, odvratio je Beker posle trenutak-dva. „No šta kažeš na ovo? Koliko god ti mislio da si me priterao u ugao, zapravo je obrnuto, i ja to *znam*. Neizvršavanje naređenja. Prisnost s neprijateljem. Mešanje u istragu vojne policije. Oh“, dodao je gledajući papir, „a trebalo bi da porazgovaram s tobom i o smrti kapetana Hansa Talberga i kaplara Jirgena Bajkea.“

„Nisam zainteresovan.“

Beker gaje spokojno gledao u oči cepajući pismo na dva, pa na četiri dela.

„Šta se tačno nadaš da ćeš postići?“ Beker je zvučao kao da ga to zbilja zanima. „Pokušavaš da uništiš jednog generala. Ljudi kao što je on ne čekaju skrštenih ruku da ih neko kao ti bocne u dupe. Ni oni ni njihova okolina. Spljeskaće te kao muvu, pogotovo u ovakvo vreme. Da su okolnosti uobičajene“, iscerio se, „ja bih stajao s strane i posmatrao s uživanjem, ali ako ti padneš, ja ću ostati s lošim kartama. Tačnije, s dobrim kartama - pobeđujem i ovako i onako - ali s nešto manje dobrim“, zakikotao se.

Nešto u Bekerovim rečima podstaklo je Rajnhartov um. Nešto slično onome o čemu je razgovarao s Talbergom. „Stalno govoriš 'neko' i 'oni'. Ti ne skrivaš Ferhajna od mene. Ne posluješ ti s njim, zar ne?“ Bekerov osmeh se ponovo stvrdnuo. Rajnhart je znao da ga je dirnuo u slabu tačku, pa je nastavio da je dira. „Šta znaš o njima? Ili šta oni znaju o tebi? Šta se dogodilo na Ilidži te noći? Kako su te uvukli u sve ovo? Ko su oni, Bekeru?“

„Ponovo pipaš u mraku, Gregore.“

„Ilidža“, ponovio je Rajnhart.

Beker se okrenuo udesno, spustio glavu i stavio naočari. Izvadio je pištolj. Rajnhart se zagrcnuo na trenutak, ali major je spustio ruku. „Mogu da sačekam još malo da se urazumiš. Do tada, neko želi malo da porazgovara s tobom. Možda će ti taj

razgovor pomoći da shvatiš u kakvom si tačno položaju.“ Mahnuo je pištoljem. „Izadi.“

Rajnhart je izašao i zatreptao na suncu. Beker je izašao za njim i Rajnhart je video pod kakvim je major pritiskom.

Kosa mu je bila potpuno mokra, a disao je na usta kao pas. Gledajući oko sebe, Rajnhart nije nigde video Klauzena, a nije se usudio da pita za njega jer se plašio da će ga staviti u još veću opasnost.

„Povedite kapetana Rajnharta“, rekao je Beker svojim policajcima, pokazujući glavom ostale kuće. „Neko želi da razgovara s njim.“ Jedan feldžandarm se nasmešio. „A kad kapetan Rajnhart završi razgovor, vratite ga ovamo.“

Naredili su mu da krene uz utabanu stazu do kuća koje je video ranije. Pred tim kućama je bilo parkirano nekoliko vozila, među njima i štabni horh otvorenih strana. Kad je prišao bliže, Rajnhart je video esesovske tablice i oznake divizije „Princ Eugen“. Nije ni shvatao da je usporio sve dok ga stražar, onaj što se malopre nasmešio, nije gurnuo u leđa puškom. Među drvećem je stajalo još vozila, a vojnici u crnim uniformama besposleno su stajali oko njih. Ustaše, a jedan od njih bio je Ljubčić. Pogledao je Rajnharta svetlucavim očima.

Dvojica esesovaca stražarila su pored grupe zarobljenika postrojenih ispred jedne kuće. Neki su očigledno bili vojnici, partizani, ali ostali su po svemu sudeći bili seljaci. Nešto dalje bio je parkiran vojni kamion, a grupa vojnika stajala je oko njega. Većina je pušila, oborene glave i s rukama u džepovima, a Rajnhartu se učinilo da nisu ni najmanje zadovoljni onim što se dešava. Nešto na prednjem sedištu horha privuklo mu je pogled. Valjkasta kutijica, bela sa crvenim poklopcem, uglavila se između sedišta i naslona.

Iz kuće se začuo krik Dug, otegnut, krkljav zvuk stvorenja u patnji. Zatim ništa. Uzdah kao da je prožeo zarobljenike, a vojnici oko kamiona zbili su se bliže. Vrata kuće naglo su se otvorila i dvojica esesovaca izvukla su telo napolje i bacila ga na tlo. Najmanje dva tela već su ležala tu, ali Rajnhart nije stigao da se uveri u to jer se za esesovcima, držeći dugački krvavi nož u ruci, pojavio štabartenfirer Mladen Stobć. Lice mu je bilo bezizrazno, ali oči izbuljene iznad krvave mrlje na jednom obrazu nalik na ratničku boju Indijanaca. Video je Rajnharta i nasmešio se. U procepu usta zubi su mu vrlo žuti.

„Mogao bih da se priviknem na ovaj posao oficira za vezu“, nacerio se Stolić. Bio je u crnoj košulji zasukanih rukava. Šake, podlaktice i grudi košulje bile su mu krvave, a u ruci je držao nož - bovi - krvav do balčaka. Oprao ga je u buretu za kišnicu, obrisao i osušio otrcanom krpom, dišući ubrzano i plitko. Iskolačene oči su mu sijale. Rajnhart je sada jasno opazio znake zavisnosti i zapitao se kako ih nije primetio ranije.

„Da porazgovaramo, ti i ja“, rekao je Stolić. „Kako bi bilo da uđemo? Izvoli.“ Ruke su mu se lako tresle, a nož je podrhtavao.

Rajnhart je pogledao u mračna vrata, zatim u Stolića i dvojicu njegovih esesovaca, bledih i nepomičnih. „Posle tebe.“

„Insistiram“, iskezio se Stolić.

Rajnhart je znao da zbog nečega mora pobediti u ovom malom dvoboju volje. „Učini starcu.“

Štandartenfirer se ponovo zacerekao. Rekao je svojim ljudima da čekaju napolju, a onda ušao u kuću. Grube podne daske zaškrilale su pod njim. Zatim se duboko naklonio, gotovo kleknuo, i raširio ruke pozivajući Rajnharta da uđe. „Lepota pre starosti, a?“ , rekao je podrugljivo.

„U rovvima smo govorili: 'Govno pre papira'.“

Stolić se ukrutio, a zatim se okrenuo i zatvorio vrata. Ugao oka mu se trzao kad se nasmešio. „Vrlo si duhovit, Rajnharte.“

„Znaš, to su mi već mnogi rekli.“

Stolić je trepnuo, a osmeh mu se ugasio. „Ponovo zapitkuješ, a?“ Držao je veliki nož za jabuku drške i njihao ga između prstiju. „Pričaš laži. Starce“, dodao je s lenjim podrugljivim osmehom. Blesak svetla odbijao se od noža dok se njihao napred-nazad. Oštrica je na vrhu bila savijena, gornji deo oštro je skretao ka samom vrhu, a Rajnhart se setio izveštaja patologa o neobičnom obliku rana na telu Marije Vukić. Stolić mu je prišao bliže. „Često se pitam od čega ste vi starci sagrađeni“, rekao je i kucnuo vrhom noža po Rajnhartovom Gvozdenom krstu. *Kuc kuc kuc*. „Šta si tada morao da uradiš da dobiješ ovo?“ *Kuc kuc*. „Nešto više od valjanja u blatu, zar ne?“ *Kuc*. Oštrica je zastala, a onda se opaki savijeni vrh oslonio na orden. Stolić je gurnuo nož, lako, pa jače. Rajnhart mu je dozvolio da ga odgura u stranu i unazad. Stolić je iskolačio oči, razvedrio se, a onda polako trepnuo. „Mislim, da li je stvarno bilo toliko teško?“

Rajnhart je udisao dugo i polako. Osećao je bes kako mu puzi uz leđa, i onu vrtoglavicu koja najavljuje neku lakomislenost. „Malo teže nego kad obučeš crnu uniformu misleći da je to dovoljno da postaneš Nema.“

Stolić se namrštio. „Nemoj da me ljutiš više nego što već jesi, Rajnharte.“

„Ne daj bože.“

Svetio u Stolićevim očima se stvrdnulo, a onda smekšalo. „Šta ti je to u džepu? Nije valjda da se maziš, a?“

Rajnhart nije ni shvatao da drži vilijemson, pa ga je izvadio i pokazao. Stolić je prišao bliže i zagledao se u posvetu na poklopcu. „Šta piše?“

Rajnhart nije morao da čita. Znao je posvetu napamet. Na dodir. „Piše: 'Poručniku Petog somersetskog streljačkog puka Terensu Blekvel-Gofu od njegovog oca. Novembar 1917.'“ Shvatio je da je vrlo retko naglas izgovarao ove reci. Imaju drugačiji ritam i težinu, uvideo je. Pogledao je stari sat kao da ga vidi prvi put.

„Nisam znao da govoriš engleski.“

Rajnhart slegnu ramenima. „Znam ponešto.“

„Pričaj mi o tom satu.“

„Zašto?“

Stolić se iskezio. „Da nam prođe vreme. Da probijemo led. Zato što te lepo pitam. Izaberi.“

Rajnhart je odmahnuo glavom. „Uzeo sam ga od mrtvog Engleza. To je sve što treba da znaš.“

„Oni Englezi koje sam video u Španiji nisu bili ništa naročito. Većina je završila na vrhu ovoga“, rekao je Stolić otegnuto gacajući kroz Rajnhartovo sećanje, pogleda usredsređenog na vrh noža.

„Većina Engleza koje sam ja video pokidala bi te bez trunke napora.“ Stolić je ponovo prislonio vrh noža na Rajnhartovo odlikovanje i gurnuo. Nož je skliznuo i zakačio ivicu ordena. „Šta je to s tobom i noževima?“

Stolić se na ovo nasmešio. „Nož je deo ustaškog svetog trojstva, Rajnharte. 'Nož, revolver, bomba', najdelotvornija i najprikladnija sredstva za ostvarenje cilja. Znaš, mi polažemo zakletvu pred krstom, nožem i revolverom.“

„Ali ti si sada esesovac, a još se igraš dečjim igračkama kao što je nož?“ Stolić je snažno gurnuo orden nožem, ali ovog puta Rajnhart se brzo izmakao i pustio da Stolića sopstvena težina povuče napred. „A šta je s tobom i ordenjem? Želiš i ti orden?“

Štandartenfireru je lice pobeležilo, a zatim pocrvenelo. „Reci mi, Rajnharte, jesi li ubio nekoga u ovom ratu? Ili si proveo rat za stolom dok su drugi ubijali za tebe?“

„Siguran sam da broj mojih žrtava nije visok kao tvoj, ali većina onih koje sam ubio pucala je na mene.“

Stolić frknu. „Zašto si im dozvolio? Nepoštena borba za mene je poštena borba.“ Bacio je nož uvis i uhvatio ga za dršku. Iscerio se; žuti zubi ličili su mu na prljave eksere. „To je kao droga. Sve ovo.“

„A i ubijao sam bistre glave.“

„Molim?“

„Koliko si već dugo zavisao od pervitina?“

„Molim?“

„Zavisnik si od pervitina, Stoliću. Zavisao si od uzbuđenja. Video sam pilule u tvojim kolima. Vidim znake zavisnosti na tebi.“

„Šta...?“

„Gutanje pilula i kasapljenje nenaoružanih ljudi neće od tebe načiniti junaka, Stoliću.“

Stolićevo lice se izobličilo. Zarežao je: „Ne trebaju meni posrane pilule da...“

„Uzimaš ih jer si slabić, Stoliću. Jer s njima sebe manje prezireš. Zbog toga što si propustio borbe u Rusiji. Zbog toga što nisi kao Grbić“, rekao je Rajnhart setivši se imena onog pukovnika hrvatske vojske kog je Stolić toliko mrzeo.

„Grbić? Šta ti znaš o...?“

„Jesi li ti ubio Mariju Vukić?“

Stolićev vrat i obrazi prelili su se tamnim crvenilom. „Govno jedno nadmeno“, prosiktao je. „Optužuješ me...“

Rajnhart je bio hladnokrvan i usredsređen, ali jednim svojim delom strepeo je od rizika koji preuzima. Odgurnuo je taj deo, taj slabi deo, ono što je drhtalo u uglu Majsnerovog salona pre toliko godina, ono što ga je teralo da beži od sopstvenog života umesto da ga, koliko god to uzaludno bilo, popravi. Naterao je sebe da se osmehne Stoliću i otkrio da to deluje ispravno, da ne mora da se primorava. „Marija Vukić je bila pravo čudo.“ Stolićevo lice izgubilo je svaki izraz. „Ona bi dobila Gvozdeni krst da je bila muško. To te je izluđivalo, zar ne?“

Stolić je zakrkljao. „Ti ne znaš?“

„Bila je veći muškarac nego što ćeš ti ikada biti“, nemilosrdno ga je presekao Rajnhart.

Stolić je stegao nož u desnoj ruci i podigao ga. „Baš me briga šta Beker kaže“, promrmrljao je, kao za sebe. „Iseći ću te, đubre pokvareno.“ Onda je stao i namrštio se. Rajnhart je izvadio palicu i razvukao je. Stolić se zacerekao. „Šta ti je to, jebote? Čarobni šta...“ Rajnhart je udario palicom Stolića po ruci. Vrh se savio i zasekao šaku. Stolić je zaskičao od iznenađenja i bola, a nož je blesnuo i pao na tlo. Rajnhart je podigao palicu i udario Stolića između vrata i ramena. Štandartenfirer je ponovo kriknuo i srušio se na kolena.

„Govno jedno“, rekao je Rajnhart promuklo udarajući ga po mišici. „Takve kao ti“ - udario gaje ponovo - „jeo sam“ - ponovo udarac, preko rebara - „u rovovima“ - ponovo, po butinama, kolenima - „za doručak.“ Bes ga je potpuno ispunio, obuzeo. Pretvorio se u sam led. Stolić se sklupčao na podu i dahtao. Rajnhart je stao iznad njega stežući palicu drhtavom pesnicom. „Đubre jedno!“, prokrkljao je. „Misliš da sam dobio Gvozdeni krst za *krotkost*?“ Ponovo gaje udario po butinama.

Stolić je cvileo štiteći glavu rukama. „*Prestani*, molim te. Nemoj više.“

Bes je iščileo iz Rajnharta munjevito kako je i naišao. Osetio je kako curi iz njega kroz vrhove prstiju. Trepnuo je jednom, dvaput, i bes je nestao. Spustio je Stolićeve ruke s glave. Stolić je kriknuo i zario lice u tlo. Rajnhart ga je uhvatio za uho, zavrnuo ga i okrenuo mu glavu prema sebi. Stolić je razrogačio oči i zakolutao njima kao zver priterana u tesnac; dah mu je bio smrdljiv i kiseo. Rajnhart je podigao palicu. Stolić je zurio u nju kao da mu donosi spasenje.

„Ne gledaj u to, gledaj u mene. U mene, skote“, prosiktao je. Stolić je okrenuo oči ka njemu. „Jesi li ti ubio Mariju Vukić?“

Stolić je odmahnuo glavom. „Ne. Ne, ne...“ Ponovo se zagledao u palicu.

„U mene gledaj, Stoliću. Tako. Šta ne?“

„Ne znam.“

„Šta ne znaš?!“

„Ne znam jesam li to bio ja.“

„Šta pričaš, Stoliću?“

„Ja ne... Krv. Bilo je...“ Začutao je i zakolutao očima. Rajnhart gaje udario po nozi iznad kolena, u kuk, u gležanj. Stolić se stresao od bola i čvršće se sklupčao.

„Uvek ima krvi. Ko ju je ubio?“

„Ne znam.“

„Ne verujem ti.“ Ponovo ga je udario u koleno. „Znam da si bio tamo te noći. Pričaj mi šta je bilo.“

„Šta...?“ Rajnhart je podigao palicu i Stolićev pogled prikovao se za nju. „Da, da! Dobro. Jeste, bio sam tamo.“

„Gde, Stoliću?“

„U hotelu. Bio sam u hotelu. Ali nisam je ja ubio. Nisam. Molim te. Reci mi da nisam.“

„Da li ju je Beker ubio?“

„Ne znam. *Molim te.*“

„Šta si video te večeri? Šta si *video*?“

„Tamo je... Video sam Bekera. Razgovarali smo. Ispred hotela. Onda... moja soba. Ne sećam se. *Ne sećam se.*“

„Razmisli, Stoliću!“

„Tamo je neko bio. Video sam nekoga. Mislim...“

„Koga si video, Stoliću?“ Štandartenfireru je pala glava, podalje od palice, i potpuno je omlitavio. Strah ili napetost koji su ga držali na okupu napustili su ga, pa se skljojao na pod. „Je li to bio Ferhajn? *Stoliću?*“ Rajnhart mu je opipao puls. Našao gaje, slabog ali ubrzanog. Uspravio se, trepnuo i odjednom shvatio položaj u kom se obreo. Sklopio je palicu, vratio je za pojas i gledao onesvešćenog štandartenfirera SS-a na tlu.

Bilo je tiho i nije znao koliko dugo već tu stoji, ali škripa vrata i iznenadni uzdah naterali su ga da se okrene. Jedan Stolićev esesovac stajao je na vratima otvorenih usta. Kad se naizgled pribrao, nespretno je podigao pušku i viknuo nešto preko ramena. Rajnhart se odmakao od Stolića i raširio ruke. Drugi esesovac uleteo je kroz vrata i smesta izašao.

„Da klekneš i miran!“, povikao je prvi esesovac na rđavom nemačkom s jakim hrvatskim naglaskom. „*Miran!* Ne miči se!“ Pozvao je Stolića jednom, dvaput, šetajući pogledom između njega i Rajnharta. Rajnhart je kleknuo, spustio ruke i zapitao se kako će, dodavola, da se izvuče iz ovoga.

Čuo je spolja glasove; Beker je ušao s pištoljem u ruci, a za njim dvojica esesovaca. Škrt osmeh razvukao je Bekeru usne, ali oči su mu ostale hladne. „O, gospode, Rajnharte, u kakva si se govna uvalio.“

Rajnhart se usiljeno nasmešio. „Saslušanje se malo otrglo kontroli.“

Beker je kruto klimnuo glavom, a obrazi na bledom licu su mu se zarumeneli. „Nosite ga odavde“, rekao je esesovcima pokazujući Stolića. Kad su ga izneli, zatvorio je vrata za njima. Malo je sačekao, oslušnuo, pa se okrenuo Rajnhartu. „Pa?“

„Šta pa, Bekeru?“

„Je li priznao?“

Rajnhart se osmehnu. „Da li zaista misliš da sam idiot?“ Beker mrdnu usnama. „Šta si onda uradio?“, prosiktao je. „Ono što si hteo, zar ne?“ Beker zažmirka. „Hteo si ovo. Ili da on ubije mene ili da ja ubijem njega. To ti je bio plan? Da me on, pre nego što me ubije, natera da mu kažem gde je dosije? IU da ja njega, pre nego što ga ubijem, nateram da prizna ubistvo Marije Vukić?“

„Rajnharte...“

„Je li trebalo da ti budem zahvalan što si mi ga isporučio? To je to? I da ti onda kažem za dosije? Jesi li to hteo?“

„On *jeste* ubica kog tražiš, Rajnharte, budalo.“

„Priznajem, savršeno odgovara.“

„On *jeste* savršen. Čak ima i nož!“

„Otkud ti to znaš?“

Beker je ućutao, beo kao kreda.

„Nož je važan deo priče. Bovi, ostavljen u Stolićevoj sobi. Prekriven krvlju. Samo, ja sam razgovarao sa sobaricom. Nož je bio krvav. Ali krvi nije bilo nigde drugde. Ni na njegovim rukama. Ni na njegovoj uniformi. Ni u kupatilu. On je ovde mučio zarobljenike i sav se umrljao krvlju. Vukićeva je ubodena dvadeset puta, a on je ostao čist?“

„On je ubica, Rajnharte.“

„Ali ne moj ubica. Njegov nož ju je ubio, ali ne on. Ti si samo hteo da pomislim da jeste. Ti i oni za koje radiš. Kako si znao za nož?“ Beker je ćutke stisnuo zube. „Ovo ne može dalje ovako, Bekeru. Ko je to?“

Spolja se čulo komešanje. „Ne mogu da zaustavim ustaše“, rekao je Beker osvrnuvši se preko ramena. „Ljubčić će podivljati. Mogu da ti pomognem samo ako ti pomogneš meni.“ Čuli su se glasovi i udarci. „Za ime sveta, Rajnharte.“

Rajnhart je odmahnuo glavom. Bekerovo lice se izobličilo. Odmaknuo se i uperio

pištolj Rajnhartu u glavu baš kad su se vrata s treskom otvorila i u kuću uleteo Ljubčić. Trojica ustaša zgrabila su Rajnharta i grubo ga pribila uza zid. „Dostaje poigravanja, Rajnharte“, zarežao je Beker iskolačenih očiju. „Daj mi ono što želim i pustiću te da živiš.“

Rajnhart je morao da smisli način kako da se izvuče, da razmišlja izvan svog straha. Beker ne može zauvek ostati ovde. Suviše se izložio i preuzeo je previše rizika. Nije mogao da obuzda ustaše, ali, gledajući Bekera u oči, video je da pretvaranja više nema. Nema više glume ni pozorišta. Beker je bio očajan. „Nemam ništa da ti dam.“

„Lažeš. *Lažeš!*“, zauriao je Beker. Malo se pribrao, nesigurno zakoračio ka Rajnhartu i prislonio mu pištolj uz glavu. Ustaše su se napeto nagnule ka njemu. „*Daj mi ono što želim!*“ Rajnhart ga je pogledao, onda je pogledao pištolj, ruku koja ga drži. Bio je spokojan. Odjednom. „Ne.“

„Ubiću te, Rajnharte, kunem ti se, ubiću te!“, režao je Beker, ali glas mu je zvučao kao u nadurenog deteta. „Ne nadaš se da neću.“ Rajnhart je ćutao. „Ne gledaj me tako. Jebote, ne gledaj me *tako!*“ Beker je udario Rajnharta pištoljem preko usta. Bolje eksplodirao Rajnhartu u glavi, pao je na stranu, a ustaše su ga podigle. Osetio je udarac u rebra, u stomak, i kolena su mu popustila.

Ustaše su se klizale i gurale boreći se s njegovom težinom. Pustili su ga da padne na tlo, zavrnuti mu ruke, a jedan mu je kleknuo na leđa. Rajnhart se migoljio i bacakao protiv tereta na sebi i nemoći od koje je izgarao. Beker mu je gurao lice u tlo, pa je kašljao i gušio se od prašine i krvi u ustima. Nije mogao da diše. „Pseto tvrdoglavo! *Kaži mi, Rajnharte!*“, režao je Beker nabijajući mu cev pištolja u potiljak. Rajnhart je zaječao pod njegovom težinom i pomerio glavu od pištolja. Osetio je da ga neko hvata za okovratnik i podiže. Pao je na šake i kolena. Beker mu je zavukao ruku u kosu, cinnuo mu glavu unazad i prislonio mu cev na čelo. „Samo mi *kaži*, jebote!“

„Ne možeš mi učiniti ništa o čemu nisam i sam razmišljao“, proslivio je Rajnhart gutajući knedle, usta punih krvi. Koliko puta je ležao noću sam u postelji, sam s uspomnama i kajanjima, puštajući sve da sklizne u metalni krug cevi pištolja. „Hiljadu puta sam prislonio sebi pištolj na čelo, ali sam bio preslab da dovršim započeto. Zato ti dovrši umesto mene, Bekeru.“ Naslonio se na cev. „Hajde.“

„Ti misliš da je to najgore što mogu da ti uradim. Nije. Mogu ja i mnogo gore.“ Rajnhart je ćutao. „Učiniću to“, dahtao je Beker. „Pustiću ih na tebe.“

„Znam da hoćeš“, odvratio je Rajnhart. Pogledao je Bekera, a ovaj se okrenuo ustašama i klimnuo glavom. Rajnharta su ponovo grubo digli na noge. Dvojica su ga držala, a Ljubčić mu je spustio ruku od rame i zagledao mu se u oči kao da ga odmerava. Ljubčićeve oči bile su svešteničke, prazne i sjajne iznad blelih mlitavih obraza. Šta god da je bilo u njima, šta god da je gledalo svet, bilo je drugačije, pomeren u stranu od stvarnosti. Ljubčić je podigao drugu ruku, a u njoj je držao

Stolićev nož. Spustio je vrh uz Rajnhartovo oko i okrenuo ga; svetlost je kliznula niz okrvavljenu oštricu. Nasmešio se, zakoračio unazad, premestio nož u drugu ruku i zario Rajnhartu pesnicu u stomak, dva puta. Kad se Rajnhart presamitio od bola, ustaša ga je udario odozdo. Rajnhart je glava poletela unazad i odbila se napred. Osetio je još jedan udarac, a zatim čuo oštro sašaptavanje. Ono malo vazduha izletelo mu je iz grudi kad su ga bacili na tlo. Zakašljao se od prašine, a onda osetio bol u šaci. Razapeli su ga po podu, dvojica ustaša su ga držala, a Ljubčić mu je stajao na zglobu leve ruke. Pogledi su im se sreli, a onda mu je Ljubčić gurnuo vrh noža pod nokat. Rajnhart je kriknuo, pokušao da se otrgne, mlatio je glavom grebući obraze o podne daske. Bol je prestao. Došao je do daha. Počeo je ponovo, u istom prstu, nož je klizio i bockao, i Rajnhart je osetio da klizi u nesvesticu...

...i kliznuo je preko grudobrana u britanski rov. Virnuo je iza ugla i video povorku pogrbljenih Engleza kako se probija kroz dim s bajonetima nataknutim na kratke cevi pušaka. Aktivirao je ručnu bombu i bacio je za ugao. Eksplozija, krici bola, on juri preko smrvljenog drveta i mesa i prazni čitav okvir automatskog pištolja, noge mu klizaju po blatnjavim daskama, sklanja leševe u žućkastosmeđim uniformama, puni pištolj, baca bombe u svaki rov i za svaki ugao. Hrli dalje, ne staje. Naleće na Engleza koji ga baca u zid rova i zariva mu naoštreni ašov u koleno. U padu puca u Engleza i ostavlja ga da drhti razjapljenog stomaka. Pali su zajedno, ležali su ranjeni jedan uz drugog, Englez je držao veliki džepni sat na krvavim usnama i šaputao: „Oče, oče, boli.“ Rajnhart je skrenuo pogled sa zjapeće rane na kolenu, pogledao naokolo tražeći pomoć i video ih. Braća su, možda blizanci. Stoje onako sitni, izgubljeni i grle se na kraju rova. On ih vidi, i oni njega, i treba samo da pruži ruku i odvede ih odavde. On to zna, oni to znaju, on vidi sebe kako to radi - oseća da to radi - ali dečaka nema, odvedeni su. Trenutak je prošao, pretvorio se u sve bleđi obris mogućnosti...

...Osetio je oštri miris dima i došao k sebi, dve uspomene su se burno razdvojile, a srce mu je pumpalo led u žile. Ljubčić gaje držao za kosu, vukao mu glavu unazad, ali nije ga gledao.

Svi u prostoriji su se skamenili i nakrivili glave kao da osluškiju. Ljubčićev pogled klizio je naokolo i zaustavio se na prozoru. Mreškanje svetla kroz proreze između zidnih dasaka nagoveštavalo je nekakvo kretanje. Ljubčić je izvukao pištolj i naredio nešto svojim ljudima. Razbio je okno i zapucao napolje. Ostala dvojica uzela su puške i pucala kroz zidove. Buka je bila neopisiva, a tišina zaglušujuća kad je

paljba prestala. Spolja su se čuli tup udar i krkljanje.

„Šta se dešava?“ , prošištao je Beker. Ustaše se nisu ni osvrnule; zurili su napolje i napeto osluškivali. „Šta je? Šta je?“

„Partizani“, odvratio je oštro Ljubčić ne okrećući se.

„Ovde?! Kako?“

Spolja se začulo praštanje pušaka, zidovi kao da su uleteli unutra, kuća se napunila iverjem i snopovima svetla. Dvojica ustaša trznula su se unazad i pala, ostali su čučnuli da se zaklone od kiše metaka.

Paljba je prestala. Prašina i dim luđački su se komešali u kući obasjani zracima svetla iz rupa. Neki glas spolja nešto je doviknuo. Ustaše su se grozničavo sašaptavale, a dvojica su ponovo podigla Rajnharta na noge. Glas se čuo ponovo, vrlo odrešit. Ljubčić je nešto odgovorio i spustio pištolj na pod. Njegovi ljudi su takođe spustili oružje, grozničavo pokazujući Bekeru: „Dole! Pištolj dole!“

Beker je njihao pištolj vrhovima prstiju, a onda ga ispustio. Onda je sasvim polako i sam skliznuo na tlo, a Rajnhart je video da mu se po butinama i preponama šire crvene mrlje. Beker se skljojao u ugao i zacvileo kad je skliznuo u stranu stežući rukama rane.

Niko drugi nije ni pogledao majora kad su se vrata naglo otvorila pred dvojicom ljudi. Delovali su izdržljivo i čvrsto, osmotrili su sobu prateći pogled puškama, jedan obučen kao seljak, drugi u uniformi Jugoslovenske kraljevske vojske sa zakrpama na laktovima i kolenima. Jedan je nešto viknuo preko ramena. Ušao je i treći, u nemačkoj terenskoj uniformi bez ikakvih oznaka i s dvogledom oko vrata. Imao je grubo koščato lice obraslo gustom kratkom bradom i kao kremen tvrde oči kojima je prodorno pogledao Bekera, Rajnharta, ustaše koje su držale Rajnharta i ustuknule pred tim pogledom kao psi pred vukom.

Partizan se zagledao u Ljubčića, a obojici su iz pogleda izbijale varnice. Osećalo se nešto nemilosrdno, iskonsko. Ličili su na dve sile prirode bez ikakvog pojma samilosti. Partizan je zatim pogledao ustaše koje su držale Rajnharta. Vešto i bez ikakve žurbe izvadio je pištolj, nanišanio pored Ljubčića i obojicu ustrelio u glavu. Rajnhart se zagrcnuo kad su ga krv i mozak poprskali po licu. Noge su mu zadrhtale, a onda popustile. Pao je unazad uza zid, a ustaše su se srušile kao prazne vreće.

Ljubčić je stajao nepomično, ali svaki mišić njegovog grudvastog tela urlao je od razjarenosti. Partizan ga je ponovo pogledao pravo u oči. Mržnja kao da je treperila između njih, podrhtavala poput fatamorgane. Partizan je zakoračio unazad i resko nešto rekao ustaši, a ovaj je podigao ruke na potiljak i izašao visoko podignute glave. Dvojica partizana krenula su za njim.

Partizan je skrenuo svoj kameni pogled na Bekera, koji se pribio uza zid, podignutih raširenih ruku. „Nemojte. Molim vas.“ Partizan je stavio Bekerov pištolj u

džep, ravnodušno pogledao njegove rane i prišao Rajnhartu. Okrenuo je leđa Bekeru s takvom konačnošću da je major samo treptao za njim, nejasno svestan da su mu rane smrtonosne.

Partizan je ravnodušno gledao Rajnharta kako teško seda na tlo i spušta glavu među kolena. Rajnhart se zagrcnuo, gotovo zajecao. Nije tačno znao je li ovo kraj, ali činilo mu se da jeste.

„Mi se poznajemo, vi i ja“, rekao je partizan.

Rajnhart je podigao glavu, zaškiljio i setio se. „Goran?“ Partizan klimnu glavom. „Begovićev vozač.“

„Kad treba. Popijte ovo.“

Rajnhart je uzeo čuturu od Gorana, isprao usta i ispljunuo krvavu vodu na daske, a onda se napio. Sipao je malo vode u šaku i obrisao lice kako je najbolje mogao. Otvorio je usta nekoliko puta i prešao jezikom preko zuba. „Hvala vam.“

„Nema na čemu. Dakle, kapetane Rajnharte, je li vas vaša istraga s Ilidže dovela ovamo?“

Rajnhart slegnu ramenima i izvi usne. Još jednom je isprao usta i pljunuo. „Po svemu sudeći jeste.“

„Izgleda da imate dosta prijatelja.“ Goran se zagledao u leševe u sobi. „Nisam još sreo čoveka s toliko sreće.“ Beker se promeškoltio, oči su mu se vlažno sijale. Daske pod njim bile su natopljene njegovom krvlju, a lice mu je jako pobledelo.

„Zaboravljate partizane.“

Goran se škrtio osmehnu. „Neki sigurno jesu.“

„A vi niste?“ Rajnhart je spustio šaku na pod i uspravio se. Naslonio se na zid i izvio se od bola u stomaku i rebrima. Ruka mu je drhtala kad je stegao povređene prste.

„Ne mogu da odredim šta ste vi, kapetane. To me brine.“

„Doktor Begović mi ipak veruje.“

„Muamer je dobar čovek“, odgovorio je Goran. „Ponekad i previše za svoje dobro.“

„Srećom, ima vas da ga čuvate. Je li on ovde?“

„Nije“, odgovorio je Goran kratko. Odjednom je ponovo delovao krajnje odlučno i Rajnharta je opet obuzeo strah. „Zašto ste ih ubili?“, upitao je pokazujući mrtve ustaše. Osećao je neodoljiv poriv da navede Gorana da govori, a ovo mu je prvo palo na pamet.

„Zaslužili su.“

„Ljubčić nije?“

„S Ljubčićem ćemo se obračunati drugačije.“

„A šta je sa mnom?“

„Šta je s vama?“ Goranove oči bile su nedokučive.

„Jesam li ja vaš zarobljenik?“

„Mi smo izvršili prepad, kapetane. Šta bih ja sa zarobljenicima?“ Ove reči su bile škrte, ali neumoljive, i Rajnhart je otkrio da nema šta da kaže. Goran ga je gledao.

„Kuda ste pošli?“

„Tražim nemačku Sto dvadeset prvu diviziju.“

„Mislim da je ona južno odavde, u Predelju.“

„Mogli biste da me pustite. Da mi omogućite da nastavim.“ Sopstvene reči zvučale su Rajnhartu slabašno i neubedljivo.

„Mislim da neću, kapetane.“

„Begović mi veruje u potpunosti. Rekao mi je da je on Senka“, rekao je Rajnhart naglo.

Goran je zaškiljio. „Rekao vam je to?“

„Jeste“, lagao je Rajnhart. „Senka. Gestapo nikoga ne želi više nego njega.“ Ovo je bio očajnički potez, nagađanje na osnovu Begovićevih reči, ali nije imao ništa bolje.

„Zašto vam je to rekao?“

„Zašto...“, ponovio je Rajnhart i ućutao. Činilo mu se da se tlo ljulja pod njim, a utroba mu se stegnula kao u iščekivanju pada. Odjednom je shvatio da vidi više od dva koraka pred sobom, ali da staza zbog toga nije nimalo jasnija. Našao se na opasnom terenu. Tom stazom još niko nije prošao. Vrlo malo koraka koji ga mogu odvesti odavde nije predstavljalo izdaju. Izdaja se iznenada našla svuda oko njega, i zaključio je da mora veoma pažljivo da bira pošto staze za povratak nema. „On i ja... imamo neke iste stavove.“

Goran je polako uzdahnuo ne skidajući pogled s Rajnharta. „Moram da razmislim o ovome“, rekao je najzad. „Ali prvo treba nešto da obavim. Sačekajte me, pa ćemo ponovo razgovarati.“ Okrenuo se i izašao, a jedan partizan je odmah stao na vrata da stražari.

Rajnhartu se činilo da pluta, a da ga na mestu drži samo ledena napetost u stomaku, praiskonska svest o opasnosti iz koje se još nije izbavio. Prašina se slegala po sobi, trunke su kružile i svetlucale u mreži svetlosti koja se probijala kroz rupe od metaka, a Rajnhartu se učinilo da polako shvata nešto što je do tada samo nesvesno osećao. Naterao je sebe da ostane miran i razmisli o onome što je polako sticalo oblik.

Shvatio je da se nalazi na raskršću. Jedna staza vodila je dalje. Druga se završavala ovde. Mogao bi da nastavi, da sledi svoju istragu, da je obavi ne izdajući samog sebe i možda da posluži višem cilju koji mu je Majsner pokazao. A mogao bi da ustukne i okrene se. Ako krene napred s onim što je, kako mu se činilo, dobijalo oblik, koliko će ga to stajati? Kakve će ustupke morati da načini? Izdaju nikada ne

treba uzimati olako, ali hoće li taj ustupak biti gori od desetina drugih, nekih prizemnih, nekih ne, koje je načinio za poslednjih nekoliko godina?

Beker je tiho zaječao. Rajnhart je kleknuo pored njega. Nije mogao da mu pomogne, ali i da je mogao, da li bi to uradio? Ova pomisao ga je prestravila. Nikada nije bio u takvom položaju. Beker je predstavljao prepreku. Shvatio je sada da, ako želi uspeh onome što se uobličavalo u njegovim mislima, najmanje dva čoveka moraju da umru. Svi su izgledi bili da će umreti ovde i danas. Setio se onoga što je rekao Begoviću, da mu se sve dobro u životu dogodilo uprkos njemu samom. To se dešavalo ponovo.

„Bekeru, čuješ li me?“

Majorove usne su se pomerile, plave na bledom licu. „*Žedan*“, prošaputao je.

„Umireš, Bekeru. Ne mogu da ti pomognem. Ali ti možeš pomoći meni. Hoćeš li? Hoćeš li mi reći ko je iza svega ovoga?“

„Da.“ šapnuo je Beker.

„Kaži mi.“

„Da.“ Jedva čujno. Kapci su mu zadrhtali i otvorio je oči, vlažne, poluslepe; potražile su Rajnharta i našle ga. „*Nož. Važan je nož*“

„Šta je s nožem, Bekeru?“

„*Uhvatio sam ga. Vratio...ga... nazad. Na...*“

„Koga si uhvatio?“

„... *na delu. Uhvatio sam ga.*“

„Koga, Bekeru? Kaži mi.“

Beker je trgnuo glavu. Oči su mu se razbistrile. „Ti?“ Zurio je uvis. „*Mogao bih... ti reći. Ali... neću.*“ Onda su mu se oči zamaglile i, neverovatno, na pragu smrti major se nasmejao, grleno i pucavo. „*Da samo vidiš... svoje lice. Gregore... galamiš. Stalno...*“ Zakolutao je očima i umro.

Rajnhart ga je gledao. Pokušao je da oseti nešto, ali nije uspeo. Čak ni radost što je nadživeo Bekera, vrhunskog spletkaroša koji se snalazio u svim situacijama.

Ponovo je sipao vodu u šake, istrljao lice i obrisao ruke o uniformu, bolno rastežući prste, ne želeći još da ih pogleda. Zastao je, pogledao po leševima, opazio nož tamo gde je pao i gurnuo ga vrhom naniže između podnih dasaka. Ustao je, spustio potpeticu na dršku i zgazio. Pritisnuo je jače, koleno ga je zbolelo. Gurao je, ali nož se samo savijao. Stegnuo je zube od besa, sagnuo se i bacio nož od sebe. Stražar je nešto povikao i nervozno pogledao Rajnharta, koji je prilazio vratima. Stražar se pomerio u stranu, s nepoverenjem jasno ispisanim na širokom licu. Preživele ustaše i esesovci stajali su poređani ispred očigledno streljačkog stroja. Malobrojni nemački vojnici, uglavnom feldžandarmi, a među njima i Klauzen, činili su posebnu grupu zbijenu pred cevima grupe partizana, a na čistini, očiglednom središtu svačije pažnje,

vladala je potpuna tišina.

Stolić i Ljubčić klečali su ispred drveta s kog su visile dve omče, a jedan partizan je čitao nešto s lista papira. Stolić je delovao omamljeno, Ljubčić prezrivo, a gledao je samo Gorana, čak i kad je partizanski komandant naredio da ustašama navuku omče oko vrata i podignu ih na noge. Posle nekog vremena partizani su povukli konopce. Ustaše su se izvile, a onda se trznule poput marioneta i mlatarale nogama boreći se za vazduh. Ogavno vlažno krkljanje cedilo im se oko nabreklih jezika u mračnoj suprotnosti nežnom šuštanju krošnji. Tela su se sudarala, a zbog zgrčenih lica i iskolačenih očiju delovala su kao da se igraju.

Činilo se da im treba dosta vremena da umru, ali kad su se smirili, dvojica partizana cimmula su tela za svaki slučaj. Rajnhart je pogledao Stolića. On se umirući ispraznio, i smrad je bio užasan, ali Rajnhart ga je video samo kao prazninu, kao drugog čoveka koji mora da umre. Shvatio je da Goran stoji pored njega i gleda ga.

„Imate li primedbi na našu pravdu?“

Rajnhart mučno proguta knedlu. „Ovo je bila pravda?“

„Njih je narodni sud davno osudio na smrt zbog zločina protiv naroda Jugoslavije. Ovo je bila njihova kazna, a dobili su više pravde nego što su zaslužili ili ikome dah.“ Okrenuo se i ponovo pogledao tela dok je govorio.

„Šta je to bilo između vas i Ljubčića?“

Goran se okrenuo ka njemu, a zatim ponovo ka telima obešenim kao strvine. „Primetili ste?“ Iskrivio je usta. „Odrasli smo zajedno. Onda je on postao ovo. Ustaša. Opsednut svetom u kom nema mesta za drugačije od njega i neostvarivom budućnošću.“

„A šta je s njima?“ Rajnhart je pokazao ostale ustaše i esesovce. „S njima“, pokazao je Nemce. „I sa mnom?“

„Šta je s vama, kapetane?“

„Doktor Begović mi je pomagao. Verovao je da vam pomaže ono što radim. Vašem cilju.“ Goran je ćutao, a Rajnhartu se činilo da grebe po staklu.

„Muamer je dobar drug. Jedna od najboljih. Ako je on tako mislio...“ Partizan je zatresao glavom. „On veruje da to što radite, šta god bilo, izaziva pometnju u vašim redovima.“ Pogledao je po čistini. „A ja moram priznati da sam se nagledao svačega, ali da nikad nisam video da nemačkog oficira muče zajedno ustaše, feldžandarmerija i esesovci. Prema tome, Begović je možda u pravu. No meni treba više od toga.“ Pogledao je Rajnharta očima tvrdim kao kremen. „On veruje da ste pripadnik nemačkog pokreta otpora.“

„I jesam“, rekao je Rajnhart osetivši da je to istina. Ta pomisao gaje obujmila, prožela, i delovala je ispravno.

„Ja nekako sumnjam u to.“

„Ne mogu to da vam dokažem, ali mi bijemo istu bitku, samo na različite načine.“ Video je da Goran i dalje okleva. „Nemate šta da izgubite“, nastavio je Rajnhart. „Možete me pustiti kuda sam krenuo i nadati se da ću postupati kako doktor Begović misli da hoću. A možete me i zadržati ovde. Ni u jednom slučaju nisam opasnost po vaše ljude. Ali moja mogućnost... Begovićeva mogućnost... moj položaj među vašim neprijateljima.“ Progutao je knedlu ne izgovorivši reč koju je trebalo da kaže. Saveznik, to je bila ta reč, ali nije mogao da je izgovori. Ne još.

Neko je nešto doviknuo iz šume i Goran je u odgovor mahnio rukom, ne skidajući pogled s Rajnharta, kao da čuje i ono što kapetan ne može da izusti. Rajnhart je shvatio da nikada u životu nije bio predmet tolike pažnje. Goranove oči bile su tačke oko kojih njegov život može da se preokrene, ili klinovi s kojih će visiti.

„U redu. Možete da idete.“

„Molim vas, on mi je potreban“, rekao je Rajnhart pokazujući Klauzena, žudeći da skrene Goranov pogled nekuda drugde, makar samo na trenutak, kako bi izbegao pritisak njegovog pogleda. „On je jedan od nas.“

Goran je uzdahnio i klimnuo glavom. Doviknuo je nešto stražarima i oni su izvukli Klauzena iz grupe i gurnuli ga prema Rajnhartu. Rajnhart je gledao lica ostalih; video je kako se nada u njihovim očima gasi kada je samo jedan čovek izdvojen iz grupe, i okrenuo se od nemog izraza njihove nevolje.

„Idite sada“, rekao je Goran. S druge strane čistine partizani su odlazili nazad u šumu, osim onih koji su stražarili nad zarobljenicima.

Klauzen je bez reci prišao Rajnhartu; velika ružna crvena masnica pružala mu se po slepoočnici. Dvojica partizana odvela su ih nazad na put. Kola su im još stajala pored srušenog zida, nedirnuta. Ubijeni vojni policajac ležao je pored njih, a muve su mu već milele po rani na vratu. Partizani su nestali u šumi i njih dvojica ostadoše sami. Iza sebe su iznenada čuli pušcanu paljbu, a zatim prasak pojedinačnih kuršuma. Zgledali su se.

„Izgledate...“, zaustio je Klauzen i učutao.

„Da vidite samo kakav je onaj drugi“, promrmljao je Rajnhart hrapavo. Potražio je pribor za prvu pomoć među zalihama, namazao prste sulfanilamidskom mašću i previo ih povezavši tri prsta zajedno. Savio je prste, trgnuo se od bola i pogledao Klauzena.

„Ne znam šta ste rekli ili uradili... ali hvala vam“, rekao je Klauzen.

„Da krenemo, naredniče“, odvratio je Rajnhart nadajući se da će mu malo zvaničnog držanja dati vremena da razmisli o onome što se upravo odigralo.

Rajnhart je otkaćio automatske pištolje i premestio ih napred, gledajući sada šumu potpuno drugim očima. Krenuli su polako ka jugu, a Rajnhart je otkrio da mu misli lutaju između onoga što mu se desilo u selu i onoga što ga čeka. Znao je da treba da oseća nešto, strah da će ga stići službena kazna i strah od onoga čemu se posvetio. Stolić i Beker su sigurno prekoračili ovlašćenja, a nije bilo dokaza da je Rajnhart uopšte bio tamo. Kad je to shvatio, bilo mu je lakše. Što se tiče ostalog, značenja raskršća na putu kojim je krenuo, sve to je potisnuo iz glave.

Put je vijugao kroz klanac i talasao se iznad Drine, koja je lenjo tekla ka severu. Sustigli su začelje konvoja i vozili za njim; stavili su zaštitne naočari i pokrili usta šalovima da lakše dišu u prašini. Usput su prolazili između kolona vojnika i kamiona smeštenih uz ivice puta. U vazduhu se jasno osećalo iščekivanje predstojeće ofanzive. Rajnhart ga je video na licima ljudi oko sebe. Konvoj je usporio i skrenuo u stranu prema uputstvima dvojice vojnih policajaca. Rajnhartu je zastao dah kad ih je video, ali oni su jednostavno prošli pored i lupili po haubi kola da im pokažu da se sklone s puta.

Rajnhart je napred video dva poluguseničara s visokim radio-antenama i jedno terensko vozilo. Pomislio je da posade tih vozila kontrolišu pokrete jedinica i da možda znaju gde je Ferhajn. Rekao je Klauzenu da stane, izašao i popravio uniformu. Bilo mu je pomalo nelagodno dok je išao pored vojnika, sećajući se kako se nekada osećao pred napad; sada mu se činilo da oseća samo odjek toga. „Dobar dan“, rekao je jednom kapetanu naslonjenom na kamion. Ovaj se nije ni pomerio, samo je klimnuo glavom, pogledao Rajnharta u zavijenu ruku, a zatim u lice. Kapetan je delovao okorelo i sposobno, a crvena traka Medalje Zimske kampanje bleštala mu je na bluzi. Uhvativši automat za remen, Rajnhart je zapalio cigaretu i ponudio kapetana.

„Ja sam Rajnhart iz Abvera“, rekao je paleći kapetanu cigaretu. *

„Til“, odgovorio je kapetan, zahvalio mu klimnuvši glavom i povukao dim. „Iz Sto dvadeset prve.“ Odmerio je Rajnharta od glave do pete. „Imali ste nevolja?“

„Bio sam i u gorim. Možete li mi reći šta se dešava?“

„Svagog časa treba da krenemo uz ovo brdo“, odgovorio je Til i mahnuo glavom iza sebe. Utabana staza strmo se penjala u gustu šumu. Vojnici su već polazili uzbrdo tom stazom. „Negde gore je partizanska brigada. Potisnuli smo je juče i sada pokušava da se prebaci na severozapad.“

Gore na mestu gde je staza nestajala između drveća videlo se nekakvo kretanje, neki nejasni nagoveštaj obrisa. „Gore se nešto dešava?“

„General obilazi momke.“ Til se lako osmehnuo. „Kao i uvek“, dodao je kao da

predoseća Rajnhartovo sledeće pitanje.

Rajnhart se osmehnuo; bio je napet i nadao se da Til to ne primećuje. „Danas imam sreće.“

„Tražite generala?“

Rajnhart klimnu glavom. Osetio je da ga Til odjednom gleda, kao da mora da zaštititi Ferhajna. „Zapravo, šefa njegovog Odseka IIIa“, dodao je.

„Obaveštajca?“

„Pukovnika Gertnera“, reče Rajnhart.

Ovo kao da je umirilo kapetana Tila. Pokazao je glavom poluguseničare. „On je tamo.“

„Da li biste hteli da me predstavite? Prijateljsko lice može pomoći da mi pukovnik posveti više pažnje.“

„Naravno“, odgovorio je Til. Krenuli su ka poluguseničarima. Kapetan je provirio unutra, rukom pozvao Rajnharta da uđe i uključio ga u razgovor s pukovnikom, koji je stajao nagnut nad mapom raširenom po podu vozila.

„U redu“, govorio je pukovnik. „Za nekoliko minuta. Jesu li vaši ljudi spremni, kapetane? Vi ste sledeći.“

„Spremni su, gospodine pukovniče. A evo i njega.“ Til je klimnuo glavom i odmakao se.

Pažnja pukovnika Gertnera bila je usmerena na radio- -operatera koji je sedeo tik iza njega. „Šta želite, kapetane?“

„Bilo bi sjajno kad bih mogao da porazgovaram sa generalom, gospodine pukovniče“, odgovorio je Rajnhart.

„Sa generalom. Ma nemojte“, reče Gertner otegnuto, s lakom nevericom, gledajući mapu. Podigao je glavu i namršti se videvši u kakvom je Rajnhart stanju. „Gospode bože, čoveče, šta vam se to desilo?“

„Nije to ništa, gospodine pukovniče, hvala vam.“

„Ništa.“

„Mogu li da govorim s generalom, gospodine pukovniče?“

„O čemu?“

„Uz dužno poštovanje, gospodine pukovniče, bilo bi najbolje da porazgovaram s generalom lično.“

„Ja sam njegov obaveštajni oficir, kapetane. Vi ste iz Abvera. Obojica smo obaveštajci. Ako nešto ugrožava diviziju, recite mi odmah.“

„Ne, gospodine pukovniče. Ništa ne ugrožava diviziju.“

„U redu“, rekao je pukovnik i vratio se mapama. „Možete da pričekate, ali ne mogu ništa da vam obećam.“

„Hvala vam, gospodine pukovniče.“

„I pokušajte malo da se uredite.“

Rajnhart se odjednom osetio potpuno usamljeno. Bacio je opušak u žbunje. Ruka mu se ušunjala u džep, a prsti su pronašli vilijemson i posvetu na poklopcu. Malo se smirio i odjednom uočio grozničavo kretanje oko sebe. Video je Tila kako ide ka šumi na čelu svojih vojnika. Oficiri su se okupljali oko Gertnerovog poluguseničara, a onda je i sam pukovnik izašao iz vozila razgovarajući s jednim oficirima leđima okrenutim Rajnhartu. Imao je čelu sličnu tonzuri. Gertner je spazio Rajnharta iza ostalih oficira i nešto rekao. Njegov sagovornik se okrenuo.

Bio je to Ašer. Pogledao je Rajnharta, oči su mu se iskolačile, a onda sledile. Okrenuo se Gertneru, ramena napetih od besa. Gertner se zbunjeno mrštio slušajući ga, zatim se ispravio, ljutito pogledao Rajnharta i ponovo se okrenuo Ašeru. Odmahnuo je glavom i odmakao se. „Ne, ne“, čuo ga je Rajnhart kako govori. „On je sada tvoj problem, Klemense. Ti razgovaraj s njim.“

Ašer je prišao Rajnhartu, stisnutih zuba, a onda pogledao naokolo kao da nekoga traži. „Vi?“ Rajnhart je bio dovoljno pribran da stane mirno. Nije se iznenadio što vidi Ašera. Čudio se njegovom tonu, pukovnikovom pogledu koji je tragao za nečim iza Rajnharta, a onda se usredsredio na njegovu ranjenu ruku. Rajnhart je bio svestan opasnosti; činilo mu se da se ogroman ponor upravo otvorio pred njim. „Šta vi radite ovde, dođavola?“ Ašerov pogled je ponovo odlutao, kao od sopstvene volje.

„Izvinite, gospodine pukovniče. Došao sam da razgovaram s generalom Ferhajnom.“

„O čemu?“

Rajnhart je zastao. Nije znao ništa o ovom čoveku. Nije znao šta ga uzrujava. Znao je samo da je bio među oficirima koji su se požalili Frajlingeru na Rajnhartovo ponašanje u kantini onog popodneva. „Siguran sam da znate o čemu, gospodine pukovniče. O istrazi.“

„Molim?“

Rajnhart je odlučio da rizikuje. „O ženi.“

Ašer je namreškao nos. „O ženi?“

Rajnhart je video da Ašer pokušava da dobije na vremenu. „O Mariji Vukić.“

„O *njoj*? Trebalo je da se ostavite toga, kapetane. Ako se dobro sećam, vaš pretpostavljeni vam je dao jasna uputstva.“

„Jeste, gospodine kapetane“, rekao je Rajnhart povlačeći se iza fasade tupe poslušnosti.

„I?“

„I povukao ih je, gospodine pukovniče“, slagao je Rajnhart. „Naređeno mi je da nastavim.“

„Mora da se šalite, kapetane. Želite da nastavite ovde? Soda?“

„Ako moram, gospodine pukovniče“, odgovorio je Rajnhart.

„Ovo je *smešno*, čujete li me? Spremamo se u ofanzivu i vi ste baš sada odabrali da dođete i rasputujete se o toj ženi?“

„Ne kažem da bih baš rado odabrao ovakav trenutak...“

„Ne budite *drski*, čoveče!“, zarežao je Ašer.

„Drskost?“, začuo se duboki glas iza Rajnharta. „Znaš šta ja uvek govorim o drskosti, Klemense.“ Rajnhart se okrenuo i stao mirno. Pred njim je, visok i plećat, s gustom sedom kosom kao u biblijskog patrijarha, stajao general Paul Ferhajn. Imao je svetlucave smeđe oči, okrugle i ljubopitljive ispod čupavih belih obrva, a u uglovima usana mrežu bora od smeha. Nosio je jednostavnu uniformu s rukavima zavrnutim iznad mišićavih podlaktica, a samo crvene oznake na okovratniku i epolete ukazivale su na njegov čin. Otvoreno je odmeravao Rajnharta; pogled mu je preleteo preko njegovog Gvođenog krsta i ruke, a onda se vratio na lice. Ferhajn je oko vrata nosio Viteški krst, a na bluzi traku Medalje Zimske kampanje pored crno-srebrne značke ordena *Pour le Mérite*. Na levoj strani grudi bila mu je prikačena zlatna značka Medalje za borbu izbliza. U spuštenoj ruci držao je, pomalo neskladno, ruski automat PPŠ s drvenim kundakom uglačanim do bogatog sjaja.

„Tako je, gospodine generale“, odgovorio je Ašer pomalo ojađeno. „Znam šta govorite o drskosti.“

„Grdio vas je, kapetane, zar ne?“, nasmešio se Ferhajn i dalje gledajući Rajnharta. „On je kao mama koka, stalno kljuca naokolo.“ Ašer se usiljeno nasmešio kao da je čuo neku često ponavljaju šalu. „Šta znate o drskosti, kapetane?“

„Mogao bih samo da nagađam, gospodine generale.“

„Ali biste smatrali da je to drsko...?“ Ferhajn se nasmejao. „Ja verujem da drzak oficir uvek vidi više od onoga što je očigledno, i da najčešće nalazi tačne odgovore. Drskost je osobina koju ja visoko cenim, kapetane...?“

„Rajnhart, gospodine generale.“

„Jeste li vi drzak oficir, Rajnharte?“

„Verujem da bi se povremeno moglo reći to ili nešto slično.“

Ferhajn se opet nasmejao, iskreno i otvoreno, i Rajnhart se i ne želeći nasmešio. „Naravno da ste drski, kapetane, inače ne biste bili ovde. Znam ko ste i znam zašto ste došli, Rajnharte.“ Ferhajnovе reci zbrisale su Rajnhartu osmeh s lica. General je pogledao Ašera. „Pretpostavljaо sam da ćete se pojaviti, zar ne, Klemense?“ Pukovnik je ćutao, bezizraznog lica. „Poznajem ljude kao što ste vi. Vi ste bivši pajkan, je li tako?“

„Tako je, gospodine generale,“

„Pajkani umeju da budu uporni. Ne odustaju kad smatraju da su u pravu, zar ne?“

„Gospodine generale, ako smem da se umešam, nemamo vremena za ovo“, reče

Ašer.

„Mislim da će biti, Klemense“, odvratio je Ferhajn ne skidajući pogled s Rajnharta. „Mislim da će biti...“ Zaćutao je. „Razgovaraću s vama, Rajnharte, ali ne sada. Moja kola su tamo, možete da me sačekate. Hoćete li me sačekati?“

„Hoću, gospodine generale“, rekao je Rajnhart, pomalo zatečen ovim čovekom, njegovim autoritetom, njegovim stilom. Upoznao gaje pre svega minut-dva, a već mu se dopadao.

„Odlično!“, uzviknuo je Ferhajn, pljesnuo ga po ramenu i udaljio se. Oficiri i vojnici okružili su ga dok je išao ka ivici šume. Nasmješena lica okretala su se ka njemu, on je pružao ruke, orio se smeh.

„Imate petlje, Rajnharte.“ Ašer je bio bled od besa koji ga je obuzimao u talasima, gotovo opipljiv.

„General je rekao da ga čekam kod njegovih kola, gospodine pukovniče. Dozvolite da se udaljim.“ Salutirao je, okrenuo se nalevo krug i krenuo pored poluguseničara prema otvorenom horhu, sve vreme osećajući Ašerov pogled na sebi. Sišao je na put, osvrnuo se prema povorci vozila i krišom mahnuo Klauzenu. Narednik mu je otpozdravio podigavši ruku s volana.

Hauba horha bila je podignuta, neko je nešto radio oko motora. Rajnhart se odjednom skamenio. Taj miris, taj oštri smrad. Iza kola je izašao jedan vojnik, oborene glave, brišući ruke o masnu krpu. Podigao je pogled i Rajnhart je stisnuo zube da prikrije iznenađenje i, iskreno rečeno, strah. Vojnik je imao tamne kose azijske oči, debele obraze i gustu crnu kosu. Ruke i noge bile su mu kratke i debele, trup okrugao i masivan. U uglu usana držao je cigaretu sličnu umotanom komadu kartona, debelu kao palac. Rajnhart je pomislio da prikrije da ga je prepoznao, ali vojnik je očigledno znao ko je on i takođe stao kao ukopan.

„Jesu li te naučili da salutiraš kad si stupio u vojsku?“, prasnuo je Rajnhart. Izgovorio je prvo što mu je palo na pamet kako bi razbio tišinu pre nego što sve postane suviše očito. Vojnik je stao mirno i salutirao. Rajnhart mu je uzvratio, a onda mu okrenuo leđa osećajući se kao da je to nešto najteže što je uradio u životu, kao da je otkrio grlo neprijateljskom nožu. Pogledao je povorku vozila i video Ašera kako razgovara s dvojicom vojnika, jednim sitnim, jednim krupnim, a zatim kreće ka njemu. Vojnici su mu delovali odnekud poznato, ali nije mogao da se seti, nije mogao da misli zbog tog Mongola iza sebe, zbog smrada njegove cigarete. Setio se gospode Hofler i njenog psića; činilo mu se da je to bilo vrlo davno.

Ašer kao da se stvorio pred njim, hladnog pogleda. „Pa, šta tačno nameravate da radite, kapetane?“

„Nadam se da će general Ferhajn moći da mi pomogne u istrazi ubistva Marije Vukić.“

Ašer je lako odmahnuo glavom. „To je ono što želite, a ne ono što nameravate. Namera vam je da dokažete da je general imao nekakve veze s tom ženom. Nameravate da ga okrivite za njenu smrt.“ Rajnhart je odmahnuo glavom i pokušao da progovori, ali Ašer ga nije slušao. „A time ćete ne samo ukaljati čast jednog sjajnog vojnika nego ćete ugroziti operativnu delotvornost ove divizije. Ja to ne mogu da dozvolim.“

„General je delovao sasvim spremno.“

„General uvek deluje spremno. To je, ako dozvolite, deo problema. Moj posao je da se staram da mu njegova spremnost ne donese više zla nego dobra.“ Iza njih se začuo udar. Rajnhart se usudio da se osvrne i video da je Mongol spustio haubu i da gleda u njih. Okrenuvši se nazad, video je da mu prilaze ona dvojica vojnika s kojima je Ašer razgovarao. Rajnhart se odjednom setio gde ih je video. U stanici vojne policije na Ilidži. A i kad su se provezli pored kafane u kojoj je sedeo i čitao Ferhajnov dosije. Onaj krupni držao je remen puške o ramenu. Ruka mu je zavijena, primetio je Rajnhart. Spustivši pogled, video je zavoj i na rukama onog sitnog.

Shvatio je da je okružen ubicama. Ili onima koji su učestvovali u zataškavanju. Pogledao ih je jednog po jednog i načinio mali korak unazad. „Ne mičite se, Rajnharte. I ruke dalje od pištolja“, rekao je Ašer. Oblak smrada bio je jedino upozorenje Rajnhartu da mu je Azijac prišao s leđa i uzeo mu oružje. Rajnhart ga nije čuo niti je osetio da se kreće.

„Ah, tu ste svi! Odlično, odlično!“ Ferhajn se užurbano pojavio iza poluguseničara, a svi su se raspršili kao jato golubova kada dete utrči među njih. Rajnhart je osetio da se Azijac trgnuo i povukao. Obojica vojnika, Veliki i Mali, sklonili su se u stranu, a pukovnik se prepao kao dete zatečeno u nestašluku. Ako je i primetio nešto od svega toga, Ferhajn to ničim nije pokazao. „Jesi li sredio kola, Mamagedove?“

„Sve je sređeno, gospodine generale. Sad su kao nova“, odgovorio je Azijac s jakim ruskim naglaskom.

Ferhajn je ubacio automat u horh i pogledao pukovnika Ašera. „Demlerovi i Tilovi momci su krenuli. Moram da odem do Ubenove jedinice. Hajde, ulazite svi u kola. Ašere. Rajnharte. Ne, ja ću da vozim, Mamagedove. Rekao sam da ću *ja* da vozim, ne *galami*.“ Sedište je škripnulo pod njegovom težinom. „Stalno diže galamu. U bici je pravi đavo, ali van bitke je baba. Zar nisi, Mamagedove? Gori si od Ašera.“ Azijat se iskezio kao dete. „On je Kalmik, s Kavkaza. Samo se pojavio jednog dana i nije hteo da ode. Rajnharte, sedite napred sa mnom.“ Druga dvojica sela su pozadi. Veliki i Mali su nestali.

Ferhajn je nagazio gas i horh je pošao bacajući-iza sebe zemlju i prašinu. Rajnhart je poskočio i bolje se namestio u sedištu. Osvrnuvši se, video je da Ašer i Mamagedov zure u njega kao mačke u mišju rupu.

„Malo ste se tukli, je li tako, Rajnharte?“

„Izvinite, gospodine generale?“

Ferhajn je pokazao njegova usta. „Neko vas je napao? Ih ste se okliznuli u kupatilu?“

„Nije to ništa, gospodine generale. Imao sam nevolja sa feldžandarmerijom na putu ovamo.“ Osetio je da mu se vrat napinje kao da oseća vrelinu Ašerovog pogleda. „Da

samo vidite onog drugog.“

Ferhajn je prsnuo u smeh i pritisnuo sirenu. Vojnici u koloni stali su i mahali im u prolazu, a general je usporio, nagnuo se napolje i pljesnuo neke po šlemovima. „Srećno, momci! Mada, kad crveni vide Šarovo lice, pobeći će glavom bez obzira i zažaliće što su se uopšte rodili!“ Smeh ih je pratio dok je general ponovo ubrzavao. Rajnhart se osvrnuo prema vojnicima i video da se smeše, da su vedriji, makar malo, a video je i kiseli izraz lica pukovnika Ašera koji je zurio u generalov potiljak.

„Pa, Rajnharte, recite mi šta znate o ovoj operaciji?“

„Samo ono što su nam rekli, gospodine generale.“

„Pa, ja ću vam reći nešto više. *Hej*, Martinek, kako ti je noga?“

„Dobro je, gospodine generale“, stigao je odgovor od vojnika.

„Operacija Švarc uništiće partizane, Rajnharte. U njoj učestvuje više od sto sedamnaest hiljada naših ljudi, a računam da crvenih nema više od dvadeset hiljada. Sada je najbolja prilika da ih uništimo.“ Skrenuo je u okuku, a šljunak i prašina poleteli su ulevo i niz padinu ka reci. Kolona vojnika skočila je u stranu dok su prolazili, a Ferhajn im je mahnuo. „Vi znate da smo malo u žurbi, zar ne?“

„Pretpostavio sam, gospodine generale.“

„Naravno, Rajnharte, vi ste obaveštajac. Nije tajna da su Italijani u nevolji. Saveznici svakog časa mogu da se iskrcaju u Italiji, a svaki Italijan dostojan tog imena želi da tada bude kod kuće, a ne ovde.“ Usporio je dok su se provlačili između dva kamiona iz kojih su izlazili vojnici. „*Igene!* Dodavola, čoveče, šta si otegnuo tu njušku? Nije ovo moja sahrana, *znaš?*“

Smeh se zaorio i nastavili su dalje. „Zato moramo da dokrajčimo partizane dok su Italijani još ovde s nama. No nije reč samo o tome. Moramo pretpostaviti da će se saveznici pre ili kasnije probiti i ovamo. Zato moramo da obezbedimo ovu oblast.“ Provezli su se pored još vojnika, a svi su mahali i vikali: „Srećno!“ I Ferhajn je njima mahao. „Ne treba *nama* sreća, momci. *Partizanima* treba sreća!“ Vratio je ruke na volan i smešio se. „Dobri su ovo momci, svi do jednoga. Najbolji. A najbolji posao na svetu je voditi ih ovako na terenu. Šta vi kažete, Rajnharte?“

„Nemam vaša iskustva, gospodine generale.“

„Gluposti! To što nosite jeste Krst iz četrnaeste. Sigurno ste zapovedali vojnicima.“

„Jesam, gospodine generale.“

„I?“ Ferhajn je skrenuo s puta na Uski kolotrag pun neravnina koji je vodio uz brdo.

„Pa, to je bilo više nešto što mora da se radi nego izvor uživanja, gospodine generale.“

Ferhajn se nasmejao. „Rekao bih da se tu razlikujemo, Rajnharte, vi i ja. Ja volim

ovo. Volim da zapovedam ljudima. Da ih predvodim. Nema ničeg lepšeg. Ničeg.“ Pogledao je Rajnharta krajičkom oka. „Zašto bih se toga odrekao?“

„Ja svakako ne znam, gospodine generale.“

„Ne znate?“ Ferhajn mu se nasmešio, nekako zaverenički, učinilo se Rajnhartu. „Ukratko, ne želim da se toga odreknem. Ne želim da budem nigde drugde nego ovde. A kad smo već kod toga... Mamagedove, pripremi bocu.“

Ferhajn je naglo ukočio podigavši oblak prašine, uzeo bocu šampanjca od Mamagedova, iskočio iz kola i krenuo ka grupi vojnika okupljenoj oko poluguseničara na čistini u šumi. Rajnhart je gledao kako se vojnici okupljaju oko njega. Pružio je bocu vojniku koji je porumeneo kao bulka kad ga je Ferhajn zagrlio. Poletele su dosetke, zbijale su se šale, bilo je mnogo rukovanja i pljeskanja po ramenu, a iznad svih virila je ta gusta seda kosa. Rajnhart je i protiv volje osetio da ga to privlači, to drugarstvo, sam general, iako je znao da ne treba i da to ne može sebi da dozvoli. Znao je ljude kakav je Ferhajn u prvom ratu, neodoljive i energične, i bez razlike su ostavljali brda leševa za sobom. Poslednje što mu treba jeste da mu razum pomuti ono što oseća ili što misli da bi trebalo da oseća.

Osvrnuo se nazad i video da se Ašeru lice grči dok posmatra generala. Pukovnik ga je zloslutno pogledao, a onda se ponovo okrenuo Ferhajnu. „Hvala bogu što će se ovo uskoro završiti“, promrmljao je.

Rajnhart se okrenuo u sedištu. „Operacija?“

„Ne. Ovo.“

„Pining je upravo dobio blizance“, objavio je Ferhajn. „Dečake. Ako to ne vredi proslaviti, šta onda da slavimo, a?“ Pritisnuo je gas i proleteo ispred vojnika koji su mu zaklicali. „Gde smo ono stali?“, upitao je Ferhajn vraćajući kola na put. Svetlost je prodirala kroz krošnje, treperila i bleskala oko njih. „Ljudi se vode sa čela. Ja ne znam drugi način. Svakako ne iz kabineta u koji neki hoće da me pošalju. Uključujući i neke - je li tako, Klemense - koji bi trebalo da su pametniji.“

„Tako je, gospodine generale“, rekao je Ašer. „Ja želim samo ono što je najbolje za vas.“

„Ono što je najbolje za mene.“ Stalno mi to govori“, frknuo je Ferhajn naginjući se ka Rajnhartu kao da njih dvojica imaju neki poseban odnos. Rajnhart se okrenuo dok je general ovo izgovarao i ponovo video onaj kiseli izraz na pukovnikovom licu po kom je poigravalo svetlo. Liči na očajnu domaćicu, pomislio je Rajnhart. „Kao da bih ja bio od neke koristi kad bih prevrtao papire, prdeo po kancelarijama i kočoperio se naokolo u svečanoj uniformi.“

„Gospodine generale“, prekinuo gaje Ašer. „Vi znate da je vaš premeštaj u Vrhovnu komandu zatražen s najvišeg mesta...“

„Baš me briga.“

„...gde sigurno vide neku vašu vrlinu koju žele da uvedu u Vrhovnu komandu.“

„Baš me briga.“

„... i moram da vam prigovorim, gospodine generale, što o tome raspravljate pred nepoznatim ljudima.“

„Baš me briga, jebote!“, zurlao je Ferhajn ne skidajući pogled s puta. Rajnhartu je bilo neprijatno zbog Ašera. Ponovo mu je u glavi iskrsla slika domaćice. Napaćene, zanemarivane... „Samo mrtvog... Srećno i tebi, vojniče!... Samo mrtvog mogu da me odvuču u prokleti Berlin. Šta vi kažete, Rajnharte? Da li išta, *bilo šta*, može da se uporedi s bitkom?“ Kola su naglo zašla u krivinu, a još vojnika se razbežalo levo i desno među drveće pored puta. „Prizori. Zvuci. Mirisi. Oduševljenje. Ima li nečeg sličnog?“

„Nema, gospodine generale“, odgovorio je Rajnhart. Bilo mu je krajnje nelagodno, kao detetu kada shvati da mu se roditelji ne slažu. „Ali ne mogu reći da je to nešto najbolje što sam doživeo.“

„Svakome svoje, Rajnharte. Je li tako, Klemense?“

„U zavisnosti od viših potreba“, uzdahnuo je pukovnik.

„Viših sila?“

„Upravo tako, gospodine generale.“

„Ti i tvoja prokleta filozofija, Klemense. Kao da nije dovoljno rđavo što se petljaš u politiku, nego u tebi još ima previše tih papističkih baljezganja. A sam bog zna da sam se svojski trudio da to istresem iz tebe. Jeste li upoznali Mariju Vukić, Rajnharte?“

Rajnhart gaje pogledao iskosa, zatečen iznenadnom promenom teme. „Sreli smo se jednom, gospodine generale.“

„I? Šta kažete?“

„Bila je... zaista posebna.“

„Nego šta je. Takva se jednom rađa. Najzgodnije, najstrasnije, najnepodnošljivije stvorenje na svetu. S njom nikad nije bilo dosadno. Je li tako, Klemense?“, upitao je gledajući u ogledalo.

„Nikad, gospodine generale“, odgovorio je promuklo pukovnik.

„Svetica i grešnica u jednom neodoljivom pakovanju. Čoveče, vrtela je muškarce oko malog prsta. Umela je da navede čoveka da kaže crno za ono što je belo. Da usred noći kaže da je dan.“

„Gospodine generale, smem li?“

„Ne smeš, Klemense.“

„Pokušavate li nešto da mi kažete, gospodine generale?“, upitao je Rajnhart.

Ašer se trznuo napred. „General želi da kaže...“

„Ono što *general* kaže“, resko ga je prekinuo Ferhajn i okrenuo se da ga prostreli

pogledom, „jeste da nikada ne bih poželeo ono što joj se dogodilo.“ Zaustavio je kola ispred brvnare na ivici čistine u samom podnožju brda. Platnena nadstrešnica stajala je na jednoj strani iznad drvenog stola s radiom i drugom opremom. Po čistini su bili parkirani kamioni i automobili, u poljskoj kuhinji delila se kafa, a na drugom kraju bila je razmeštena baterija teških minobacača. Sve je delovalo kao istureni štab.

Ferhajn je ostao za volanom, držao ga obema rukama i zurio u prazno. Rajnhart ga je pogledao, nateravši sebe da ne obraća pažnju na Ašera i Mamagedova pozadi. Srce mu je snažno tuklo sada kad se odjednom po svemu sudeći našao sasvim blizu kraja. „Ali nešto joj se ipak desilo“, podstakao je Ferhajna.

General kao da se smanjio. „Znam“, rekao je tiho.

„Šta se desilo?“

Ferhajn kao da je živnuo. „Razbesneo sam se, Rajnharte. Šta drugo?“

„Gospodine generale...“, zaustio je Ašer.

Ferhajn je podigao ruku. „Pusti, Klemense, molim te“, rekao je. Činilo se da ga je sav žar napustio.

„Neću! Mamagedove, uhapsi kapetana i...“

Ferhajn se okrenuo u sedištu kad se Kalmik mašio pištolja. „Zanemari to, Mamagedove. Misli o ovome kao o ispovesti, Klemense“, rekao je okrenuvši se pukovniku. „Sam bog zna da sam ti se često ispovedao svih ovih godina, zar ne?“ Počeo je da prikuplja opremu, pogledao Rajnharta i mahnulo glavom prema Ašeru. „Znate li da ga ponekad zovemo Opat? Često mislim da je trebalo da ostane kapelan.“ Izašao je iz kola i osvrnuo se ka Ašeru. Pukovnik je bio beo kao krpa i čvrsto je stezao zube. „Možda bi tako bilo lakše. Ovoga puta ne ispovedam se tebi, Ašeru. No možda pokora neće biti onakva od kakve strepiš. Dakle“, nastavio je, „Rajnhart i ja ćemo porazgovarati. Ti treba da se čuješ s Elkerom i dobiješ najnovije informacije.“ Pogledao je u brdo kad se iznenada začula puščana paljba, a onda je pogledao Rajnharta i namrštio se. „Idete li ili ne?“

Rajnharta kao da je polio hladan tuš. Zrnce istine iznenada je blesnulo i procvetalo, a šema slučaja kako ga je on shvatao izmenila se. Znao je da se vidi koliko je zbunjen, ali nije to mogao da spreči. Primetio je iskru u Ašerovim očima. Deo istine je tu, među njima. Rajnhart je to osećao, video je put ka tom zamršenom objašnjenju koje će se rasplesti ako potegne samo jednu nit, ali put je iščezavao, a obris slučaja rušio se nazad u slabašni sjaj svoje žeravice.

Rajnhart je pošao za Ferhajnom pod nadstrešnicu. Jedan ađutant je pružio generalu tablu za pisanje punu poruka. Ferhajn ju je letimično pogledao i rekao da ne želi da ga iko uznemirava. Ušao je u kućicu, spustio pušku i tablu na sto i prišao prozoru, zapravo praznom okviru od iskrzanog drveta. Stavio je ruke na krsta i proteglio se, uzdahnio i okrenuo se Rajnhartu. Svetlost mu je obasjavala srebrnu grivu. „Znate, na neki način drago mi je što ste došli. Bilo je... teško.“ Zagledao se u Rajnharta kao da čeka odgovor. Rajnhart je to video, ali još je vrlo oprezno napipavao put u novi obris svoje istrage.

„Gospodine generale, kako bi bilo da mi jednostavno ispričate šta se dogodilo?“, uspeo je da kaže posle trenutak-dva.

„Znate da smo se upoznali u Rusiji?“ Rajnhart klimnu glavom. „Posvađali smo se тамо. Zbog jednog... događaja. Nije važno.“

„Možda jeste važno, gospodine generale“, umešao se Rajnhart misleći na onaj kolhoz u selu Jagodni, na specijalni odred, na Jevreje, na crvenoarmejce. No uzdržao se, želeći da čuje šta će Ferhajn da kaže.

„To je bilo operativno pitanje“, rekao je Ferhajn posle trenutak-dva. Okrenuo se, polako prišao stolu i naslonio se. „Ona je neko vreme putovala s mojom divizijom, ali povremeno je odlazila na teren i sama. Bila je u propagandnoj jedinici, znate. Tako je jednom otišla sa specijalnim odredom, a moja jedinica je prošla kroz operativno područje tog odreda i našla je...“ Ućutao je, iznenada i očigledno uzrujan. Usne su mu se iskrivile, skrenuo je pogled. „Našao sam je kako muči nekoga. Jednu Jevrejku. Pred njenom decom. Znao sam da iz dubine duše mrzi Jevreje. Sva njena osećanja bila su snažna. A znao sam i da ih... ne izražava... uvek samo rečima. Znao sam za jedan incident sa zarobljenim vojnicima Crvene armije. Čuo sam za druge slične događaje. Nisam verovao u to, ne baš. Ali onda sam video sopstvenim očima.“

Oborio je oči i pogled mu je nekuda odlutao, na to mokro polje kod sela Jagodni. „Moglo bi se reći da me je to potpuno razjarilo, nisam hteo više ništa da imam s njom. Posvađali smo se i oterao sam je. Bila je besna, penila je od gneva. Zaklela mi se da ću zažaliti, ali kad sam došao ovamo, potražila me je. Sastali smo se i dogovorili se

da zakopamo prošlost. Ja nisam želeo nikakvu vezu s njom, mada me je, sam bog zna, i dalje neodoljivo privlačila. Videli smo se na piću dva-tri puta. To je bilo to. Onda me je pozvala kod sebe na piće, one večeri kad se završila konferencija o operaciji Švarc...“

„Nastavite.“

„Marija je bila čudnovato raspoložena. Vrlo grozničava. Bila je i veoma uzbuđena. A neka mi je bog na pomoći, bila je i uzbuđljiva. Vodili smo ljubav. Bilo je... sjajno. Onda je počela da priča o Rusiji, o svemu što je tamo videla. Pričala je o Jevrejima. O onome što je videla da im tamo rade. A na kraju je - činilo mi se da ne može da se zaustavi, kao dete koje je saznalo neku tajnu koju ne treba da zna - na kraju mi je otkrila da je sve shvatila. Rekla mi je da sam gotov, da ljudi u Berlinu sve znaju. Nisam znao o čemu govori, potpuno me je zbunila, ali bilo mi je jasno da nije sasvim pri sebi. Počela je da se grebe, po mišicama, po ramenima, po... između nogu. Govorila je da je prljava, okaljana, da sam je ja okaljao. Hvatao me je strah, ali i dalje nisam shvatao o čemu govori. Onda se nasmejala i rekla da će moja sestra platiti istu cenu kao i ja. Samo što će ona platiti prva. Na to... obuzeo me je bes., i uspaničio sam se. Zatražio sam da mi kaže o čemu govori. Ona se samo jače nasmejala i dalje me izazivala. Udario sam je. Smejala se, govorila mi je da udaram kao baba. Ponovo sam je udario. I ponovo. Nisam mogao da se zaustavim.“ Ferhajn je polako i duboko udahnuo, a pogled mu se vratio. Okrenuo se i pogledao Rajnharta. „A onda... ništa. Pribrao sam se stojeći nad njom.“

Rajnhart je takođe udahnuo. „Šta ste onda uradili?“

„Onda?“ Ferhajn se promeškoltio. „Onda sam otišao. Na front. U nedelju rano ujutru.“

Rajnhart je znao da ima neistine u ovome što je general upravo rekao. To mu je govorio stari policijski instinkt Osumnjičeni na pitanje odgovara pitanjem. Okleva. Meškoltji se. „Bila je mrtva?“ Ferhajn klimnu glavom. „Kako to znate?“

„Ja sam... već nasmrt prebijao ljude, kapetane. Znam kako izgleda. Kakav je osećaj.“

„Bili ste sigurni da ste je ubili?“

Ferhajn klimnu glavom i zažmirka. „Bio sam.“

„Bili ste sigurni da ste je ubili batinama?“

Ferhajn se pomerio i stegnuo šakama ivicu stola. „Kapetane“, zarežao je, „ako je ovo nekakva igra...“

„Pukovnik Ašer vam je to rekao, zar ne? On vam je potvrdio?“

„Jeste“, odgovorio je Ferhajn posle nekoliko trenutaka.

„Poslali ste ga nazad. Da počisti. Da se uveri da ste je ubili.“ Vazduh je postao tako zagušljiv da je Rajnhart jedva disao.

„Rekao je da je mrtva“, odgovorio je Ferhajn, najzad. „Da sam je ja ubio.“

„Da ste je nasmrtno prebili?“

„Da.“

„Gospodine generale, Marija Vukić je bila izbodena nožem.“

„Dosta.“

Rajnhart i Ferhajn su se istovremeno okrenuli na zvuk glasa. Ašer je stajao na vratima s pištoljem uperenim u kapetana. Mamagedov ga je zaobišao i stao iza Rajnharta; njegov smrad je napunio Rajnhartu nozdrve. Sto je zaškripao kad je Ferhajn ustao s njega. „Je li to istina?“ Cev pištolja pomerila se ka njemu, a onda se vratila na Rajnharta. Ašeru je lice bilo bledo i napeto, a žile na ruci oko drške pištolja su mu iskočile.

„Istina je, gospodine generale“, rekao je Rajnhart gledajući pukovnika pravo u oči.

„Marija Vukić je volela da snima sebe s ljubavnicima. Postoji film s vama i njom. Na filmu se vidi da ste je pretukli, ali ne i da ste je ubili. Pukovnik je tragao za tim filmom otkako je saznao da postoji.“

„Klemense, je li ovo istina?“

Ašer je pogledao generala i Rajnhart je jasno video pod kakvim je pritiskom. Ferhajnov uticaj bio je jak; reči su navirale pukovniku na usta, ali on ih je nekako progutao i isturio bradu.

„Pukovnik je sarađivao s jednim majorom vojne policije u potrazi za tim filmom. Sledili su me. Ometali su me. A sinoć su ubili jednog nemačkog oficira kako bi saznali šta ja radim.“

„Kapetane“, rekao je Ašer hrapavo, odmahujući glavom, „vi ne znate šta govorite.“

„Ali znam šta ste uradili“, uzvratio je Rajnhart. „Mislili ste da samo zataškavate stvar za generala, ali završili ste radeći mnogo više. Vukićeva je bila opasna po njega, i po vas. Znala je nešto što bi uništilo i njega i vas. Bili biste krivi što ga poznajete. To je vrlo često u ovom vašem Rajhu. Za nekoga ko je svoju sudbinu vezao za generala, to bi bio kraj.“

„Klemense“, prosiktao je Ferhajn, i zakoračio napred. Stao je kad se na vratima pojavio vojnik. Ašer je sakrio pištolj uz grudi, ali vojnik je svakako osetio da se nešto dešava, pošto je oklevao.

„Gospodine generale, borbeni izveštaj od kapetana Tila.“

„Kasnije, naredniče.“ Vojnik je ponovo malo oklevao, pa izašao.

„Klemense...“ ponovio je Ferhajn.

„Gospodine generale“, prasnuo je Ašer mašući pištoljem. Levoruk je, primetio je Rajnhart. „Samo sedite mimo i sve će se uskoro završiti.“ Ferhajn je razrogačio oči, ali se povinovao, a Rajnharta su njih dvojica ponovo podsetili na muža i ženu. Koliko

bračnih parova ovako igra uloge?, zapitao se. U koliko brakova se nadmoć premešta prema okolnostima? „Ona bi vas uništila, gospodine generale. Nisam to mogao da dozvolim.“

„Šta je bilo? Pustila je jezik? Užasnula vas je nečim?“ Rajnhart je s mukom ubacio podsmeh u glas. „Jeste li se uspaničili kad ste je videli u donjem rublju?“

Ašer je pocrveneo. „Bila je neukrotiva. Kao i uvek“, rekao je obraćajući se generalu. „Napala me je. Morao sam da se branim.“

„Sa dvadeset uboda nožem?“ Ferhajn je lako zakrkljao i okrenuo se. Ašer je još jače pocrveneo. „Marija Vukić je sarađivala s oficirom Službe bezbednosti, poručnikom Hendlom“, nastavio je Rajnhart, usredsređen na generala. „Trebalo je zajedno da vas suoče s dokazima koji bi vas uništili, ali ona nije imala strpljenja da čeka.“

„Tišina, kapetane“, naredio je Ašer.

„Hendl je imao dosije s dokazima protiv vas. Onaj major vojne policije tražio je taj dosije, kao i film. Prilično sam siguran da je pukovnik znao za dosije.“

„*Tišina*, kapetane.“

„Dosije?“, upitao je Ferhajn.

„...ali ni ona ni on nisu tačno znali šta je u tom dosijeu. Samo ja to znam. Samo su hteli da ga upotrebe protiv vas. Film je bio opasan, ali to je moglo da se sredi, jedva. No dosije je bio nešto sasvim drugo.“

Ašer je zapovedio nešto Mamagedovu dok je Rajnhart govorio, i Kalmik je udario Rajnharta kundakom u bubreg. Svet se prelio crvenilom i Rajnhart je pao na ruke i kolena. Pogledao je prsten lica iznad sebe i dahćući seo. Spolja se udaljena grmljavina topova valjala preko čistine.

„Jedino nisam mogao da dokučim, gospodine pukovniče, šta je Beker znao o vama. Sigurno vas je nečim držao. Šta je to bilo? Prljavština iz prošlosti?“ Uspeo je da sagne glavu u poslednjem trenutku, pa ga je Kalmik udario po vratu umesto preko uha. No udarac ga je ipak oborio.

„Mislim da se radi o nožu. O Stolićevom nožu.“ Ašer je čvrsto stisnuo usne. „Ubio si je Stolićevim nožem.“ Mamagedov ga je šutnuo u butinu. „Uzeo si mu nož kad je pravio nevolje u baru. Onda si ga vratio u njegovu sobu kad si završio.“ Mamagedov ga je ponovo šutnuo, a onda mu skočio na gležanj. „Je li Beker predložio da njemu prikačite ubistvo? Ili si to sam smislio?“

„Klemense, šta se dešava?“, prošaputao je Ferhajn. „Kakav dosije? Kakav nož?“

„Gospodine generale, sve je pod kontrolom. Nemate zbog čega da brinete.“

„O, sumnjam da je tako“, promrmljao je Rajnhart s poda. Kalmikov udarac nogom prevrnuo ga je na stomak; ostao je tako da leži, sklupčan. „Radi se o učeni, gospodine generale“, prošištao je Rajnhart. Podigao je ruku da odbije novi udarac i primio ga u

mišicu. „Marija Vukić je htela da vas ucenjuje s onim što je Hendl prikupio. Ašer vas je ucenjivao pošto vas je naveo da mislite da ste vi ubili Mariju Vukić. Beker je ucenjivao Ašera u vezi sa zataškavanjem. Ali sve to je ništa prema dosijeu.“ Mamagedovljeva čizma pogodila gaje u leđa i bol mu je prostrelio rebra. Kalmik je šutirao kao mazga, a ovo su bile druge batine koje je Rajnhart dobio u poslednjih sat i nešto. Nije znao koliko će još moći da izdrži, ne ovako blizu kraja. Skupio se i podigao ruku; nije imao snage da mahne. „*Molim vas*. Recite mu da prestane.“

„Mamagedove, dosta“, prošaputao je Ferhajna, ali Kalmik je pogledao Ašera, a pukovnik je klimnuo glavom tek posle nekoliko trenutaka. Kalmik se odmakao, spustio pesnice, a pljosnato okruglo lice potpuno mu se ispraznilo. Rajnhart je spustio jednu ruku na krsta, trgnuo se i što je opreznije mogao izvukao palicu i gurnuo je u rukav.

„Podigni ga“, naredio je Ašer.

Mamagedov je povukao Rajnharta na noge i pridržavao ga za okovratnik. Rajnharta je sve bolelo od udaraca, ali uspeo je da pogleda Ferhajna. „Postoji dosije o vama. Major Beker je tražio taj dosije, a kako su on i pukovnik Ašer radili zajedno, ne sumnjam da ga i on traži.“ Pokazao je pukovnika palcem. „Taj dosije je njegova karta za odlazak oдавde.“

„A ja sam upravo pomislio da ćeš reći nešto pametno“, povikao je Ašer besno. Klimnuo je glavom i Mamagedov je šutnuo Rajnharta u prevoj kolena. Pogodio je staru ranu; Rajnhartu se od stravičnog bola činilo da mu se koleno raspada. Kriknuo je i srušio se. „Dosta mi je. Mamagedove, idi nađi Gajgera i Ulriha i vidi jesu li gotovi.“ Kalmik je nešto progundao i okrenuo se da izađe. „Rekao sam im da pripreme teren za tebe, da tako kažem, za slučaj da se sve završi... pa, ovako.“

„Kaži mi samo jedno“, reče Rajnhart potiskujući bol i očajanje. „Šta je to bilo između tebe i Bekera?“

Ašer je zagrizao donju usnu i pogledao generala. „Bio je tamo kad sam doneo nož nazad. Smeštao je Stolića u postelju. Pristao je da sve zataška u zamenu za... izvesne usluge koje će zatražiti kad mu bude odgovaralo.“

„Znači, uhvatio te je s nožem. To je sve? Nije se spominjao ministrant iz Zagreba...? Ih... onaj iz Minhena, trideset sedme?“ Ašer je pobledo, zaškiljio i zatresao glavom, ali je kradomice progutao knedlu, a po tome i lakom trzaju generala Ferhajna Rajnhart je znao da je blizu nečega. I protiv volje nasmešio se Ašeru. „Nasamaren si. Beker te je izigrao.“

Ašer je pocrveneo, ali nije odgovorio. Svetlost s vrata se ugasila kad je Mamagedov unazad ušao u prostoriju. Nastao je metež, čuli su se udarci, Mamagedov se zateturio držeći se rukom za glavu. Klauzen je hitro ušao, zatvorio vrata i kliznuo uza zid držeći prostoriju na nišanu. Videvši priliku, Rajnhart je rasklopio palicu i udario Kalmika po jednom pa po drugom kolenu. Kalmik je pao na bok, a Rajnhart je jurnuo napred i raspalio ga vrhom po listovima. Široko lice zgrčilo se kad je Kalmik zaštitao od bola.

„Prestani!“, viknuo je Ašer nišaneći na Rajnharta, ali gledajući Klauzena. „Ti. Šta to radiš?“

Klauzen je preleteo pogledom naokolo. „Ako je ovaj dole vaš čovek, gospodine pukovniče, recite mu da ostane miran.“

„Proklet bio, bezobrazniče“, zareža Ašer.

Klauzen pogleda Rajnharta. „Jeste li dobro, gospodine kapetane?“ Rajnhart je klimnuo glavom, s mukom se uspravio na kolena i ustao. „Hajde da se svi lepo malo smirimo, važi?“, promrmljao je Klauzen. „Naročito ti, grmalju“, dodao je i gurnuo čizmom Mamagedovljevu glavu.

„Mamagedove, miruj“, naredio je Ašer. „Ti. Baci taj štap.“

Zavladala je napeta tišina. Sada su se čuli tihi zvuci borbe odnekud s brda. Sva trojica zurili su jedan u drugog, Rajnhart u Ašera, Ašer u Klauzena, a Klauzen u njega. Neko se nakašljao i svi su poskočili. „Da li bi neko bio ljubazan da mi kaže šta se ovde, dođavola, događa?“, rekao je Ferhajn. Delovao je potpuno skamenjeno. Sav uobičajeni autoritet iščileo je iz njega.

„Događa se to, gospodine generale, da vas je izdao vaš načelnik štaba, ovaj ovde...“

„To je laž!“

„I da ste obeleženi. U velikoj ste nevolji. Delujete pogodno za ubicu Marije Vukić iako je niste ubili. On ju je ubio“, dodao je pokazujući Ašera.

„Rekao sam vam, učinio sam to za vas“, rekao je Ašer sevajući očima na generala.

„Onda je ubio Hendla.“

„Njega je ubio Mamagedov“, izlanuo se Ašer. Kalmik se promeškoltio na podu i prostrelao pogledom pukovnika.

„...a onda si plakao i na kolenima se molio u crkvi“, dovršio je Rajnhart gledajući Ašera. „Molio si se za oprostaj zbog onoga što si učinio.“ Gledao je Ašera u oči preko cevi pištolja i video da ga obliva crvenilo dok gleda u generala.

„Zbog vas, gospodine generale. Zaslužili ste bolje. Bolje od ove... od ove

vukojebine!“

„Gospodine generale, neko u Berlinu želi vašu glavu“, nastavio je Rajnhart, „i njega ne zanima da li ste vi žarili nož u Mariju Vukić ili ne. Hendl je radio za tog čoveka i sledio vas je još od Rusije. Taj neko vas je držao na oku, gospodine generale. Još od Šenkura, od jula devetsto četrdesete.“ Ferhajn je oštro uzdahnuo. Ašer je šetao pogledom od jednog do drugog, svestan da nešto propušta. „Štandartenfirer Službe bezbednosti Vamhorst vas vreba još od tog dana u Francuskoj. Znete kog. Misli da je našao šablon u vašem životu. To se tiče...“

„Da, kapetane“, prekinuo gaje Ferhajn. Bio je vrlo bleđ, a vilica mu se vidljivo ocrtavala. Spolja se začula nova paljba, po svemu sudeći bliža, tupi udar eksplozija i mitraljeski rafali.

Neko se kretao ispred vrata, radio je pištao, svetio je treperilo dok su ljudi prolazili ispred vrata. Isti onaj narednik je pokucao. „*Napolje!* I ostani napolju!“, viknuo je Ašer preko ramena. Narednik je zastao, a zatim otišao. Pukovnik je nogom zatvorio vrata i okrenuo se ostalima. „Šta?“, rekao je. „Šta? Kaži mi!“

„Kladio si se na pogrešnog konja, pukovniče“, rekao je Rajnhart i duboko udahnuo. Mora ovo da okonča. Mora da prekine vezu između njih dvojice. General je ostao nepomičan, a Rajnhart je pomislio da se možda preračunao kad je spomenuo ono francusko selo. Možda Ferhajn sada misli da i njega treba da se otarasi. „Ovaj čovek kom se diviš i istovremeno ga prezireš, ovaj čovek kog si štitio uprkos njemu samom - uprkos tebi samom - nije ono što misliš da jeste.“ Zastao je kad je Ferhajn podigao pogled, podigao glavu, uspravio se.

„U dosijeu su dokazi, svi dokazi koji se mogu naći...“ Ponovo je zastao. Video je molbu u generalovim očima, tupu molećivost životinje u mukama čiji kraj ne može da zamisli i smatra ih beskrajnima. Rajnhart nije mogao ni da zamisli kako mu je, ratniku, sinu jednog naroda primoranom da učestvuje u pokolju drugog. Čoveku koji je po svemu sudeći uživao u ratnom umeću i koji je završio protiveći se silama koje su ga načinile onim što jeste, koji je pokušavao da pronađe izlaz i izvodio sitne buntovne poteze kad god je mogao. Udahnuo je. „U dosijeu su svi mogući dokazi da je general Paul Ferhajn pripadnik nemačkog pokreta otpora čiji je cilj obaranje Firera i Rajha.“ Ove reči pekale su mu jezik kao kiselina. Laži, ali sasvim dovoljno istinite da se to ne vidi. Samo reči, ali dovoljne da nekoga podstaknu na delo, da slome ovaj sukob i okončaju ga.

„Šta!“, uzviknuo je Ašer. Mamagedov se na podu potpuno umirio i polako podigao na lakat.

„Pokret otpora“, ponovio je Rajnhart zureći u Ferhajna. Video je da se svetlost u generalovim očima menja, da životinjska tupost ustupa mesto nečem proračunatijem.

„Gospodine generale. *Gospodine generale?*“ Ferhajn je polako okrenuo glavu

prema Ašeru. „Je li to istina? To ne može biti istina, zar ne?“

„Istina je“, reče Rajnhart. Vazduh u sobi bio je naelektrisan, kao ponekad u policijskim prostorijama za saslušanje neposredno pre nego što osumnjičeni popusti. Rajnhart se i nesvesno uspravio, ne obraćajući pažnju na bol u kolenu i leđima. Usredsredio se na Ašera i progovorio zvučnim, zapovedničkim tonom. „Zar je mogao bolje da prikrije svoju delatnost nego kao vrhunski komandant? Zar je mogao bolje da stekne poverenje najviših krugova nego podigavši svoju taktičku veštinu na strategijski nivo?“ Govorio je oštro i zakoračio ka Ašeru. Pukovnik je nekada bio kapelan. Posvećen knjigama. Svakako je poznavao Stari zavet. „Gotovo je uspelo. A ti bi mu pomogao. Pokrivajući ga gotovo si dozvolio toj zmiji da se uvuče u nedra našeg naroda. Kakav bi to greh bio, pukovniče.“

„Ne...“ prošaputao je Ašer.

„Misliće da si znao. Misliće da ste obojica znali“, rekao je Rajnhart uvlačeći i Mamagedova. Kalmik ga je besno pogledao s poda.

„Ne“, šapnuo je Ašer ponovo vrteći glavom.

„Misliš da će ti Gestapo poverovati kad počnu da ti čupaju nokte?“, podrugnuo se Rajnhart. „Kad nogom otvori vrata kuće tvoje porodice? Kad stavi Mamagedova uza zid? Ili ga vrati crvenima?“

„NE!“, zauriao je Mamagedov. Odjednom se okrenuo na leđa i stopalima udario Klauzena u gležnjeve. Narednik je pao unazad, a Kalmik je skočio na njega s poda. Rvali su se, strugali nogama i tražili oslonac. Mamagedov je grebao Klauzena po licu, puška se zaglavila između njih, Klauzen je mlatao glavom tamo-amo da mu Kalmik ne zakači oči, udarao ga pesnicama po ušima i gurao mu prste u oči. Mamagedov je rikao kao bik, udarao glavom Klauzena u lice, uvijao se, zabijao se, pesnicama je udarao narednika u rebra.

Ašeru je pištolj zadrhtao u ruci, a onda ga je okrenuo prema dvojici na podu. Rajnhart je suknuo napred uprkos bolu u kolenu, zgrabio pištolj i udario pukovnika u bradu što je jače mogao. Ašer se zateturao unazad, spotakao se i skljkao u ugao. Rajnhart se okrenuo, zamahnuo palicom i raspalio Mamagedova. Kugla na vrhu palice pogodila je Kalmika u potiljak. Čuo se zvuk sličan pucanju ljuske jajeta i Mamagedov je omlitavio preko Klauzena.

Metak je probio zid pored Rajnhartove glave dok je Mamagedov sporo puzio po podu. Ašerov drugi metak pogodio je Klauzena u mišicu i oborio ga. Narednik je zasiktao od bola i uhvatio se za ranu; krv mu je kuljala između prstiju.

Spolja su se čuli uznemireni glasovi, drvo se zatreslo kad je neko zalupao na vrata. „Gospodine generale? *Gospodine generale?*“

Ašer je mahnuo Ferhajnu da nešto kaže. „Sve je u redu“, viknuo je Ferhajn gledajući pukovnika. „Sve je pod kontrolom. Izlazim za minut.“

Ašer se uspravio i nesigurno zakoračio napred. Pogledao je Ferhajna i duboko udahnuo kao da donosi odluku. „On je u pravu, znaš. Hoću da se izvučem oдавде. Zaslužujem nešto bolje posle svih... *sranja* koja sam počistio. Uvek se mi javljamo dobrovoljno. Uvek ja sve organizujem. Nikad ne znam je li mi to poslednji put Pa, dosta mi je. Dosta mi je govana koja ostavljaš za sobom. Pića. Kurvanja. Borbe. Dosta mi je gaženja pravila. 'Radi šta ti *kažem*, a ne šta radim.' A onda dolaziš kod mene. Da prespavaš gužvu. Da popraviš stvar. Da tražiš moju pomoć. Da se *ispovedaš*? 'Opat'“, podsmehnulo se. „Ne znaš ti ni pola istine, jebote.“

Ferhajn je vrteo glavom gledajući u pod. „Klemense...“

„Isti si kao ona. Misliš da se svet okreće oko tebe. Ti si me poslao nazad kod nje. Kod *nje*. Zatekao sam je živu, a rekao si mi da je mrtva, a znao si da me prezire iz dna duše. *Urlala je* da si gotov, da sam ja gotov, a onaj nož je bio kod mene i smislio sam da se pobrinem da Stolić bude okrivljen kako već neko mora, pa sam je ubo, a ona se odupirala, i ubo sam je ponovo. I ponovo.“

„Klemense...“

„Uradio sam ono što je trebalo da ti uradiš. Postarao sam se za to.“

„Klemense, ja...“

„NE!“ Pištolj je sada bio uperen u Ferhajna, a Ašerove oči caklile su se kao u fanatika. „Ti misliš da oštre reči izgovorene usred noći ujutru nestanu. To stalno ponavljaš, zar ne? *Zar ne?* A i ona je bila ista takva. Sad se smeši, trenutak kasnije se mršti. Pa, to kod mene ne pali. Možda kod onih ovaca napolju koje ti zoveš ljudima, ali kod mene ne. Ja sve pamtim. Sve usputne primedbe. Pohvale izgovorene preko volje. Uvrede. Sve.“ Ferhajn je bio potpuno zabezeknut, kao medved sateran u ugao. Vrteo je glavom, svetlost mu je obasjavala srebrnu kosu, i nikako nije mogao da pogleda Ašera u oči. „Klemense, šta to govoriš?“

„Ili da ga vi povedete sa sobom“, nagađao je Rajnhart, „ili da se izvuče sam. To je bio plan.“ Ašer ga je prostrelio pogledom. „Ali ja sam sada sve upropastio. Nema više čime da vas ucenjuje. Niste je vi ubili, gospodine generale. On ju je ubio.“

„Skote“, prošaputao je Ašer. Gledao je Rajnharta, ali mislio je i na Ferhajna.

General se promeškoltio posle dugo vremena. Zakoračio je ka pukovniku. „Klemense, to smo što smo. Ja ne...“

„NE! Ne mogu to više da *podnesem*“, urliknuo je Ašer. „Ne mogu.“ Lice kao da mu se srušilo ka unutra, suze su mu grunule na oči, a pištolj mu je zadrhtao u ruci.

„Dobro“, rekao je Ferhajn nežno. Načinio je još jedan korak, podigao ruku i blago je spustio na pištolj. Ašer je pokušao da se izmakne, ali bilo je prekasno. Lice mu se zgrčilo od bola kad mu je Ferhajn savio šaku unazad, a dragom rukom ga uhvatio za vrat i privukao ga sebi. Pukovnik se opirao i tresao, ali bio je nemoćan protiv generalove snage. „Ššš“, šapnuo je Ferhajn i spusti usne Ašera na teme. Ašer je

zakrkljao i ukrutio se od panike. „Završeno je. Gotovo je“, rekao je Ferhajn, uhvatio Ašera ispod brade i cimnuo mu glavu ukrug i unazad. Ašerov hrapavi krik prekinuo se kad se slomljenog vrata srušio na tlo. Ferhajn je otkoraknuo od njega podignutih ruku kao mađioničar posle uspešnog trika. Zurio je u telo, a onda mu je pogled prešao po sobi i zaustavio se na Rajnhartu. Oči su mu bile ledene i Rajnhart je u njima video smrt.

„Nikad nisam podnosio plačljivce.“ Ferhajn je trepnuo jednom, dvaput, i leda je nestalo.

Klauzen je otegnuto uzdahnuo i skliznuo niza zid. Lice mu je bilo bledo i napeto dok je stezao mišicu. Ferhajn mu je prišao i kleknuo do njega. „Daj da vidim, vojniče.“ Sklonio je narednikove prste s rane i pogledao Rajnharta. „Hvala vam.“

„Na čemu?“

Ferhajn je otvorio perorez i počeo da seče Klauzenov rukav. „Na tome što niste otkrili sve.“ Povukao je rukav naniže preko rane, zgužvane pomodrele rupice koja se punila krvlju. Podigao je Klauzenovu ruku, zavirio ispod i namrštio se. „Nema izlazne rane, naredniče. Moraćeš da stisneš zube i da trpiš.“ Spolja se čulo još kloparanja, pucnjave, a onda i tupi udari minobacačke paljbe. Ferhajn se nagnuo napred, izvukao poljski zavoj iz torbice na opasaču svog vozača i počeo da previja Klauzenu ruku.

„Ne bih to nikada otkrio“, rekao je Rajnhart pritiskajući ranu dok ju je Ferhajn previjao. „Vera je čovekova lična stvar.“

„A neki ljudi ne mogu da izbegnu veri u kojoj su rođeni“, odgovorio je general gledajući u ranu. Pričvrstio je zavoj i odmakao se. „Evo! Previjanje sa četiri zvezdice.“

„Hvala vam, gospodine generale“, promućao je Klauzen.

„Sedi mirno, naredniče. I vi, kapetane.“ Izašao je napolje u sve jaču galamu. Rajnhart je zapalio cigarete sebi i Klauzenu, a onda polako krenuo po sobi, odjednom neizdrživo iscrpljen; sve bolne tačke na njegovom telu nadmetale su se za njegovu pažnju. Trudeći se da ne obraća pažnju na bolove, popio je malo vode iz čuture na stolu i izvadio vilijemson iz džepa. Držao ga je nežno prstima obe ruke, a posveta je nestajala i pojavljivala se dok ga je okretao na svetlu. Vratio ga je u džep i primetio u kakvom stanju mu je uniforma. Opipao je prišivenog orla, iščupao nekoliko niti, bacio ih na pod, a onda se okrenuo i naslonio na sto.

„Pa“, rekao je Klauzen gledajući ga s poda, lica lako zgrčenog iza oblaka dima, „izgleda da ste uspeli.“

Rajnhart klimnu glavom. „Ne bih uspeo bez vas, naredniče“, rekao je i nazdravio mu čuturicom. Othramao je do njega i dao mu čuturu, a onda stao na prozor. Zaškiljio je napolje kroz dim cigarete. Na zapadu su se videli pramenovi dima, a Nemci su se povlačili na čistinu. Ako pucaju minobacači, to znači da su partizani sasvim blizu.

„Šta sad, gospodine kapetane?“

Rajnhart je zatresao glavom, i dalje gledajući kroz prozor, ali pre nego što je stigao da odgovori, Ferhajn se vratio noseći svežanj papira. Rajnhart je pogledao Klauzena i video da narednik netremice gleda pravo u njega.

„Nemam mnogo vremena, kapetane“, rekao je Ferhajn prilazeći mu. Spustio je papire na sto i pogledao kroz prozor grupu vojnika koja je trčala ka šumi. „Kako ćemo ovo da dovršimo?“

„Vi je niste ubili, gospodine generale.“

„Nisam.“

„Niste naredili nekome da je ubije?“

„Nisam.“

„Onda je moja istraga okončana, gospodine generale.“

Ferhajn ga je posmatrao. „A ostalo...?“

„Ja nemam vlast nad tim dosijeom, gospodine generale. Tokom svoje istrage naišao sam na primerak dosijea s dokazima protiv vas. Tu sam nemoćan.“

„Tako je“, prošaputao je general.

„Ako smem da pitam, gospodine generale, šta se tačno odigralo te noći? Čime vas je toliko razbesnela?“

„Rugala mi se i izazivala me je da priznam... da priznam istinu o svom poreklu.“

„Ne možete to da izgovorite, zar ne? 'Jevrejin'.“

Ferhajn se umorno osmehnuo. „Kad toliko dugo skrivate nešto o sebi, kapetane... Pukao sam tek kad je spomenula moju sestru. Vidite, naši roditelji su bili Jevreji. Povolški Nemci. Oboje su iskusili progone u Rusiji. Preselili su se u Nojštat u Istočnoj Pruskoj, a kad je Nemačka te oblasti izgubila Versajskim ugovorom, u Bremen. Majka mi je umrla kad sam bio mali. Odgajio me je otac, a on nam je rekao istinu tek na samrtnoj postelji. Moj otac... učinio je sve da nas poštedi onoga što je sam pretrpeo. Dao nam je hrišćanska imena. Krstio nas je. Nikada nas nije odveo ni blizu rabina ili sinagoge. Mene nije obrezao. A kad nam je rekao - pa, bilo je prekasno. Nacisti su došli na vlast i našli smo se u klopci.“, uzdahnio je, „da budem vojnik. Da branim svoju zemlju i svoj narod. Narod koji sam smatrao svojim... Neka mi je bog na pomoći“, nastavio je, „ali ja volim svoj život. Volim vojnički zanat. Borio sam se u dva rata za svoju zemlju, kapetane. Krvario sam za nju. Ponižavan sam zbog nje. Besneo sam kao i svi ostali zbog izdaje iz osamnaeste godine. A tek sada sam shvatio da nisam jedan od njih. Od nas. Od vas. Zašto?“

Rajnhart je zatresao glavom. „Ne znam odgovor na to, gospodine generale.“

„Naravno da ne znate. No moj otac je oduvek znao da će na kraju biti važno samo šta drugi misle da sam ja, a ne ono što jesam i što sam učinio. Kad su nacisti preuzeli vlast, shvatio sam da je imao pravo. Našao sam Kincera, platio mu čitavo bogatstvo, i on je izmenio naše krštenice u Nojštatu. Sam bog zna kako je to uspeo da izvede. No znao sam, onda u Rusiji, u Francuskoj, kad sam onako postupao, da privlačim pažnju na sebe. Ali nisam mogao drugačije. Možete li da me razumete?“, upitao je gledajući Rajnharta. „Odgajan sam da budem 'normalan'. Biti Jevrejin značilo je biti slab.

Izložiti se progonima. Ali kad sam video šta se dešava, kad sam video šta je vojska - moja vojska - spremna da previdi, a zatim i da uradi.“

Gledao je nekuda u daljinu. „Ja nisam mogao da okrećem glavu. Zato sam činio koliko sam mogao, kad sam mogao. Tešio sam se da na svoj način pružam otpor. Ali plašio sam se. I bio sam *besan* zbog toga što su jednostavno popuštali. Što nisu ni prstom mrdnuli da se odbrane. Viđao sam povorke Jevreja kako idu u smrt, a čuva ih samo jedan vojnik. Kakvi ljudi mogu to da dozvole? I kakav sam ja čovek ako okrećem glavu od toga?“ U glasu mu se čuo sirov bol. „Da li u dosijeu piše kako sam otkrio svoje... da sam Jevrejin?“

„Kincer.“ Ferhajn je polako klimnuo glavom. „Uhapšen je i na saslušanju je spomenuo vas, što je privuklo Vamhorstovu pažnju. No Kincer je odlično obavio posao. Šta god da je uradio, neborivo je.“

„Tako sam i mislio. Sestra mi je pisala da su je ispitivali u vezi s parohijskim matičnim knjigama...“ Oslušnuo je novi talas paljbe, a onda pogledao Rajnharta. „Moja sestra je sve što imam. Učiniću sve da je zaštitim. Pokret otpora to zna. Rekao sam im da ću sarađivati s njima ako mogu da mi jamče njenu bezbednost.“ Začutao je i počeo da stavlja opremu na sebe. „Ali nisu to mogli, pa im nisam pristupio. A sada... sada će iskoristiti ovo. Vezaće me žicom i nateraće me da igram kao marioneta. Kao što bi Ašer učinio. Ja ne vidim izlaz, a vi?“

„Ne razumem“, reče Rajnhart.

„Kako da izađem iz svega ovoga živ i zdrav? Istina će izaći na videlo. Momci iz Berlina neće odustati, a ako uhvate mene, uhvatiće i moju sestru. Pokret otpora neće me ostaviti na miru. Kakve su mi onda mogućnosti?“

Rajnhart je polako odmahnuo glavom. „Nemate ih mnogo, gospodine generale.“

„Nemam“, potvrdio je Ferhajn. „No imam jednu. Otići ću pod sopstvenim uslovima, na svoj način. Otići ću kao vojnik“, rekao je, a nekadašnji Ferhajn se polako pojavljivao u njegovom glasu, u njegovom držanju. „I napraviću takvu predstavu da ću ih sve zaslepiti. Neće se usuditi da taknu moju sestru. Šta vi mislite, a?“

„Mislim da bi to moglo da uspe, gospodine generale.“

„Naravno da bi moglo, sto mu gromova. Zato što mi je, između ostalog, dozlogrdilo skrivanje. Dosta mi je života u senkama, života u laži. Dosta mi je da nikad ne znam ko me posmatra i ko me uhodi. Muka mi je od ovoga u šta se moja vojska pretvorila i muka mi je od pomisli na svet koji stvaramo. Zato ću sve to okončati. Na svoj način.“

Zvuci bitke su se pojačavali, a sada se čula i drugačija paljba, piskavije praštanje različite municije. Ferhajn je uzeo svoj automat, proverio je li zakočen, a Rajnhart je, samo na trenutak, u pogledu koji im je uputio krajičkom oka, u pokretima ruku, ugledao iskušenje da ukloni njega i Klauzena. Šta su mu oni nego problem? Ima li boljeg

načina da se reše dva problema...? Rajnhart se skamenio, ohladio, čak se i ukočio očekujući metak, ali trenutak je prošao i Ferhajn je zabacio automat na rame. „Šta će biti s vama?“

„Ja sam pomalo u nevolji, gospodine generale. Ne znam mogu li da se vratim.“

„Tamo kuda ja idem uvek ima mesta za još jednog, kapetane.“

„Hvala vam, gospodine generale, ali mislim da još nisam spreman da krenem vašim putem.“

„Kako želite. U svakom slučaju“, rekao je pokazujući prema zvucima spolja, „ako se ovo rasplamsa, možda nećete morati da donosite nikakve odluke.“ Ispravio se i postao general od glave do pete, dečački heroj, s Viteškim krstom na vratu i „Plavim Maksom“ na ponosnim grudima. Pogledao ih je obojicu. „Mislim da bi trebalo da vam zahvalim, kapetane. Što ste me doveli do tačke da više ne mogu da se skrivam.“ Rajnhart je zinuo, ali nije pustio ni glaska. Ferhajn je podigao ruku. „Ne govorite. Nema potrebe. Tako stoje stvari i to je sve.“ Zastao je na vratima. „A vi, kapetane? Jeste li našli ono što ste tražili?“

Pitanje je iznenadilo Rajnharta. Dan je bio buran i on još nije u potpunosti shvatio šta mu se sve dogodilo. „Iskreno rečeno, gospodine generale, ne znam.“ Pogledao je Klauzena i video da ga posmatra. Pomislio je na dvojicu dečaka. „Mislim da sam našao deo sebe za koji sam mislio da sam ga odavno izgubio.“

„Mislim da na kraju i ne možemo tražiti više. Srećno, kapetane.“ Mangupski se nasmešio, namignuo i izašao.

Rajnhart je hramajući pošao za njim i s vrata gledao kako Ferhajn uleće u masu vojnika i povlači ih za sobom kao magnet opiljke. Rasporedili su se u širinu i pojurili prema šumi skupljajući usput one koji su se iz šume povukli. Teški mitraljez sa poluguseničara otvorio je vatru da ih pokrije. Po vrsti se odnekud osula paljba i Nemci su usporili. Eksplozija se razlegla među njima, zatim još jedna, a preživela nekolicina trčala je preko čistine kroz izmaglicu dima i prašine. Ferhajnova seda kosa sijala je na čelu juriša, a onda su svi nestali u šumi.

Obrisi su treperili između stabala na ivici, videli su se bljeskovi pušaka i sjaj eksplozija. Nešto je pogodilo kuću u zid i krov. Rajnhart se povukao unutra i uzeo Mamagedovljev automat. „Moramo da krenemo, naredniče.“

Klauzen je ustao, provukao ranjenu ruku između dva dugmeta na bluzi, okačio automat oko vrata i uhvatio ga za dršku. „Kuda ćemo, gospodine kapetane? Malopre ste govorili kao da ste stigli do samog kraja, ali upravo ste odbili da stupite u generalovu jedinicu.“

„Kad smo krenuh iz Sarajeva, nisam ni očekivao da će se ovo završiti drugačije nego ružno. Mislio sam da će put doneti kraj. Da posle toga ništa više neće biti važno. Sada shvatam da sam pogrešio. Nešto se... promenilo. Moram da se vratim.“

Klauzen ga je pogledao u oči. „Zbog čega?“

Uprkos svemu što su zajedno prošli, Rajnhart nije bio siguran da može to da kaže naredniku. Nije bio siguran čak ni da li će to zbilja uraditi, a pristizale su ga i misli o posledicama onoga što se odigralo na onoj čistini u šumi, o putu koji je sam zacrtao. „Ne mogu... ne mogu više da se pretvaram, naredniče. Ne mogu da se pretvaram da ovo nije moj rat i da se nadam da će me zaobići.“

„Šta to znači?“

„To znači... Moram da donesem neke odluke. A uprkos svemu što smo prošli - ili možda upravo zbog toga - za vas je bolje da što manje znate o onome što mislim i što ću uraditi.“ Klauzen se namrštio i zaustio da progovori, ali Rajnhart je podigao ruku. „Molim vas da shvatite, ne radi se o poverenju. Ali ako ništa ne znate, ne možete ništa ni reći. Ako znate...“

Klauzen je klimnuo glavom i pomerio automat. „Svako jednom progovori.“

„Svako jednom progovori.“

Zastali su na vratima. „Kola su tamo“, pokazao je Klauzen na drugu stranu čistine, gde je staza izlazila iz šume. Granata je eksplodirala kod jednog minobacača i razbacala posadu kao kegle. Grupa partizana izletela je iz šume i napala drugi minobacač. Još partizana pojavilo se i poletelo preko čistine; nosili su sive i smeđe uniforme, a umotanu čebad preko ramena kao Rusi.

Skakućući i spotičući se, Klauzen i Rajnhart su našli nekakav zaklon iza hrpe nacepanih drva. Sagnuli su se, a drvo se parčalo od udara metaka. Eksplozija ručne bombe u blizini zasula ih je zemljom. Rajnhart je ispalio brz rafal na partizane pored minobacača, a onda ponovo čučnuo. „Pokušajte da stignete do drveća pored kola. Idite, pokrivaču vas.“

Klauzen je naglo ustao i pucajući potrčao, ali pošto je držao automat samo jednom rukom, nije pogodio ništa. Stigao je do zaklona, sakrio se iza velikog kamena i mahnuo Rajnhartu da pođe. Ispalivši dug rafal, Rajnhart se naterao u trk uprkos snažnom bolu u kolenu i bacio se pored narednika jedva dišući. *Ne smeš stati*, setio se. *Stani i mrtav si*. „Do kola“, zadahtao je.

„Ovoga puta vi prvi.“ Klauzen se trgnuo, spustio ranjenu ruku preko automata i ispalio dug rafal po čistini. Rajnhart je sagnut pojurio prema kolima i čučnuo iza njih. Klauzen je potrčao kad je Rajnhart otvorio vatru, ali prašina je suknula uvis oko njegovih nogu, blesnulo je crvenilo, on je bolno kriknuo i pao. Rajnhart se okrenuo i spazio sive obrise kako se provlače kroz šumu ka njemu. Pucao je dok nije ispraznio okvir, a onda je istrčao, zgrabio Klauzena i povukao ga u zaklon. Narednik je ječao dok ga je Rajnhart naslanjao uz drvo; jedva je bio pri svesti, a noge su mu bile iskidane i krvave.

Ovo mora da je kraj, shvatio je Rajnhart stavljajući novi okvir u automat i trudeći

se da gleda na sve strane odjednom. Sve je zaudaralo na rat. Dim se sakupljao po čistini, narandžasti cvetovi eksplozija venuli su i tamneli. „*Gospodine kapetane*“, prošaputao je Klauzen. U drhtavoj ruci držao je ključ.

Rajnhart je uzeo ključ i povukao narednika do kola. Napinjući se iz sve snage, uspeo je da ga smesti na suvozačko sedište. Klauzen se presamitio i skljkao uz tvrde ivice. Dok je hramao ka vozačkom mestu, Rajnhartu je nekoliko metaka prozviždalo pored ušiju. Video je grupicu partizana kako juri kroz šumu ka njemu. Naslonio je laktove na haubu kola i zapucao. Paljba je digla prašinu i pogodila jednog partizana u rame; ostali su se bacili na tlo.

Rajnhart je spustio automat u kola i gurnuo ključ u bravu. Nisko sagnut, nagazio je gas, okrenuo kola i pošao nazad ka stazi. Iz šume su izbijali mlazevi plamena i dima, a drveće oko njega lomilo se i rušilo pod partizanskom paljbom; hauba je metalno zvonila od pogodaka.

Eksplozija ispred samih kola zaslepila gaje kišom prašine i zemlje. Druga je eksplodirala ispod kola i podigla zadnji kraj u vazduh. Okrenula su se i pala pored staze uz kišu iveraka. Rajnhart je osetio snažan udarac u glavu i odleteo na tlo. Kola su se prevrnula na bok, neodlučno se zanjihala i pala na krov. Točkovi su se vrteli, a komad iscepane gume sve sporije je udarao u šasiju.

Šlep od bola, Rajnhart je napipao vilijemson i primeo ga usnama. Metalni sjaj sata potamneo je pod njegovim prašnjavim dahom, a u glavi mu se pojavila davnašnja uspomena na jedno drugo mesto, iskopano u otpornoj zemlji.

Oče, oče, boli.

ČETVRTI DEO

OŽILJAK

Rajnhartu su kapci zatreperili, otvorio je oči i zagledao se uvis, zbunjen onim što vidi, sve dok nije shvatio da se to svetlost meškolji kroz mrežu grana iznad njega. Vid mu se ustalio, sećanje mu se naglo vratilo, a s njim i bol u nozi i u glavi.

Ležao je na debeloj travnatoj prostirci, s kolenom u zavoju. Podigao je glavu i napipao zavoj preko čvoruge iznad desnog uha. Sve ga je bolelo, prsti su mu nepodnošljivo pulsirali. Polako je postao svestan zvukova. Čuo je avion odnekud, zatim razgovor i ravnomerni žagor pljuskanja vode o obale. Uspravio se i video kretanje između stabala. Dugačke povorke ljudi prolazile su kroz polumračnu šumu. Ljudi obučeni u uniforme nekoliko vojski, s kapama, umotanom čebadi i puškama o ramenu. Partizani. S jedne strane grupa ljudi klečala je oko nečega na tlu, pogrbljenih i napetih ramena i leđa, a s druge strane, video je sada, bilo je još ranjenika, sve partizana. Polako je shvatio da je zarobljenik.

Podigao je pogled kada se zvuk aviona naglo pojačao. Svuda oko njega šuma se umirila, a povorke partizana nestale su u zaklone. Iznad krošnji pojavila se mrlja kad je avion nadleteo šumu. Niko se nije micao, a onda se čuo oštar zvuk, sličan cepanju tkanine, kada je počela protivavionska paljba. Odnekud, ne suviše izdaleka, razlegla se duga drhtava eksplozija. Ponovo je nastala tišina, a zatim su partizani nastavili marš.

Jedan od onih na kolenima je ustao. Na sebi je, nezamislivo, imao beli prsluk sa širokim prugama u boji oko dubokog V-izreza. Lice mu se natmurilo kad je izvadio lulu iz usta i raširio ruke.

„Vidiii“, rekao je na srpskohrvatskom, a Rajnhart se skamenio. Ostali su se nasmejali. Neko je bacio šišarku. Čovek se nasmešio, opazio Rajnharta i prišao mu. Bio je visok, preplanulog lica i podlaktica, plave talasaste kose. Nosio je žućkastosmeđu uniformu s epoletama majora. Rukave je zavrnuo visoko iznad laktova, a u futrolu na levom boku bio mu je veliki pištolj s gajtanom na dršci.

Bio je Britanac.

Spustio se na jedno koleno pored Rajnharta i pogledao ga bistrim očima boje lešnika. „Kako se osećate?“

Rajnhart je s mukom progutao knedlu i klimnuo glavom. „Dobro, hvala vam“, procedio je kroz suva usta.

Britanski oficir je klimnuo glavom. „Drago mi je što je tako, mada za to nismo

zaslužni ni ja ni moji momci.“ Govorio je nemački sporo i s vrlo jakim naglaskom. „Evo lekara koji vas je sastavio.“ Trava je zašuštalala i doktor Begović kleknu Rajnhartu s druge strane. „Koliko sam shvatio, vas dvojica se poznajete?“

Rajnhart je uzdahnuo s olakšanjem i nasmešio se. Činilo ' mu se da treba da se osmehne, ali stajalo ga je napora, kao još jedan znak da je putovanje iz proteklih nekoliko dana završeno. „Da, poznajemo se. Kako ste, doktore?“

„Dobro sam, kapetane“, odgovorio je Begović s osmehom. „Bili ste u nesvesti veći deo dana. Koleno vam je prilično rđavo. Neko vreme nećete moći da ga pokrećete.“

„Doktore, sa mnom je bio još neko. Narednik. Ranjen je, ali ga ne vidim.“

„Vaš narednik je umro, kapetane. Od rana.“

Rajnhart je stisnuo usne i okrenuo glavu.

„Bio vam je prijatelj, taj vaš narednik?“, upitao je britanski major. „Izvinite, nisam vam se predstavio“, nastavio je pružajući ruku. „Ja sam major Sanbern iz Streljačke brigade.“

Rajnhart se rukovao s njim. „Kapetan Gregor Rajnhart.“

Major je izvadio Rajnhartova dokumenta iz džepa.. „Znam. Ne hvatamo tako često kapetane Abvera“, rekao je sa sjajem u očima.

„Jesam li ja vaš zarobljenik ili njihov?“, upitao je Rajnhart pokazujući glavom Begovića.

„Oboje, zapravo“, odgovorio je Sanbern. „Oni su vas našli, ali ne znaju šta s vama da rade.“

„Mi nerado uzimamo zarobljenike, što vam je verovatno jasno, kapetane“, rekao je Begović. Ovde gore, u planini, sarajevski lekar Rajnhartu je delovao malo drugačije. Čvršće, odlučnije, kao da je u svojoj prirodnoj sredini. „Zarobljenici nas usporavaju, a vi baš niste pokazivali mnogo brige prema našima koji su vam pali šaka.“

„Ovaj, da, niko ne govori o tome da će vas napustiti ili streljati“, rekao je Sanbern suvo. „Makar još ne.“

„Kapetane, menije lično drago što ste živi, ali vaši zemljaci nam zagorčavaju život. Major Sanbern je ponudio da vas preuzme za sada, i to je dogovoreno. Mene čeka dosta drugog posla, pa...“ Ustao je. „Ostaviću vas. Možda ćemo se videti kasnije, kapetane.“

„Doktore, pre nego što odete... Imate li vesti o onom mladiću iz Sarajeva?“

„O Jeliću? Kod nas je.“ Rajnharta je obuzelo olakšanje. „Pametno od vas što ste upotrebili tajno poštansko sanduče da ostavite poruku.“

„Znači, Senkini dani su prošli, zar ne?“, upitao je Rajnhart pažljivo posmatrajući Begovića.

Doktor mu je uzvratio pogled, zatim se nasmešio, a oči su mu sinule. Klimnuo je

glavom Sanbernu i otišao nazad svojim ranjenicima.

„Pa, kapetane... Imamo malo vremena pre polaska, pa sam mislio da malo pročaskamo. Hoćete li nešto da popijete? Čaj?“

„Čaj“, odgovorio je Rajnhart.

„Naredniče, dajte dve šolje onog čaja koji ste malopre skuvali, molim vas“, povikao je Sanbern na engleskom. Onda se vratio Rajnhartu. „Ovde nije lako spraviti čaj. U pustinji smo samo sipali benzin u limenku s peskom i dobijali praktično bezdimnu vatru“

„Bili ste u severnoj Africi?“

„U Pustinjskoj grupi za daleka dejstva. Verovatno su nam se putevi ukrstili nekoliko puta, zar ne?“ Rajnhart je uzeo limenu šolju čaja od narednika s krupnim boksterskim licem. „Cigaretu?“, upitao je major pružajući srebrnu tabakeru „Ovo ovde su turske, a ovo engleske...“

Rajnhart je uzeo englesku cigaretu vudbajn i major mu je pripali. „Šta vi radite ovde, majore?“, upitao je uvlačeći dim i zakašljao se, sada već odviknut od jakih cigareta.

„Član sam grupe za vezu. Jedne od nekoliko.“ Sanbern ga je spokojno posmatrao paleći sebi cigaretu. „Četnici su gotovi. Da ne spominjem da su praktično nemačke pomoćne jedinice. Sada pružamo podršku partizanima. To nam je zvanična politika.“

Rajnhart je izbacio dim i klimnuo glavom. „To smo i očekivah.“

„Vi ste bili s onim generalom?“, upitao je Sanbern iznenada držeći šolju obema rukama.

„Molim?“

„Begović kaže da ste tražili generala. Onog koji je juče poginuo. Zvao se Ferhajn. Borba je bila žestoka, ali njegova smrt je uzdrmala vaše vojnike, pa su dozvolili da se dve partizanske brigade provuku. Imate li vi nekakve veze s tim?“

„S generalom?“ Rajnhart je klimnuo glavom, misleći na Begovićevu pogodbu. *Pomažući vama, pomažem svom narodu.* „Da, na neki način.“

„Voleo bih kasnije da čujem više o tome. Do tada...“ Sklonio je uvojak kose s čela, a Rajnhart je zapanjeno primetio da je major, uprkos preplanulom licu, dubokim borama oko očiju i svom činu, ipak mlad čovek. „Morate da donesete odluku.“

„Je li?“ Rajnhart povuče dubok dim.

„Biću otvoren, kapetane. Želeo bih da radite za nas.“

Rajnhart je škiljeći izbacio dim. „Zašto mislite da bih pristao?“

„Na osnovu nagađanja. Predosećaja. I nečega što je dobri doktor možda nagovestio.“

„Šta, na primer?“

„Da niste baš zadovoljni svojim životom.“

„Dug je put od nezadovoljstva svojim životom do izdaje.“

„Pa, da kažemo to ovako. Birajte, mi ili oni“, rekao je Englez i pokazao glavom partizane. „Ja još manje nego oni mogu sebi da dozvolim sporost. Moj posao nije da vas čuvam. Prema tome, pristanak vas vodi u Aleksandriju i pruža vam priliku da učinite nešto značajno u ovom ratu - a rekao bih da to želite već dosta dugo - ali odbijanje vas vraća njima.“

Rajnhart se prenerazio. „To ne zvuči baš džentlenski, majore.“

Sanbern se iskezio, a pogled mu je odjednom otvrdnuo. „Džentlenski“, ponovio je i zgnječio opušak na zemlji. „Oduvek se pitam zašto taj pojam i Englezi idu podruku. Reći ću vam nešto, kapetane, bez velikih reči. Mi nismo izgradili najveću imperiju svih vremena postupajući džentlenski.“

„Shvatam“, reče Rajnhart i proguta knedlu.

„A pre nego što me optužite za učenu, reći ću vam da ovo nije učena. Da mi nismo ovde, ionako biste završili kod njih.“

Rajnhart je dugo ćutao i pijuckao čaj. Bio je sladak, s mlekom, kakav izgleda Englezi vole. Prijao mu je. „Možda postoji još jedan način.“ Sanbern izvi obrve. „Mogu li malo da ostanem sam, majore? Da razmislim?“

Sanbern klimnu glavom. „Ali ne predugo. Ujutru krećemo.“ Izvadio je još nešto iz džepa. „Mislim da je ovo vaše“, rekao je držeći paketić koji je Rajnhartu dao Majsner. Podigao je časovnik. „Uz ovo sigurno ide neka dobra priča. Možda ćete mi je ispričati, jednog dana.“ Rajnhart je uzeo sat, možda malo prebrzo. Sanbernu se oči raširiše, ali nije rekao ništa.

„Hvala vam“, rekao je Rajnhart.

„Vidimo se kasnije.“

Rajnhart je popuštao cigaretu i legao. Osećao je laku vrtoglavicu. Mislio je na Klauzena, na njegovu postojanost od prvog trenutka istrage. Pred kraj se među njima razvilo i drugarstvo. Rajnhartu se činilo da nije pravedno što je stigao do nečega nalik kraju a izgubio Klauzena.

Sklopio je oči i sigurno zaspao, jer kad ih je otvorio, bilo je mračnije. Uspeo je da se podigne na jedno koleno, a zatim da ustane. Zateturao se kad mu je bol prostrelila nogu i oslonio se na drvo. Partizan s puškom zakoračio je napred i nešto mu naredio. Rajnhart mu je prstima pokazao da ide do šume. Partizan se umirio. Rajnhart je oprezno načinio jedan korak, pa još jedan. Koleno ga je bolelo, ali moći će da podnese. Pogledao je naokolo, video jedno svetlije mesto i pokazao. Stražar je klimnuo glavom.

Hramajući je otišao do proređenije šume, a stražar ga je nečujno pratio. Povorka partizana prošla je pored njega. Jedan je, još dečak, s prevelikom kapom koja mu je pala na uši, išao s muškarcem koji mu je sigurno bio otac. Dečak je nešto tiho i

uzbuđeno govorio, a otac je pogledao Rajnharta u prolazu; lice mu je bilo široko i tamno, a šaka masivna na remenu puške.

Dohramavši tik u krug šumice, Rajnhart je video da se logor nalazi visoko; bok planine spuštao se ispod njega u strmu okruglu dolinu. Dan se bližio kraju, i daleko na zapadu mlečnobelo sunce zalazilo je za planinske vrhove. Dolina je utonula u senku i Rajnhart nigde nije video Drinu. Skinuo je bluzu i oprezno seo, rastegao prste, naslonio se na drvo, zagledao se u sunce na zalasku i pustio misli da lutaju kuda žele.

Setio se svog razgovora s Brauerom u Berlinu pre toliko meseci. Zar nisu izgoreli previše da prežive ovaj rat koji nije njihov rat? Zna sada, kao što je znao i onda, da nisu i da nikada neće izgoreti. No sada je znao da ovo *jeste* njegov rat, samo je do sada ratovao pogrešno. Oborene glave, u senkama, gubeći svakodnevno poneki delić sebe samog.

Setio se i onoga što je rekao Begoviću u sigurnoj kući u Sarajevu - da je staza njegovog života ožiljak koji skriva ono što je bilo i njega samog kakav je mogao biti. Ožiljci zarastu dobro ako zarastu brzo, pomislio je. Ima li on izgleda za to? Može li da izmeni tok tog ožiljka, da ga preobrazi, da stvori nešto drugačije? Da ga izleći? Da ga spali? Za kakvom slikom traga? Prošlost je takva kakva je, a ono što je moglo biti - što je trebalo da bude - skriveno je, izgubljeno, zaklonjeno sopstvenom težinom. Prošlost se ne može promeniti, ali budućnost je nešto drugo, i ona je tu, sada. Oduvek.

Pomislio je na ljude u svom životu čije bi mišljenje potražio. Majsner, Brauer, možda čak i Frajlinger, svakako Klauzen. Doktor Begović. Njegov sin, ako je živ. I Karolina, nesumnjivo. Izvadio je njenu sliku, držao je u ruci i palcem milovao talase njene kose. Onda je pomislio da je čitavog života čekao na dobro mišljenje drugih i gotovo uvek radio ono što se od njega očekivalo u nadi da je to ispravno. Često je bilo. Ponekad nije. Ovog puta... Ovog puta delovalo mu je ispravno što nema koga da pita.

Premestio je bluzu na krilu i šetao pogledom između orla i kukastog krsta prišivenih na desnu stranu grudi i Gvozdenog krsta na levoj strani. Gotovo nesvesno je ponovo počeo da čupka oparane končice na orlovom krilu. Nešto mu se dogodilo za proteklih dan-dva. Ponovo je pronašao sebe, a našao je i nove strane čoveka za kog je mislio da ga dobro poznaje. Naišao je na poštovanje među neprijateljima i pretila mu je opasnost iz sopstvenih redova. Postao je svestan drugog načina borbe u ovom ratu, raskršća na putu svog života, a u onoj kolibi u šumi načinio je prve korake tom drugom stazom.

Sada je znao da mu nikada nije nedostajalo izbora, nego odluka. Često je nepomično stajao suočen s onim što treba učiniti. Premetao je po glavi onaj sukob iz šume; tada je bio prikovan Goranovim pogledom, a činilo mu se da je i dalje tako. Činilo mu se da još donosi odluke samo kad se suoči s neizbežnim. Sopstvena odluka

delovala mu je ispravno, kao i osećanje koje ga je ispunilo, ali morao je da se zapita, ponovo prožet starom sumnjom u sebe, koliko su ta odluka i to osećanje bili iskreni?

Pokušao je da zamisli Aleksandriju, mesto daleko od rata, bezbedno mesto, i nije uspeo. Mogao je da misli samo na Majsnera, na Frajlingera i druge njima slične koji ratuju u senci. Pomislio je na svoje dužnosti u Sarajevu, na rat zupčanika, točkića i informacija, i na ono što čovek može da učini unutar tog sistema, a spolja ne može.

Sat mu je stao, pa gaje navio, polako i zamišljeno. Dobio ga je svog poslednjeg borbenog dana u prošlom ratu. Je li samo slučajnost, onda, samo srećan sticaj okolnosti što ga je dobio nazad poslednjeg dana u ovom ratu kada može da odluči da ne nastavi putem kojim je do sada išao? Sekundara je polako krenula kad je navio sat, okretala se u svom malom brojčaniku kao da i ona, poput njega, traži novi sever. Jednog dana ovaj rat će se završiti i polagaće se računi. Svaki čovek moraće da se suoči s nekakvim sudom, a često će najtežu presudu donositi lice u čiji odraz gledamo svaki dan. Lice koje viđamo u ogledalima i prozorskim oknima, u metalu i vodi, oštro ili upalo, mutno ili iskidano. Raspršene slike nas samih koje nam uzvraćaju pogled hiljadama pari očiju. Lice čiji odraz vidimo unutar sebe.

Svetlost je iščezla, a nebo se osulo zvezdama. Ovde nema ogledala, samo teret planini i neba, i sopstvenih slika koje ljudi nose u sebi. Negde među stablima iza njega neko je zapevao. Ostali su mu se pridružili u refrenu tiho udarajući dlanom o dlan u ritmu. Mirisalo je na dim, a on je udisao ne trzajući se, slika ona dva dečaka nije ga tištala. Zastao je, razmislio o tome, a onda, licem u lice s planinom, doneo odluku. Poravnao je orla, ustao, ogrnuo bluzu uz tihi zvuket ordena i metala i hramajući krenuo nazad u šumu.

ISTORIJSKA NAPOMENA

Posle okupacije Kraljevine Jugoslavije aprila 1941. godine, Nemačka je Bosnu dodelila svojim saveznicima u Nezavisnoj državi Hrvatskoj, kojoj su vladale ustaše Ante Pavelića. Hrvatska vlast u Bosni bila je krajnje nesposobna, ali beskrajno gori bili su često zapanjujuće divljačni ustaški progoni i masovna pogubljenja Srba i Jevreja.

Ustaška svirepost bila je tolika da su mnogi Srbi stupili u četnike, srpski nacionalistički i monarhistički pokret otpora. Četnici su vodili gerilski rat protiv okupacionih snaga Osovine u delovima Bosne koje su smatrali srpskima, ali su i sami počinili brojna zverstva, uglavnom nad muslimanskim civilima u Bosni. Muslimani su pokušavali da idu svojim putem što je, u zavisnosti od okolnosti, obuhvatalo saradnju, otpor ili pasivno prihvatanje situacije. Bosanski Jevreji i Romi gotovo su istrebljeni.

Onda su 1941. godine jugoslovenski komunisti pod vodstvom Josipa Broza Tita organizovali sopstveni višenacionalni pokret otpora, partizane, koji su se sve delotvornije borili i protiv snaga Osovine i protiv četnika. Bili su toliko delotvorni da su se Nemci i četnici udružili protiv njih. Ishod je bilo obilje Unija fronta jer su se Nemci, Italijani, Hrvati, ustaše i četnici borili protiv partizana, često gotovo srednjovekovno varvarski.

Za razliku od isključivih i krajnje nacionalističkih stavova ustaša i četnika, partizani su imali viziju višenacionalne posleratne Jugoslavije ujedinjene pod komunizmom. Do 1943. godine saveznicima je postalo jasno da su četnici propali, da su doslovno pomagači Nemaca, pa su svoju podršku prebacili na partizane i slali im oficire za vezu, savetnike i sve više municije.

Nesumnjiva suparništva koja su tištala Jugoslaviju između dva rata pretvorila su se u otvorene sukobe posle invazije Osovine. Okupatorske jedinice nisu bile samo pasivni posmatrač predstave „drevnih balkanskih mržnji“ nego aktivni učesnici. Bosna je podeljena na nemačku i italijansku zonu uticaja, a vlast NDH bila je oštro ograničena kada se radilo o interesima Nemačke i Italije. Ti interesi su bili prvenstveno privredni, a okupaciona politika u osnovi je bila obezbeđivanje što većeg privrednog doprinosa Jugoslavije ratnom naporu Osovine uz što manje troškove i po svaku cenu. To je značilo da su se potrebe i prava stanovništva potpuno zanemarivah.

Nemci su pomagali ustaše i, u manjoj meri, četnike, i okretali su glavu pred preterivanjima svojih saveznika, a često su u njima i aktivno učestvovali. Retko ko se pobunio, a i tada uvek zbog štete koju ustaška divljanja nanose nemačkim operacijama, a ne radi humanosti. Osim podrške koju je davala svojim saveznicima, nemačka BD4Y

vojska je i sama svuda činila brojna zverstva; između ostalog izvodila je masovna streljanja civila za odmazdu i ubijala zarobljene partizane po kratkom postupku. Najozloglašenije je bilo pogubljenje oko dve hiljade ranjenih partizana i sanitetskog osoblja pri kraju operacije Švarc.

Nemačka vojska u Drugom svetskom ratu bila je prilično raznolika i višejezična tvorevina. U njoj su se borili vojnici mnogih zemalja, a bila je i podeljena između jedinica redovne vojske i esesovskih jedinica. U Bosni je hrvatska vojska bila doslovno pomoćna snaga, lišena gotovo svake nezavisnosti, mada su ustaške jedinice zadržale izvestan stepen operativne autonomije.

Sto dvadeset prva lovačka divizija nije postojala, kao ni general Paul Ferhajn, mada je bilo mnogih sličnih njemu, polu- Jevreja koje su nacisti nazivali *mischling*, mešanci, i koji su se borili za Nemce iz razloga poznatih samo njima. Operacija Švarc, koju partizani nazivaju Petom neprijateljskom ofanzivom ili Bitkom na Sutjesci, nije ostvarila svoj cilj uništenja partizana, mada im je nanela stravične gubitke. Posle gotovo mesec dana borbi partizani su uspeh da se probiju iz nemačkog okruženja, mada su morali za sobom da ostave gotovo sve ranjenike koje je pak neprijatelj pogubio. Partizanski proboj obeležen je ogromnim spomenikom i reljefima u spomen- -parku Tjentište u južnoj Bosni i Hercegovini, u oblasti izuzetne prirodne lepote, nažalost napuštenoj i propaloj posle ratova iz devedesetih godina.

Ova knjiga je plod mašte, mada je smeštena u svet koji je nekada postojao. Trudio sam se da budem što tačniji u vezi s mestima i događajima iz tog vremena. Svaka greška je upravo to, greška, i za svaku je odgovoran isključivo pisac, a neke su načinjene namerno zbog potreba priče.

U pisanju ove knjige posebno su mi pomogla četiri dela:

Robert Donia, *Sarajevo: A Biography* (University of Michigan Press, 2006).

Emily Greble, *Sarajevo 1941-1954, Muslims, Christians and Jews in Hitler's Europe* (Cornell University Press, 2011).

Ismet Huseinović i Džemaludin Babić, *Svetlost Europe u Bosni i Hercegovini* (Sarajevo, Buybook, 2004).

Jozo Tomašević, *War and Revolution in Yugoslavia, 1941-1945: Occupation and Collaboration* (Stanford University Press,

2002).

Rajnhart je došao do kraja jednog dela svog puta, ali njegovo putovanje još nije gotovo. Dela izazivaju posledice, a posledice se moraju podneti. Rajnhart će krenuti dalje.

SPISAK LIKOVA

U NEMAČKOJ VOJSCI U SARAJEVU

U ABVERU, VOJNOJ OBAVEŠTAJNOJ SLUŽBI

kapetan Gregor Sebastijan Rajnhart, kontraobaveštajni oficir,
bivši detektiv berlinske Kriminalističke policije
major Ulrich Frajlinger, šef Abvera u Sarajevu poručnik Štefan
Hendl, služba unutrašnje bezbednosti narednik
Martin Klauzen, bivši policajac iz Diseldorfa Kruger, Majer,
Fogts, Veninge, oficiri Abvera

U FELDŽANDARMERIJI, VOJNOJ POLICIJI

major Beker, zamenik komandanta odreda vojne policije
sarajevskog garnizona i bivši detektiv Kriminalističke policije
kapetan Kesler, šef saobraćajne vojne policije

U SARAJEVSKOM GARNIZONU

štabartenfirer Mladen Stolić, pripadnik Sedme SS divizije „Princ
Eugen“
potpukovnik Johanes Leman, obaveštajni oficir Prve oklopne
divizije
Ajhel, Faber, Kapel, Forster, pukovnici Kopnene vojske
kapetan Hans Talberg, pripadnik Sto osamnaeste lovačke divizije i
oficir Tajne vojne policije
kapetan Paul Oster, sanitetski oficir
poručnik Peter Krauze, oficir saobraćajne službe, Hendlov
prijatelj
Tomas i Peter, tenkovski oficiri
kaplar Jirgen Bajke, pomoćnik kapetana Talberga
kaplar Gerd Hiber, saobraćajna služba, prevodilac za
srpskohrvatski

general Paul Ferhajn, komandant Sto dvadeset prve lovačke divizije na Sutjesci
pukovnik Klemens Ašer, njegov načelnik štaba
Gertner, Jan, Nadolski i Elker, viši oficiri Ferhajnovе divizije
Til, Demler i Uben, kapetani Ferhajnovе divizije
Mamagedov, Ferhajnov vozač, Kalmik s Kavkaza
generali Eglzer, Fon Grabenhofen, Kibler, Le Sir, Najthold, Felps i Fon Oberkamp, komandanti divizija u Bosni

U GRADU: GRADANSTVO I POLICIJA

Marija Vukić, novinarka, filmska rediteljka, ustaša
Vjeko Vukić, njen otac, viši ustaški zvaničnik, poginuo u ratu
Suzana Vukić, njena majka
glavni inspektor Putković, rukovodilac sarajevske policije, ustaša
inspektor Andro Padelin, pripadnik sarajevske policije, ustaša, po naređenju Rajnhartov suradnik
dr Muamer Begović, lekar, konsultant policije
Bunda, pripadnik sarajevske policije, izuzetno krupan
Goran, Karlo, Simo, građani
pukovnik Tihomir Grbić, domobranski oficir, odlikovani ratni veteran
Niko Ljubčić, ustaša, oficir Crne legije
gospođa Holler, postarija Austrijanka, susedka Marije Vukić
Duško Jelić, Marijin tonski tehničar
Branko Tomić, Marijin snimatelj, njen najstariji saradnik i prijatelj njenog oca
nadbiskup Ivan Šarić, vatreni ustaša
otac Petar, sveštenik Crkve Svetog Josipa
Alfred Evald, recepcioner hotela *Austrija*

U KLUBU DUBROVNIK

Robert Mavrić, upravnik
Ditmar Štern, šef sale
Dragan, šanker

Ana i Florika, pevačice

Zoran Zigić, konobar

Milan Topalović, Zoranov ujak, komunista, osumnjičen kao partizan

DRUGDE I U DRUGO VREME...

Fridrih, Rajnhartov sin, nestao sa nemačkom Šestom armijom kod Staljingrada

Rudolf Brauer, Rajnhartov nekadašnji partner u Kriminalističkoj policiji i njegov najstariji i najbliži prijatelj

pukovnik Tomas Majsner, Rajnhartov mentor i komandant puka u Prvom svetskom ratu

major Brajan Sanbern, pripadnik Streljačke brigade, britanski oficir za vezu

Karolina, Rajnhartova žena, umrla posle duge bolesti 1938.

O AUTORU

Luk Mekolin rođen je 1972. godine u Oksfordu. Odrastao je širom sveta i radio za Ujedinjene nacije kao humanitarni radnik i mirotvorac u Africi, Aziji i na Balkanu. Stečeno iskustvo podstaklo ga je da počne da piše. U svojim romanima govori o običnim ljudima pod pritiskom konflikata i katastrofa uzrokovanih često i ratnim sukobima.

)

Početak fraze koja se pripisuje engleskom reformisti i mučeniku Džonu Bredfordu (*John Bradford*, 1510-1555), starešini londonske Katedrale Svetog Pavla, koji je navodno, gledajući osuđenike na stratištu, rekao: „Da nije milosti Božje, ovo bi bio Džon Bredford.“
(Prim, prev.) <<<

)

Marta 1916. ruska vojska izvela je ofanzivu protiv Nemaca u okolini jezera Naroh. Iako desetostruko brojnija, doživela je poraz i ogromne gubitke. (Prim, prev.) <<<